

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTES
KOMUNIKĀCIJAS STUDIJU NODAĻA

**NACIONĀLĀS IDENTITĀTES ASPEKTI LATVIJAS TREŠĀS
ATMODAS SOCIĀLAJĀ ATMIŅĀ: LATVIJĀ DZĪVOJOŠO
LATVIEŠU UN TRIMDAS LATVIEŠU ATMIŅSTĀSTU
ANALĪZE**

BAKALaura DARBS

Autore: **Tīna Pētersone**

Studenta apliecības Nr.: tp13013

Darba vadītājs: *Dr. sc. comm.* Laura Ardava

RĪGA 2017

ANOTĀCIJA

Bakalaura darba tēma ir "Nacionālās identitātes aspekti Latvijas Trešās atmodas sociālajā atmiņā: Latvijā dzīvojošo latviešu un trimdas latviešu atmiņstāstu analīze”.

Darba mērķis ir noskaidrot, kā tiek konstruēta un uzturēta nacionālā identitāte un kā tā atspoguļojas Trešās atmodas sociālajā atmiņā.

Pētījuma problēma ir komplicētais nacionālās identitātes konstruēšanas process, kas nelabvēlīgu ārēju apstākļu ietekmē var veicināt identitātes fragmentāciju.

Veiksmīgai mērķa īstenošanai tika izvirzīti vairāki veicamie uzdevumi: pētījuma dizaina izstrāde, literatūras analīze par identitāti un sociālo atmiņu, mutvārdu vēstures ievākšana, apkopošana un analizēšana, kā arī secinājumu veikšana.

Darba pirmajā daļā tika apskatītas sociālās atmiņas un tās divu veidu – komunikatīvās un kultūras atmiņas – teorētiskās iestrādes, kā arī kolektīvās un nacionālās identitātes dimensijas.

Darba otrajā daļā tika aplūkotas metodes, uz kurām balstīts pētījums: mutvārdu vēstures metode un kvalitatīvā un kvantitatīvā kontentanalīze.

Pētījuma rezultāti atklāj trimdas latviešu nacionālās identitātes duālo dabu, valodas fundamentālo lomu identitātes konstruēšanas procesā, trimdas latviešu izteikto nacionālo piederību un būtiskākos notikumus, kas iespiedušies Trešās sociālajā atmiņā.

Atslēgvārdi: **nacionālā identitāte, trimda, sociālā atmiņa, Latvija, Trešā atmoda.**

ABSTRACT

The theme of the thesis is „National identity aspects of social memory of The Third Awakening in Latvia: analysis of memoirs of Latvian residents and Latvian exiles”.

The goal is to investigate how the Latvian identity is constructed and maintained and how it reflects in the social memory of The Third Awakening in Latvia.

The problem is complicated process of national identity constructing which, affected by adversed external circumstances, could cause fragmentation of identity.

To accomplish a successful goal, many tasks were nominated: the design of the research, analysis of literature of national identity and social memory, collecting, gathering and analyzing oral history data, as well as coming to a conclusion.

In the first part of the thesis the social memory and its two directions – communicative memory and culture memory – were examined as well as collective and nacional identity dimensions.

In the second part methods of the research on which the thesis is based on were inspected: oral history method, quantitative and qualitative content analysis.

The results reveal the dual nature of national identities of the Latvian exiles, the fundimental role of language in identity construcing process, an outstanding national belonging of the Latvian exiles and the most significant occurances in the social memory of The Third Awakening of Latvia.

Keywords: national identity, exile, social memory, Latvia, The Third Awakening.

SATURS

Ievads.....	6
1. Atmiņas un identitātes dimensijas	8
1.1. Sociālā atmiņa	8
1.2. Komunikatīvā atmiņa un kultūras atmiņa	11
1.3. Kolektīvā identitāte	15
1.4. Nācija, valsts, identitāte	17
2. Metodoloģija.....	21
2.1. Mutvārdu vēstures metode	21
2.2. Kontentanalīze.....	23
2.2.1. Kvalitatīvā kontentanalīze.....	24
2.2.1. Kvantitatīvā kontentanalīze.....	26
2.3. Pētījuma dizains	27
3. Nacionālās identitātes aspekti: Latvijā dzīvojošo latviešu un trimdas latviešu atmiņstāstu analīze.....	31
3.1. Kultūra.....	31
3.2. Notikumi.....	33
3.3. Svētki.....	34
3.4. Simboli	36
3.5. Valoda	38
3.6. Organizācijas	39
3.7. Varoņi.....	41
3.8. Mediji	41
3.9. Vieta	43
3.10. Kopība	44
3.11. Etniskā izcelsme.....	45
3.12. Audzināšana	47
3.13. Vērtības	49

3.14.	Institūcijas	50
3.15.	Izmantoto vārdu biežuma tendences vēstījumos.....	51
3.16.	Tendences Latvijā dzīvojošo latviešu stāstījumos	53
3.17.	Tendences trimdas latviešu vēstījumos	61
	Secinājumi	69
	Pateicība	71
	Izmantotās literatūras saraksts	72
	Pielikumi.....	75
1.	pielikums. Izmantoto apzīmējumu saraksts	76
2.	pielikums. Intervija ar Ritu Brūveli.....	77
3.	pielikums. Intervija ar Mārīti Meļņiku.....	79
4.	pielikums. Intervija ar Ievu Pētersoni	86
5.	pielikums. Intervija ar Gitu Riekstu	93
6.	pielikums. Intervija ar Sandru Pilskalni	102
7.	pielikums. Intervija ar Ilzi Pētersoni	109
8.	pielikums. Intervija ar Zigrīdu Stūrmani.....	117
9.	pielikums. Intervija ar Andriņu Lozdu.....	123
10.	pielikums. Intervija ar Zaigu Alksni-Phillips.....	130
11.	pielikums. Intervija ar Igoru Kalniņu.....	136
12.	pielikums. Intervija ar Mārīti Bērziņu.....	139
13.	pielikums. Intervija ar Māri Siliņu.....	145
14.	pielikums. Intervija ar Lindu Bāliņu	150
15.	pielikums. Intervija ar Egilu Edvardu Zālīti.....	158
16.	pielikums. Intervija ar Aldi Simsonu	167
17.	pielikums. Intervija ar Juri Ulmani	175

IEVADS

Mūsdienās, kad savu uzvaras gājieni svin kosmopolītisms un globalizācija, nacionālā identitāte cilvēku dzīvēs ir ieņēmusi pavisam otršķirīgu lomu. Agrāk nacionālā piederība bija tā, kas ļāva izdzīvot, ticēt un cerēt uz labākiem laikiem. Tagad mēs tiecamies uz gluži pretējo – nepieķerties vietām, lietām, cilvēkiem. Tomēr šāda neskaidras identitātes sajūta var krietni sarežģīt indivīda personīgo attīstību, jo, nespējot rast saikni ar kādu konkrētu nāciju, valsti, kultūru, indivīds nevar nodefinēt skaidras vērtības un uzskatus pēc kuriem vadīties savā dzīvē.

Ar nacionālās identitātes izpausmju problēmām nācies saskarties arī abām darbā aplūkotajām grupām – gan trimdā dzīvojošajiem latviešiem, kuri lēnām asimilējās trimdas zemē, gan arī Latvijas teritorijā dzīvojošajiem latviešiem, kuru dzīvi līdz Latvijas neatkarības atjaunošanai kontrolēja Padomju Savienības „smagā roka”. Tieši šīs komplicētās situācijas dēļ ir būtiski aplūkot, kā attīstījušās personības un to identitātes dažādu vēstures notikumu un tā brīža sabiedrībā valdošo ideoloģiju ietekmē.

Temata **aktualitāte** pamatojama faktā, ka drīz tuvojas Latvijas dibināšanas 100. gadadiena, tādēļ arvien biežāk dienaskārtībā ar Latvijas vēsturi saistīta tematika, kā arī aizvien aktuāls ir jautājums par vēstures liecību saglabāšanu un objektīvas informācijas nodošanu nākamajām paaudzēm.

Darba **mērķis** ir noteikt kā tiek konstruēta un uzturēta nacionālā identitāte un kā tā atspoguļojas Trešās atmodas sociālajā atmiņā.

Mērķa sasniegšanai izvirzīju vairākus **uzdevumus**:

1. Iepazīties ar nacionālās identitātes un sociālās atmiņas teorētiskajām izpratnēm;
2. Iepazīties ar pētījuma metodēm – mutvārda vēstures analīzi, kvalitatīvo un kvantitatīvo kontentanalīzi;
3. Apkopot Latvijā dzīvojošo un trimdā esošo latviešu mutvārdu vēstures liecības;
4. Definēt kontentanalīzes kategorijas un veikt pētījumu;
5. Apkopot, interpretēt un analizēt iegūtos rezultātus;
6. Izdarīt secinājumus par iegūtajiem rezultātiem.

Pētījuma lauks ir Latvijā dzīvojošie un trimdā esošie latvieši.

Pētījuma objekts ir latviešu mutvārdu vēstures liecības par Trešās atmodas notikumiem.

Pētījuma priekšmets ir nacionālo identitāti reprezentējošie aspekti mutvārdu vēstures liecībās.

Pētnieciskie jautājumi:

- Kādi faktori konstruē nacionālo identitāti?

- Kādas ir abu bakalaura darbā aplūkoto kopienu – Latvijā dzīvojošo un trimdā esošo latviešu – kopīgās un atšķirīgās nacionālās identitātes iezīmes?

- Kādi sociālās atmiņas fenomeni izpaužas kopienu pārstāvju vēstījumos?

Teorētiskā bāze: Lai noskaidrotu, kādas ir identitātes pazīmes, izpausmes un tās konstruējošie faktori, teorētiskajā daļā aplūkoju nacionālās identitātes (*Guibernau, Smith, Weber*), un sociālās atmiņas (*Assman, Halbwachs, Burke*) teorētiskās iestrādes.

Pētījuma metodoloģija: Bakalaura darbā izmantotas mutvārdu vēstures, kvalitatīvās kontentanalīzes un kvantitatīvās kontentanalīzes metodes.

Empīriskā bāze: 16 latviešu mutvārdu vēstures liecības, no kuriem astoņi ir Latvijā dzīvojošie latvieši, astoņi – trimdā esošie latvieši.

Darba struktūra: Darbs strukturēts trīs daļās – teorētiskā, metodoloģiskā un analītiskā. Teorētiskajā daļā skatītas sociālās atmiņas un nacionālās identitātes dimensijas. Metodoloģiskajā daļā dots bakalaura darbā izmantojamo kvantitatīvo un kvalitatīvo pētniecības metožu pārskats. Analītiska daļa veidota divās daļās:

1. Latvijā dzīvojošo un trimdā esošo latviešu nacionālo identitāti konstruējošie faktori;

2. Izmantoto vārdu tendences sociālajā atmiņā.

Sociālā atmiņa dažādos kontekstos ir daudz analizēta arī līdz šim. Par nozīmīgu pienesumu Sociālo zinātņu fakultātes sociālās atmiņas pētījumu laukā atzīstams Lauras Ardavas pētījums Trešās atmodas atspoguļojumu medijos, tāpat arī Didža Bērziņa pētījums par holokausta atceri un Klintas Ločmeles darbs par deportāciju sociālo atmiņu.

Pētījums papildina Trešās atmodas sociālās atmiņas izpētes lauku komunikācijas zinātnē un sniedz ieguldījumu nacionālo identitāti konstruējošo aspektu analīzē un izpētē.

1. ATMIŅAS UN IDENTITĀTES DIMENSIJAS

Atmiņa ir identitātes saistviela. Ar tās palīdzību identitāte radīta un uzturēta. Viena no cilvēka atmiņas īpatnībām ir tā, ka cilvēks vienmēr tiecas savā prātā tās organizēt. Ikreiz, kad notikuma gaitā iesaistās vairāk par vienu cilvēku, tas kļūst par sociālās atmiņas produktu.

1.1. Sociālā atmiņa

Par sociālās atmiņas plašo informācijas bāzi lielā mērā jāpateicas pētniekam Morisam Halbvaksam (*Maurice Halbwachs*), kurš sniedzis ievērojamu ieguldījumu šīs nozares izpētē. Viņš bija tas, kurš pārvirzīja izpratni no atmiņas kā bioloģiska procesa uz atmiņu kā kultūras fenomenu. Kā atzinis Halbvakss, mūsu atmiņas ir vispilsnīvērtīgākās un spilgtākās, kad tās tiek regulāri pārrunātas ģimenes, draugu vai citu sabiedrības locekļu vidū.¹ Tiesa, lai saprastu, kā funkcionē sabiedrība, tās sociālā atmiņa un atcerēšanās spēja, vispirms ir svarīgi aplūkot sabiedrības „mazākās vienības” – atsevišķa indivīda – psiholoģiju. Šāda pieeja ļauj saskatīt saites, kas indivīdu vieno ar pārējiem sabiedrības locekļiem un atsevišķām sabiedrības grupām.² Halbvaksa skatījumā grupas locekļu vienojošais elements ir kopīgi konstruētā pagātne. Sociālo atcerēšanos var raksturot kā iznākumu, kas rodas, apvienojoties katra sabiedrības locekļa individuālajām pieredzēm. Pētnieka vārdiem runājot, „atmiņa ir kolektīva darbība”, un bieži vien tā kalpo par „spoguļi”, atainojot tā laika valdošo uzskatu sabiedrībā.³

Pētnieks skaidro, ka atmiņas uzkrājas neapzināti, un cilvēks atmiņu esamību par konkrēto notikumu apzinās tikai tajā brīdī, kad mēģina tās atkal atminēties. Tātad atmiņa nevis tiek saglabāta, bet gan rekonstruēta.⁴ Halbvakss pagātnes rekonstrukcijas procesu ilustrē ar piemēru par grāmatām, kas lasītas bērnībā. Kaut vai tikai iedomājoties par tām, cilvēka prātā uzplaiksnī atmiņas, un viņš mēģina iztēloties sevi tādu, kādu sevi atceras no bērnu dienām. Tomēr ir acīmredzams, ka eksistē pārrāvums starp bērnu dienām, kas tik spilgti iespiedušās atmiņā, un pašreizējo dzīvi, kurā mūsu atmiņas par aizgājušajiem laikiem ir diezgan izplūdušas. Runājot līdzībās, var teikt, ka atcerēties pagātnes notikumus ir tāpat, kā lasīt jaunu grāmatu, nevis atsaukt atmiņā veco, jo, kļūstot vecākiem, arvien vairāk sākam pievērst uzmanību apkārt esošajiem notikumiem no citas, padziļinātākas perspektīvas. Ikviens dzīves posms glabā sevī atmiņas, kas nemitīgi tiek reproducētas un kalpo par bāzi identitātes veidošanās procesā.⁵

¹ Halbwachs, M. (1992). *On Collective Memory: Edited, Translated, and with an Introduction by Lewis A. Coser*. Chicago, London: The University of Chicago Press. P. 40.

² Turpat. P. 38.

³ Turpat. P. 40; 183.

⁴ Turpat. P. 38.

⁵ Turpat. P. 40.

Halbvaksa paustais viedoklis ļauj secināt, ka atmiņa var eksistēt tikai pašā indivīdā. Te gan būtiska ir izpratne par jēdzienu lietojumu un to nozīmi. Proti, Halbvaksa skatījumā jebkādas zināšanas par notikumiem, kas norisinājušies ārpus paša indivīda, netiek sauktas par atmiņu. Piemēram, mēs gūstam daudz zināšanu par pagātnes notikumiem caur grāmatām un savstarpējām sarunām, tomēr Halbvakss to uzskata par „aizgūtu” atmiņu, nevis paša piedzīvotu notikumu. Tie ir priekšstati, simboli, ko ikviens iedomājas diezgan līdzīgi kā jebkurš cits. To var iedomāties, taču nevar atcerēties.⁶

Runājot par indivīdu lomu sociālās atmiņas radīšanā, svarīgi atzīmēt, ka visbiežāk tie atceras pagātnes notikumus caur komunikāciju ar citiem grupas pārstāvjiem. Kā piemērus Halbvakss minējis ģimenes, reliģiskās organizācijas, interešu kopienas – šādās cilvēku grupās atmiņas mēdz būt īpaši noturīgas un ilgstošas. Indivīdiem ir svarīgi, ka arī citi indivīdi atceras vienus un tos pašus notikumus, tādējādi savā starpā veidojot vienotu redzējumu uz tiem. Šāds modelis noved pie tā, ka indivīda atmiņas saplūst ar sociālajām atmiņām un iekļaujas grupas kopējā pagātnes reprezentācijā.⁷

Sociālās atcerēšanās dabu ilustrē tas, kā identitātes konstruēšana tika īstenota padomju Latvijā. Skatījums uz lietām tika lielā mērā balstīts indivīdu personīgajos novērojamos, bet tos ietekmēja informācija, radīta ar mērķi atspēkot padomju režīma virzienā raidītos pārmetumus. Bieži tika pretnostatītas divas iesaistītās puses: publiskās institūcijas (piemēram, skolas) un tauta, kuru uzskati vairumā gadījumu krasi atšķīrās no oficiālo iestāžu pārstāvju paustā. Tiesa, šī tendence bija tik uzskatāma, ka sociālo atmiņu bāzi veidoja pārsvarā tie, kas nostājās pret pastāvošo iekārtu. Kā secinājis pētnieks Pīters Burke (*Peter Burke*), jebkuras atmiņas ietilpst kādas noteiktas sociālās grupas ietvaros, un šo atmiņu telpa ir noteikta vietā un laikā. Neeksistē tāda universāla grupa vai universālas atmiņas – atmiņu veidošanās procesu ietekmē tagadnes notikumi, tātad tikai tas, kas tiek komunicēts, var tikt atsaukts atmiņā.⁸

Kā atzīst daudzi vēsturnieki un kultūras pētnieki, mūsdienu sabiedrība pašlaik piedzīvo atmiņas rituāla uzplaukumu. Atmiņas tiek atspoguļotas caur ēkām, memoriāliem, muzejiem, apģērbiem, filmām un citiem veidiem vēstures avotiem, kas palīdz tās atspoguļot redzamā veidā. Jebkura pagātnes reprezentācija ir sava veida sociālās atmiņas izpausme.⁹ Šajā stadijā atmiņa jau tiek aplūkota atsevišķi no indivīda.¹⁰

⁶ Halbwachs, M. (1980). *The collective memory*. New York: Harper & Row Colophon Books. P. 51.

⁷ Turpat. P. 25.

⁸ Burke, P. (1997). *Varieties of Cultural History*, Ithaca: Cornell University Press. P. 53

⁹ Green, A. (2004). Memory and Society. Individual Remembering and 'Collective Memory': Theoretical Presuppositions and Contemporary Debates, *Oral History*, Vol. 32 (2). P. 37.

¹⁰ Hynes, S. (1999). *Personal Narratives and Commemoration*, in Winter, J., Sivan, E. (eds.) *War and Remembrance in the Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press. P. 206.

Atšķirību starp individuālo un sociālo atmiņu iezīmē pētniece Nensija Vuda (*Nancy Wood*), sakot, ka individuālā atmiņa veidojas neapzināti, savukārt sociālās pagātnes reprezentācijas atspoguļo apzināti veidotu sociālo grupu nozīmi.¹¹ Tāpat arī sociālās atmiņas nozīmi pierāda vācu pētnieks Vulf Kansteiners (*Wulf Kansteiner*), kurš uzskata, ka individuālā atmiņa sakņojas sociālajā, uzsverot individuālās atmiņas un atcerēšanās sociālo dabu. Nav iespējams atraut atmiņas no sociālajiem standartiem un apkārtējās vides. Tādējādi rodas jautājums – vai vispār eksistē tāds jēdziens kā individuālā atmiņa?¹²

Tāpat arī būtisks ir psiholoģiskais aspekts atmiņu uzturēšanā. Proti, svarīgi ir radīt zināmu saskaņotību tagadnes un pagātnes dzīves notikumos, lai spētu pieņemt sāpīgos pagātnes notikumus un dzīvotu tālāk. Šādi rīkojoties, tiek radīta vienotas identitātes sajūta. Tomēr ne vienmēr izdodas sakārtot savas atmiņas un domas tā, lai pagātnes notikumi vairs netraucētu tagadnes dzīvei. Tādos gadījumos bieži rodas neatrisinātas, fragmentētas, pretrunīgas identitātes.¹³

Kā jau iepriekš tika secināts, individuālās atmiņas, aplūkotas kolektīvā kontekstā, bieži vien ir nesvarīgas. Tas ir iemesls, kādēļ individuālās un publiskās atmiņas nereti ir saspīlējuma situācijā – atsevišķu indivīdu atmiņas bieži vien aicina izvērtēt to, kā ir konstruēta vēsture, kuras pamata uzdevums ir radīt kolektīvu vienotību.¹⁴

Pētnieks Graems Dovsons (*Graham Dawson*) aicina pavērot, kā tiek saistīts savā starpā privātais un publiskais atcerēšanās process. Viņš pauž uzskatu, ka sociālais spiediens indivīdam liek veidot atmiņas par pagātni tādā rakursā, kādā tās ir publiski akceptējamas. Indivīda skatījums lielā mērā atkarīgs tieši no atzīšanas sabiedrībā, tādējādi apstiprinot, ka uzskati par sevi un par pasauli atbilst tam, kā citi to redz.¹⁵

Atmiņa ir instruments ar kā palīdzību identitāte top redzama, caur to indivīds apzinās savu piederību konkrētai grupai gan personīgā, gan kolektīvā līmenī. Identitātes attīstībai ir cieša saikne ar laika plūdumu. Kā norāda amerikāņu-vācu sociologs Tomass Lakmans (*Thomas Luckmann*), cilvēka identitātei piemīt diahrona (*diachronic*) daba, tā tiek būvēta caur laika

¹¹ Wood, N. (1999). *Vectors of memory: Legacies of Trauma in Postwar Europe*. Oxford: Berg. P. 2.

¹² Kansteiner, W. (2002). A Methodological Critique of Collective Memory Studies in *History and Theory*. P. 185.

¹³ Thomson, A. (1994). *Anzac Memories: Living with the Legend*. Melbourne: Melbourne University Press. P. 10.

¹⁴ Green, A. (2004). Memory and Society. Individual Remembering and Collective Memory: Theoretical Presuppositions and Contemporary Debates. P. 41.

¹⁵ Dawson, G. (1994). *Soldier Heroes: British Adventure, Empire and the Imagining of Masculinities*. London: Routledge. P. 23.

sniegto pieredzi.¹⁶ Savukārt šī laika un identitātes sintēze tiek īstenota caur atmiņu. Laiku, identitāti un atmiņu var iedalīt trīs līmeņos: iekšējā, sociālā un kultūras.¹⁷

Iekšējais līmenis (*inner level*) apzīmē katra indivīda personīgās atmiņas. Līdz 20. gadsimta 20. gadiem pētnieki darbojās tikai šī līmeņa ietvaros. Savukārt sociālā atmiņa (*social level*) veidojas, komunicējot un atrodoties mijiedarbībā ar cilvēkiem.¹⁸ Šajā ziņā jau atkal būtu izceļams Morisa Halbvaksa ieguldījums sociālās atmiņas izpētē un viņa atzinums, ka atmiņa, tāpat kā apziņa kopumā, norisinās caur socializācijas procesu un ka atmiņu var analizēt kā mūsu sociālās dzīves sastāvdaļu.¹⁹

Velkot paralēles ar pētījumā aplūkoto laika posmu, arī padomju kontekstā bija būtiski saskaņot savu individuālo skatījumu ar sabiedrībā pieņemto, lai spētu iekļauties un funkcionēt kā pilnvērtīgs konkrētās grupas pārstāvis. Šī iemesla dēļ bieži vien individuālās atmiņas un viedokļi bieži tika apspiesti, ja nesakrita ar vairākuma teikto. Tātad kolektīvā izpratne bija tā, kas kontrolēja veidu, kā mēs atceramies pagātni.

1.2. Komunikatīvā atmiņa un kultūras atmiņa

Būtisku ieguldījumu atmiņas pētniecībā ir sniedzis arī Jans Assmans (*Jan Assmann*), kurš attīstīja Halbvaksa izstrādāto sociālās atmiņas teoriju, izdalot sociālās atmiņas divus veidus: komunikatīvo un kultūras atmiņu (*sk. I.1. tabulu.*)²⁰

Komunikatīvā atmiņa sevī ietver jebkāda veida sociālo atmiņu, kas konstruēta caur ikdienas komunikāciju. Šādai komunikācijai raksturīgs neformāls izteikšanās veids, nenoteiktība, tā nav organizēta vai apkopota sistemātiskā veidā. Komunikatīvās atmiņas būtiskākais aspekts ir tās pārejošais ierobežotais apvārsnis. Proti, horizonts neilgst vairāk par vienu gadsimtu, kas ir pielīdzināms 3-4 paaudzēm.²¹

¹⁶ Luckmann, T. (1983). Remarks on Personal Identity: Inner, Social and Historical Time in *Identity: Personal and Sociocultural. A Symposium*. Ed. Jacobson-Widding, A. Atlantic Highlands: Humanities Press. P. 69.

¹⁷ Erll, A., Nünning, A. (eds.) & Young, S. B. (2008). Assmann, J. Communicative and Cultural Memories. in *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*. Berlin/New York: de Gruyter. P. 109.

¹⁸ Turpat.

¹⁹ Halbwachs, M. (1992). *On Collective Memory: Edited, Translated, and with an Introduction by Lewis A. Coser*. P. 39.

²⁰ Erll, A., Nünning, A. (eds.) & Young, S. B. (2008). Assmann, J. Communicative and Cultural Memories in *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*. P. 117.

²¹ Assmann, J., & Czaplicka, J. (1995). Collective Memory and Cultural Identity in *New German Critique*, (65) P. 117

Komunikatīvās un kultūras atmiņas salīdzinājums²²

	Komunikatīvā atmiņa	Kultūras atmiņa
Saturs	Vēsture audio biogrāfisko atmiņu veidolā, nesenā pagātne	Mītiskā vēsture, notikumi, kas risinājušies tālā senatnē
Forma	Neformālas tradīcijas un ieradumi ikdienas komunikācijā	Ļoti formāla, ceremoniāla komunikācija
Medijs	Dzīva atmiņa un komunikācija, iemiesota cilvēkos, dzimtā valoda	Pārraidīta caur tekstiem, simboliem, dejām, rituāliem un cita veida darbībām, klasiski un formāli
Laika struktūra	80-100 gadi, ar nepārtrauktu horizonta virzību, aptverot 3-4 paaudzes	Absolūtā pagātne, mītiski pirmatnējais laiks (piemēram, 3000 gadi)
Iesaistīšanās struktūra	Jaukta	Īpaši atmiņas glabātāji, hierarhiska struktūra

Komunikatīvo atmiņu raksturo tās tuvā saikne ar ikdienu, savukārt kultūras atmiņu tieši pretēji – atsvešinātība no ikdienas. Kultūras atmiņai piemīt nemainība – tie ir notikumi, kas nemainās, ejot cauri laikam. Atmiņa tiek uzturēta caur kultūras veidojumiem (tekstiem, rituāliem, pieminekļiem) un organizētu komunikāciju (stāstīšanu, darīšanu, vērošanu).²³

Komunikatīvās atmiņas raksturojums ir diezgan pretējs - tā nav institucionāla. To neveicina izglītības iestādes, tā nav kultivēta no speciālistu puses, tā netiek atzīmēta caur īpašiem notikumiem, tai nepiemīt materializēta simboliskā izpratne par lietām. Tieši pretēji – tā tiek veidota ikdienas situācijās mijiedarbībā ar citiem cilvēkiem, tādēļ nespēj iestiepties tālā pagātnē.²⁴ Kā secinājis Asmans: „Atmiņa mums ļauj vadīt savu dzīvi, esot daļai no grupas, un esamība šajā grupā veido atmiņas.”²⁵

²² Erll, A., Nünning, A. (eds.) & Young, S. B. (2008). Assmann, J. Communicative and Cultural Memories in *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*. P. 117.

²³ Turpat. P. 129.

²⁴ Turpat.

²⁵ Assmann, J., & Czaplicka, J. (1995). Collective Memory and Cultural Identity in *New German Critique*, (65) P. 119.

Kultūras atmiņu raksturo tās atsvešinātība no ikdienas dzīves, t.i., ne katram sabiedrības pārstāvim tiek sniegta iespēja ietekmēt kultūras atmiņas saturu. Tas tādēļ, ka kultūras atmiņa ir cieši saistīta ar varu un tradīciju. Turklāt tā pārklāj daudz lielāku laika periodu kā komunikatīvā atmiņa. Kā raksturojis Jans Asmans: „Kultūras atmiņa sākas tur, kur beidzas komunikatīvā atmiņa.”²⁶

Jans Asmans un Džons Zlapika (*John Czaplicka*) izdala pāris kultūras atmiņu raksturojošus elementus:

1. Identitātes stingrība, noturība, piederības apziņa noteiktai grupai, ar kuru asociējas. Kultūras atmiņa kalpo par zināšanu kopumu, caur kuru grupa apzinās sevi un saikni ar pārējiem grupas locekļiem. Tādējādi grupas nodala sevi vienu no otras pozitīvā vai negatīvā perspektīvā („mēs” un „viņi”).²⁷ Skaidri tiek nošķirti tie, kas pieder, un tie, kas nepieder konkrētajai grupai.

2. Spēja rekonstruēt pagātnes notikumus. Atmiņa nespēj saglabāt pagātņi, taču tā piemēro savu informācijas krājumu konkrētajai situācijai, kurā atrodami šobrīd. Lai arī ir atsevišķi aspekti, kuri saglabājas neatkarīgi no ārējiem apstākļiem, pagātne vienmēr tiek modificēta mūsdienu kontekstā caur dažādām perspektīvām: kritizējot, saglabājot, pārveidojot, piemērojot mūsdienām.

3. Pagātnes notikumu formācija. Analizējot komunicēto ideju nozīmi un kolektīvo zināšanu kopumu, sabiedrībā nostiprinās un tiek vairots kultūras mantojums.²⁸ Jāatceras, ka stabila kultūras formācija nav balstīta tikai uz viena vēstures avota veida, piemēram, rakstītā teksta izmantošanu. Arī attēli, rituāli, muzikālā daiļrade var kalpot par kultūras atmiņas atstātā mantojuma apliecinājumu. Tiesa, līdzībās runājot, svarīgi atcerēties, ka atšķirība starp komunikatīvo atmiņu un kulturālo atmiņu nav tāda pati, kā atšķirība starp mutvārdu un rakstīto vēsturi.²⁹

4. Atmiņu organizācija. Pirmkārt, tā ir komunikācijas rituālu nostiprināšana caur to regulāru piekropšanu, un, otrkārt, kultūras atmiņas nesēju specializēšana. Tiesa, te gan vērojamas atšķirības komunikatīvās un kultūras atmiņas raksturojumā, jo, kamēr komunikatīvās atmiņas struktūra un iedalījums ir diezgan izplūdis jēdziens, kultūras atmiņa vienmēr tiek īstenota caur īpašām darbībām, kas izpaužas kā sava veida kultivēšana.³⁰

²⁶ Assmann, J., & Czaplicka, J. (1995). *Collective Memory and Cultural Identity*. P. 129.

²⁷ Turpat. P. 129.

²⁸ Turpat. P. 130.

²⁹ Turpat. P. 131.

³⁰ Asmans paskaidro, ka ar kultivēšanu var saprast trīs dažādus informācijas pārstrādes veidus: teksta kultivāciju t.i. teiktā novērošana, uztveršana, pārraidīšana; nozīmes kultivāciju t.i. izskaidrošanas kultūra, ekseģēze, hermeneitika, komentēšana; mediācija t.i. informācijas atkārtota nodošana caur izglītības iestādēm, audzināšanu.

5. Pienākums jeb saistības. Grupas izpausmes raksturo skaidra vērtību sistēma un nozīmīguma diferenciācija, kas, strukturējot zināšanas par kultūru un simboliem, definē noteikto grupu. Simbolu veids un raksturojums atkarīgs no tā, kā tie tiek veidoti, reprezentēti un pārveidoti. Viss pieder pie vienas kopējas sistēmas, un tos nav iespējams atdalīt, jo tad zaudēs savu pilnību. Svarīgi atcerēties, ka zināšanas, kas tiek uzturētas kultūras atmiņā, var iedalīt divos veidos: formatīvās – izglītojošiem nolūkiem, lai padarītu cilvēku civilizētāku un cilvēcīgāku – un normatīvās – kalpo kā funkcija, kas izstrādā noteikumus, pēc kuriem vadīties.³¹

Kultūras atmiņa ir kā institūcija. To iespējams transformēt no vienas paaudzes uz citu, tā ir nemainīga. Taču atmiņa eksistē konstantā saiknē ne tikai ar citām cilvēku atmiņām, bet arī ar lietām, simboliem, kuru nozīme tiek konstruēta ārpusaulē. Trāpīgi šo parādību raksturojis Jans Asmans, kurš norādījis, ka lietām pašām par sevi neeksistē atmiņa, taču tās spēj mums atgādināt un iekustināt mūsu „prāta apcirkņus”, tādēļ ka tās atspoguļo emocijas, kas radušās saskarsmē ar šiem priekšmetiem. Tiesa gan sociālā līmenī lietu loma kļūst vēl nozīmīgāka, tādēļ, ka sabiedrības grupas, kurām atmiņu par konkrētiem notikumiem nav, bet tās, kuras ir, nav viņu personīgās, savu atmiņu manifestē caur lietām, piemēram, pieminekļiem, muzejiem, arhīviem, bibliotēkām, atceres dienām un citiem vēstures artefaktiem.³²

Tāpat arī kultūras atmiņas kontekstā būtisks ir laika ietvars. Laikam ejot uz priekšu, atmiņas kļūst ar vien neskaidrākas un to blāvākas. Piemēram, tās atmiņas, kas vēsta par pasaules rašanos un patiešām seniem notikumiem, vairs netiek pārcilātas ikdienas komunikācijā, bet kļuvušas formālas un institucionalizētas. To esamību apliecina visdažādākās kultūras izpausmes: dejas, dziesmas, rituāli, simboli utt. Laika ietvars aktualizē aizmiršanas problēmu, atmiņas noturība ir atkarīga no sociālajām saitēm un rāmjiem, kas satur sabiedrību.³³

Kultūras atmiņu veido rituāli, simboli, tēli, teksti, kas tajā ir ietverti. Šo faktoru kultivācija nostiprina un veido grupas paštēlu. Tiesa gan, saturiskā dažādība var ļoti variēt atkarībā no kultūras un laikmeta, kurā šī grupas formācija norisinās. Tāpat arī atšķirīgas kultūras var balstīt savu paštēlu uz dažādiem aspektiem – valodu, tradīcijām, citiem principiem. Piemēram, viena kultūra var uzsvērt pagātnes nozīmi un cenšas to atjaunot, lai nenovirzītos no tās, savukārt citi baidās atkārtot pagātnes notikumus. Caur kultūras mantojumu, grupa kļūst redzama sev pašiem un citiem.³⁴

Vērtības vai to trūkums, ar kurām saskaramies ikdienas dzīvē, var daudz pateikt par pašreiz valdošajām tendencēm sabiedrībā. Komunikatīvā atmiņa kalpo par atgādinājumu

³¹ Assmann, J., & Czaplicka, J. (1995). *Collective Memory and Cultural Identity*. P.131.

³² Erll, A., Nünning, A. (eds.) & Young, S. B. (2008). Assmann, J. Communicative and Cultural Memories, *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*. P. 111.

³³ Turpat.

³⁴ Assmann, J., & Czaplicka, J. (1995). *Collective Memory and Cultural Identity*. P.133.

notikumiem, kas noris ikdienas dzīvē, taču, lai saglabātos informācija par tiem, svarīgi uzturēt šīs atmiņas dzīvas un nodrošināt, lai komunikatīvās atmiņas materiāls laika gaitā pārtaptu kultūras atmiņā.

1.3. Kolektīvā identitāte

Gluži tāpat kā atmiņu, arī identitāti var iedalīt individuālajā un kolektīvajā. Cilvēka identitāte tiek veidota sociālu procesu rezultātā, un tās formācija norit visa mūža garumā.

Identitātei jau pašā tās pamatā piemīt duāla daba, jo tā sastāv no diviem līmeņiem - iekšējā un ārējā (jeb pašidentifikācijas un identifikācijas, ko īsteno citi). Tomēr, lai tā pastāvētu sociālajā vidē, identitātei jābūt atvērtai pret daudzveidīgām tās modifikācijām.³⁵

Identitāte sevī ietver ļoti paradoksālu kombināciju – vienveidību un atšķirību – vienlaikus. Jēdziena sakne cēlusies no latīņu valodas vārda „*idem*” – tāds pats –, aizsākums vārdam „identisks”. Šim argumentam par pamatu kalpo fakts, ka ne tikai mēs paši visa mūža garumā esam tās pašas (nejaukt ar „tādas pašas”) personas, bet arī esam identiski kontekstā ar apkārtējo sabiedrību, skatoties no, piemēram, sievietes, vīrieša, melnādainā u.c. identitāšu perspektīvas. Tajā pašā laikā identitāte iemieso arī pretējo uzskatu - tas ir tas, kas cilvēkiem piešķir unikalitāti, diferenciaciju no citiem.³⁶

Pētnieks Entonijs Smits (*Anthony Smith*) iezīmē būtisku atšķirību starp individuālo un kolektīvo identitāti. Proti, individuālajai identitātei gandrīz vienmēr ir situatīvs raksturs. Tātad indivīdi sevi identificē, un citi viņus identificē atkarībā no situācijas, kurā tie atrodas. Savukārt kolektīvajām identitātēm ir tendence būt pastāvīgām un nemainīgām. Arī gadījumos, kad liela daļa šīs identitātes „nēsātāju” vairs nejūt piederību tai, kolektīvā identitāte tik strauji nepakļaujas pārmaiņām. Šeit pieminams arī nacionālās identitātes piemērs, kad mūsdienās politiskie spēki valda pār masu medijiem, tāpēc kolektīvās identitātes nereti mēdz būt noturīgākas par individuālajām.³⁷

Ir iespējamās neskaitāmas identitāšu formas. Šo formu rašanos nodrošina identifikācijas process, ko nepārtraukti īstenojam. Piemēram, ja indivīds sevi identificē kā sievieti, tas automātiski tiek pieskaitīts pārējam sieviešu kopumam, taču nereti gadās, ka indivīds nespēj identificēties ar atsevišķām, šim identitātes veidam piemītošām īpašībām.³⁸

³⁵ Tap, P. (2001). How Individual and Collective Identities are Constructed in *The International Scope Review*, Volume 3, Issue 6 (Winter). P.23.

³⁶ Lawler, S. (2008). *Identity: Sociological Perspectives*. Cambridge: Polity Press. P.2.

³⁷ Smith, A. D. (1992). National Identity and the Idea of European Unity, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1945-)*, Vol. 68(1). Blackwell Publishing. P. 59.

³⁸ Lawler, S. (2008). *Identity: Sociological Perspectives*. P.3.

Svarīgi atcerēties, ka nereti eksistē arī pretrunīgas identitātes. Tas notiek brīžos, kad indivīdam nākas identificēties ar vairāk nekā vienu grupu, vienu identitāti. Šajā gadījumā identitātes ir ne tikai papildinošas, tās arī būtiski ietekmē viena otru. Tomēr atsevišķas identitāšu formas ir savstarpēji izslēdzošas, un tās nav iespējams kombinēt savā starpā. Šāda situācija var rasties gadījumos, kad tiek skartas bināri pretējas identitātes, piemēram sievietes/vīrieša, homoseksuāļa/heteroseksuāļa, melnādainā/baltādainā utt. Šajā brīdī, lai spētu sevi skaidri definēt, indivīds veic disidentifikācijas procesu – atsakoties no vienas identitātes, izvēloties to, kas ir pretēja tai. Piemēram, identificējot sevi kā sievieti, indivīds atsakās no vīrieša identitātes. Tātad jebkas pamatojas uz to, ka nav kaut kas cits.³⁹

Šajā kontekstā būtiski pieminēt faktu, ka identitāšu daudzveidība nereti kalpo par galveno iemeslu dažādiem konfliktiem. Reizēm šīs identitāšu atšķirības ir acīmredzamas, taču bieži vien (īpaši militāros konfliktos) savstarpējā negatīvā attieksme vienam pret otru tiek pamatota fundamentālās identitāšu atšķirībās starp grupām. Šīs identitāšu atšķirības nav veidojušās dabīgā procesā – tās tiek radītas.⁴⁰

Cilvēkiem ir tendence uzsvērt atšķirību nozīmi. Lai izceltu savu unikalitāti, tie nereti norāda uz nelielajām atšķirībām, kas vēlāk kļūst par konfliktsituāciju pamatu. Tādos gadījumos grupu vienojošie elementi tiek ignorēti, savukārt skaidri tiek iezīmētas atšķirības, novedot tā, ka identitātes tiek uzskatītas par pretējām, savā starpā konfliktējošām. Šādu procesu visbiežāk var novērot etniskajos jautājumos, kad neeksistē objektīvi vērtētas atšķirības, tikai cilvēku prātā uzbūvētas dažādas izpratnes.⁴¹

Kā izteicies Entonijs Smits savā darbā par eiropiešu identitātes meklējumiem, kolektīvā kultūras identitāte nevar pastāvēt bez kopējām atmiņām, sajūtu, ka eksistē turpinātība (*continuity*) to cilvēku vidū, kuriem tie pieder.⁴² Arī viņš pieskaras jautājumam par arvien pieaugošo identitāšu daudzveidību un nozīmi personības attīstības procesā. Viņš uzsver, ka mūsdienās šis fenomens ir īpaši aktualizējies, un tas, ka ikvienam indivīdam piemīt vairākas identitātes, ir pašsaprotami.⁴³ Parasti cilvēki var mierīgi uzturēt vairākas līdzās pastāvošas identitātes, kuras pieņem atkarībā no situācijas. Taču reizēm var gadīties, ka kāda no identitātēm ārēju apstākļu dēļ tiek apspiesta vai nokļūst konfliktā ar citām identitātēm (gan ar citiem cilvēkiem, gan iekšēji). Piemēram, piederība nācijai un identificēšanās ar etnisko kopienу,

³⁹ Lawler, S. (2008). *Identity: Sociological Perspectives*. P.3.

⁴⁰ Ignatieff, M. (1996). Nationalism and toleration. In: R. Caplan, J. Feffer (eds.) *Europe's New Nationalism: States and Minorities in Conflict*. Oxford: Oxford University Press. P. 94.

⁴¹ Lawler, S. (2008). *Identity: Sociological Perspectives*. P.4.

⁴² Smith, A. D. (1992). National Identity and the Idea of European Unity. In: *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1945-), Vol. 68(1)*. P. 58.

⁴³ Turpat. P. 59.

nereti var atrasties pretrunā viena ar otru, un identitāte tiek formēta caur diferenciācijas procesiem.⁴⁴

Kopumā, vērtējot kolektīvā identitātes nozīmi sabiedrībā notiekošajos procesos, var teikt, ka tā vienlaikus īsteno divas funkcijas - vieno ar citiem indivīdiem un atšķir no tiem, kas neiekļaujas konkrētā kolektīva sastāvā.

1.4. Nācija, valsts, identitāte

Lai izprastu kontekstu, būtiski atšķirt šos jēdzienus: valsts, nācija, nācijvalsts (*nation-state*) un nacionālā identitāte. Valsts būtību trāpīgi aprakstījis vācu sociologs Makss Vēbers (*Max Weber*), kurš to raksturojis kā cilvēku kopienu, kas atzīst fiziskas varas monopolu konkrētās teritorijas ietvaros.⁴⁵ Montserata Žibernau (*Montserrat Guibernau*) gan piebilst, ka ne visas valstis ir sasniegušas šādu stāvokli un ne visas arī to tiecas īstenot. Pētnieks Entonijs Smits nāciju raksturo kā lielu cilvēku grupu, kuru vieno tādas kopējas iezīmes kā: valoda, tradīcijas, ieradumi un etniskā izcelsme. Tiesa, salīdzinājumā ar etnisko grupu, nācija ir bezpersoniskāka, abstraktāka un politiskāka struktūra.⁴⁶ Tai ir vienota kultūra, kas pieder konkrētai teritorijai, un tās piederīgajiem ir kopēja pagātne un izpratne par nākotnes attīstību, ko nosaka pašu izveidotu tiesību un pienākumu kopums.⁴⁷ Savukārt nācijvalsts apzīmē mūsdienīgu politisku institūciju, kurai pieder monopola tiesības noteikt likumus attiecīgajā teritorijā, veidojot homogēnu kultūru un valodu. Nacionālā identitāte ir balstīta emocionālā piesaistē kādai konkrētai nācijai, ko pauž caur simboliem, tradīcijām, vēsturi, kultūru, ceremonijām, varoņiem, svētvietām un teritoriju, kam tā pieder.⁴⁸

Smits iezīmē jēdzienu „valsts” un „nācija” fundamentālo atšķirību. Valsti raksturo institucionāla vara, likumdošana un autonoma pārvaldība. Savukārt nācija ir izteikti kultūrā balstīts koncepts. Kā norāda Smits, kultūras un politikas saikne ir tā, kas vieno kopienu.⁴⁹

Pētnieka skatījumā nāciju raksturo:

1. Teritoriāla vienotība komūnām no dažādām kultūrām savā mājvalstī;
2. Kopīga mītu un vēstures atmiņu izcelsme;
3. Vienojoša masu, standartizētās kultūras saikne;

⁴⁴ Turpat.

⁴⁵ Weber, M. (2011). *Politics as a Vocation*. In: *Max Weber: Essays in Sociology*. New York: Oxford University Press. P. 1.

⁴⁶ Smith (1991). *The Ethnic Origins of Nations*. London: Wiley-Blackwell. P. 17.

⁴⁷ Guibernau, M. (1996). *Nationalisms*. Cambridge: Polity Press. P. 47.

⁴⁸ Guibernau, G. (2004). *Nation Formation and National Identity*. In: *The Journal Of Belgian History* Vol. 34. (4). P.658.

⁴⁹ Smith, A. D. (1992). *National Identity and the Idea of European Unity*. In: *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 68 (1)*. Turpat. P.61.

4. Teritoriālais dalījums, kas nosaka iespēju brīvi pārvietoties un vienādi dalīt mājvalstī esošos resursus;
5. Visiem vienādas tiesības un pienākumi, vadoties pēc likumdošanas.⁵⁰

Aplūkojot eiropiešu izpratni par nācijas jēdzienu, būtiski atzīmēt atšķirības, kas iezīmējas Eiropas rietumos un austrumos. Kā norādījis Smits, rietumnieciskais nācijas modelis koncentrējas ap teritoriālo piederību, vienotu likumdošanu, vienlīdzīgām tiesībām visiem iedzīvotājiem, masu kultūru, kas visus vieno. Tajā pašā laikā Austrumeiropas modelis iezīmē pavisam citu nācijas fokusu, kas ir tendēts uz etnisko izcelsmi un kultūras saitēm. Šai Eiropas daļai piederīgajām nācijām būtisks vienojošs elements ir tautas folklorā, kultūra, valodas, paražas, ticības un rituāli, ko atklāj filologu, vēsturnieku, folkloristu, etnogrāfu un citu vēstures zinātnieku veiktie pētījumi.⁵¹

Identitāte vienmēr ir veidošanās procesā, un tā mainās atkarībā no konteksta. Tādi faktori kā: lielāka sociālā mobilitāte, klašu fragmentācija, pieaugošā patērniecības nozīme ir spēcīgi ietekmējuši identitātes formācijas procesu. Identitāte kļuvusi par teritoriāli nenoteiktu jēdzienu. Lai arī šī iemesla dēļ varētu šķist, ka nacionālās identitātes nozīme arvien pavājinās, tā arī nebūtu gluži pareizi apgalvot. Acīmredzamā identitātes mainība, telpas un kultūras nenoteiktums atspoguļo identitātes situatīvo raksturu. Šāda veida nenoteiktība pieprasa kādu „enkuru”, pie kā pieķerties un nacionālā identitāte šādu nodrošina.⁵²

Mēs atšķiram sevi no citiem gan kolektīvā, gan individuālā līmenī. Tieši tāpat arī izpaužam, jūtam un iemiesojam nacionālās identitātes izjūtu. Mūsdienās nācija kalpo par identifikācijas un piederības pieturpunktu. Nacionālā identitāte ir tas, kā, izmantojot vēstures, valodas un kultūras resursus, tiek apjausts nevis esamības, bet gan tapšanas process, proti, nevis kas mēs esam vai no kurienes nākam, bet gan par ko varam kļūt.⁵³

Tātad būtiski atzīmēt, ka identifikācijas procesā skaidri tiek novilkta līnija starp kategorijām „mēs” un „viņi”.⁵⁴ Montserata Žibernau gan atgādina, ka mūsdienu sabiedrībā bieži vien eksistē vairākas līdzās pastāvošas identitātes. Taču tās spēj pastāvēt līdz brīdim, kad nenākas izvēlēties starp kādu no tām.⁵⁵

⁵⁰ Smith, A. D. (1992). National Identity and the Idea of European Unity. In: *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 68 (1)*. P.60.

⁵¹ Turpat.

⁵² Turpat. P.28

⁵³ Hall, S. (1992). The question of cultural identity. In: Hall, S., Held, D. McGrew, A. *Modernity and its futures*, Cambridge: Polity Press in association with the Open University. P. 4.

⁵⁴ Edensor, T. (2002). *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*. Oxford/New York: Berg. P. 24.

⁵⁵ Guibernau, M. (2006). National identity, devolution and secession. In: *Canada, Britain and Spain. Nations and Nationalism 12 (1)*. London: ASEN. P.68.

Kā atzīst Žibernau, nacionālā identitāte ir viena no ietekmīgākajām kolektīvās identitātes formām. Nacionālajai identitātei ir liela nozīme solidaritātes veidošanai kopienas locekļu vidū, sniedzot iespēju konkrētajai grupai piederīgos no pārējās sabiedrības. Kā arī būtiski atzīmēt, ka tie indivīdi, kas uzskata sevi par piederīgu šai kopienai, identificējas ar konkrētiem simboliem un vērtībām tādā veidā kļūstot par daļu no kultūras, tie pieņem to kā daļu no savas esības. Tiesa, nacionālajai identitātei piemīt arī politiska prizma. Tie sabiedrības indivīdi, kas pieder vienotai nacionālajai identitātei, vēlas varu, kas sniegtu iespēju kontrolēt politiskos procesus nācijā, kurai tie piederx.⁵⁶

Identitāte nespētu pastāvēt bez diviem fundamentāliem tās elementiem: turpinātību (*continuity*) un iezīmēm, kas to atšķir no citiem. Turpinātība nodrošina nācijas pamatu, balstoties vēsturiskos notikumos un vienlaikus projicējoties nākotnē. Savukārt atšķirīgās iezīmes sniedz iespēju nodalīt tos, kas pieder konkrētajai kopienai, un tos, kas tai nepieder.

Žibernau min pāris nacionālo identitāti raksturojošus aspektus:

1. Ņemot par pamatu dominanto etnisko grupu, kas mīt konkrētās teritorijas ietvaros un to vieno kopēja vēsture un kultūra, un konstruēts nācijas veidols;
2. Simbolu un tradīciju kopums, kas tiek pieņemti, uzturēti dzīvi ar mērķi vairot kopienas izjūtu tās locekļu vidū;
3. Priekšrocības, kas pienākas kopienai piederīgiem cilvēkiem – tiesības un pienākumi. Kā atzīst Žibernau, šis vieno un tajā pašā laikā arī skaidri nodala tos, kas ir ārpus, un tos, kas ir ietverti šajā lokā.
4. Kopēju ienaidnieku radīšana
5. Mediju un izglītības sistēmas fundamentālā nozīme nacionālās piederības veidošanā caur simboliem, rituāliem, vērtībām, principiem, tradīcijām un, kas svarīgi – kā „priekšzīmīgam” nācijas loceklim vajadzētu izskatīties.⁵⁷

Svarīgi gan atzīmēt, ka vērienīgais globalizācijas process, kas uzsācis apgriezīkus īpaši pēdējo 20 gadu laikā, radījis būtiskas pārmaiņas nacionālās identitātes veidošanā. Kā secina Žibernau, globalizācija ir radikāli mainījusi veidus kādos informācija un kultūra tiek radīta, uzturēta un nodota tālāk. Līdz šim kulturāli homogēni cilvēki dzīvoja vienkopus noteiktā teritorijā, taču šobrīd bieži vien minoritātēm ir daudz lielākas spējas ietekmēt majoritāti caur dažādiem rīkiem – popularizējot savu valodu un kultūru, risinot situācijas, veidojot virtuālus tīklus un politiskas aktivitātes. Tomēr, par spīti arvien pieaugošajai globalizācijai, nacionālā identitāte, tāpat kā nācija, kas raisa šīs piederības jūtas, nav izzudusi.⁵⁸ Šajā kontekstā aktuāla

⁵⁶ Guibernau, G. (2004). Nation Formation and National Identity. In: *The Journal Of Belgian History* Vol. 34. (4). P. 669.

⁵⁷ Turpat. P. 670.

⁵⁸ Edensor, T. (2002). *National identity, popular culture and everyday*. New York: Berg Publishers. P. 6.

šķiet Luisa Moreno (*Luis Moreno*) ideja par identitāti, ko var aplūkot no diviem aspektiem – reģionālā un nacionālā -, jo nereti indivīdi ir emigrējuši uz vietu, kur nesakņojas viņu nacionālā identitāte, taču tie izjūt reģionālu piederību konkrētajai vietai.⁵⁹

Latviešu pētnieku ieguldījums nacionālās identitātes pētniecības laukā arī vēsta par identitāšu iezīmēm Latvijas kontekstā. Grāmatā „Daudzveidīgās un mainīgās Latvijas idenitātes” politologs Ivars Ījabs stāsta par identitātes nozīmi, kas ir Latvijas valsts pamatā. Viņš aplūko divas pretējas pozīcijas – identitāti, kas savu eksistenci balsta etnokulturālā izcelsmē, un identitāti, kas šo etnokulturālo izcelsmi neuzsver un ir maksimāli iekļaujoša. Tāpat kā Žibernau, arī Ījabs šīs izmaiņas nacionālās identitātes izpratnē skaidro ar straujo globalizācijas procesu norisi pasaulē, kā rezultātā identitātes kļūst arvien mainīgākas un daudzveidīgākas.⁶⁰

Kopumā var secināt, ka sociālā atmiņa ir tā, kas sniedz iespēju radīt vienotu informācijas telpu ikvienam grupas loceklim, savukārt nacionālā identitāte ir tā, kas vieno uztur dzīvas grupas vērtības, uzskatus un izpratni par dažādiem procesiem.

⁵⁹ Moreno, L. (2006). Scotland, Catalonia, Europeanization and the „Moreno Question”. In: *Scottish Affairs*, Vol. (54) P.2.

⁶⁰ Ījabs, I. (2014). Starp etnisko un pilsonisko: daži apsvērumi par nacionālās identitātes problēmu. Grām.: Rozenvalds, J. un Zobena, A. (red.) *Daudzveidīgās un mainīgās Latvijas identitātes*. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds. 23.-24. lpp.

2. METODOLOĢIJA

Nodaļas turpinājumā aplūkotas pētījumā izmantoto metožu teorētiskais izklāsts. Pētījuma sākumā tika izmantota mutvārdu vēstures metode, ar kuras palīdzību tika ievāktas laikabiedru liecības, savukārt pēc tam iegūtie dati apstrādāti ar kvantitatīvās un kvalitatīvās kontentanalīzes palīdzību. Nodaļas nobeigumā aprakstīts pētījuma dizains.

2.1. Mutvārdu vēstures metode

Kā atzīst sociālās atmiņas pētnieki, atmiņas par globāli nozīmīgiem un ietekmīgiem notikumiem vienmēr tiek iekļautas rāmjos, kādā konkrēto notikumu skatīt. Mīti, stāsti un stereotipi ir tie, kas lielā mērā nosaka to, kā cilvēki atceras un izprot dažādus notikumus. Bieži vien šis process norisinās neapzināti, un veids, kā indivīdi skatās uz pasauli, ir aptverts diezgan ierobežotā amplitūdā. Tādējādi mutvārdu vēsture nereti pārklāj arī sociālās atmiņas lauku, kurā individuālā atmiņa tiek iekļauta kā daļa no sociālās atmiņas vai arī pieskaitīta pie tā, ko cilvēks neapzinās.⁶¹

Sākot ar pagājušā gadsimta 70. gadiem arvien lielāku ievērību pagātnes atmiņu vākšanā sāka pievērst mutvārdu vēstures metodei. Kā īpaši svarīgs pieminams britu pētnieka Paula Tomsona (*Paul Thompson*) ieguldījums šīs nozares izpētē un turpmākajā attīstībā. Kā apgalvo pētnieks, mutvārdu vēsture ir pārveidojusi vēstures saturu, pārvirzot domu gājienu un atverot jaunus laukus pētniecībai, kā arī izaicinot pārdomāt līdzšinējo pieņēmumu atbilstību reālajai situācijai. Turklāt mutvārdu vēsture sniedz iespēju izteikties tām sociālajām grupām un atsevišķiem sabiedrības pārstāvjiem, kuru viedoklis nereti tiek ignorēts⁶² Mutvārdu vēsture palīdz izlīdzināt statusa nevienlīdzību starp pētnieku un stāstītāju, starp akadēmisku tekstu, kurā katrs vārds ir pārdomāts desmitiem reižu, un tādu stāstījumu, kas gluži vienkārši brīvi plūst no stāstnieka mutes, kāds tas ir.

Mutvārdu vēstures pamatu veido cilvēki. Caur vēsturi cilvēki meklē atbildes uz jautājumiem, ar kuriem saskaras paši savā dzīvē. Pagātnē piedzīvotie pasaules kari, masveida migrācija, jaunatnes kustības, mainīgās varas un politiskie notikumi kalpo par mācību un informācijas bāzi, sniedzot izpratni par procesiem, kas norisinās mūsdienās. Šajā atceres brīdī noris divvirzienu process – cilvēki saglabā atmiņas grupas iekšienē, taču vienlaikus tās „iznes”

⁶¹ Ashplant, T.G., Dawson, G., Roper, M. (eds). (2000). *The Politics of War Memory and Commemoration*. London: Routledge. P.36.

⁶² Thompson, P. (1986). *The voice of the past: oral history*. Oxford: Oxford University Press. P. 26.

uz āru. Tas palīdz līdz šim nezināmajam, neredzamajam tapt zināmam, un ļauj ikvienam kļūt par stāsta galveno varoni.⁶³

Mutvārdu vēsture var izmantot par lielisku veidu, kā transformēt vēstures saturu un mērķi. Līdz šim mutvārdu vēstures galvenais izmantošanas nolūks bija politisku ideju vadīts. Ļoti niecīga uzmanība tika pievērsta vienkāršajiem ļaudīm un atsevišķu indivīdu stāstiem. Vienmēr ticis dokumentēts augstākstāvošo personu dzīvesveids, bet nekad nav uzskatīts, ka tautas masas būtu ar kaut ko ievērības cienīgas. Šī iemesla dēļ ļoti maz vēstures arhīvos atrodami dokumenti (vēstules, pastkartes, dienasgrāmatas utt.), kas vēstītu par vienkāršo cilvēku dzīvi.⁶⁴

Kā atzīmējis Tomsons, brīdī, kad izteikšanās brīvība tiek piešķirta ikvienam sabiedrības pārstāvim, vēsture iegūst pavisam citu, daudz pilnvērtīgāku dimensiju. Lai arī mutvārdu vēsture diezgan cieši līdzinās autobiogrāfijai, tai piemīt daudz plašāks skatījums. Tomsons ļoti precīzi norādījis autobiogrāfijas un mutvārdu vēstures liecības atšķirību. Autobiogrāfija tiek veidota par cilvēkiem no noteikta sociālā slāņa, kuriem piemīt intelektuālas dotības, politiska vara vai citas priekšrocības, kas indivīdu izceļ uz kopējā fona. Savukārt mutvārdu vēstures praktizētāji visbiežāk pievēršas parasto cilvēku ikdienai, tādēļ viņi daudz brīvāk var izvēlēties, kuru intervēt un ko jautāt.⁶⁵

Tiesa gan, vērtējot mutvārdu vēstures liecības, tāpat kā jebkuru citu vēstures avotu, svarīgi saglabāt kritisku un analītisku skatījumu uz stāstnieku pausto. Proti, lai arī cik pārlicinoši un kaismīgi kāds neapgalvotu, ka viņa teiktais ir patiesība, tas nenozīmē, ka tā patiešām ir taisnība. Tāpat arī tikai tāpēc, ka kāds „tur bija”, nenozīmē, ka pilnībā saprata, kas tur „notika”.⁶⁶

Šādas metodes pielietojums izaicina līdzšinējos pieņēmumus un pievērš uzmanību tai sabiedrības daļai, kas līdz šim lielā mērā tikusi atstāta novārtā. Svarīgi atcerēties, ka mutvārdu vēsturei piemīt ļoti interpretatīvs raksturs, atspoguļojot un analizējot stāstnieka skatījumu uz konkrētajiem notikumiem. Daloties ar mutvārdu liecībām, gadu gaitā piedzīvotais ir jāiekļauj pāris stundu stāstījumā, tādēļ stāstnieks nemitīgi (neapzināti un apzināti) izvēlas, ko un kā to pasniegt.⁶⁷

Ap 20. gadsimta 70. gadiem mutvārdu vēsturnieki sāka pastiprinātāk pievērsties sociālajiem un kultūras kontekstiem, kas veido pagātņi. Atskatoties atpakaļ, var droši apgalvot,

⁶³ Thompson, P. (1986). *The voice of the past: oral history*. P. 26.

⁶⁴ Turpat.

⁶⁵ Turpat. P. 28.

⁶⁶ Shopes, L. (2011). Making Sense in Oral History in Ritchie, D. A., In: *The Oxford Handbook of Oral History*. P.6.

⁶⁷ Turpat. P.7.

ka šis bija spēcīgs pagrieziena punkts intelektuālās domas attīstībā sabiedrībā. Turklāt šī pārmaiņa uzsver fundamentālo valodas un kultūras nozīmi, veidojot indivīdu individuālās pieredzes interpretācijas.⁶⁸

Līdz ar mutvārdu vēstures attīstību fokuss no indivīda pārvirzījās un plašāku sociālo un kulturālo kontekstu, kurā norisinās atcerēšanās process. Nereti cilvēki mēdz pat to neievērot, taču kultūra sniedz mums priekšstatu par to, kā vajadzētu dzīvot savu dzīvi.⁶⁹

Mutvārdu vēsture sniedz lielu interpretācijas brīvību gan intervētājam, gan intervējamam. Tā ir piemērots veids, kā iegūt informāciju nepastarpinātā, neapstrādātā veidā, lai varētu ērti īstenot tālāko izpēti procesu.

2.2. Kontentanalīze

Kontentanalīze izpaužas kā strukturēta, sistematizēta kodēšanas shēma, caur kuru tiek veikti spriedumi par ziņas saturu. Skaidrā kodēšanas sistēma ļauj kontentanalīzi padarīt par viegli pielāgojamu citiem pētījumiem. Tas ir veids, kā analizēt datus, kas parasti ir nesakārtoti un nenoteikti. To var piemērot visa veida tekstiem, t.i., vēstulēm, dokumentiem, avīžu rakstiem, taču tā arī var tikt izmantota, analizējot vizuāla rakstura materiālu, piemēram, attēlus, video u.c. Šo metodi var izmantot, lai skaidrotu gan redzamo (*manifest*), gan apslēpto (*latent*) teksta nozīmi. Redzamo nozīmi var analizēt, pētot teksta komponentus skaitliskā veidā. Savukārt apslēptā jeb ne tik viegli redzamā teksta skaidrojums atklājas, aplūkojot teksta satura jēgu.⁷⁰

Piemēram, konkrētā pētījuma kontekstā redzamā teksta analīze izpaustos mutvārdu intervijās izmantoto jēdzienu uzskaites procesā, savukārt apslēptā teksta jēga tiktu skaidrota caur to, ko šie jēdzieni apzīmē. Tiesa, abas pētīšanas metodes ietver interpretācijas procesu, taču atkarībā no izmantotās metodes variē abstrakcijas līmenis un izpēti dziļums.⁷¹

Kā jau tika minēts, kontentanalīzi izmanto, lai pētītu teksta satura (substantīvās) un formas (formālās) īpatnības. Vienkāršoti sakot, substantīvā izpēti analizē, kas ir pateikts, savukārt formālā aplūko to, kā tas ir pateikts.⁷² Kontentanalīzē dati tiek apstrādāti, izmantojot kategorijas, kas izveidotas, balstoties uz savāktajiem datiem un apkopoto teorētisko informāciju par konkrēto tēmu.⁷³

⁶⁸ Jajordanova, L. (2000). *History in Practice*. London: Arnold. P. 21.

⁶⁹ Ashplant, T.G., Dawson, G., Roper, M. (eds). (2000). *The Politics of War Memory and Commemoration*. London: Routledge. P. 34.

⁷⁰ Graneheim, U. H. & Lundman, B. (2004). Qualitative content analysis in nursing research: Concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. In: *Nurse education today*, 24(2), P. 105.–112.

⁷¹ Turpat.

⁷² Schreier, M. (2012). *Qualitative content analysis in practice*. Sage Publications. P. 29.

⁷³ Morgan, D. L. (1993). Qualitative Content Analysis: A Guide to Paths not Taken. In: *Qual Health Res.* P. 112.-121.

Kontentalīzi raksturo tas, ka ievākto datu būtība atkarīga no tā, kāda metode to apkopošanai ir tikusi izmantota, un tāpat arī pētniecības dalībnieki (lai arī pieder pie vienas grupas) neiedomājami variē, un dalībnieku sniegtā informācija nereti var nonākt pretrunā ar viņiem pašiem. Turklāt jāatceras, ka nereti pētnieki redz pasauli citādāk nekā pētījuma dalībnieki. Šāda īpatnība definē kontentalīzes pētniecības problēmu, un tas ir tas, ar ko kontentalīzes pētnieki nodarbojas – šo fenomenu pētīšanu.⁷⁴

Kas atšķir šīs abas metodes, ir tas, kā tiek izdalītas kategorijas un tās piemērotas konkrētajiem datiem. Kvantitatīvajā metodē dati tiek apstrādāti neņemot vērā kopējo kontekstu. Piemēram, pētot konkrētu vārdu izmantojumu cilvēku leksikā, par pamatu tiek ņemts skaits un biežums. Savukārt kvalitatīvajā kontentalīzē tiek pielietota tieši pretēja metode – iegūtā informācija tiek analizēta ciešā sakarībā ar kontekstu, kurā tā atrodas, un teorētisko materiālu, kas pieejams saistībā ar konkrēto tēmu.⁷⁵

Nodaļas turpinājumā tuvāk tiks aplūkotas abas no kontentalīzes metodēm, atklājot to nozīmi un pielietojumu pētījuma ietvaros.

2.2.1. Kvalitatīvā kontentalīze

Kvalitatīvā kontentalīze ir viena no kvalitatīvajām metodēm, kas analizē datus un skaidro to nozīmi.⁷⁶ To definē kā sistemātisku tehniku kopumu, kas tiek izmantots, lai analizētu datus tekstuālā formātā.⁷⁷

Neatkarīgi no tā, vai kvalitatīvā kontentalīze tiek izmantota, nonākot pie secinājumiem induktīvā vai deduktīvā ceļā, abi šie veidi ietver trīs soļus: analizējamās bāzes sagatavošanu, datu organizāciju un rezultātu atspoguļošanu. Sagatavošana sastāv no kontentalīzei piemērotu datu ievākšanas, nozīmes piešķiršanu tiem un analīzes vienību izvēles.⁷⁸ Tālāk seko kategorizēšana, kurā tiek pārskatīts savākto datu saturs un sašķirots, ieliekot to attiecīgā koncepta rāmī. Savukārt pēdējā fāzē tiek aprakstīti rezultāti izvēlēto kategoriju ietvaros.⁷⁹

Visbiežāk kvalitatīvā pētniecība tiek izmantota, lai padziļināti pētītu teksta saturisko jēgu. Piemēram:

⁷⁴ Dauite, C. & Fine, M. (2003). Youth Perspectives on Violence and Injustice. In: *Journal of Social Issues*, Vol. 59(1) New York: The Graduate Center, City University of New York. P. 68.

⁷⁵ Morgan, D. L. (1993). Qualitative Content Analysis: A Guide to Paths not Taken. In: *Qual Health Res.* P. 112.-121.

⁷⁶ Schreier, M. (2012). *Qualitative content analysis in practice*. Thousand Oaks, CA: Sage. P.170.

⁷⁷ Mayring, P. (2000). *Qualitative content analysis*. *Forum on Qualitative Social Research*, 1(2).

⁷⁸ Elo, S., Kaariainen, M., Kanste, O. ... & Pölkki, T. (2014). *Qualitative Content Analysis: A Focus on Trustworthiness*. SAGE Open, Volume 4 P. 2.

⁷⁹ Schreier, M. (2012). *Qualitative content analysis in practice*. P.29.

- Analizējot grupu vai atsevišķu indivīdu pieredzi. Tā var būt saistīta ar biogrāfiskiem dzīvesstāstiem, tikpat labi arī ar ikdienišķiem stāstiem un rīcībām.

- Analizējot komunikācijas un savstarpējās mijiedarbības procesus. Šādā pētīšanas procesā par pamatu kalpo klātienē novērojumi vai arī procesu ierakstīšana un vēlāka analizēšana.

- Analizējot dokumentus (tekstus, attēlus, videomateriālus, mūzikas ierakstus utt.).⁸⁰

Šāda pieeja sniedz iespēju „izpreparēt” to, kā indivīdi konstruē realitāti sev apkārt, ko tie dara un kas ar tiem notiek tādā plaknē, lai tie spētu sniegt jēgpilnu un vērtīgu ieskatu konkrētajās darbībās.⁸¹

Kvalitatīva pētījuma galvenie nosacījumi:

- Cilvēku pieredzes stāsti, savstarpējā saskarsme un vēsturiskie dokumenti tiek skatīti to dabiskajā kontekstā, lai izprastu elementu saistību un to īpatnības.

- Pētījuma sākumā netiek izveidots skaidrs koncepts un noformulēta hipotēze, tas top procesa gaitā.

- Sākotnējā ideja, kā pētīt, tiek aizgūta no analizētā teorētiskā materiāla, taču, ja tas neiekļaujas pētījuma mērķu izpildē, tad tiek piemērotas jaunas pieejas, kā apstrādāt iegūtos datus.

- Svarīgi, ka paši pētnieki arī ir klātesoši un kļūst par svarīgu pētījuma sastāvdaļu, integrējot savu pieredzi un skatījumu pētījuma norisē.

- Katrs gadījums un tā konteksts pētījuma gaitā tiek rūpīgi izanalizēts. Daudzi kvalitatīvie pētījumi ir balstīti atsevišķu gadījumu izpētē, un šāda padziļināta viena gadījuma izpēta nereti sniedz arī vērtīgu pienesumu kopējā konteksta izpratnē.

- Kvalitatīvais pētījums koncentrējas uz tekstu – sākot no novērojumiem, parakstiem un interpretācijas līdz atklājumu un paša pētījuma prezentācijai. Šī iemesla dēļ nereti mēdz rasties sarežģījumi, cenšoties kompleksas situācijas (vai grūti aprakstāmas vēstures liecības, piemēram, attēlus) transformēt tekstuālā formātā.⁸²

Kvalitatīva pētījuma kontekstā svarīgi arī atzīmēt, ka kvalitatīvajā pētījumā nav nošķiruma starp datu vākšanu un datu analīzi, jo analīze sākas jau datu apkopošanas, ievākšanas procesā, tātad, piemēram, dokumenti, iepriekšējie pētījumi tiek izskatīti vēl pirms reālā pētniecības procesa uzsākšanas. Šāda pieeja palīdz nākt klajā ar jauniem pētnieciskajiem

⁸⁰ Gibbs, G.R. (2007) *Analyzing Qualitative Data*. London: Sage. P. 10.

⁸¹ Turpat. P. 11.

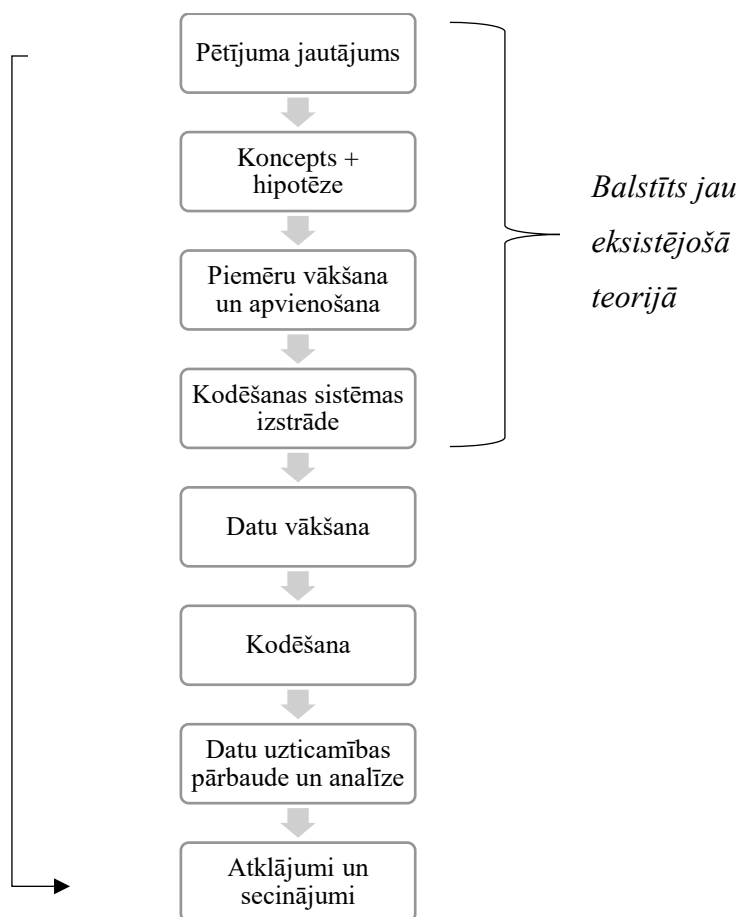
⁸² Turpat.

jautājumiem un risinājumiem, kuru attīstību vēl nav paguvusi ietekmēt jauniegūtā informācija.⁸³

Rezumējot var teikt, ka kvalitatīvā kontentanalīze sniedz ieskatu analizējamā materiāla dziļākajos slāņos un koncentrējas uz jēgu, ko tie sevī ietver.

2.2.1. Kvantitatīvā kontentanalīze

Kvantitatīvo analīzi raksturo fakts, ka savāktie dati tiek apstrādāti, atdalot tos no konteksta, kurā tie atrodas. Piemēram, vēloties apzināt cilvēku leksikā izmantoto vārdu tendences, pētnieks skaitītu vārdus un salīdzinātu caur statistiskiem mērījumiem. Lai saprastu kvantitatīvās kontentanalīzes izstrādes gaitu, būtiski vadīties pēc noteikta plāna, kā veikt analīzes procesu (*sk. att. 2.1.*).

2.1. att. Kvantitatīvās kontentanalīzes gaita⁸⁴

Tāpat arī būtiska kvalitatīvās un kvantitatīvās pētniecības atšķirība ir tā, ka kvalitatīvajā pētniecībā necenšas samazināt datu apjomu vai tos novienkāršot, tieši otrādi – plaša, komplicēta

⁸³ Gibbs, G.R. (2007) *Analyzing Qualitative Data..* P. 3.

⁸⁴ Rose, S., Spinks, N. & Canhoto, A. I. (2015). *Management Research: Applying the Principles.* New York: Routledge. P.3.

un daudzveidīga ievāktās informācijas bāze ir būtiska pēc iespējas objektīvāku spriedumu veikšanai.⁸⁵

Tiek izmantotas divas metodes: indukcijas metode - vispārīgs pieņēmums tiek skaidrots, balstoties uz secinājumiem, kas radušies pēc vairākkārtējas līdzīgu apstākļu atkārtošanās -, savukārt dedukcijas metode darbojas tieši pretēji - konkrēta situācija tiek skaidrota caur vispārīgām zināšanām.⁸⁶

Kā ieguvumu var atzīmēt, ka šāds abu kontentanalīžu apvienojums sniedz daudzpusīgu un pilnvērtīgu ieskatu analizētajā materiālā un, balstoties uz iegūtajiem rezultātiem, ļauj izdarīt argumentētus secinājumus.

2.3. Pētījuma dizains

Pētījuma ietvaros tika uzrunāti Latvijas piederīgie no divām dažādām grupām: trimdas latviešu pēcnācēji, kas Latvijas padomju gadus aizvadījuši trimdas valstī, un Latvijā dzīvojošos, kas šo laiku pieredzējuši, paši būdami Padomju Savienības pilsoņa statusā. Dalīts grupu princips izvēlēts, lai pēc iespējas pilnīgāk atklātu šo divu kopienu izpratnes īpatnības padomju laika kontekstā un kā tās tiek atspoguļotas sociālajā atmiņā. Lai gūtu priekšstatu par to, kā šo divu grupu pārstāvji raksturo padomju laika notikumus, ar mutvārdu vēstures palīdzību tika ievāktas viņu atmiņas par dzīvi 20. gadsimta 80./90. gadu mijā. Šādas pētījuma metodes izvēle pamatojama faktā, ka tā ļauj viņiem sniegt savu vēstījumu brīvā formā, tādā veidā panākot maksimāli dabisku izteiksmes veidu. Pēc atmiņu stāstu apkopojuma ar kvalitatīvās kontentanalīzes palīdzību tika izdalīti konkrēti identitāti konstruējošie aspekti, savukārt ar kvantitatīvās kontentanalīzes metodi tika uzskaitīti visbiežāk izmantotie vārdi un to atvasinājumi (neskaitot palīgvārdus) intervēto personu stāstos – gan katrā individuāli, gan visos kopumā. Tālāk no šiem rezultātiem tika veidotas tabulas, kas grafiski atspoguļoja iegūtos rezultātus, lai uzskatāmi spētu noteikt, kādas vērtības ir saskatāmas intervēto cilvēku stāstījumos. Metode palīdzēja saprast, kādas ir tendences, kopsakarības, atšķirības iezīmējas viņu vēstījumos, kādus tematus izceļ vairāk un par kuriem runā izvairīgi. Vārdi, kas minēti visbiežāk, tika analizēti kopējā kontekstā ar vēsturisko fonu – kāda ir to jēga, kāds varētu būt iemesls, kāpēc cilvēki uzsver vienu vai citu vārdu, tādā veidā liekot domāt, ka visticamāk tas nav tikai parasts vārds, bet gan jēdziens, kas sevī ietver plašāku nozīmi un sasaisti ar pagātnes notikumiem.

⁸⁵ Gibbs, G.R. (2007) *Analyzing Qualitative Data*. P.4.

⁸⁶ Turpat.

Pētījuma ietvaros tika uzrunāti kopumā 16 padomju laikā dzīvojošie latvieši, no kuriem 8 bija trimdā esošie, 8 – Latvijā dzīvojošie latvieši. Intervētās personas bija vecumā no 34 līdz 86 gadiem. Lai maksimāli objektīvi spētu salīdzināt gūto informāciju, tika izvirzītas pāris vadlīnijas, kuras stāstījumā būtu vēlams ievērot: ikdienas dzīve, dalība atmodas laika aktivitātēs, emocionālais noskaņojums sabiedrībā, nacionālās piederības izpausmes, kā arī trimdiniekiem - atmiņas no viesošanās Latvijā.

Latvijā dzīvojošie latvieši:

- **Rita Brūvele:** Dzimusi 1930. gada 19. jūnijā, Pedelē/ 1937.-1950. mācījusies Valkas 1. vidusskolā. No 1950. līdz 1951. gadam strādājusi par korektori vietējā Valkas laikrakstā. No 1951. līdz 1955. mācījusies Lauksaimniecības akadēmijā. Pēc tam dzīvojusi arī Alūksnē un Valkā, bet 1958. apprecējās un pārcēlās uz dzīvi atpakaļ Kārķos.
- **Mārīte Melņika:** Dzimusi 1956. gada 4. decembrī, Pedelē. Dzīvojusi Kārķos no 1958. līdz 1972. gadam. No 1973. līdz 1975. gadam strādājusi Jēkabpilī, pēc tam līdz 1979. Vijciemā., tad gadu Kārķos. Pēc tam no 1980. līdz 1985. pabijusi Karpatos. Kopš atgriešanās atpakaļ dzīvo Kārķos.
- **Gita Rieksta:** Dzimusi 1965. gada 21. aprīlī, Rīgā. Lielāko daļu savas dzīves nodzīvojusi Bergos, Rožu ielā, nu jau nepilnus 10 gadus dzīvo Valkā.
- **Ieva Pētersone:** Dzimusi 1982. gada 22. septembrī, Valkā. No 1989. līdz 1998. gadam dzīvojusi un mācījusies Kārķu pamatskolā. No 1998. līdz 2001. mācījusies Valmieras Viestura vidusskolā, Pēc tam pārcēlusies uz Rīgu. Absolvējusi LU un RTU, pašlaik strādā par ekonomisti Izglītības ministrijā.
- **Sandra Pilskalne:** Dzimusi 1961. gada 16. martā, Valkā. Pabeigusi Kārķu pamatskolu, tad Naukšēnu vidusskolu. 1984. gadā pabeigusi tautsaimniecības plānošanu Latvijas Universitātes Ekonomikas fakultātē. Strādājusi Valkas lauktehnikā par ekonomisti. Īsi pēc neatkarības atjaunošanas pārcēlusies no Valkas uz Kārķiem. Šobrīd strādā par sabiedrisko attiecību speciālisti Kārķu pagasta pārvaldē.
- **Ilze Pētersone:** Dzimusi 1961. gada 16. martā, Valkā. Pabeigusi Kārķu pamatskolu, tad Naukšēnu vidusskolu. 1984. gadā pabeigusi tautsaimniecības plānošanu Latvijas Universitātes Ekonomikas fakultātē. Mācījusies arī strādājusi par galveno ekonomisti kolhozā, individuālā sektora vadītāju, no 1988. gada līdz pat šim brīdim strādā Kārķu pamatskolā par vēstures skolotāju.
- **Zigrīda Stūrmane:** Dzimusi 1933. gadā 10. februārī, Rīgā. Mācījusies Latvijas Lauksaimniecības akadēmijā Jelgavā. Pašlaik dzīvo Rīgā.

- **Andriņa Lozda:** Dzimusi 1972. gada 5. janvārī. Mācījusies Valkas 1. vidusskolā. Studiju gados apguvusi žurnālistiku. Pašlaik dzīvo Valkā un strādā par latviešu valodas un literatūras skolotāju.

Trimdas latvieši:

- **Zaiga Alksne-Phillips:** Dzimusi 1934. gada 13. septembrī, Rīgā. Bērniību līdz 1944. gadam aizvadījusi Apē, tad kopā vecākiem devās bēgļu gaitās. 1944. gada oktobrī ar kuģi no Liepājas nokļuva Gotešāvenā, un 1945. gadā apmetās bēgļu nometnē Minhenē. 1949. novembrī izceļoja uz Vašingtonu, Amerikā. Dzīvojusi Takomā, Mosīrokā, Šeheli un Sietlā, ka arī īsu laiku Kolorado un Teksasā. Kopš 1972. gada atrodas Belvjū, Vašingtonas štatā. Studenšu korporācijas „Gundega” biedre.

- **Igors Kalniņš:** Dzimis 1947. gada 21. aprīlī bēgļu nometnē Vācijā. 1949. gadā ieradās Melburnā, Austrālijā. Divus gadus ceļojis apkārt pasaulei. Lielāko daļu dzīves nodzīvojis Sidnejā, un pirms divarpus gadiem pārcēlās uz dzīvi laukos Bembokā.

- **Mārtiņš Bērziņš:** Dzimis 1942. gada 15. jūnijā, Abrenes apriņķī, Balvos. Divu gadu vecumā ar ģimeni bēga no kara un viņa ceļš veda no Ventspils uz Dancigu, Drēzdeni, Ambergu, Traunšteinu, Bertesgādeni, Minheni, visbeidzot - Vircburgu, kur dzīvo joprojām.

- **Māris Siliņš:** Dzimis 1951. gada 17. oktobrī, Zviedrijā. 1953. gadā ar ģimeni pārcēlās uz dzīvi Toronto. 1979. gadā apprecējās un dzīvoja Ņujorkā. 1986. gadā atgriezās un joprojām dzīvo Toronto.

- **Linda Bāliņa:** Dzimusi 1969.g. 15. februārī, Hamiltonā, Ontario provincē, Kanādā. Gājusi Minsteres Latviešu ģimnāzijā, Minsterē, Vācijā. Vienu gadu pavadījusi ceļojot pa Eiropu: Vāciju, Franciju, Angliju, Nīderlandi, Beļģiju, Zviedriju, Portugāli, Čehslovākiju. No 1990. līdz 1991. gadam strādājusi Melburnā. No 1993. līdz 1995. gadam dzīvoja Latvijā. Kopš 1998. gada apmetusies uz dzīvi Toronto.

- **Egils Edvards Zālītis:** Dzimis 1950. gada 25. augustā, Pestīšanas Armijas slimnīcā Bostonas apkaimē, 5 mēnešus pēc vecāku ierašanās ASV no Vācijas bēgļu nometnes. Absolvējis Hārvardas un Bostonas universitāti. 1997. gadā pārcēlās uz Latviju, strādāja kā praktizējošs ārsts. 2005. pārcēlās atpakaļ uz ASV, tur nodzīvoja līdz 2016. gada martam, un tagad ir atgriezies atpakaļ Rīgā.

- **Aldis Simsons:** Dzimis 1935. gada 22. oktobrī, Daugavpilī. Pēc Otrā pasaules kara ar ģimeni devies bēgļu gaitās uz Vāciju. 1951. gadā emigrējis uz ASV. Mūžu pavadījis Sanfrancisko, darbojoties kā Amerikas Latviešu apvienības priekšsēdētājs Sanfrancisko štatā no 1992. līdz 2012. gadam.

- **Juris Ulmanis:** Dzimis 1959. gadā 7. jūlijā. Ņujorkā. Studentu korporācijas „Selonija” biedrs. Kad sabruka Berlīnes mūris, devās strādāt uz Ungāriju un Čehoslovākiju. Pēc tam, nodzīvojis divus gadus Vācijā, 1993. gadā darba dēļ pārvācies uz Latviju un kopš tā laika dzīvo Latvijā.

3. NACIONĀLĀS IDENTITĀTES ASPEKTI: LATVIJĀ DZĪVOJOŠO LATVIEŠU UN TRIMDAS LATVIEŠU ATMIŅSTĀSTU ANALĪZE

Turpinājumā tiks aplūkoti būtiskākie nacionālo identitāti konstruējošie faktori, kas izkristalizējušies atmiņstāstu analīzes rezultātā. Kopumā pētījuma ietvaros uzrunāti 16 cilvēki, vecumu amplitūdā no 34 līdz 86 gadiem (sk. 3.1. tabulu). Empīrisko apskatu veido divas daļas: 1) nacionālo identitāti konstruējošo aspektu uzskaitījums un to sīkāks apraksts; 2) visbiežāk izmantoto vārdu apkopojums un atsevišķa to analīze.

3.1.tabula

Intervēto Latvijā dzīvojošo latviešu un trimdas latviešu vecums

<i>Vārds, Uzvārds</i>	<i>Vecums</i>
<i>Rita Brūvele</i>	86
<i>Mārīte Meļņika</i>	60
<i>Gita Rieksta</i>	51
<i>Ieva Pētersone</i>	34
<i>Sandra Pilskalne</i>	55
<i>Ilze Pētersone</i>	55
<i>Zigrīda Stūrmane</i>	84
<i>Andriņa Lozda</i>	45
<i>Zaiņa Alksne-Phillips</i>	82
<i>Igoris Kalniņš</i>	69
<i>Mārtiņš Bērziņš</i>	74
<i>Māris Siliņš</i>	66
<i>Linda Bāliņa</i>	47
<i>Egils Edvards Zālītis</i>	66
<i>Aldis Simsons</i>	81
<i>Juris Ulmanis</i>	57

3.1. Kultūra

Kā apstiprina atmiņu vēstījumu saturs, Latvijas kultūrai bija vitāli svarīga nozīme nacionālās identitātes uzturēšanā. Mūzika, māksla, literatūra, teātris, koncerti un pasākumi kalpoja par galvenajiem „ierociem”, ar kuru palīdzību (bieži gan netiešā veidā) varēja paust nacionālistiskas idejas, uzrunājot plašas ļaužu masas.

Atskatoties uz laiku, kad daudzi latvieši 40. gadu beigās bija spiesti doties trimdā, Egils Edvards Zālītis uzsver, ka pat tur, bēgļu nometnēs, latvieši mācējuši uzturēt kulturāli bagātu vidi sev apkārt: „*Pasākumi, kā jau pie latviešiem, bija ļoti daudz un kulturāli, tika veidotas latviešu skolas, bija visādi pasākumi, arī daudzi muzikanti, dziedātāji uzstājās ar dziesmām.*” Arī runājot par vēlāko trimdas latviešu dzīvi Amerikā, Egils uzsver, ka „*tas, ko ļoti mācīja latviešiem, bija mūzika*”.⁸⁷

Tajā pašā laikā Latvijas atmodas gados, lai arī PSRS varas kontrolēti, noritēja pasākumi, kas sevī ietvēra ļoti latviskas vērtības. Ilze Pētersone atminas: „*Braucām uz tām „Imantdienām*”. *Bija arī tādi, kas nāca tautas tērpos un postalās, tas vispār likās kaut kas īpašs. Un tad vienā reizē aizliedza, tas bija Vecpiebalgā. Pilnīgi smieklīgi, no telefona būdiņas ar Sandru sazvanījām Kultūras Ministriju un prasījām, kāpēc aizliedza. Kaut gan it kā bail, bet bezpersoniski - neviens mūs nevarēs nostučīt, ka piezvanījām.*” Tāpat arī viņai prātā palikušas reizes, kad ar ģimeni brauca skatīties “Skroderdienas Silmačos”: „*Kad Ieva un Pēteris bija mazi, braucām uz „Skroderdienām*”. *Jau kuro reizi. Rīgā redzēja „Skroderdienas*”. *Tur, Druvienā, to lugu izrādīja. Uz Blaumaņa „Brakiem*”.. *Tā vispārējā gaisotne. Kaut gan tu zini, kas viss tajā lugā ir.*”⁸⁸

Latvisko vērtību fundamentālā nozīme piederības sajūtas veicināšanā caurvij arī Andrigas Lozdas stāstījumu. Viņa atminas: „*Rokoperu "Lāčplēsis" esmu redzējusi desmit reizes tajos gados. Es gāju uz katru izrādi, uz kuru varēju. Visu zināju no galvas. Un pat republikas daiļlasītāju konkursā es dabūju atzinību ar Pumpura "Lāčplēsi". [..] Liekas - kāpēc tev jābrauc, ja tu vienreiz redzi? Es jau nebraucu, lai redzētu, es braucu, lai justu.*” Tāpat arī viņa atceras reizi, kad Valkā viesojies Amerikas latviešu teātris: „*Es atceros, ka zāle bija tik nenormāli pārpildīta! Es stāvēju uz balkona pie pašām durvīm kājās. Tas bija kaut kas ļoti, ļoti īpašs.*” Kā arī spilgti atceras „Čikāgas piecīšu” ciemošanos Valkā: „*Tur arī tad nebija čiekuram, kur nokrist. Tiešām! Bija pārpildīta tā estrāde. Ļoti emocionāli un skaisti. Es domāju, tur nekā tāda baigi nebija, bet tur bija tās emocijas. Vienojošās emocijas, kad satiekas latvieši no viena krasta un no otra krasta.*”⁸⁹

Stāstot par saviem brālēniem, kas tobrīd, tāpat kā viņa, bija pusaudžu vecumā, Ieva Pētersone atminas: „*Viņi klausījās visas dziesmas, kas ir „Pērkona*”. *Un „Jumpravas*”. *Nu riktīgi patriotiskās dziesmas. Tāpēc es no tiem laikiem ļoti atceros tādas dziesmas, kas man ir palikušas atmiņā. "Taisnība nāca ārā no metāla zārka..." kā tagad vēl - viņi nāca pa ceļu, un tur skan pa radio.*”⁹⁰

⁸⁷ Sk. 15. pielikumu.

⁸⁸ Sk. 7. pielikumu.

⁸⁹ Sk. 9. pielikumu.

⁹⁰ Sk. 4. pielikumu.

Kā būtiskākā no latvisko piederību veicinošām tradīcijām pieminama Dziesmu svētki. Tos savos stāstos atminas gandrīz ikviens trimdas latvietis. Aldis Simsons stāsta: „*Es esmu jau bijis uz kādiem trim Dziesmu svētkiem, bet arvien grūtāk paliek dabūt tās biļetes, vispār tikt tur iekšā. Tagad tas palicis mežonīgi populārs.*”⁹¹ Tāpat arī Mārtiņam Bērziņam tas ir īpašs notikums: „*Es jau divreiz esmu bijis uz Dziesmu svētkiem, un kamēr tur aiziet, kamēr nāk atpakaļ, un tad tā braukšana tur, un visa tā iešana, to nemaz tā īsos vārdos nevar pastāstīt.*”⁹² Zaigai Alksnei-Phillips neslēpj sajūsmu: „*Tie Dziesmu svētki. Dziesmu svētki ir vienreizēji.*”⁹³ Savukārt Sandra Pilskalne stāsta par savu vīru, kurš pats piedalījās Dziesmu svētku norisē: „*Uz Dziesmu svētkiem 1990. gadā brauca visi. Pacilāti. Desmit dienas Ivars nodzīvoja pa Rīgu. Dejoja.*”⁹⁴

Savukārt, runājot par pašreizējo Latvijas kultūras bagātību, Amerikā dzīvojošā Zaiga Alksne-Phillips saka: „*Man ļoti patīk aiziet uz Latvijas teātriem, koncertiem. Tas mums iztrūkst.*”⁹⁵

3.2. Notikumi

Notikumi, kas skāruši plašas ļaužu masas un vēsturiski ieņēmuši nozīmīgu lomu nācijas attīstībā, ir arī svarīgs atbalsta punkts nacionālās identitātes konstruēšanas procesā.

Kā latviešu kopības augstākais punkts un īpašs notikums atmodas un visas Latvijas valsts vēstures kontekstā tiek minētas barikādes. Ilze Pētersone, kuras vīrs bijis LTF vadītājs Kārķu pagastā, atminas: „*Uz tām barikādēm brauca. Bet tur jau, nešaubīgi, nešķiroja, kurš LTF biedrs, kurš nav.*” Tā brīža cilvēku nesavtīgo atbalstu viņa ilustrē ar piemēru par kādu zemnieku, kas dāsni ziedojot savu pārtiku, teicis: „*Ko es atvedu, tas viss no personīgiem krājumiem. Ko ātrumā varēju savākt, to atvedu: vairākus maisus kartupeļu, pienu, vistas, pašceptu maizi.*” Kāds cits zemnieks savukārt piebilda: „*Ja pārtiku vajadzēs, sūtīsim vēl. Vedīsim kaut [dzīvniekus] no kūts ārā. Jo cerība ir.*” Tie, kas dažādu iemeslu dēļ nespēja fiziski piedalīties, sekoja līdzi un bija kopā ar barikāžu dalībniekiem, klausoties radio: „*Es veifīnu nēsāju skolā. Toreiz jau tās tehnoloģijas jau bija pilnīgi paralizētas. Neiedomājami.*”⁹⁶ Tāpat arī Sandra Pilskalne, kura tobrīd bija gaidībās, nevarēja būt klāt barikāžu notikumos, taču spilgti atceras, cik cītīgi ikviens sekoja tiem līdzi: „*Tajā slimnīcā viss tas personāls.. Es pati tā kā nē, jo nu kur tad, domas pilnīgi citur, bet visus iespējamus brīžus vai nu skatās televīziju vai klausās*

⁹¹ Sk. 16. pielikumu.

⁹² Sk. 13. pielikumu.

⁹³ Sk. 10. pielikumu.

⁹⁴ Sk. 6. pielikumu.

⁹⁵ Sk. 10. pielikumu.

⁹⁶ Sk. 7. pielikumu.

radio. *Citi slimnieki arī, protams.*"⁹⁷ Turpretī Gītas Riekstas mamma pašreizējā piedalījās barikādēs, strādājot medpunktā, kas tobrīd bija ierīkots Rīgas Domā. Viņa atminas: „*Man mamma vispār barikāžu laikā vispār vienu vai divas reizes iebrauca mājās nomazgāties.*”⁹⁸ Tāpat arī to, kā viens otram palīdzējuši barikāžu laikā, spilgti atceras Zigrīdas Stūrmanes draudzene Nora: „*Nesa kafiju no rītiem, cigaretes šoferiem. Kafijā ielēja vēl balzāmiņu bišķi, bišķi. Bija sastādīts grafiks, kura vienu rītu, kura iet nākošā.*”⁹⁹

Kā nozīmīgu notikumu latviskās piederības veicināšanā Ilze Pētersone min arī manifestācijas: „*Bija ļoti, ļoti daudz cilvēku. Un tad mēs sēdējām tur, pie skatuves. Bija Akurātere, un viņa dziedāja to slaveno dziesmu, un viņai balss aizķērās. [..] Klausījos, pierakstīju, tā dziesmu lapiņa man ir vēl tagad saglabāta. Aprakstītas ar tām runām, tiem teicieniem. Man vienkārši likās īpaši, ka tā var teikt un tā var runāt. [..] Tas bija kaut kas īpašs. Jo to kopību sajūst, to garu bez vārdiem.*”¹⁰⁰ Zigrīda Stūrmane, kaut arī pati manifestācijas neapmeklēja, ļoti sekoja tām līdz: „*Tad, kad bija lielā manifestācija, mazbērni bija mazi, es paliku ar mazbērniem mājās, bet meita aizgāja. Un dēls. Viņi aizgāja uz to manifestāciju, kas bija Mežaparkā, un tad bija Tautas frontes dibināšanas kongress, un tad mēs mammu nosēdējām visu dienu pie televizora un skatījāmies, kā tas viss notiek.*”¹⁰¹ Arī Andrigai Lozdai atmiņā iespiedies ar šo notikumu saistīts moments: „*Ļoti spilgti atceros, ka mēs ar vecākiem braucām Mežaparkā uz manifestāciju. Un mums salūza mašīna. Barona ielā. Tātad sanāk, ka mēs braucām uz Mežaparku un beigās neizbraucām.*”¹⁰²

To, cik būtiska ir bijusi brīvības atjaunošanas diena arī otrpus okeānam, atklāj Lindas Bāliņas stāstītais: „*Es atceros, kā es skatos teļļu un saku: "Mammu, mums jāvelk dzirkstošais vīns no pagraba ārā, jo Latvija tapusi brīva!"*¹⁰³ *Mēs salējām glāzes, un es sēdēju teļļu priekšā un skatījos ziņas, un dzēru šampanieti.*” Spilgti šo faktu atceras arī Egils Edvards Zālītis: „*Vienā maija piektdienas vakarā mēs bijām tai baznīcā, kur mums notika mēģinājumi, un ieskrien viens cilvēks un pateica: "Latvija brīva!"*”¹⁰⁴

3.3. Svētki

Viens no veidiem, kā padomju ideoloģija centās apspiest tās sastāvā esošo valstu iedzīvotāju dabisko vēlmi izpaust savu nacionālo identitāti, bija nacionālo svētku aizliegšana.

⁹⁷ Sk. 6. pielikumu.

⁹⁸ Sk. 5. pielikumu.

⁹⁹ Sk. 8. pielikumu.

¹⁰⁰ Sk. 7. pielikumu.

¹⁰¹ Sk. 8. pielikumu.

¹⁰² Sk. 9. pielikumu.

¹⁰³ Sk. 14. pielikumu.

¹⁰⁴ Sk. 15. pielikumu.

Tā vietā mākslīgi tika radīti jauni svētki, kuru mērķis bija rekonstruēt PSRS iedzīvotāju kolektīvo identitāti un apziņu.

Īpaši spilgti tā vēstures posma situāciju raksturo Gita Rieksta. Viņa noliedz, ka Padomju Savienības laikos tiktu atzīmēti Ziemassvētki: „Šodien visi stāsta: *“Oi, mēs svinējām Ziemassvētkus, mēs svinējām 18. novembri!”* Meli! Nesvinēja neviens, Ziemassvētkos visi strādāja un gāja uz skolu. Mani gan mamma nevienos Ziemassvētkos nelaida. 25. uz skolu varbūt vienu vai divas reizes visā savā skolas dzīvē esmu aizgājusi. Man mamma vienmēr kaut kādu zīmi uzrakstīja, jo viņa teica: *“Nē, viņai sirdsapziņa neļauj, Pirmie Ziemassvētki, viņa nelaidīs mani uz skolu!”*¹⁰⁵ Savukārt Ieva Pētersone atminas, ka viņas ģimenē Ziemassvētki vienmēr tikuši svinēti, taču citā datumā: „*Ģimenē bija vienkārši pieņemts, ka Jaunajā gadā nāk Ziemassvētku vecītis. Bet kaut kādā brīdī pārmainījās, un mēs tās dāvanas dalījām Ziemassvētkos.*”¹⁰⁶ Sandra Pilskalne stāsta par 1988. gada Ziemassvētkiem: „*Bijām Rīgā, baznīcā. Dievkalpojums. Beidzot varēja iet tā brīvi. Nosacīti. Kāds paklausījās, kāds gāja ārā. Ļoti, ļoti pilna. Bija ārzemnieki daudz visādi.*”¹⁰⁷

Kā stāsta Ilze Pētersone, arī Latvijas Republikas pasludināšanas gadadienas vietā ar nolūku tika radīta jauna svētku diena: „*Tad vienā reizē 18. novembris sakrita ar Studentu dienu. Un mēs bijām aizgājuši uz tām Teikas koplīnām. Un tad mēs tur dziedājām riņķī un skrējām apkārt tām koplīnām, bet daļa aizgāja pie Brīvības pieminekļa. Bet mēs negājām. Un pēc tam atkal tur kursabiedrus izsauca uz kaut kādām attiecīgām iestādēm.*” Ilze atklāj, ka viņas vīrs Vilnis LTF mudinājis kārkēniešus parakstīties par „*Latvijas sadzīves tradīciju un oficiālu svētku atzīšanu*”.¹⁰⁸

Mārīte Meļņika stāsta par Padomju Savienības radīto svētku dienu, kurā apsveikusi savus trimdas radniekus: „*Apsveicu Starptautiskajā Sieviešu dienā, tie vispār brīnās: „Kas tas tāds ir?!” Nu kā - zinām, kas ir Mātes diena, latviskā garā, bet kaut kāda Starptautiskā Sieviešu diena?*”¹⁰⁹

Līdz ar atmodu arī svētku svinēšana kļuva brīvāka. Mārītei Meļņikai spilgti iespiedušās prātā 89. gada Jāņu svinības: „*Mēs gājām no skolas, Latvijas karogs, un Jāņi tik latviski svētki. Es atradu, ko nozīmē vārds „līgo”, es zinu, ka biju pilnīgi uz četrām mazām lapiņām sarakstījusi smuki.*”¹¹⁰ Egils Edvards Zālītis izceļ Jāņus kā nozīmīgus svētkus arī Amerikas latviešu vidū: „*Jāņus mēs ļoti piekopām. To vēl tagad piekopj „Piesaulē”. Gāja no mājas.*

¹⁰⁵ Sk. 5. pielikumu.

¹⁰⁶ Sk. 4. pielikumu.

¹⁰⁷ Sk. 6. pielikumu.

¹⁰⁸ Sk. 7. pielikumu.

¹⁰⁹ Sk. 3. pielikumu.

¹¹⁰ Turpat.

*Satikās pļavā. Bija forši. Un bija vairāki latvieši, kas dzīvoja ārpus Bostonas, kam bija lielāki īpašumi. Un tur, pie vienas ģimenes, mēs 10 gadus no vietas braukājām.*¹¹¹ Pretēji gan izsakās Zaiga Alksne-Phillips, kura, salīdzinot Jāņus Amerikā ar Dziesmu svētkiem Latvijā, saka: „*Es vairs nebraucu uz latviešu Jāņu svinībām, tāpēc, ka viņas ir tik bālas.*”¹¹²

Ļoti īpaša ir neatkarības pasludināšanas gadadiena. Andriņa Lozda stāsta par savu vecmāmiņu: „*Vienmēr uz svētkiem, īpaši uz 18. novembri, tika klāts vislabākais galds ar vislabākajiem traukiem. Pati vienmēr bija sapucējusies. Un tāda viņa vienmēr gaidīja ciemos. Pa nedēļu varbūt knapinājās un ēda sliktāk, bet toreiz bija visvislabākais.*”¹¹³

3.4.Simboli

Nacionālie simboli pārstāv un raksturo tautu. Īpaši liela nozīme simboliem tika piešķirta atmodas laikā, iemiesojot sevī latviešu tautas pašapziņu.

Par visuzskatāmāko nacionālās piederības simbolu kalpoja Latvijas karogs. Par to tiek runāts gandrīz ikvienā no atmiņu stāstījumiem, atspoguļojot to, cik milzīga simboliskā nozīme atmodas laikā tika piešķirta karogam. Kā atminas Gita Rieksta, karoga krāsas jau tika izmantotas vēl pirms pašiem karogiem, ilustrējot ar piemēru no tēva bērēm 1986. gadā: „*Gunāram Astram pirmajam bija sarkanbaltsarkanais karogs, bet sarkanbaltsarkani kroņi mana tēva bērēs gan bija.*”¹¹⁴ Sandrai Pilskalnei spilgti iespiedies atmiņā, kā tika uzšūts pirmais karogs Kārķos: „*Galzona Ingrīda bija nopirkusi kleitas drēbi Igaunijā. Jo Latvijā tajā laikā bija grūtāk nopirkt drēbi. Bet viņa nebija izšuvusi, un tad no tās kleitas drēbes. Un pie tās ciema padomes tika uzvilks pirmais karogs.*”¹¹⁵ Mārīte Meļņika atspoguļo bažas, ko kāds izteicis pēc karoga uzvilšanas Kārķu pagastā: „*Ilga, vai nav par ātru? Rītā tu tiks vagonā, un tevi aizšķūrēs prom! Jo nu šodien Tu uzvelc, bet rītdien jau esi Sibīrijā.*”¹¹⁶ Savukārt Sandras Pilskalnes vīrs piedalījies karoga uzvilšanā Valkā 1988. gada 18. novembrī: „*Mēs dzīvojām tajā mājā, kas ir Raiņa iela 18, un mums logs bija pretī tam karogam. Un visu laiku, kā mēs tur dzīvojām, plīvoja tas karogs.*”¹¹⁷ Karoga uzvilšanu Valkas centrā spilgti atceras arī Andriņa Lozda: „*Tas baigais notikums Valkā. Bija gan tas mācītājs, gan meitenes tautas tērpos, gan viss pārējais. Mēs tik ļoti bijām pārņemti ar to. Tas bija tik skaisti, un cilvēku bija milzīgi, milzīgi daudz.*”¹¹⁸ Sandras Pilskalnes vīrs Ivars atminas plašo karogu izmantojumu atmodas

¹¹¹ Sk. 15. pielikumu.

¹¹² Sk. 10. pielikumu.

¹¹³ Sk. 9. pielikumu.

¹¹⁴ Sk. 5. pielikumu.

¹¹⁵ Sk. 6. pielikumu.

¹¹⁶ Sk. 3. pielikumu.

¹¹⁷ Sk. 6. pielikumu.

¹¹⁸ Sk. 9. pielikumu.

pēdējos gados: „*Karogus krāsoja, kur vien varēja izdomāt. Sūdains traktors, bet karogs uzzīmēts!*” Turklāt Sandra piebilst: „*Mums pirms kāzām [māsīca] Veltiņa uzdāvināja nozīmītes kā karodziņus. Metāla tādus. Baigais sākums, bet 89. gads*”¹¹⁹ Zaiga Alksne Phillips atminas, kā, riskējot ar nepatīkšanām, no Amerikas atgādājusi Latvijas karogu: „*Man bija pieprasījums - trīs pakas materiāla latviešu karogiem. Es pasūtīju tos Amerikā, sašuvu kopā un noliku kofera dibenā.*” Viņa atminas: „*Kad sagaidīja lidostā, arī bija Latvijas karogs, tā bija īpaša sagaidīšana.*”¹²⁰ Savukārt Austrālijā dzīvojošais Igors Kalniņš caur karogu pauž savu nacionālo piederību ik dienas: „*Ārpus mājas man ir īstais latviešu karogs, un tas ir augšā gaisā, tā kā visa pasaule var redzēt, ka šito gruntsgabalu apdzīvo latvietis. Visu laiku plīvo. Visu laiku.*”¹²¹

Līdz ar atmodu par ļoti izplatītu nacionālās piederības izpausmi kļuva tautiskie simboli un etnogrāfiskie raksti. Meļņika Mārīte atceras, ka ārzemju latviešiem centās kā suvenīru sagādāt tautiskās segas: „*Man tā tante teica: „Nē, mums tak vispār tā putekļu jūra nav vajadzīga!”*, bet visi tak tās tautiskās vilnas segas bāza virsū!”¹²²

Īpašs notikums bija, ja izdevās tikt pie tautas tērpa. Ieva Pētersone stāsta: „*Man taču bērniņā arī uzšuva tautas tērpu. Jāņos gāja tautas tērpos.*”¹²³ Sandra Pilskalne smeļoties saka, ka „*viņus pat nesavilka pareizi, ka tikai vispār kaut kas tautas tērpiem līdzīgs.*” Viņa atminas, ka pirmās atmodas vēsmas jau izjuta 86. gada pārgājienā pa Latviju: „*Bija kungs, kas arī gāja ar prievīti, nu jau bija kaut kas apģērbā tāds tautisks.*”¹²⁴ Egils Edvards Zālītis atceras, ka arī trimdas latvieši vienmēr godājuši tautas tērpu: „*Bijām tautas tērpos. Arī 18. novembrī. Tie visi tika šūti.*”¹²⁵

Īpaši daudz neatkarības kustības kontekstā tiek pieminēts auseklīša simbols. Kā stāsta Ieva Pētersone: „*Visur parādījās auseklīši. Visur!. Un visādi izteicieni bija par auseklīti. Ap to laiku parādījās tautiskie elementi. Nenormāli daudz. Bet tas bija tā, ka vienkārši vajag.*” Auseklīšus spilgti atceras arī Sandra Pilskalne: „*Īvāns staigāja ar tādu džemperu, kas tagad ir Tautas Frontes muzejā. Viņam laikam tante kāda uzdāvināja ar auseklīšiem, viņš visu laiku ar to džemperu staigāja. [...] Mums uz kāzām tādu izkaltu, lielu, pie sienas liekamu metāla auseklīti uzdāvināja.*”¹²⁶

Latvijas himna kā latviskās identitātes simbols līdz pat atmodas sākumam lielai daļai latviešu bija svešs. Sandra Pilskalne atminas: „*Mēs tak to himnu lāgā pat nemācējām. Tad pie*

¹¹⁹ Sk. 6. pielikumu.

¹²⁰ Sk. 10. pielikumu.

¹²¹ Sk. 11. pielikumu.

¹²² Sk. 3. pielikumu.

¹²³ Sk. 4. pielikumu.

¹²⁴ Sk. 6. pielikumu.

¹²⁵ Sk. 15. pielikumu.

¹²⁶ Sk. 6. pielikumu.

vecāsmammas apaļā galda, Veltiņa un kas mēs tur visi sastājāties ap to galdu un dziedājām to himnu. Melodija pilnīgi sveša, šķērsām kaut ko velk.”¹²⁷ Andriņa Lozda uzsver, cik ļoti viņas vecvecāki viņai ieaudzinājuši cieņu pret Latvijas himnu: „*Tad, kad skan Latvijas himna un mēs sēžamies pie svētku galda, visi stāv kājās un noklausās himnu. Tad tikai apsēžas un var ēst. Bet tā sajūta ir joprojām - tad, kad ir himna, vienkārši piecelies kājās. Dziedi vai nedziedi.*”¹²⁸

Salīdzinot latvisko simbolu nozīmi tad un tagad, Juris Ulmanis pašreizējai situācijai velta skarbu kritiku: „*Visi runā par patriotismu ar tiem karodziņiem un lāpu gājieniem, un visas šitās muļķības. Tā visa ir tāda kā izrādīšanās, fasāde. Bet vai tu esi gatavs aizstāvēt savu valsti? Es uzskatu, ka viņi nav patrioti un viņi nemīl savu valsti. Tie ir tikai tukši vārdi.*”¹²⁹

3.5. Valoda

Valodas kalpo par bāzi nacionālās identitātes esamībai. Īpaši sarežģīti to saglabāt ir trimdas latviešiem, kuru ikdienas dzīve noris pavisam citā kultūrtelpā.

Zaiga Alksne-Phillips sākotnēji sūtīja savus bērnus latviešu skolā, taču saskārās ar Amerikas latviešu skolas principu: „*Viņi negribēja tos skolēnus, kas nezināja latviešu valodu. Un tur viņi tikai gribēja uzturēt to latviskumu, saturēt kopā īstos latviešus. [...] Liela, liela kļūda. Liela.*”¹³⁰ Nereti arī trimdas latvieši atzīst, ka dzīvesbiedra atbalsta trūkums licis atteikties no domas par latviešu valodas mācīšanu saviem bērniem. Piemēram, Mārtiņš Bērziņš stāsta: „*Ar maniem vecākiem es jau vienmēr ikdienā runāju latviski savās mājās. Līdz 10 gadu vecumam es ar bērniem runāju latviski, bet tad kaut kā sieva negribēja. Sievasmāte. Bet savādāk jau viņi saprot latviski, ar runāšanu drusku grūtāk ir.*”¹³¹ Savukārt Igoram Kalniņam neaizmirst latviešu valodu palīdz viņa mamma: „*Vienīgais cilvēks, ar kuru es pa īstam runāju latviski, ir mana mamma, un viņai tagad, jūnijā, būs 101 gads. Viņa ir vienīgais latvietis, ko es zinu. Nu vēl brālēni no Latvijas. Bet ar saviem brāļiem es tikai runāju angļiski.*”¹³² Tāpat arī Linda Bāliņa stāsta par to, kā viņas mamma viņu audzināja runāt latviski: „*Es saku: "Mum, mum, you wouldn't believe what I've been!" Mana mamma saka: "Kāda valodā tu runā?" Un es teicu: "You don't care what I say, you just care what language!" Un es dusmīga aizskrienu uz istabu. Bet mamma nepadevās, mamma neatļāva man izmantot šo emocionālo šantāžu. Pēc 10 minūtēm ienācu virtuvē: "Mammu, mamma, tu neticēsi, kas šodien notika!" Un tas bija izšķirošs*

¹²⁷ Turpat.

¹²⁸ Sk. 9. pielikumu.

¹²⁹ Sk. 17. pielikumu.

¹³⁰ Sk. 10. pielikumu.

¹³¹ Sk. 12. pielikumu.

¹³² Sk. 11. pielikumu.

brīdis, jo es sapratu, ka mamma man neatļaus ar viņu runāt angļiski. Un es tad turpmāk tikai ar mammu latviski."¹³³ Egils Edvards Zālītis stāsta par veclatviešiem, kas uz Ameriku auzbraukuši jau pēc 1905. gada revolūcijas: „*Mēs pievienojāmies tai draudzei, tie bija veclatvieši, un es vienmēr uzskatīju, ka viņi tā dīvaini runā. Novēcojusi tā valoda. Es brīnījos, ka tie ir latvieši, bet es varu knapi viņus saprast, viņi runāja ar tādu smagu akcentu.*”¹³⁴

Runājot par Latvijas etniskā sastāva izmaiņām, kas radās pēc PSRS īstenotās strādnieku ieviešanas politikas, Rīta Brūvele atzīst, ka ir diezgan negatīvi noskaņota pret krievu atteikšanos mācīties latviešu valodu un nevēlēšanos integrēties: „*Bet tie krievi arī ir ļoti dažādi. Ir jau tādi, kas ir iemācījušies ātri to latviešu valodu, bet ir tādi, kas nodzīvojuši te ir visus tos gadus, un neprot runāt. Un, kad ieiet veikalā, ja tur krievu pārdevēja, viņai prasa latviski, tad viņa saka - nesaprot. Jā, tas bija tā diezgan pazemojoši.*”¹³⁵

Andriņa Lozda atminas, cik īpaši ir bijis dzirdēt dziedam „Čikāgas piecīšus” Latvijā: „*Neiedomājami! Dzied latviešu valodā, dzīvo Amerikā. Un dzied latviešu valodā! Kaut kas vienkārši fantastisks.*”¹³⁶

Juris Ulmanis uzsver to, cik ļoti varam lepoties, ka pašiem ir sava valoda: „*Pasaulē ir tikai apmēram 200 valstis. Un tūkstošiem, tūkstošiem valodu. Mums ir gan valsts, gan valoda. Tā kā mums tas ir jāsargā, jāglabā.*”¹³⁷

3.6. Organizācijas

Nacionālās identitātes eksistences viens no pamatnosacījumiem ir apziņa par piederību „iedomātai kopienai”. Šādas kopienas sajūtu sniedz nacionālās organizācijas, kas apvieno cilvēkus ar līdzīgiem uzskatiem, izcelšanos un piederību.

Piemēram, Zaiga Alksne-Phillips jau no studiju laikiem darbojas meiteņu korporācijā „Gundega”, kurā iestājās, dzīvodama Amerikā. Tiesa, Latvijā tobrīd šādas aktivitātes bija aizliegtas: „*Latvijā nedrīkstēja nemaz palaist ziņu, ka viņas pieder kādai korporācijai. Bet tagad, kad es atbraucu uz Latviju, es vienmēr aizeju uz „Gundegu”.*”¹³⁸ Egils Edvards Zālītis apraksta, cik aktīvi latvietības uzturēšanā iesaistījās tautieši otrpus okeānam: „*Jā, komūna bija liela, man liekas kaut kas pie 10 000. Lielākie centri bija Ņujorka, Bostona, Filadelfija, Čikāga.[..] Tur visāda dzīvība ritēja.*”¹³⁹ Igors Kalniņš no Austrālijas atminas: „*Es spēlēju basketbolu iekš „Daugavas vanāgiem” un biju biedrs latviešu biedrībā Sidnejā.*” Savukārt

¹³³ Sk. 14. pielikumu.

¹³⁴ Sk. 15. pielikumu.

¹³⁵ Sk. 2. pielikumu.

¹³⁶ Sk. 9. pielikumu.

¹³⁷ Sk. 17. pielikumu.

¹³⁸ Sk. 10. pielikumu.

¹³⁹ Sk. 15. pielikumu.

Mārtiņš Bērziņš joprojām iesaistās „Daugavas Vanagu” aktivitātēs Vācijā: „Viņiem ir tas īpašums „Bērzaine”, tas ir Freiburgā. Un tā mēs visi satiekamies kopā. Nu tagad beidzamos 10 vai 20 gadus latvieši ir ļoti sadalījušies, vairs nav tā, ka dzīvo kā nometnēs agrāk, bet katrs dzīvo savā pusē, savā pilsētiņā vai savā pilsētas malā.”¹⁴⁰ Īpaši tuvu LNNK tapšanas brīdī bijusi klāt Gita Rieksta, kura atklāj: „Nodibinājās, vot, es tev teicu - Ingas dzīvoklī. Tur bija Berkļavs, es arī tur biju.”¹⁴¹ Māris Siliņš, kurš vairākus gadus bijis priekšsēdētājs Vides aizsardzības kluba Kanādas nodaļai, atminas kā centies palīdzēt uzlabot dabas ekoloģisko situāciju Latvijā: „Naudu prasījām no latviešiem Kanādā. Ja kāds brauca uz Latviju, mēs iedevām 1000, 2000 dolārus Vides Aizsardzības klubam. Tad mēs skatījāmies, vai tur ir piesārņojums vai nav piesārņojums. Vai ir kas jauns, šeit, Kanādā, ko mēs varam aizsūtīt uz Latviju.”¹⁴² Ilze Pētersone, kuras vīrs bijis TF vadītājs Kārķu pagastā, savā stāstījumā daudz piemin Tautas frontes aktivitātes. Viņa norāda uz Tautas frontes mēģinājumiem sakārtot organizatoriskās lietas: „Atšķirībā no mūsdienām, tie uzdevumi, ko risināja tā Tautas Frontes grupa, likās neiespējami. Tagad to risina valdības, domes līmenī. Nevienam nav ne vēlēšanās, ne pat mazākās iespējas kaut ko tādu risināt, kā tas bija tajā brīdī. Tad jau arī nekādas tādas ne praktiskas, ne politiskas pieredzes. Nu, piemēram, tā pati Tautas Frontes nodaļa sāka savu darbību ne jau tur kaut kāda tautas nama telpās, ne arī tajā tagadējā pagasta izpildkomitejā, bet skolā.”¹⁴³

Būdams aktīvs trimdas latviešu organizācijas biedrs, Aldis Simsons labi atminas to rīkotās aktivitātes: „Jaunāki cilvēki vienreiz pieķēdējās pie krievu vēstniecības. Pie sētas. Ar riteņbraucēju ķēdēm. Un tad bija liels trādirīdi. Parādījās arī televīzijā un visur. [...] Piedalījās demonstrācijās, pasākumos. [...] Lai veicinātu neatkarību. Lai amerikāņi neignorētu to situāciju. [...] Jo tas ir viss, ko tu varēji darīt. Nav jau nekāda karošana, kad tu vari aiziet un pievienoties.” Viņš uzsver organizāciju būtisko lomu piederības uzturēšanā: „Cilvēkiem patīk aiziet uz vietu, kur piederi. Tāpēc, ka esi latvietis. Tev tur nav jābūt citu iemeslu dēļ. Tu tur aizej un jūties, ka tu tur piederi, lai gan nevienu nepazīsti. [...] Katrā vietā, kur bija vairāk cilvēku, sanāca kopā. Jo cilvēks jau pēc dabas grib kopā ar savējiem”¹⁴⁴

Latvijā dzīvojošais trimdas latvietis Juris Ulmanis nacionālās piederības vārdā sevi saistījis ar militāru organizāciju. Viņš saka: „Es esmu zemessargs. Un es esmu gatavs krist par mūsu valsti Latviju.”¹⁴⁵

¹⁴⁰ Sk. 12. pielikumu.

¹⁴¹ Sk. 5. pielikumu.

¹⁴² Sk. 13. pielikumu.

¹⁴³ Sk. 7. pielikumu.

¹⁴⁴ Sk. 16. pielikumu.

¹⁴⁵ Sk. 17. pielikumu.

3.7. Varoņi

Spēcīgs līdera tēls spēj iedvesmot un veicināt nacionālo apziņu gan individuālā, gan kolektīvā līmenī. Atmosfērā laikā par tautas garīgajiem līderiem kļuva inteliģences pārstāvji, kas puda spēcīgu nacionālo piederību.

Kā stāsta Gita Rieksta par Gunāru Astru: „*Mūsu brīvības cīnītājs. Principā iesāka vispār šo neatkarības kustību. Viņu tiesāja. Tiesāja Augstākās Tiesas zālē, es arī, starp citu, tai zālē biju, nedrīkstēja ne ierakstīt, ne ko. Bija pat tāda „Gunāra Astras atbrīvošanas komiteja”. Kurā bija, ja nemaldos 5 vai 6 dāmas. Brauca uz Maskavu. Īstenībā viņas arī izkaroja to Gunāra Astras atbrīvošanu.*” Paralēli Latvijas inteliģences pārstāvju aktivitātēm, klātesoša bija arī domu aprobežotība: „*Pirmie tiesas prāvas vārdi bija: "Ojārs Vācietis, kto eta takoi?" Viņš sēdējis kamerā arī ar Latvijas piederīgo, kurš nezināja, kas ir Ojārs Vācietis.*”¹⁴⁶

Linda Bāliņa atzīst autoritāšu nozīmi latvietības uzturēšanā trimdas valstīs: „*Bija pat tā, ka daži tie Latvijas darboņi pārvācās uz Latviju. Nu tagad tie bija varbūt tie, kas bija diezgan aktīvi latviešu sabiedrībā, tagad tu viņus izņem ārā, tur ir robs. Kurš tagad vadīs latviešu sabiedrību?*”¹⁴⁷

Tajā pašā laikā, lai nomāktu Baltijas iedzīvotāju nacionālo piederību, nemitīgi tika kultivēts padomju vadoņu tēls. Zigrīda Stūrmane atceras Ļeņiņa centrālo lomu: „*Brīvības iela sadalās divās daļās. Vienā pusē ir Ministru kabinets, otrā pusē ir pareizticīgo katedrāle. Pa vidu stāvēja Ļeņins.*”¹⁴⁸

3.8. Mediji

Medijiem piemīt milzīgs spēks identitāšu konstruēšanā un manipulēšanā. Bieži vien padomju identitātes kultivēšana tika īstenota ar dažādu propagandas materiālu izplatīšanu.

Lai nodrošinātu informācijas apmaiņu, ikvienā no trimdinieku mītnes zemēm tika izdoti vietējie latviešu laikraksti. Piemēram, Zaiga Alksne-Phillips Amerikā atceras: „*Tika rakstīts arī „Laikā”. Mums, Amerikā, bija tā avīze, kas cirkulēja visiem. Par dzīvi Latvijā, vietējiem Amerikas latviešiem, arī kas notiek vietējos Amerikas latviešu centros.*”¹⁴⁹ Tāpat arī Igors Kalniņš Austrālijā: „*Ir tādi maziņi magazīni, saucās “Rītums”. Man mamma katreiz dod lasīt to magazīnu.*”¹⁵⁰ Tiesa, Mārtiņš Bērziņš atzīst, ka Vācijā iznāca ne tikai nacionālistiski noskaņoti laikraksti: „*Nu, protams, jau padomju propaganda nāca, „Dzimtenes Balss” vai kā*

¹⁴⁶ Sk. 5. pielikumu.

¹⁴⁷ Sk. 14. pielikumu.

¹⁴⁸ Sk. 8. pielikumu.

¹⁴⁹ Sk. 10. pielikumu.

¹⁵⁰ Sk. 11. pielikumu.

*tur bija, bet to jau visi zināja, ka tā ir propaganda.*¹⁵¹ Linda Bāliņa atminas, kā Amerikā televīzijā tika atspoguļoti notikumi Latvijā: *„Bija tādi kanāli, kur viņi rādīja gandrīz bez apstājas, kas notiek Baltijas valstīs. Jo viņi saprata, ka kaut kas notiek. Viņi saprata. Bet par mazu manā uztverē. Tu sēdēji tam teļļukam priekšā, gaidīdams to minūti, kad: "Ou, ou, atkal runā par Latviju!"*¹⁵² Ilzes Pētersones vīrs caur TF *„vāca parakstus "Atbalstam rajona laikraksta nosaukuma "Darba Karogs" maiņu pret "Ziemeļlatviju" ". Tagad arī "Ziemeļlatvija". Tā kā pirmajā, tai Latvijas Republikas laikā. ”* Nozīmīgākais tā laika izdevums bija „Atmoda”. Viņa atminas: *„Vilnis arī rūpējās, lai tur saņemtu no Valkas tās "Atmodas", un tās arī izplatītu.*¹⁵³ Arī Zigrīda Stūrmane atceras: *„Mums piegādāja "Atmodu". Un tad mēs visi, visi kāri tvērām. Nāca mums no Tautas frontes biroja, un tad nesa mums uz darbu tās "Atmodas".*¹⁵⁴ Ilze Pētersone stāsta par to, ka viņas mamma strostēta Partijas sapulcē, jo nepasūta žurnālu „Komunists”: *„Tajos laikos obligāti bija jāpasūta. Koši sarkanos vākos. Nekad neviens viņu tak nelasīja, nu tikpat kā neviens vispār nelasīja, bet bija jāpasūta. Mēs savā laikā no tiem uztaisījām sirsniņas kāzām, jo tad jau tādus smuki sarkanus papīrus nevarēja dabūt. Un tagad tā sanāksme, un viens punkts arī, ka "Brūveļu Rita nepasūta "Komunistu".*¹⁵⁵ Ieva Pētersone atceras, ka *„"Labvakar" bija tas raidījums, kas vienmēr jāskatās. Tas bija neiztrūkstošs.*¹⁵⁶ Arī Andriņa Lozda labi atminas to, kā skatījusies „Labvakar” : *„Raidījums, kas bija jāskatās neatkarīgi ne no kā. Es pieļauju, ka es pat tajā vecumā vienu daļu no tā ļoti dziļi neizpratu. [...] Bet es tā raidījuma dēļ katru svētdienas vakaru gāju pie vecāsmamma, kura dzīvoja citur daudzdzīvokļu mājā. Naktī nācu atpakaļ. Katru svētdienu. Gadu vai divus. Tur bija veselas burtnīcas ar to pierakstītas, ko tad runāja, lai mēs pēc tam varētu to pārrunāt un izteikt savas domas. [...] Mēs to pieņēmām kā vienīgo patiesību - ja jau viņi saka... Patiešām - kam tad vēl ticēsi, ja ne viņiem?!”*¹⁵⁷

Ievai Pētersonei prātā palikusi grūti uztveramā ārzemju radio klausīšanās: *„To, ka vecāki klausījās „Amerikas Balsi”, to es ļoti labi atceros. Jo bija radio, kurš tika likts, un viņi tur pārstūma gultu no viena gala uz otru galu. Un to, ka viņiem iet tas šņācenis, jo viņi laida tās frekvences, lai nedzirdētu.*¹⁵⁸ Zigrīda Stūrmane atminas: *„Man bija viens onkulis,, kas ļoti interesējās par politiku. Un tad, kad viņš satikās ar otru onkuli, viņi stāstīja viens otram, ko ir dzirdējuši, ko „Amerikas Balss” ziņo.*¹⁵⁹ Arī Ilzes Pētersones mamma nepārtraukti klausījās

¹⁵¹ Sk. 12. pielikumu.

¹⁵² Sk. 14. pielikumu.

¹⁵³ Sk. 7. pielikumu.

¹⁵⁴ Sk. 8. pielikumu.

¹⁵⁵ Sk. 7. pielikumu.

¹⁵⁶ Sk. 4. pielikumu.

¹⁵⁷ Sk. 9. pielikumu.

¹⁵⁸ Sk. 4. pielikumu.

¹⁵⁹ Sk. 8. pielikumu.

radio: „Viņai dārzā visu laiku bija radio, arī pat kūtī. Jo bail bija kaut ko nokavēt, kaut ko nesadzirdēt.”¹⁶⁰ Zigrīda Stūrmane atzīst, ka viena no būtiskajām atmiņām no atmodas laikiem ir tā, „ka bijām pielipuši pie radio un caurām naktīm klausījāmies, kas notiek un kā notiek. [...] Bija Tautas frontes dibināšanas kongress. Tad mēs mammu nosēdējām visu dienu pie televizora un skatījāmies.”¹⁶¹

3.9. Vieta

Vietas jēdziens sevī ietver ne tikai fizisku, bet arī emocionālu un garīgu dimensiju. Vieta, iespējams, pati par sevi neko neizsaka, taču tai vērtību piešķir cilvēki, daba, kultūras mantojums un atmiņas, kas sakņojas kolektīvajā identitātē.

Runājot par Latviju, Zaiga Alksne-Phillips atminas Pirmā Ārstu kongresa izjūtas: „Un tas bija neiedomājami. Jo tanī vietā mani vecāki gāja skolā. un es esmu tagad atpakaļ... Un sniedzu lekciju... (Aizlūst balss.) Tas bija vienkārši... Viena tāda.. Viena drausmīgi dziļa sajūta.”¹⁶² Uz jautājumu, kādas sajūtas pārņēma, pirmoreiz uzskāpjot uz Latvijas zemes, Igors Kalniņš atbild ārkārtīgi saviļņots: „Tas tā kā es biju mājās. Es nekad nebiju bijis Latvijā, bet es jutos kā mājās. Tie cilvēki izskatījās tā kā es, tie bērni izskatījās tā kā es, tā valoda. Uz mājām ir latviešu valoda, avīzēs ir latviešu valoda.”¹⁶³ Linda Bāliņa, kas Latvijā nodzīvojusi vairākus gadus, atminas: „Tās lietas, kas tagad jau ir redzētas miljoniem reižu kā Turaidas Roze un pils, un Gūtmaņa alas, vairs nespīd atmiņā tik ļoti. Bet tieši tās lietas, kas atšķīrās bija īpašas.”¹⁶⁴ Īpaši ciešu saikni ar Latvijas zemi izjūt Sandra Pilskalne, kura 1986. gada vasaru pavadīja, ik nogali dodoties pārgājienā pa Krišjāņa Barona pēdām: „Šķiet, ka Baronam bija 150 gadu jubileja, un tai par godu tika rīkots gājiens, kur varēja piedalīties ikviens. Es pat uz Brūveļa Mārtiņa kāzām neaizbraucu, jo es vēlējos noiet visu to posmu. Līdz ar to es vispār uz Latviju kā tādu skatos ar pilnīgi citām acīm, man viņa visa tā kā priekšā ir.”¹⁶⁵

Juris Ulmanis savā stāstījumā atklāj patiesi spēcīgu piederību Latvijas zemei: „Es viņu ļoti mīlu. Tāpēc, ka es viņu jūtu. Es nevaru izskaidrot kā, bet es jūtu savus vecākus, vecvecākus, senčus. Es izbraukāju Latgali. Es uzrakstīju rakstu par Latgali. Es neko nezināju par Latgali, neesmu latgalietis. Un mani tas ļoti uzrunāja. Un es sapratu, ka tā Latvija ir tik ļoti sulīga un interesanta. Un kas te tikai nav noticies! Un tas mani fascinē. Mēs esam mazāk par diviem miljoniem, un mums ir dāvana, šī Latvija.”¹⁶⁶

¹⁶⁰ Sk. 7. pielikumu.

¹⁶¹ Sk. 8. pielikumu.

¹⁶² Sk. 10. pielikumu.

¹⁶³ Sk. 11. pielikumu.

¹⁶⁴ Sk. 14. pielikumu.

¹⁶⁵ Sk. 6. pielikumu.

¹⁶⁶ Sk. 17. pielikumu.

3.10. Kopība

Vietai piemīt izteikti emocionāls raksturs un vietas saved kopā cilvēkus, tomēr šī blakus esamība ne vienmēr rada kopību. Cilvēki, kuru nacionālās identitātes ir kas ir atšķirīgas no teritoriālā kopienā dominējošām identitātēm vai arī kuru nacionālās identitātes ir duālas (kā tas ir trimdas latviešu gadījumā) nereti var saskarties ar šo abu identitāšu savstarpējo cīņu.

Mārtiņš Bērziņš atzīst: „*Cilvēkiem bija lielāka tā kopības izjūta nekā tagad ir. Tagad tomēr katrs uz savu pusi, un, kad gāja tajos pārgājienos, tad kaut kur bija kāda sanāksme pie Daugavas vai pie Brīvības pieminekļa, tad visi steidzās, ka jāiet un jādara.*” Mārtiņš min arī latviešu vienotības nozīmi latviešu centra izveidē Freiburgā: „*To saziņoja latvieši no visas pasaules. Jāsaka, brīvās pasaules. Kad visi kopā salika naudu, tad varēja to centru nopirkt.*”¹⁶⁷

Egils Edvards Zālītis atminas, cik latviska ir bijusi viņa Amerikas bērnība: „*Faktiski es nemācēju angļiski runāt kā tikai, kad es sāku skolā iet. Jo visu laiku ar latviešiem, visu laiku ar latviešiem. Mēs čupojāmies. Mamma rīkoja dārza ballītes, viņa dabūja darbā kā sekretāre vienā apdrošināšanas firmā, kur bija 14 meitenes no Latvijas, un visas čupojās. [...] Visi šausmīgi turējās kopā. Ļoti, ļoti.*” Pat garais ceļš, kas jāmēro, lai nokļūtu uz Amerikas latviešu nometnēm nav šķērslis, lai satiktu citus latviešus: „*Arī mana māsiņa vadījusi savus bērnus turp un atpakaļ, tas ir kaut kas 20 stundu brauciens ar mašīnu. No vietas!*” Kā nozīmīgu vietu, kur Amerikas latvieši var satikt savus biedrus ar līdzīgu nacionālo izcelsmi, Egils min arī jauniešu apvienības: „*Ir tāda Amerikas Latviešu jaunatnes apvienība. Ir ALA, kas ir Amerikas Latviešu apvienība, un ir ALJA, kas ir jaunatnes apvienība. Un viņiem ir kongress. Kongresi ir 2-3 gadā. [...] Var redzēt, ka tur veidojas ļoti tuvas saites un dzīves draugi.*”¹⁶⁸

Zaiga Alksne-Phillips uzsver latviskās draudzības saites: „*Man ir ļoti daudz pazīstamu. Tie ir ekspatri, kas ir atbraukuši un dzīvo Rīgā. Tad satiekos ar tiem. Runājot par latviešu nometnēm, viņa saka: „Svarīgākais, lai atrastu tur kādu, kurš ir labs draugs.*”¹⁶⁹

Gita Rieksta spilgti izceļ pārmaiņas, ko piedzīvoja sabiedrība pāris gadu laikā: „*Nē, vienotība... Nedomā, ka pirms tam bija kaut kāda vienotība. Nebija! Tu zini, kad tas sāka rasties? Tad, kad cilvēki sāka pa bišķiņam beigt baidīties! Uz barikāžu laikiem bija. Riktīgi. Tad jau bija deguni gaisā. Un tā bija kamēr, saproti, kamēr cilvēki pamodās, kamēr noticēja. Vispār kaut kam tādām.*” Viņa stāsta, ka arī viņas vecāki ļoti daudz bija kopā ar citiem līdzīgi domājošiem: „*Man mammai visur taču paziņas, disidentu tās grupas, kuras sazinājās tajos laikos, šausmīgi turējās kopā. Es saku, bildes ir tādas, kur mani vecāki ir vedēji igauņu pārim, leišiem. [...] Principā tos cilvēkus novāca pa vienam pilnīgi visus.*”¹⁷⁰

¹⁶⁷ Sk. 12. pielikumu.

¹⁶⁸ Sk. 15. pielikumu.

¹⁶⁹ Sk. 10. pielikumu.

¹⁷⁰ Sk. 5. pielikumu.

Sandra Pilskalne atminas: „Kad sākās tā atmoda, tā pacilātība bija vienkārši neizmērojama, un visu laiku likās, ka tikai jāpaciešas, tikai jāpaciešas.” Tomēr viņas teiktajā ieskanas rūgtums par to, ka atmodas eiforiju pēcāk aizēnojusi smagā realitāte, kas pēc tam sekoja: „Kamēr tie patrioti dziedāja, tikmēr tie, kas mācēja, visu sadalīja un savāca. Bet tie dzied savās postalās vēl tagad. Un jāiet pie tiem, kas savāca, prasa, lai aizdod.[..] Katrā ziņā tas bija tā pacilājoši. Tagad visa tā vide ir daudz, daudz nospiestāka. Tajā brīdī bija tāda milzīga enerģija. Un cilvēki bija gatavi paciest jebko. Jo likās, ka viss būs, viss notiksies, un, ka katru gadu labāk būs.”¹⁷¹

To, cik ļoti vienoti atmodas laikā bijuši cilvēki, uzsver arī Ieva Pētersone: „Nesaprotu, kā, piemēram, tētīm nebija bail. Jo mēs taču esam divi mazi bērni mājās. Kā mamma teica - tajā sajūtā bija tas, ka neatgriezeniski, ka viss mainīsies. Bet rēķini, viņam bija mazāk nekā 30 gadu, tas ir mazāk nekā man šobrīd. Nu, cik nenormālai, lielai pārlicēbai ir jābūt.”¹⁷²

To, kā visi kopā ir jutuši līdz 4. maija notikumiem, atceras Zigrīda Stūrmane: „Tad mēs arī skaitījām līdz balsis, kad balsoja Augstākā Padome. Kā nosauca vārdu, tā mēs pievilcām vienu stabiņu. Skaitījām kopā un rēķinājām, cik tad sanāca. Tas viss arī bija ļoti liels pārdzīvojums.” Viņa atminas pacilājošo sajūtu, kas valdīja pirms tam: „Tas pacēlums bija milzīgi liels. Auseklīti toreiz visi sprauda pie mēteļa. Un tad sevišķi gāja uz to Mežaparku.”¹⁷³

3.11. Etniskā izcelsme

Tas, cik veiksmīgi personība spēj sevi identificēt ar savu domēnu, tas ir, ar savu etnisko izcelsmi, bieži ietekmē personības, tai skaitā arī intelektuālo sasniegumu robežas. Tātad būtiski, ka indivīds spēj sevi apzināties kā daļu no etnosa un integrēt šo apziņu savā identitātē.

Īpaši stipri savu piederību (vai tās trūkumu) izjuta trimdas latvieši. Kā stāsta Linda Bāliņa: „Man tā orientācija uz latvietību bija diezgan stipra. Ir daudzi, kuriem nav tik stipras. Es pazīstu diezgan daudz latviešus, kas vēl runā latviski, kas pat mūžā nav bijuši Latvijā. Un es to nevaru saprast.” Tajā pašā laikā viņa akcentē arī piederības trūkumu: „Katru reizi, kad tu brauc (aizlūst balss), redzi, man pilnīgi raudiens nāk, kad es par to domāju... Tu meklē savas saknes. Jo tik daudz ir stāstīts... Un vienmēr ir pat zināma nožēla, ka tu tur nepiedzimi, jo tu varētu tiešām teikt: "Šis pleķis ir mans!" Tu jūti, ka tas ir tavs, bet no otrās puses tu arī dažreiz jūti, ka nav. Jo tu nezaugi tanī mājā, tu negāji tanī vidusskolā, visi runā par visām tām lietām. Un vienmēr tā sajūta, ka varbūt drusciņ tas trūkst.” Lindas Bāliņas teiktajā ieskanas, ka ir svarīgi, lai viņas latvietību apzinātos ne tikai viņa pati, bet arī citi: „Diezgan daudz teikts sejā:

¹⁷¹ Sk. 6. pielikumu.

¹⁷² Sk. 4. pielikumu.

¹⁷³ Sk. 8. pielikumu.

"Tu neesi nekāds latvietis, ko tu domā!" Tā regulāri pateica un principā smējās par manu akcentu." Viņa stāsta, ka nav viegli būt starp divām identitātēm: „Es arī pilnīgi neiznīdēju to, ko es varbūt varēju iznīdēt, es gribēju arī paturēt to, kas ir tas kanādiskais.” Viņa skaidro: „Mūs audzināja šeit, sakot: "Tu dzīvo Kanādā, tu esi kanādietis, bet vēl vairāk latvietis, un tev ir jādzīvo par to vietu un to lietu, kas ir tur, pāri okeānam, un tā ir tava īstā zeme, tā ir tava īstā valsts. Vietējie mani pieņem kā kanādieti, bet mani vecāki man saka: "Tu esi latviete, tu esi latviete, tu esi latviete!" Un tad tu aizbrauc uz Latviju, un tad tev saka, ka tu neesi latviete. Un es beigu beigās nolēmu - es teikšu: "Neviens man nevar pateikt, ka es neesmu latviete." Es zinu, ka tā ir manā sirdī, un es zinu, kā es uzaugu, un es zinu, kas man ir svarīgi.”¹⁷⁴

Lai arī Igors Kalniņš Latvijā ir bijis vien pāris reižu, un labprātāk sazinās angļu valodā, viņš atzīst, ka atzīst īpaši ciešu saikni ar savu senču zemi: „Es esmu ārzemēs, tagad Austrālijā nodzīvojis visus 67 gadus. Es nav austrālis, ja prasa man, kas es esmu, es saku - es ir latvietis. Tā ir mana sirds. Kā es varu būt austrālis? Tā ir latviešu asins, kam es piederu.”¹⁷⁵

Ļoti precīzi trimdas latvieša nacionālās identitātes duālo dabu definē Egils Edvards Zālītis: „Es domāju, ka mēs drusku augām tādā šizofrēniskā vidē, jo mēs bijām amerikāņi piecas dienas nedēļā un latviešu sabiedrība tikai nedēļas nogalēs.” Arī Egila Edvarda Zālīša piemērs ilustrē to cik ļoti viņa identitātei piemita duāls raksturs: "Skolotāja pieskrien klāt: "Jūsu dēls ir neaudzināts, nepieklājīgs, viņš neatbild, kad es viņu saucu vārdā!" Tēvs sacīja: "Kā Jūs saucat viņu?" - "Edvards." Mans pirmais vārds ir Edvards. Bet es latviešu sabiedrībā esmu Egils. Es to Edvardu nekad nebiju dzirdējis.”¹⁷⁶

Sandra Pilskalne gan neizjuta, ka viņas latviskā piederība būtu konfliktā ar krievisko darba vidi: „Es strādāju salīdzinoši tādā krieviskā kolektīvā, kurā arī daudzi dokumenti bija krievu valodā jāpilda, bet, ja godīgi, mums tāds nacionāls nekāds nebija. Visi pietiekoši labi sapratās.”¹⁷⁷

Linda Bāliņa pārmaiņu laiku raksturo kā ļoti nozīmīgu arī trimdas latviešu dzīvē, jo tas mudināja pārdomāt, cik liela ir tā piederība šai vietai: „Tad, kad tiešām tie šķēršļi vairs nestāvēja priekšā, tad bija daudziem cilvēkiem jāizprot sava attieksme pret Latviju. Un viņi visus tos gadus teica: "Kad Latvija kļūs brīva, es braukšu atpakaļ!" Un tad pienāca iespēja, betn pārāk ērti mājās, un pārāk viss tas pārējais... Tad tu redzēji tā drusciņ tā... Es neteikšu šķelšanās īsti, bet tomēr kategorizēšana, kur bija tie, kas turpināja dzīvot sabiedrībā tā, kā viņa

¹⁷⁴ Sk. 14. pielikumu.

¹⁷⁵ Sk. 11. pielikumu.

¹⁷⁶ Sk. 15. pielikumu.

¹⁷⁷ Sk. 6. pielikumu.

nebūtu mainījusies, un tie, kas daudz vairāk pieslēgās pie Latvijas kā dzīvas, esošas, brīvas būtnes, no kuras smelties jaunas pieejas, jaunas domas, jaunas idejas par latvietību.”¹⁷⁸

Ilze Pētersone norāda, ka tikai līdz ar atmodu cilvēki sāka pa īstam apzināties savu nacionālo piederību: „*Līdz ar to atmodu cilvēki daudz vairāk uzdrīkstējās. Gan runāt, domāt. Un vairāk izzināja. Daudz, daudz vairāk. Kā ir bijis iepriekš. Lielākā daļa kā no miega bija pamodušies, it kā neko pilnīgi nebūtu zinājuši, jo mēs sapratām, un likās pats par sevi tā atmoda, un ka vispār savādāk nevar būt. Ka noteikti tā Latvija brīva būs. Tā kā pilnīgi tāds dabisks pakāpiens. Kaut gan, ar šīs dienas acīm skatoties, visādi varēja būt. Jo mums tētis izstāstīja, viņš bija Sibīrijā. Un mēs tās lietas vienkārši sapratām. Bez kādām garām runām.*”¹⁷⁹

Siltus vārdus Latvijai velta trimdas latvietis Aldis Simsons: „*Tā ir tēvu zeme un viena no tādām, ko var saukt par svētām vietām. Tas ir tā atsevišķi, īpaši. Latvija - tā ir tava zeme. [..]Kā ģimene. Ģimenes pagarinājums. Šķiet, tas tā dabīgi. Tu nāc no savām saknēm, un tev ir saites ar ģimeni.*” Uz jautājumu par to, kas viņš ir – latvietis vai amerikānis – Aldis Simsons atbild: „*Amerikas latvietis. Es esmu latvietis Amerikā. Jo es dzimu un pirmos gadus izglītojos Latvijā. Tā kā es esmu vairāk latvietis Amerikā.*”¹⁸⁰ Līdzīgi izsakās Juris Ulmanis, kurš pēc neatkarības atjaunošanas, pārcēlās uz Latviju: „*Mans sapnis bija piepildīts. Es strādāju savā dzimtenē. Tēvzemē. [..] Es nejūtos, ka esmu piederīgs šeit vai tur. Man jau arī ir tā sajūta, ka ir divas identitātes. Amerikāņu un latviešu. Es jau nepiederu šeit. Mani jau nepieņem šeit kā vietējo.[..] Es mīlu šo valsti. Es mīlu Latviju. Un es arī mīlu Ameriku. Man ir tā priekšrocība un arī tā privilēģija. Es uzskatu to par privilēģiju, ka man ir divas tautības.*”¹⁸¹

3.12. Audzināšana

Vienu no nozīmīgākajām lomām latviskās identitātes veidošanā ieņēma vecāku audzināšana, īpaši trimdas latviešu gadījumā, jo tieši vecāku stāstītās atmiņas un viņiem pārmantotās vērtības, attieksmes un uzskati radīja tēlu un raisīja piederību Latvijai, liekot iemīlēt šo zemi pat bez reālas atrašanās tajā.

Egila Edvarda Zālīša stāstījumam cauri vijas izteiktā mīlestība pret Latviju. Kā viņš pats atzīst, tieši disciplīna un stingrā audzināšana ir kalpojusi par pamatu viņa latviskās identitātes konstruēšanā: „*Mums tie vecāki šausmīgi mēģināja saglabāt to, kā viņi auga. Mums tās vērtības. Vai tā bija mūzika, vai tautas dejas, vai zināt, ka Mūsa un Mēmele satek kopā un veido Lielupi. Un tas viss mums tika iemācīts, un es domāju, ka tas ir tas, kas ir dzinulis daudziem,*

¹⁷⁸ Sk. 14. pielikumu.

¹⁷⁹ Sk. 7. pielikumu.

¹⁸⁰ Sk. 16. pielikumu.

¹⁸¹ Sk. 17. pielikumu.

kas agrāk gāja latviešu skolā, un tagad ir skolotāji Bostonā, Ņujorkā, un tas iet no paaudzes uz paaudzi. Mūzika, izglītība. Un darba tikums. Darbs ceļ vīru. Bet latviešu audzināšana un pieeja bija ļoti stingra. Ieaudzināt mums to latviešu kultūru, mīlestību pret Latviju. Varbūt tāpēc es esmu šeit!” Viņš stāsta, kā latvieši mācījusi latvisko dzīvesziņu saviem bērniem: „Un katra māja, kas tajā latviešu centrā, „Piesaulē”, tika izveidota, arī bija latviešu garā. Un arī tie bērni tur uzauga, redzēja, kā vecāki piestrādā pie sava īpašuma. Kā viņi kopj.” Šī iemesla dēļ viņš stāsta, ka bija grūti saskarties ar realitāti Latvija: „Un, atbraucot un redzot.. (Nopūšas) Tās sarkanās lupatas... Tas nav, kā es biju iedomājies Latviju. To mums stāstīja, un, redzot, cik cilvēki pēc izskata izskatās nomākti... Nesmaida. Rūpju pilni. Vienkārši to bija ļoti grūti redzēt. Bija šausmīgi liels kontrasts: Latvijas atmiņas, mūsu skolotāju Latvijas laika atmiņas un komunisms, Padomju Savienība. Kāpēc veikalā man neatbild latviski, bet tikai krieviski, kaut arī es zinu, ka viņa ir latviete?”¹⁸²

Māris Siliņš ļoti labi ilustrē romantizēto ainu, kāda tika uzburta trimdas latviešu pārmantotajās atmiņās: „Vienmēr bija tādi romantiski ideāli par vecajiem Kārļa Ulmaņa laikiem, un zelta laiki, Latvija, zin', ražoja bekonu, speķi, eksportēja sviestu. Tas, ko es vienmēr saku, es vienmēr domāju, ka es braukšu uz Latviju, un visi tautas tērpos. Ikdienā. Dziedās tautas dziesmas.”¹⁸³ Atbildot uz jautājumu, kādēļ trimdas latvieši vēlētos pamēģināt dzīvot Latvijā, Linda Bāliņa skaidro: „Ja tu esi dzimis te un tu esi audzināts kā latvietis, un gājis visās latviešu skolās, koklēšanās un tā tālāk, vienmēr tavā sirdī pastāv vēlme mēģināt saprast, kā tas ir - dzīvot Latvijā. Un it īpaši tajā laikā, jo tā tiešām bija kā tāda leiputrija savā veidā. Tu nevarēji iedomāties, esot kaut kur tālumā, ka ir tāda vieta, kur dzīvo cilvēki, un tev ir stāstīts visu mūžu, ka viņi ir tādi, kā tu.”¹⁸⁴

Igors Kalniņš stāsta, ka nespējis noticēt tam, ko ieraudzījis, pirmoreiz atbraucot uz Latviju: „Laukos tu redzi bērzus un viskautko, ko bērnbā tu biji dzirdējis un no bērnu grāmatām redzējis.” To pašu apgalvo Māris Siliņš, sakot: „Bija super. Tā likās cita pasaule. Tas bija neticami, es teikšu. Likās tā kā fantāzijā. Un es nevarēju ticēt, ka eksistē tā.”¹⁸⁵

Ieaudzināto mīlestību pret Latviju savā stāstījumā atspoguļo arī Zaiga Alksnis-Phillips: „Mazdēls Jēkabs pagājušā gadā bija Latvijā un brīnišķīgi pavadīja laiku. Un pēc tam, kad atbrauca atpakaļ, teica: „Vecmāmiņ, paldies, ka es esmu latvietis!” Viņš mīl Latviju.”¹⁸⁶

Gitu Riekstu vecāki audzinājuši izteikti patriotiski. Šī iemesla dēļ viņai nācies arī gana daudz ciest no padomju varas represīvajām darbībām: „Es esmu augusi patiešām tādā ļoti

¹⁸² Sk. 15. pielikumu.

¹⁸³ Sk. 13. pielikumu.

¹⁸⁴ Sk. 14. pielikumu.

¹⁸⁵ Sk. 11. pielikumu.

¹⁸⁶ Sk. 10. pielikumu.

disidentiskā vidē. *Un es neteikšu, ka tas man baigos plusus ir devis. Starp citu, arī līdz šai baltai dienai.. Jācieš bija diezgan pasmagi.. Jo es varbūt neesmu daudz ko izdarījusi to, ko es tajos laikos gribēju.*"¹⁸⁷ Arī Ilze Pētersone uzsver tēva lomu latviskās dzīvesziņas kultivēšanā: „*Tētis vēl mums padomju laikā vairākas reizes teica: "Laiki var mainīties." Protams, ka mēs bijām par visām tām latviskajām lietām, bet katrā ziņā domāju pie sevis, ka nu nemūžam nevar mainīties nekas. Nu kā var šitādā iekārtā kaut kas mainīties, nekas nevar mainīties.*"¹⁸⁸

Atšķirības latviešu un amerikāņu audzināšanā tagad un agrāk ievērojis Aldis Simsons: „*Un cilvēki drūmi, nesmaidīja. Arī kaut kā kultūrā nebija pieņemts tā smaidīt. Amerikāņi iet pāri pa ielu, uzreiz smaida un māj.*” Īpaši ievērojis noslēgtību vecāka gadagājuma cilvēku vidū: „*Viņi vecajā sistēmā, uzmanīgāki, daudz ne ar vienu nerunā. Atbild uz jautājumiem, bet ne tā kā mēs, te Amerikā, pieraduši muldēt savā starpā.*"¹⁸⁹

3.13. Vērtības

Kā spēcīgu „enkuru” identitātes konstruēšanas procesā jāatzīmē latviskās vērtības, kas lielā mērā definējušas indivīdu personības attīstību un dzīves gājumu.

Ārkārtīgi būtisko latvisko vērtību nozīmi trimdas latviešu identitātē izceļ Ilze Pētersone, kas atminas, kā centusies sagādāt Amerikas radiem īpašus ēdienus, taču viņi novērtējuši tieši to visvienkāršāko un latviskāko: „*Tad, kad viņi brauca [no Amerikas], tad tika taisīti tādi riktīgi latviskie lauku ēdieni. Un Nikolajs, kurš bija piedzīvojis to Latvijas laiku, viņš ļoti prasīja... Viņam saglabājušies tie veco laiku vārdi. Un gribēja to galeti, tā kā galertu. Viņi tieši novērtēja tur īpaši frikadeļu zupu, auksto gaļu, uzpūteni, likās, ka tas ir vispār kaut kas īpašs. Jo viņi sajuta iepriekšējās vērtības, ar kurām viņi bija bērnībā saskarūšies. Nu jā, tās īstās, latviskās lietas viņiem bija svarīgas.*"¹⁹⁰

Savukārt, raugoties no tagadnes perspektīvas, Linda Bāliņa saka: „*Latvietība - man tā ir izturība un pašpārliecinātība. Tik mazs skaits cilvēku, kas var tik ļoti konkrēti tomēr turēties pretī visai pasaulei tikai ar dažiem miljoniem. Un vēl sevi celt un cildināt, un vēl sev teikt: "Pazīstat mūs, atpazīstat mūs! Mēs esam šeit, mēs neesam tādi, kā tie citi! Mēs esam tikai tādi, kādi esam!"* _ [..] *Un tur vajag zināmu stiprumu, es domāju, zināmu sīkstību, kas latviešiem tomēr ir. Tas arī dažreiz viņiem sagādā problēmas, bet, ja būtu jāizvēlas starp vienu un otru, es domāju, ka tā sabiedrība un kultūra nepastāvētu, ja nebūtu tā sīkstība. Tāpēc mēs ēdam viens otru pusdienās - jo mums ir tā sīkstība.*"¹⁹¹

¹⁸⁷ Sk. 5. pielikumu.

¹⁸⁸ Sk. 7. pielikumu.

¹⁸⁹ Sk. 16. pielikumu.

¹⁹⁰ Sk. 7. pielikumu.

¹⁹¹ Sk. 14. pielikumu.

Tipiska latvieša raksturojumu sniedz Mārtiņš Bērziņš: „*Cilvēki, viss, ko viņiem prasīja, viss ir „normāli”. Normāli, normāli. Tādu vienu atbildi skaidri nedabūju - jā, nu tas būtu tā vai tā -, bet, nē, viss ir normāli.*”¹⁹²

Runājot par latviešu dzīvesvietām Amerikā, Egils Edvards Zālītis stāsta, ka tie pārsvarā apmetušies austrumu vai rietumu krastā, bet ne vidienē. Viņš pamato: „*Tomēr latviešiem tā jūra patīkās.*” Tāpat arī par atmiņām no latviešu skolas Egils stāsta: „*Un ar tām tautas dejām arī vienmēr ļoti patīkās. Latviešiem tas ir gēnos laikam.*”¹⁹³

Andriņa Lozda uzsver latviešu literatūru kā īpašu vērtību latviskās piederības saglabāšanā: „*No 80. gadu beigām sāka iznākt grāmatas. Dažnedažādas grāmatas, kuras nebija iespēstas padomju laikā. Mamma gāja no rītiem, lai varētu tās grāmatas nopirkt. Tas bija tāds ļoti liels notikums. Mamma nāca mājās un vienmēr dāvināja tās grāmatas. Teica: "Lasi, lasi, mācies!"*”¹⁹⁴

3.14. Institūcijas

Identitātes formēšanā lielu lomu spēlē ne tikai vecāku audzināšana un komunikācija ar citiem indivīdiem. Nereti arī skolas un citas audzinoša rakstura iestādes ietekmēja identitāšu konstrukciju apveidus.

Skolas lielo nozīmi savas personības attīstībā uzsver Egils Edvards Zālītis: „*Mums bija ļoti laba skola, visi skolotāji bija beiguši Latvijas Universitāti. [..] Mums vienmēr bija tas salīdzinājums - kas ir amerikāņu skolā un kas ir latviešu skolā. Un tas, kas latviešu skolā, tas neder! (Smejas) Jo latviešu skola bija stingra. Tur bija audzināšana, tur bija disciplīna. Tur tu nevarēji jokoties. [..] Tā bija tāda mīļa kopiena.*” Arī pēc skolas absolvēšanas, Egils iesaistījās tās aktivitātēs: „*Es pats arī, kad es gāju universitātē, es arī sestdienās drāzos uz latviešu skolu un mācīju kādus 2-3 gadus latviešu valodu. Un tautas dejas.*”¹⁹⁵

Ilze Pētersone atminas, cik nepatiesa tomēr bija skolā mācītā viela: „*Jo mēs kā bērni visu laiku domājām, ka arī skolā tie skolotāji.. Ka viņiem tikai jārunā, bet īstenībā viņi jau to īstenību nestāstīja, jo viņi nedrīkstēja stāstīt. Bet izrādījās, ka lielākā daļa bija ar to ideoloģiju samaitāti, ka viņi arī tā domāja. Viņi ticēja tam komunismam, viņi ticēja tiem izdomājumiem, visiem meliem. Kā var to nesaprast? Mums likās, ka viņi pats par sevi iekšēji to saprata.*”¹⁹⁶ Gita Rieksta stāsta par sekām, ko piedzīvojusi, atļaujoties nepakļauties padomju režīma noteikumiem: „*Es varēju runāt pilnīgi visu. Tāpēc jau man ar skolu bija lielas problēmas, tāpēc*

¹⁹² Sk. 12. pielikumu.

¹⁹³ Sk. 15. pielikumu.

¹⁹⁴ Sk. 9. pielikumu.

¹⁹⁵ Sk. 15. pielikumu.

¹⁹⁶ Sk. 7. pielikumu.

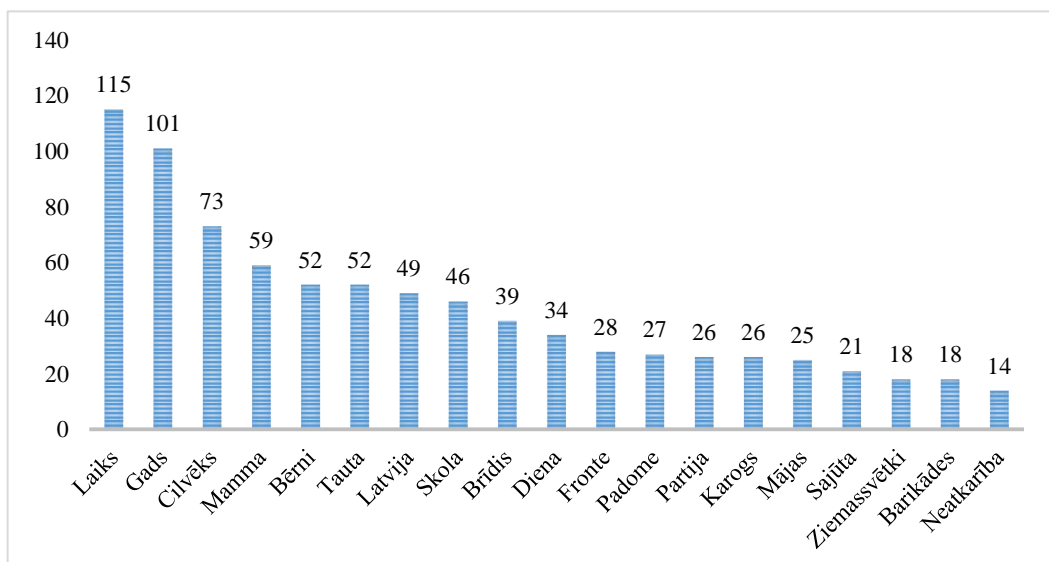
es tur dabūju arī no tās skolas beigās aiziet.” Viņa stāsta par to, cik neizbēgams bija padomju varas „pirksts” ikvienā aktivitātē: „Klase sabuntojās un nestājās komjaunatnē. Bija skolā tādas pionieru istabas, „Sarkanais stūrītis”. Iespundēja un nelaida ārā, un pateica: "Nelaidīs tik ilgi, kamēr visi nestāsies komjaunatnē!" Viņa gan atzīst: „Man tas ir tomēr diezgan atspēlējies. Varbūt vajadzēja mācīties līst, stāties komjaunatnē..”¹⁹⁷

Ārpus skolas pieaugušajiem nereti, apstākļu spiestiem, nācās ņemt dalību LKP aktivitātēs. Ilze Pētersone atminas: „Es jau Partijā nebiju, bet mamma jau bija, jo viņai jau praktiski nebija izvēle, viņa bija vadošais cilvēks. Kā galvenā agronome visu laiku, un vīrs izsūtītais. Tad, lai varētu pastāvēt un dzīvot, viņa bija Partijā.”¹⁹⁸

Reliģiskās institūcijas padomju laikā centās apzināti izskaust un padarīt par tabu. Egils Edvards Zālītis atceras: „Un otrreiz biju 73. gadā, jo 71. gadā mamma satika savas krustmeitas. Krustmeitai vienai bija divi dēli, un viņi abi nolēma, ka 73. gadā kristīs savus bērnus. Kas arī bija liels risks tajā laikā.”¹⁹⁹ Taču līdz ar atmodu sākās arī reliģiskā brīvība. Ilze Pētersone stāsta: „Nekur jau uz baznīcu nevarēja iet, ne organizēt. Un daudzi tam ļoti pakļāvās. Mēs arī Kārķu skolā sākām tās Bībeles izplatīt un lekcijas organizēt. Padomju laikā pilnīgi neiespējami.”²⁰⁰

3.15. Izmantoto vārdu biežuma tendences vēstījumos

Turpinājumā tiks aplūkoti visbiežāk izmantotie vārdi un katrā no stāstījumiem un visās ievāktajās mutvārdu vēstures liecībās kopumā.

3.1. att. Visbiežāk izmantotie vārdi Latvijā dzīvojošo latviešu vēstījumos

¹⁹⁷ Sk. 5. pielikumu.

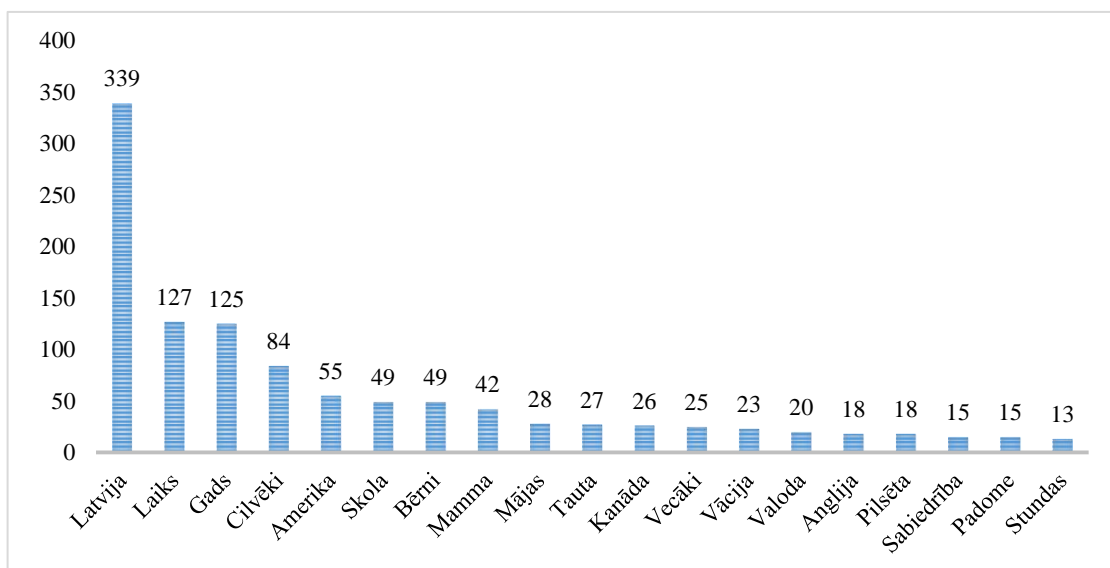
¹⁹⁸ Sk. 7. pielikumu.

¹⁹⁹ Sk. 15. pielikumu.

²⁰⁰ Sk. 7. pielikumu.

Salīdzinot vārdus, kurus visbiežāk savās mutvārdu liecībās lietojuši Latvijā dzīvojošie latvieši, un ko – trimdā esošie –, paveras visnotaļ atšķirīga aina (sk. 3.1. att., 3.2. att.).

Visbiežāk Latvijā dzīvojošo cilvēku atmiņstāstos iezīmējas vārds “laiks”, kas dažādos locījumos minēts kopumā 115 reizes (sk. 3.1. att.). Arī katrā no individuālajiem vēstījumiem šis vārds ierindojas starp desmit visbiežāk minētajiem, izņemot Ritas Brūveles un Zigrīdas Stūrmanes gadījumā. Tam izskaidrojums varētu būt minētās personas vecums, kas ietekmējis spēju atcerēties sociālajā atmiņā noglabātos vēstījumus un izklāstīt tos tikpat plaši, kā to darīja citi stāstnieki šī pētījuma ietvaros. Vairumā gadījumu „laiks” lietots, lai raksturotu atmodas perioda sajūtas, piemēram: „*Tas bija man liekas bija tāds iespēju laiks.*” Vai arī parādītu, cik īss (vai garš) šķitis kāds notikums, sakot, ka „*bija kaut kāds noteikts laiks.*” Tāpat arī vārds „laiks” bieži tika lietots, lai raksturotu periodu, kad Latvija bija PSRS sastāvā, piemēram: „*Jā, nu padomju laikā neviens nedomāja.*” Kā arī izmantots, lai pastāstītu par konkrētu dzīves posmu: „*Visu skolas laiku mana absolūtā interese ir bijusi kultūra, literatūra un kino. Un tās jomas es attīstīju tādā pilnā griezumā. Visu brīvo laiku veltīju tam.*”

3.2. att. Visbiežāk izmantotie vārdi trimdas latviešu vēstījumos

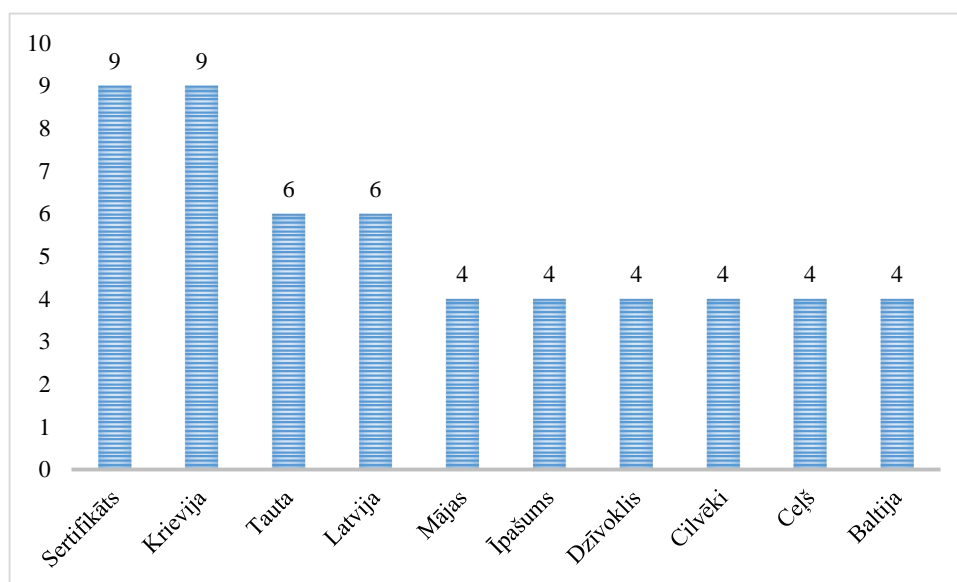
Savukārt trimdas latviešu stāstījumos kā visbiežāk minētais vārds ļoti uzskatāmi iezīmējas „Latvija” (sk. 3.2. att.). Trimdas latviešu siltās jūtas pret savu senču zemi vislabāk atspoguļo Zaiga Alksne-Phillips: „*Mans mazdēls Jēkabs pagājušā gadā bija Latvijā un brīnišķīgi pavadīja laiku. Un pēc tam, kad atbrauca atpakaļ, teica: „Vecmāmiņ, paldies, ka es esmu latvietis!” Viņi dziedāja. Un lieliski izklaidējās. Viņš mīl Latviju.*”

Spēcīgo un emocionālo trimdas latviešu saikni ar Latviju raksturojis Igors Kalniņš, kurš stāsta par savu pirmo viesošanos Latvijā: „*Es nekad nebiju bijis Latvijā, bet es jutos kā mājās. Tie cilvēki izskatījās tā kā es, tie bērni izskatījās tā kā es, tā valoda. Uz mājām ir latviešu valoda,*

avīzēs ir latviešu valoda. Laukos tu redzi bērzus, ko bērnbā tu biji dzirdējis un no bērnu grāmatām redzējis. Tas viss bija pa īstam, tas viss tur bija. Un tas bija fantastiski. Tāpēc es jutos, ka Latvija ir manas mājās. Es esmu ārzemēs, tagad Austrālijā nodzīvojis visus 67 gadus. Es nav austrālis, ja prasa man, kas es esmu, es saku, es ir latvietis. Tā ir mana sirds. Kā es varu būt austrālis?”

3.16. Tendences Latvijā dzīvojošo latviešu stāstījumos

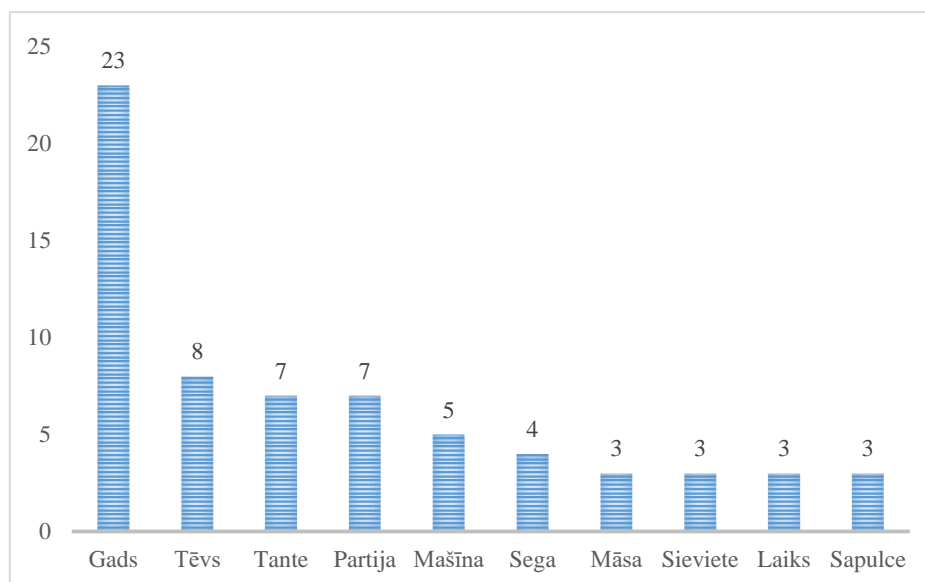
Turpinājumā aplūkotas visbiežāk minēto vārdu tendences Latvijā dzīvojošo latviešu atmiņstāstos. Lai iezīmētu raksturīgāko motīvu atmiņstāstu saturā, katrā no tiem analizēti divi vārdi, kas, iespējams, kopējā ainā neizceļas, taču spēlē nozīmīgu lomu katras personas individuālajā stāstījumā.

3.3. att. Visbiežāk izmantotie vārdi Ritas Brūveles stāstījumā

Ritas Brūveles stāstījumā iezīmējas vienlīdz liels vārda „sertifikāts” un „Krievija” izmantojums dažādos locījumos (sk. 3.3. att.). Sertifikātus neatkarības atgūšanas kontekstā piemin ar zināmu rūgtumu, kas skaidrojams ar viņas pašas negatīvo pieredzi: „Es nezinu, teica, ka nevienā Baltijas republikā tāda lieta nebija. Bija izdomāti tādi sertifikāti. Un tad par tiem varēja īpašumus dabūt. [...] Es zinu, ka es Baltijas bankā kaut ko tur ieguldīju, un tā Baltijas banka tur izputēja. Un tā man arī tie sertifikāti aizgāja vējā.” Kā arī pauž negatīvu attieksmi pret tiem, kas caur šiem sertifikātu darījumiem ieguva lielu finansiālu labklājību: „Bet bija jau tādi cilvēki, kas uzpirka pa tādu lielāku naudu, nevis tik, cik viņam bija tā vērtība. Sapirkās milzīgos vairumos tos sertifikātus, un tad par tiem iegādājās milzīgus īpašumus.” Jāpiezīmē, ka „sertifikāts” nereti tiek izmantots sasaistē arī ar citiem viņas vēstījumā gana bieži izmantotiem vārdiem – „īpašums” un „dzīvoklis”.

Tāpat arī visai bieža vārda „Krievija” un tā atvasinājumu (krievvalodīgo Latvijas iedzīvotāju) pieminēšana Ritas Brūveles stāstījumā izpaužas lielākoties negatīvā kontekstā. Viņa stāsta par strādnieku ievēšanu no citām valstīm: „*Tad veda iekšā no Krievijas, no Ukrainas iedzīvotājus. Tā arī daži nometinājās te dzīvot, un tā tad Latvijā tas iedzīvotāju sastāvs ir sajucis galīgi. Jo tas bija valdības rīkojums, ka ievest tos. Tāpat arī rūpnīcās strādniekus ievēda no Krievijas. Un viņi jau projām neaizbrauca, palika tepat.*”

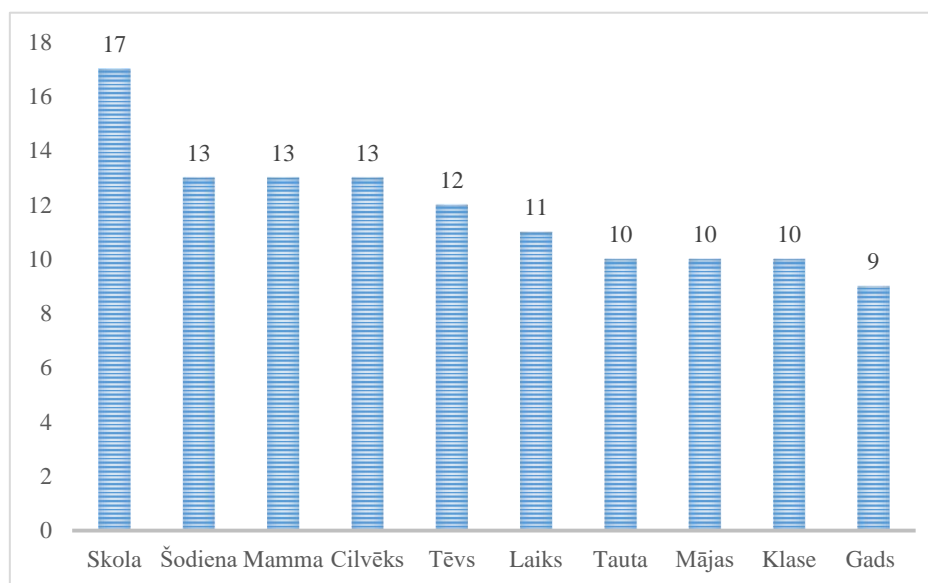

3.4. att. Visbiežāk izmantotie vārdi Mārītes Melņikas stāstījumā

Savu stāstījumu Mārīte Melņika veido, virzoties cauri dažādiem gadskaitļiem, kas arī atspoguļojas izteikti lielajā vārda „gads” izmantojumu skaitā (sk. 3.4. att.). „*No 85. gada aprīļa es esmu atkal atgriezies. Īstā laikā, tāpēc, ka tur caur Krājbanku deva to latvisko pilsonību, un, ja es nebūtu atgriezies tajā gadā, tad vispār iekristu.*” Īpaši uzsver 89. gadu, akcentējot to kā gan individuālajā, gan arī sociālajā atmiņā nozīmīgu pagrieziena punktu. Piemēram, atmiņā īpaši iespiedušies 89. gada Jāņi: „*Mēs tur stāvējām, jo kā bija domāts, kur tad vienmēr jāņuguni kurināja tajā augstajā, nu tajā dzelzs, kas vienmēr augšā tur, kas ir aiz sarkanā laukuma. Bet kā jau iznāca, kā jau vienmēr Ritvars, liels un varens, un bija jau aizdedzinājis tā kā pirms laika...*”

Tāpat arī gana bieži pieminot „tēvu”, kurš dienējis vācu armijā, atklājas, kā padomju ideoloģija iezīmē domu selekciju sociālās atmiņas konstruēšanā. Viņa saka, ka tēvs nav stāstījis, ka par savām armijas gaitām: „*Es tak tad neko nezināju, ka tēvs leģionā. Viņš teica, ka orķestrī spēlēja.*” Par šādām lietām padomju laikos nebija pieņemts skaļi runāt, tādēļ skolotājas, padzirdot, ka Mārītes tēvs dienējis leģionā, „*iesauca skolotāju istabā, bet tagad es tikai domāju,*

ka ārprāts, varēja taču vecākus.. Vispār šausmu lietas būt.. Un viņas man: „Un kur tu to zini?” un „Kas tā par runāšanu?”

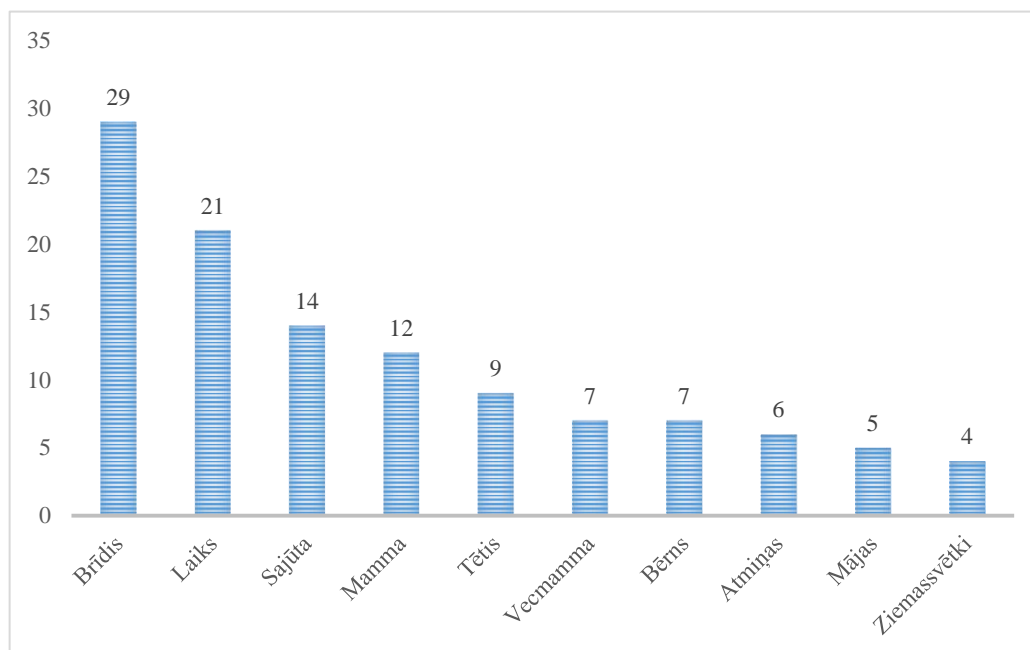

3.5. att. Visbiežāk izmantotie vārdi Gītas Riekstas stāstījumā

Gita Rieksta, gremdējoties savās atmiņās, daudz stāsta par skolu (sk. 3.5. att.). Viņa uzskatāmi atspoguļo skolas lielos centienus nacionālās identitātes konstruēšanā un padomju ideoloģijas kultivēšanā. Viņa atminas: „Es varēju runāt pilnīgi visu. Tāpēc jau man ar skolu bija lielas problēmas, dabūju arī no tās skolas beigās aiziet.” Savu disidentisko uzskatu dēļ viņa tika pārcelta uz citu skolu: „Tiku uz to skolu, kuru būvēja vēl. Kur savāca visus, nu, var teikt.. Varētu teikt, es no elitāras, krutas skolas tiku uz tādu padibeņu savāktuvi.” Viņa min, ka padomju laikos skola kalpojusi kā viens no ieročiem, lai ietekmētu ne tik daudz bērnus, bet gan vecākus: „Vecākiem nepatīkšanas nesanāca, jo, redzi, tā vara, viņi jau ļoti labi saprata, ka viņi jau atriebjas caur mani vecākiem vēl vairāk, nekā viņiem pašiem pa tiešo. Ko viņi vēl sūdiģāk var izdarīt, kā atņemt bērnam, piemēram, iespēju izglītoties un kaut ko vispār iegūt.”

Nereti atmiņu vēstījumos atspoguļotais tiek salīdzināts ar pašreizējo situāciju, tādēļ „šodiena” Gītas Riekstas stāstījumos parādās visnotaļ bieži. Stāstot caur šodienu, atklāj, kā mainījusies kārtība, ideāli, noteikumi un vara: „Šodien var spriest par politisko dzīvi, toreiz - politikas vispār nebija! Bija kompartija!” Tāpat arī: „Šodienas LNNK dibinātājus, starp citu, vēlāk ar laiku tā smuki pastūma maliņā, un viņiem vajadzēja pārreģistrēties.” Tajā pašā laikā min arī visnotaļ pozitīvus aspektus: „Es tāpēc saku - man ir šodien prieks, ka man bērni vismaz to var izdarīt. Es pat ar ārzemniekiem satīkties nevarēju, es nedrīkstēju ar viņiem komunicēt.” Un atzīst ka bija arī ieguvums no atvērtajām robežām padomju republiku starpā: „Šodien kurš katrs arī tā nevar iesēties un aizbraukt.” Raksturo notikumus, kas tikuši jau daļēji izdzēsti no

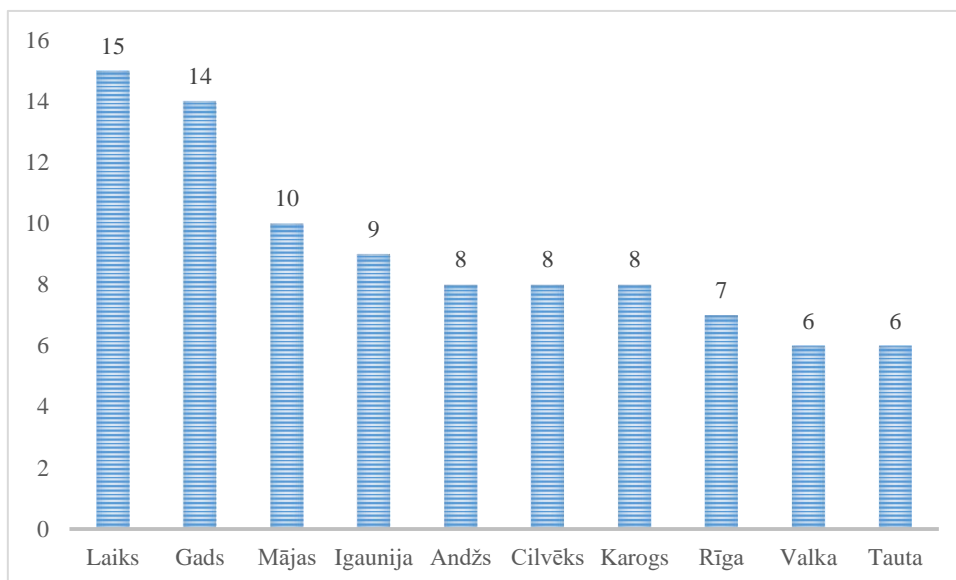
atmiņas: „Tieši vārds vārdā es Tev tagad šodien neko nepateikšu, nu viņu pārtrauca n-tās reizes, tur gribēja vispār aizliegt runāt.”

3.6. att. Visbiežāk izmantotie vārdi Ievas Pētersones stāstījumā

Ieva Pētersone daudz stāsta par sajūtām, koncentrējās uz atmiņām no emocionālā viedokļa, kas arī atspoguļojas visbiežāk izmantoto vārdu sarakstā (sk. 3.6. att.). Vārdu „sajūta” izmanto, raksturojot noskaņojumu sabiedrībā: „Bet es atceros, ka notika pučs vai kaut kas, un visi skatījās televizorus. Nu visi, visi. Un bija drausmīga.. Tāda nedrošības sajūta.” Viņa gan apšaubā atspoguļoto atmiņu atbilstību reālajiem notikumiem, sakot: „Ko septiņgadnieks var atcerēties? Daudz neko. Bet tās sajūtas jau paliek.” Tādēļ aprakstītos notikumus viņa neatceras konkrēti, taču spēj uzburt tā aprises, vadoties pēc savām sajūtām: „Runājot par neatkarības pasludināšanas dienu. Man bija tā sajūta, ka kaut kas notiek, bet es nevaru pateikt kas. Ir tā saspringtā sajūta. Bet tā sajūta no tiem laikiem ir kaut kāda tāda baises. Es zinu, ka ilgi bija tā sajūta, ka kāds kaut ko kaut kur, tu nevari zināt, kas kaut kā notiek.”

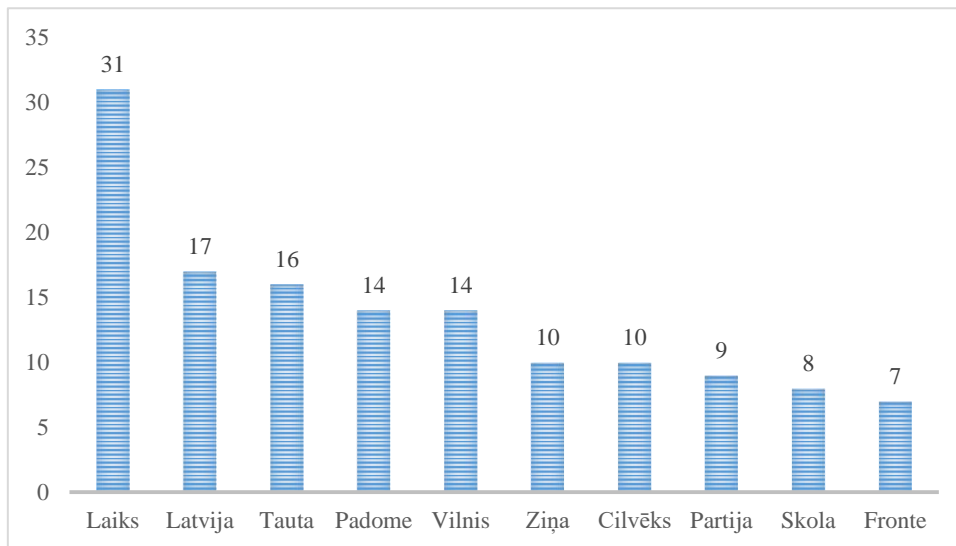
Bieži piemin „brīdi”, raksturojot kādas krāsas pārmaiņas vēstures notikumus: „Ģimenē bija vienkārši pieņemts, ka Jaunajā gadā nāk Ziemassvētku vecītis. Un kaut kāds brīdis pārmainījās, un mēs Ziemassvētkos tās dāvanas dalījām.” „Brīdis” kalpo kā pretstats, lai izteiktu bērna izpratni par „ilgi”: „Nu tā pati stāvēšana bija ļoti īsu brīdi. Nu man nav atmiņas par stāvēšanu, tikai drausmīgi ilgo gaidīšanu.” Viņas atmiņās „brīdis” atspoguļojas kā diezgan relatīvs jēdziens: „Tālsarunas bija jāpiesaka. Tur piezvanīja uz kaut kādu centrāli, tad atzvanīja un gaidīja. Jo, kad bija atzvans, nenozīmēja, ka zvana, bet skaidrs, ka pēc kāda brīža būs vēlreiz zvans. Bet tas vienā brīdī izbeidzās.”

3.7. att. Visbiežāk izmantotie vārdi Sandras Pilskalnes stāstījumā

Daudz biežāk kā Latviju, Sandra Pilskalne savā stāstījumā min Igauniju (sk. 3.7. att.). Tas skaidrojams ar nelielo Igaunijas robežas attālumu no viņas dzīvesvietas Tiesa, viņa atminas, ka reālu robežu esamību īsti neizjuta: „Tā jau bija tā kā viena valsts, Igaunija, Latvija.” Viņa atzīst, ka pirmās atmodas vēsmas izjutusi tieši Igaunijā: „Gāja tie starppilsētu autobusi, un tajos autobusus bija uzlīmes igauņu valodā. Un tad cilvēks, kurš pārzināja igauņu valodu, teica, ka tie ir kaut kādi nacionālie uzsaukumi.” Viņa stāsta par igauņu valodu un tautas varoņiem, kas kalpojuši kā igauņu nacionālās identitātes paudēji: „Un tos uzsaukumus neizliedza, jo varbūt bija kaut kāda valodas barjera, ka kāds vispār nesaprata. Jo līdzīgi tas tāpat kā Endele Vene, kas Ērgemes kapos ir apglabāts - igauņi, kurš uzvilka karogu, un viņu nošāva. Es iztulkoju tos Endela Venes tekstus uz kapakmeņa. Tie bija ļoti patriotiski. Bet tā igauņu valoda ir tik atšķirīga, ka neviens nesaprata, un, domāju, tāpēc tas pieminēklis visus padomju laikus nostāvēja.” Kā arī apstiprina daudzu teikto, ka Igaunija jau tajos laikos bija lielāka pārticība nekā Latvijā: „Tās preces, to desu vai kaut ko, ko nevarēja dabūt, Igaunijā atkal varēja dabūt.”

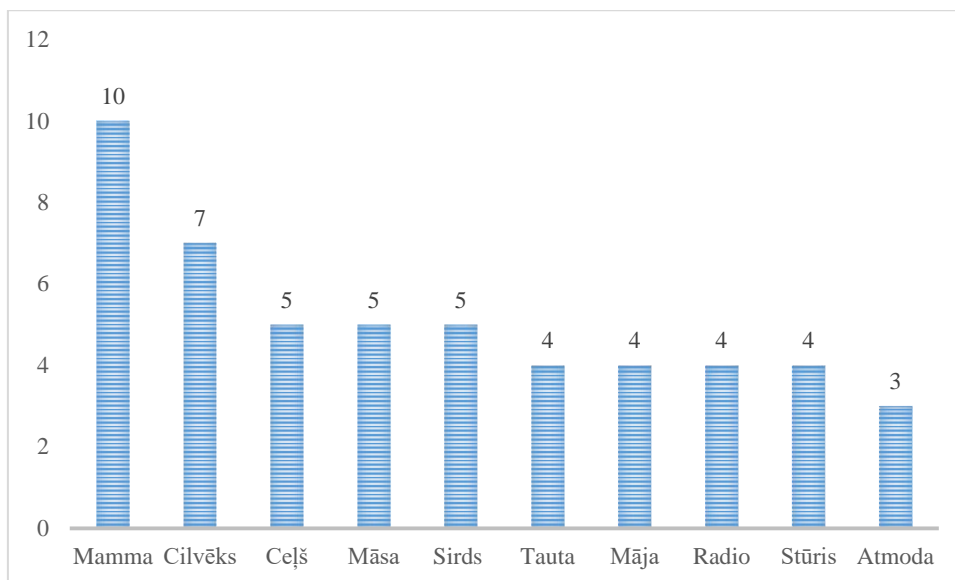
Sandras Pilskalnes atmiņās arī vēl viens gana bieži minēts vārds ir „karogs”. Viņa caur saviem „karoga stāstiem” atklāj ciešo saikni ar Latviju: „[Vīrs] Ivars teica, ka viņš arī piedalījies tanī karoga uzvilšanā 88. gadā 18. novembrī. Un viņš tā ilgstoši nostāvēja, mums bija logs pretim tam karogam.” Stāsta arī par karodziņiem, kas tikuši dāvināti, un karogiem, kas tika pašu šūti: „Galzona Ingrīda bija nopirkusi kleitas drēbi Igaunijā. Jo Latvijā tajā laikā bija grūtāk nopirkt drēbi. Priekš kleitas vienkārši. Un tad pašuva no tās viņas kleitas drēbes.” Raksturo arī atmodas laika „karogu kultu”: „Karogus krāsoja, kur vien varēja izdomāt. Ivars saka - sūdaini traktors, bet karogs uzzīmēts.”

3.8. att. Visbiežāk izmantotie vārdi Ilzes Pētersones stāstījumā

Ilzes Pētersones visbiežāk izmanto vārdu vidū (sk. 3.8. att.) parādās arī viņas vīra Viļņa vārds, kurš bijis Tautas frontes vadītājs Kārķu pagastā: „*Es Vilni mudināju, lai uzņemas Tautas fronti vadīt, jo man vienmēr ir licies, ka vīriešiem, nevis sievietēm tur ir tie vadošie amati jāuzņemas. Viņš gan uz to ļoti netiecās, bet visas tās bumbiņas tā sakrita. Un, kā jau Vilnis, kad uzņemas kaut ko darīt, tad arī centās godprātīgi to darīt.* Viņa atklāj, ka gan viņa, gan vīrs ir izjutuši spēcīgu nacionālo piederību, stāstot par to, kā „*mēs ar Vilni braucām uz manifestāciju*”, „*skatījāmies „Skroderdienas”*”, „*apmeklējām Imantdienas*” utt. Tāpat arī stāsta par paša Viļņa īstenotajām aktivitātēm: „*Viena no tām lietām, ko tiešām Vilnis organizēja, tās bija sakopšanas talkas. Ir pat saglabājušās tādas pateicības, ko Vilnis ir izlicis: "Sirsnīgs paldies par piedalīšanos Ērgemes kapu talkas uzkopšanā!" Tur rakstīts: "Kārķu grupas vārdā, Vilnis Pētersons." Un: "Nākamā talka rudenī."*”

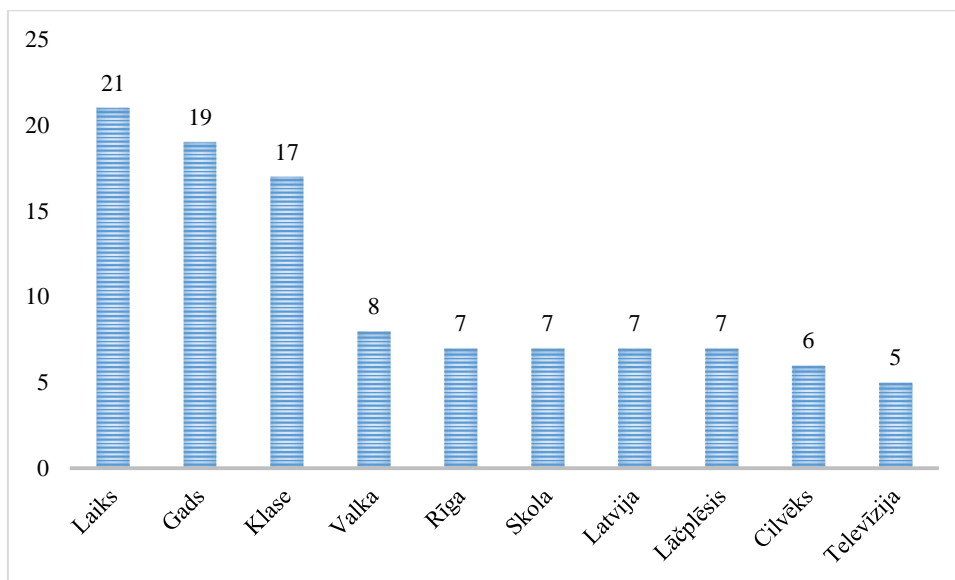
Iepriekš aprakstītais sasaucas kopā ar bieži pieminēto „*tautu*” un „*fronti*”, kur vairumā gadījumu abu vārdu kombinācija izmantota, lai izklāstītu aktivitātes Tautas frontes ietvaros: „*Atšķirībā no mūsdienām, tie uzdevumi, ko risināja tā Tautas Frontes grupa, likās neiespējami. Tagad to risina valdības, domes līmenī.*” Tāpat arī stāsta par vēsturiskiem Tautas frontes dokumentiem kas saglabājušās no tiem laikiem: „*Ir saglabājies, piemēram: "30. maijā tika pieņemts visiem Latvijas Tautas frontes biedriem izteikt savu attieksmi pret pilnīgu Latvijas ekonomisko un politisko neatkarību.*” Un tālāk: „*Izteikt attieksmi pret šo aicinājumu parakstīties: "piekrītu", "nepiekrītu" vai "atturo". Un jāparakstās.*” Kā arī piemin atmodas kontekstā ar Tautas fronti cieši saistītu notikumu: „*Vēlāk jau uz tām barikādēm brauca. Bet to jau, nešaubīgi, nešķiroja, kurš Tautas frontes biedrs, kurš nav.*”

3.9. att. Visbiežāk izmantotie vārdi Zigrīdas Stūrmanes stāstījumā

Zigrīdas Stūrmanes atmiņās gana bieži pieminēts vārds „ceļš” (sk. 3.9. att.). Vairumā gadījumu tas izmantots, runājot par Baltijas ceļu, ko 1989. gadā īstenoja Baltijā, pieminot Molotova-Rībentropa pakta pasludināšanas 50. gadadienu: „Un mēs ļoti gribējām uz to Baltijas ceļu. [...] Kaut kā bijām cerējuši, ka mēs aiziesim līdz tai Salacgrīvai un stāvēsim tai ceļā, bet tad izrādījās, ka tas iet šite.” Ceļš arī tiek izmantots kā metafora, runājot par savu un citu cilvēku dzīves gājumu: „Sibīriju izgājusi, bet arī ļoti gaišs cilvēks. [...] Ceļā satikusi vienmēr labus cilvēkus. To es arī varu sacīt, ka manā ceļā arī vienmēr ir labi cilvēki trāpījušies.”

Tāpat arī gana bieži, stāstot par atmodas laika procesos, kā emociju priekšmetisku attēlojumu piemin „sirdi”. Kad tika jautāts, kā spēja uztvert to, ka bērni piedalās barikādēs, Zigrīda Stūrmane uzsver, cik ļoti grūti viņai bijis to emocionāli pārdzīvot: „Ar drebošu sirdi. Ar ļoti, ļoti drebošu sirdi. Ar ļoti drebošu sirdi.” Savukārt, cenšoties uzziņāt viņas pašas iesaisti barikāžu notikumos, viņa atzīst: „Nē, tieši fiziska mana līdzdalība nebija. Garīga, protams, ka bija. Ar visu sirdi un dvēseli.” Nereti piemin sirdi, stāstot par baiļu sajūtu, kas valdījusi sabiedrībā: „Un tad mēs ar diezgan trīcošu sirdi domājām, vai būs kāds nostučījis, vai būs zināms vai nebūs zināms, ka viņa ir bijusi un pārkāpusi to noteikumu, ka nedrīkst izbraukt.”

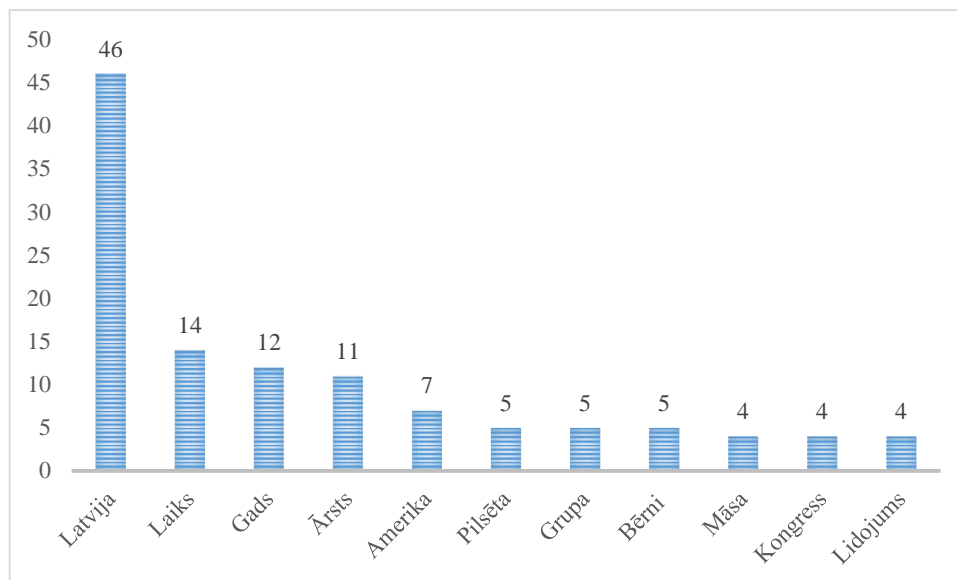
3.10. att. Visbiežāk izmantotie vārdi Andrija Lozdas stāstījumā

Interesanta tendence vērojama Andrija Lozdas vārdu izvēlē. Viņas stāstījumā neparasti daudz pieminēts vārds „klase” (sk. 3.10. att.). Šī iezīme lielā mērā skaidrojama ar to, ka Andrija atmodas gadus atceras caur vidusskolnieces skatupunktu. Viņa stāsta par izmaiņām skolu sistēmā: „Tajā laikā viss pārcēlās no vienpadsmit klasēm uz divpadsmit klasēm. Bet mūsu gadā uzreiz no 10. klases pārcēla 12. klasē, jo nebija programmā tādas 11. klases.” Tāpat arī Andrija īpaši izceļ savu klases audzinātāju Aivaru Trēziņu, kurš atmodas gados izpelnījies īpašu popularitāti ne tikai skolēnu, bet arī daudz plašākas sabiedrības vidū kā šlagergrupas „Bumerangs” solists: „Un mums bija tāds klases audzinātājs, kurš bija tajā procesā iekšā. Mēs bijām lepni, ka mums ir tāds klases audzinātājs. Un viņš bija tajā laikā tāds populārs, un mēs vienkārši viņam bijām audzināmā klase. Viņš tur braukāja pa visādām amerikām, koncertiem, un mēs viņam klase esam.

Tāpat arī daudz Andrija min savu dzimto pilsētu Valku, no kuras nāk un kurā pavadījusi lielāko daļu sava līdzšinējā mūža. Uzsākot savu atmiņu stāstu, viņa skaidri iezīmē savu tā brīža dzīvi konkrētā vietā: „Es mācījos Valkas 1. vidusskolā, un tā bija 10. klase.” Tāpat arī piemin vietas ar kurām saistījusi emocionāla saikne: „Mums Valkā bija ļoti skaista grāmatnīca „Ābele”, un mamma gāja no rītiem pirkt grāmatas”, kā arī: „Valkā bija kafejnīca „Rota”, tur bija ļoti brīnišķīga kafejnīca.” Tāpat arī stāsta par savām aktivitātēm, dzīvojot Valkā: „Mēs dziedājām korī ar draudzeni Ilonu Valkas pilsētas korī.”, un: „Paralēli es vēl rakstīju vietējā Valkas rajona avīzē, man liekas „Mūsu Zeme” saucās.” Piemin arī ļoti īpašus notikumus, kas norisinājušies Valkā: „Reiz uz Valku, uz kultūras namu atbrauca, ja nemaldos, Amerikas latviešu teātris.” Tāpat arī lepojas ar faktu, ka ka viņas audzinātājs bija tolaik plaši zināmās Valkas grupas „Bumerangs” sasatāvā: „Man šķiet, nav cilvēka, kurš nezinātu, kas ir „Vilciens Rīga-Valka”. Tas ir tikai un vienīgi pateicoties „Bumerangam”.”

3.17. Tendences trimdas latviešu vēstījumos

Turpinājumā aplūkotas visbiežāk minēto vārdu tendences trimdas latviešu atmiņstāstos. Tāpat kā iepriekš, arī šeit katrā no tiem analizēti divi vārdi, kas, iespējams, kopējā ainā neizceļas, taču ir bijuši būtiski katras personas individuālajā stāstījumā.

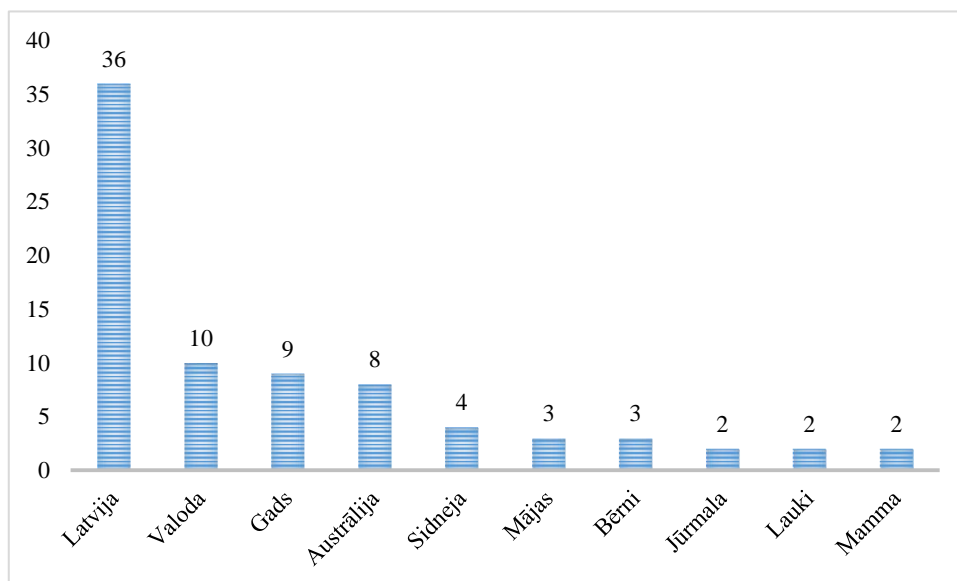

3.11. att. Visbiežāk izmantotie vārdi Zaigas Alksnes-Phillips stāstījumā

Zaigas Alksnes-Phillips vēstījumos bieži tiek pieminēta viņas profesija – ārsts (sk. 3.11. att.). Vārda „ārsts” nozīme gan netiek aplūkota tik daudz no profesionālā viedokļa, tas vairāk kalpo kā apzīmējums Ārstu kongresam, kas Zaiga Alksne-Phillips atmiņā palicis kā ļoti nozīmīgs latviskās identitātes izpausmes brīdis: „*Tas bija vienreizēji. Tas bija ļoti emocionāli. Pirmais Ārstu kongress. Bija ļoti emocionāls. Sporta halle izdekorēta.*” 89. gada Ārstu kongresu viņa izceļ kā īpašu: „*Vairākas reizes pēc tam biju. Bet tā emocionālākā, tā lielākā bija tieši Ārstu kongresa laikā 89. gadā. Nevienš nebūs tik impresīvs un tik brīnišķīgs. Tur bija parāde un viskas. Es esmu vienmēr bijusi Latvijā uz Ārstu kongresu. Vienalga kādā veidā.*” Arī uz jautājumu, ar ko viņai asociējas Latvija, Zaigas atbilde apliecina, cik cieši viņas profesionālā identitāte ir saplūdusi ar individuālo identitāti: „*Man ienāk prātā daži ārsti, ar kuriem es esmu kopā sadarbojusies. Un tad man ir atsevišķi cilvēki, ar kuriem es esmu iepazinusies kā ārste.*”

Tāpat arī Zaiga daudz piemin vārdu „lidojums”. Viņas atmiņā nozīmīgākais ir bijis 89. gada lidojums uz Latviju: „*Un mums tad atsevišķi pirmais lidojums ar latviešu ārstiem uz Latviju. Mēs visi aizlidojām, satikāmies Ņujorkā. Tur tika izkārtots atsevišķais lidojums. Tas bija ļoti, ļoti dramatiski.*” To, cik Zaigas atmiņā nozīmīgu lomu ieņem viņas ierašanās Latvijā, apstiprina frāzes, kas sarunas gaitā ik pa laikam uzpeld viņas atmiņā: *Tāpēc, ka tas bija unikāls*

notikums. Lidmašīnas, kas gāja turp un atpakaļ. Tā bija krievu aviosabiedrība. Viņa kratījās. Briesmīgi kratījās. Tas bija vienkārši unikāls lidojums.”

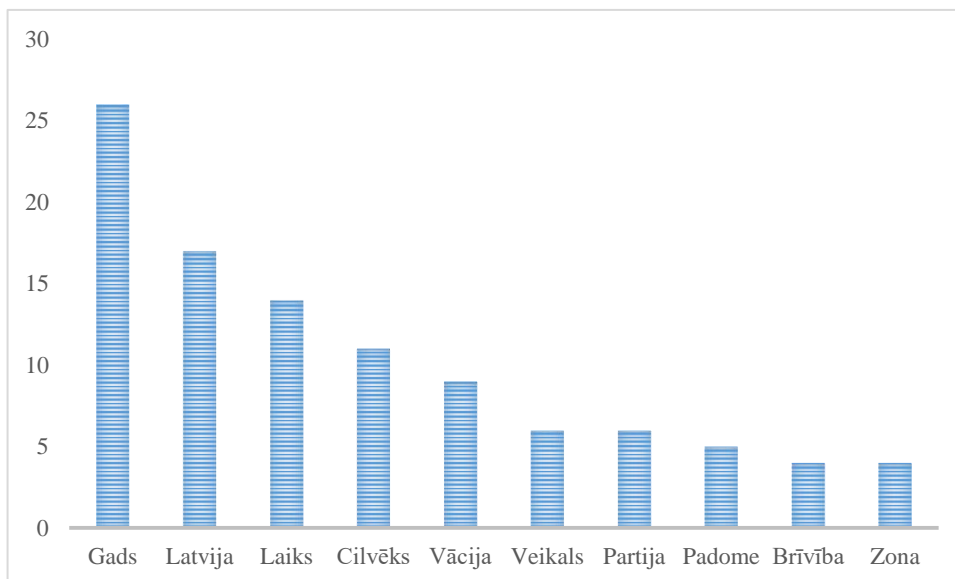

3.12. att. Visbiežāk izmantotie vārdi Igora Kalniņa stāstījumā

Pusi no desmit visbiežāk lietotajiem vārdiem Igora Kalniņa stāstījumā veido vietu nosaukumi (sk. 3.12. att.). Stāstot par savu dzīvi, Igors Kalniņš iezīmē savas aktivitātes caur ģeogrāfiskiem punktiem. Viņš stāsta par saviem iespaidiem: „*Divus gadus es ceļoju pāri pa zemi no Austrālijas cauri Eiropai, kamēr es tiku uz Latviju. Un es iebraucu Latvijā no Vācijas. Un es nevarēju ticēt, ka es iebraucu Latvijā. Laiks apstājās. Laiks bija gājis atpakaļ kādus 40 gadus. Tas bija kaut kas jauns, es biju pavisam citā pasaulē. Ļoti interesanti.*” Par Latvijas situāciju šobrīd viņš saka: „*Tas viss ir jauns, tas ir skaists, tā ir Eiropa. Tagad ir jaunā Vecrīga. Tā kā jauna Rīga! Viss tas ir nokrāsots, viss ir jauns.*”

Tāpat Igors Kalniņš izceļ valodu kā nozīmīgu savas nacionālās piederības faktoru, tādēļ „valoda” viņa visbiežāk minēto vārdu sarakstā ierindoja uzreiz aiz „Latvijas”. Viņš stāsta, cik ļoti bija sajūsmināts par savu viesošanos Latvijā: „*Es nekad nebiju bijis Latvijā, bet es jutos kā mājās. Tie cilvēki izskatījās tā kā es, tie bērni izskatījās tā kā es, tā valoda. Uz mājām ir latviešu valoda, avīzēs ir latviešu valoda.*” Tomēr piebilst, ka bijis šokēts par lielo krievvalodīgo skaitu: „*Pirmie trīs cilvēki, kuriem es prasīju, kā var tikt uz Dzirnnavu ielu, nemaz nesaprata latviešu valodu, jo runāja krieviski.*” Tiesa, viņš pats saka: „*Man tā valoda nav tik laba, cik man patīktu.*” Šī iemesla dēļ Igors jūtas nedaudz neērti runājot ar cilvēkiem, kas ļoti labi pārzina latviešu valodu: „*Man ir viens draugs Sidnejā, bet viņam tā latviešu valoda ir tik tīra! Tik perfekta, ka es gandrīz nevaru viņu saprast. Nē, nē, es varu viņu klausīties stundām, bet es nevaru ar viņu komunicēt, tāpēc, ka es runāju kā tāds trīs gadus vecs bērns, bet viņš runā kā tāds profesors.*” Uz jautājumu, vai ir saviem bērniem mācījis latviešu valodu, Igors Kalniņš

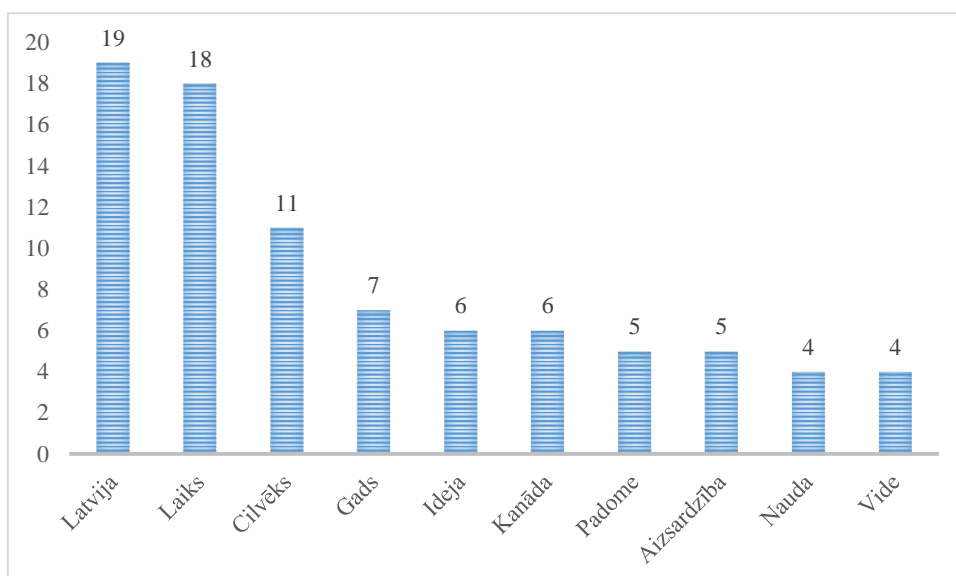
atbild: „Kāpēc, lai mācītu bērniem tādu valodu, ko viņi nevarēs nekad lietot? Un tad, kad atkal Latvija kļuva brīva.. Tagad, protams, žēl, ka neiemācīju saviem bērniem runāt latviski.”

3.13. att. Visbiežāk izmantotie vārdi Mārtiņa Bērziņa stāstījumā

Mārtiņam Bērziņam viens no visbiežāk pieminētajiem vārdiem ir „laiks” (sk. 3.13. att.). Laiku viņš piemin arī runājot par dzīvi bēgļu nometnēs: „Un tā kā mēs dzīvojām vienmēr angļu, nu amerikāņu zonā, tad jau ēst, ko bija. Citās tad tur bija drusku sliktāk. Bet amerikāņu zonā bija vienmēr labāk. Mums laimējās, ka mēs visu laiku bijām amerikāņu zonā.” Tāpat arī savu viesošanos Latvijā iezīmē ar konkrētu laika periodu: „Nē, tas jau pēc padomju laikiem. Padomju laikā es tikai to vienu vienīgu reizi biju. Tas jau bija *tanīs* 90. gados kaut kad.” Viņam īpaši palicis siltais laiks Latvijas vasarās: „Atceros, ka mēs iegājām, bija ļoti karsts laiks, un viens tur atnesa tādas lauku sulas, bet man garšoja kā alus.”

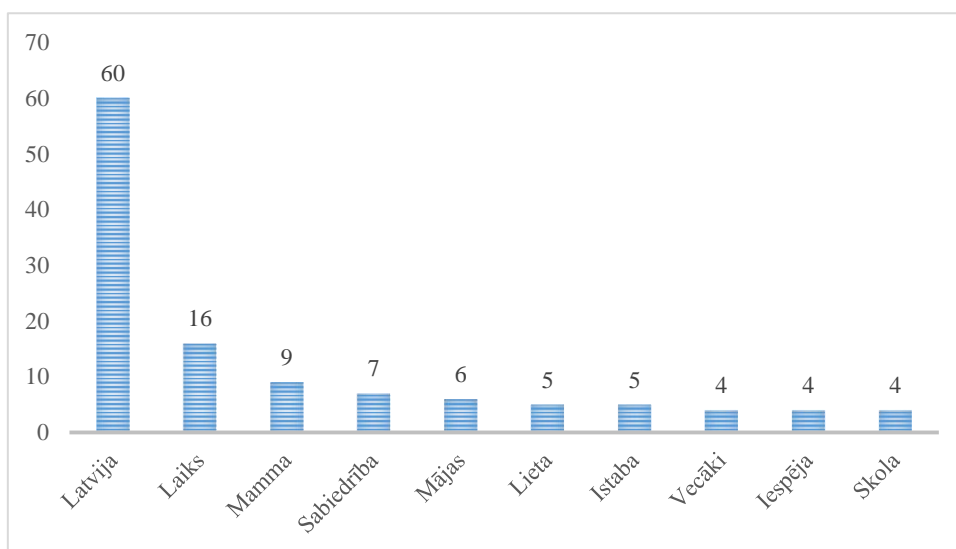
Tāpat arī Mārtiņš Bērziņš gana daudz piemin „partijas”. Viņš stāsta par savu novērojumu Latvijas poliskajā situācijā: „Visi bija partijā, un, kad es aizbraucu vēlāk, neviens vairs nebija nevienā partijā bijis.” Viņš saka: „Lai gan es skaidri zināju, ka tas tāpat kā Austrumvācijā, cilvēkiem, kuri gribēja kaut ko sasniegt vai studēt, tiem bija jābūt partijā, savādāk viņi nekur netika.”

3.14. att. Visbiežāk izmantotie vārdi Māra Siliņa stāstījumā

Māra Siliņa visbiežāk izmantoto vārdu sarakstā iezīmējas tādi kopējā ainā neredzami vārdi kā „aizsardzība” un „vide” (sk. 3.14. att.). Šāda kopsakarība izskaidrojama ar Māra aktīvo darbošanos Vides Aizsardzības klubā atmodas laikā: „Vai tu atceries tādu - Vides Aizsardzības klubs? VAK. Tas bija ļoti populārs tajā laikā, es biju tanī klubā, un tad es biju priekšsēdis vairākus gadus Kanādas nodaļai.” Viņš stāsta, ka aktīvi strādājuši pie tā, lai palīdzētu risināt vides problēmas jautājumus Latvijā: „Tur bija vairāki cilvēki, kas ir tā kā pētnieki dabas aizsardzībā. Mēs vairākas lietas no Latvijas skatījāmies, vai tā ir problēma, vai tur ir piesārņojums vai nav piesārņojums.”

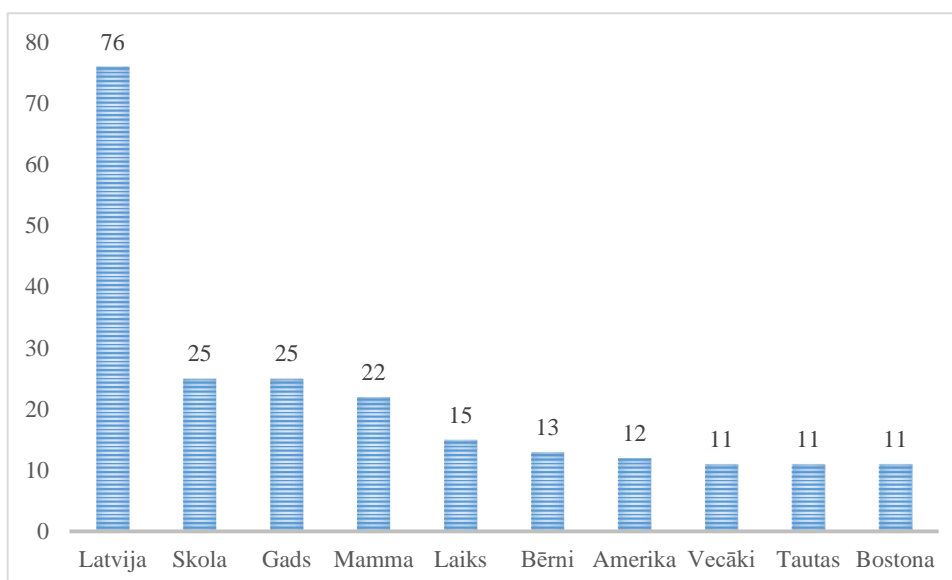
Māris Siliņš daudz runā par Latvijas cilvēkiem, kādi tie viņam palikuši atmiņā. Par atmodas laiku viņš stāsta: „Baigi cilvēki sajūsmināti. Priecīgi. Daži bija priecīgi. Agrāk, 75. gadā, neviens nebija priecīgs.” Māris saka, ka cilvēkiem nebija daudz veidu, kā gūt prieku: „Līdz tam laikam neviens nevarēja priecīgs par neko. Izņemot seksu. Tas, kas man vienmēr likās - dzeršana, pīpēšana un sekss. Agrāk, jaunos gados. Daudziem maniem radiem visiem jau bija bērni, bet es nemaz vēl nebiju precējies. Nu man vienmēr bija ideja - viņiem nav nekā cita, ko darīt. So es domāju, paskaties - viņi patur alkohola cenas zemas, cigarešu cenas zemas un sekss ir brīvs. Vienīgā priecīgā lieta, ko cilvēki var darīt.” Viņš atzīst, ka viņa sievai Mārai „viena lieta, kas ļoti traucē, ir tik daudz krieviski runājošie cilvēki”.

3.15. att. Visbiežāk izmantotie vārdi Lindas Bāliņas stāstījumā

Lindas Bāliņas desmit visbiežāk izmantoto vārdu kopainā ļoti izceļas vārds „Latvija”, kas ir minēts trīs reizes biežāk nekā „laiks”, kas ir nākamais vārds sarakstā (sk. 3.15. att.). Linda Bāliņa izjūt lielu nacionālo piederību Latvijai, un šis faktors veido nozīmīgu viņas identitātes daļu. Viņa stāsta, kā priecājusies par Latvijas neatkarības pasludināšanu: „Es atceros, kā es skatos teļļuku un saku: "Mammu, mums jāvelk dzirkstošo vīnu no pagraba ārā, jo Latvija tapusi brīva!"” Viņa raksturo Latviju kā „dzīvu, esošu, brīvu būtni, no kuras smelties jaunas pieejas, jaunas domas, jaunas idejas par latvietību”.

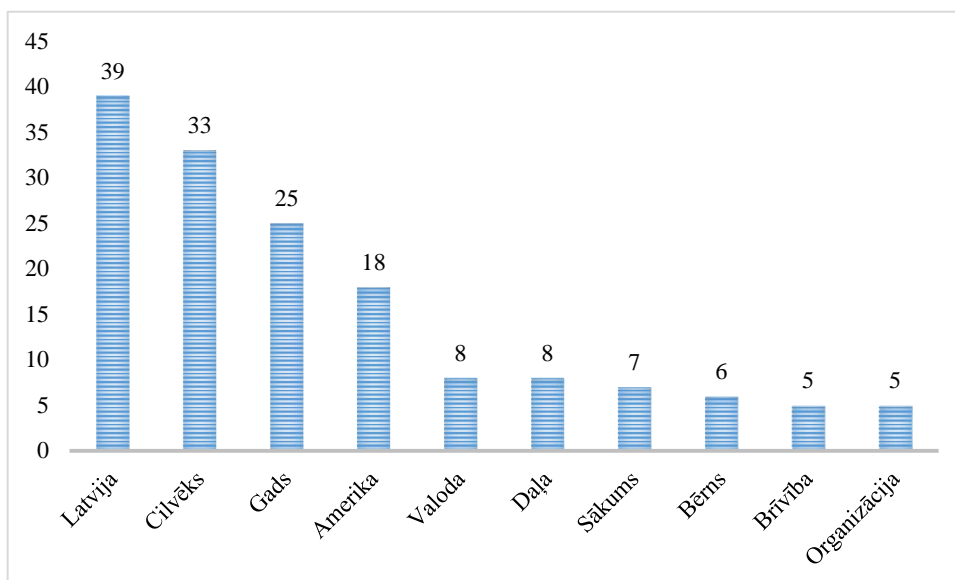
Gana daudz arī tiek minēts jēdziens „sabiedrība”. Viņa stāsta par izmaiņām latviešu kopienās pēc neatkarības atjaunošanas: „Tie, kas bija diezgan aktīvi latviešu sabiedrībā, tagad tu viņus izņem ārā, tur ir robs. Kurš tagad vadīs latviešu sabiedrību? Tas Jānīts aizbrauc uz Latviju ar visu savu enerģisko garu, kurš tagad vadīs latviešu skolu, kurš mācīs bērnus? Ne ļoti, bet es pat zinu zināmos stūros, tiešām, es domāju, reāli darboņi pat pazuda no tās sabiedrības, kas viņu drusciņ savājināja arī.” Linda Bāliņa dalās domās par latviešu sabiedrību kopumā: „Tur vajag zināmu stiprumu, es domāju, zināmu sīkstību, kas latviešiem tomēr ir. Tas arī dažreiz viņiem sagādā problēmas man šķiet, bet, ja būtu jāizvēlas starp vienu un otru, es domāju, ka tā sabiedrība un kultūra nepastāvētu, ja nebūtu tā sīkstība. Tāpēc mēs ēdam viens otru pusdienās - jo mums ir tā sīkstība. Bet tā ir tā negatīvā puse no tās pozitīvās puses, kas ir tā spēja ieķerties tanī kultūrā un tanī sabiedrībā, un teikt: "Mēs esam, mēs esam ko vērti, mēs esam lepni un esam svarīgi!"

3.16.. att. Visbiežāk izmantotie vārdi Egila Edvarda Zālīša stāstījumā

Stāstot par savām atmiņām, Egils Edvards Zālītis bieži uzsver vecāku nozīmi savas latviskās identitātes un piederības veidošanā, kas arī atspoguļojas biežajā „mamma” un „vecāki” lietojumā (sk. 3.16. att.). Viņš stāsta: „Mums tie vecāki šausmīgi mēģināja saglabāt to, kā viņi auga. Mums tās vērtības.” Ar apbrīnu apraksta vecāku spēju izveidot veiksmīgu dzīvi trimdas zemē un viņu lielo darba tikumu: „To, ko mūsu vecāki, iebraucot Amerikā, paspēja... Izglītot mūs, celt mājas, mans tēvs arī uzbūvēja. Un katra māja, kas tajā latviešu centrā, „Piesaulē”, tika izveidota, arī bija latviešu garā. Un arī tie bērni tur uzauga, redzēja, kā vecāki piestrādā pie sava īpašuma. Kā viņi kopj.”

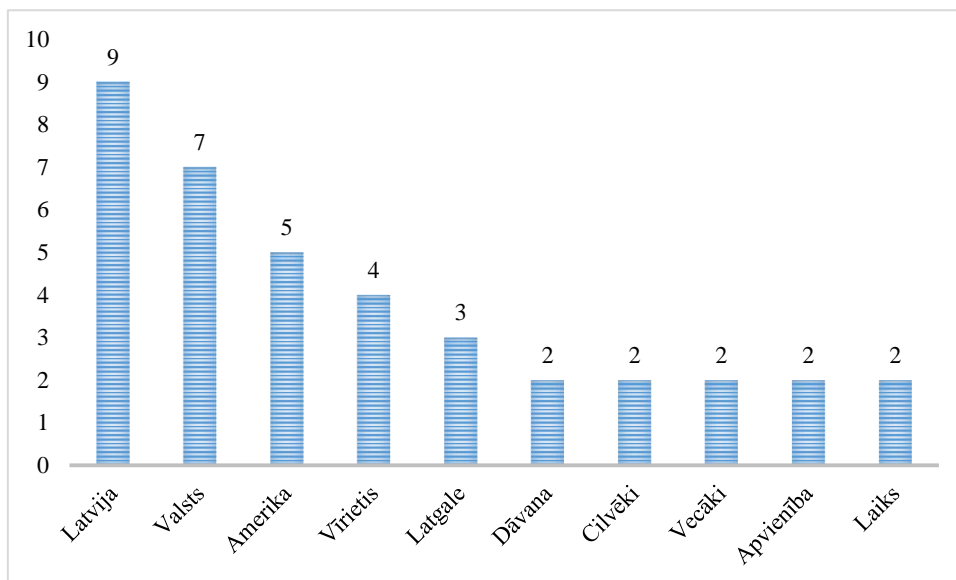
Runājot par vecākiem, Egils daudz pievēršas arī mammas liktenim. Viņš apraksta realitāti, ar kādu mammai nācās saskarties, nonākot svešumā: „Mamma stāstīja, viņa katru rītu gāja tur un dabūja ar birsti berzt trepes. Latvijas Universitātes Bioloģijas fakultātes studente. Gribēja mācīties medicīnu. Nu es domāju tie cilvēki gāja cauri ārprātīgām grūtībām.” Egilam joprojām emocionāli smagi, domājot par mammas likteņa gaitām. Viņš atzīst: „Mana mamma bieži raudāja.” Tomēr stāsta, ka mammai pārciest ilgas pēc mājām ļoti palīdzējusi kopā būšana ar citiem latviešiem: „Mamma rīkoja dārza ballītes, viņa dabūja darbu pēc tiem pirmajiem darbiem, viņa tomēr dabūja kā sekretāre, tad vienā apdrošināšanas firmā, kur bija 14 meitenes no Latvijas, un visas čupojās. Visi šausmīgi turējās kopā. Ļoti, ļoti.”

3.17. att. Visbiežāk izmantotie vārdi Alda Simsona stāstījumā

Aldis Simsons visvairāk no visiem trimdas latviešiem ir pieminējis savu mītnes zemi Ameriku (sk. 3.17. att.). Viņš stāsta par masveida migrāciju uz citām valstīm: „*Tad karš beidzās, visi brauca uz Ameriku.*” Stāsta par latviešiem Amerikā: „*Viņi jūtās kā latvieši, viņiem ir laba attieksme pret latviešu lietām, kaut arī ieprecas amerikāņos. Bet valoda gan vairs nav.*” Runā par savu dzīvi starp Ameriku un Latviju, viņš par sevi stāsta: „*Esmu Amerikas latvietis. Jo es dzimu un pirmos gadus izglītojos Latvijā. Tā kā es esmu virāk latvietis Amerikā. Un tie, kas te dzimuši, tie vairāk ir latviešu izcelsmes amerikāņi.*” Salīdzina latviešu un amerikāņu mentalitāti: „*Mēs, te Amerikā, pieraduši muldēt savā starpā. Mēs runājam par visādām lietām, bet Latvijā vēl aizvien ir cilvēki, kas ar citiem cilvēkiem nerunā.*” Stāsta arī par amerikāņiem, ko sastāpis viesojoties Rīgā: „*Agrāk uz katra stūra varēja satikt kādu, ko tu esi kaut kad satīcis Amerikā. Tagad vairs tā nav.*”

Interesanti, ka gana bieži Aldis Simsons savos stāstos uzsver „sākumu”. Viņš stāsta par emigrāciju uz trimdas valsti: „*Un tad sāka izceļot no sākuma.. Ja bija bijuši zaldātos, tad nevarēja uz Ameriku. 1950. gadā nolēma, ka laidīs iekšā cilvēkus, kuriem nav vīzas problēmas, kuriem tas nav nekāds grēks. Un parasti no sākuma jau laida iekšā ģimenes.*” Atceras arī valsts atjaunošanas pirmos gadus: „*Kad atnāca tā brīvība, atjaunoja to valsti. Tad jau arī no sākuma viss bija pelēks, pelēks.*” Viņš atzīst: „*No sākuma, pirmos gadus, pēc drēbēm varēja pateikt, kurš ir ieobraucējs.*”

3.18. att. Visbiežāk izmantotie vārdi Jura Ulmaņa stāstījumā

Juris Ulmanis, būdams studentu korporācijas „Selonija” biedrs un esot zemessardzes sastāvā, daudz piemin vīrieša lomu, ļoti uzsver vīrišķību kā būtisku patriotisma komponentu (sk. 3.18. att.). Viņš savos izteikumos ir visnotaļ tiešs: „Piemēram, vīrieši. Mans jājamais zirdziņš tagad ir, ka vīrieši nav zemessargos. Visi runā par patriotismu un ar tiem karodziņiem, un lāpu gājienu, un visas šitās muļķības. Tā visa ir tāda kā izrādīšanās, fasāde. Bet vai tu esi gatavs aizstāvēt savu valsti? Jo mums ir tagad ienaidnieks, kas ir gatavs mums pāri darīt. Un tavš pienākums kā vīrietim ir aizsargāt šo valsti. Un to nedara vīrieši. Tā kā es uzskatu, ka viņi nav patrioti un viņi nemīl savu valsti.”

Tajā pašā laikā priecājas par Latvijas dabas skaistumu. Īpaši daudz piemin „Latgali”, izceļot to kā dārgu vērtību. Viņš stāsta: „Piemēram, es tikko izbraukāju Latgali. Es uzrakstīju rakstu par Latgali. Es neko nezināju par Latgali. Pirmoreiz. Es neesmu latgalietis. Un mani tas ļoti uzrunāja. Un es sapratu, ka tā Latvija ir tik ļoti sulīga un interesanta. Un kas te tikai nav noticies! Un tas mani fascinē.”

SECINĀJUMI

Pētījuma gaitā nonācu pie šādiem būtiskiem secinājumiem:

1. Visbiežāk minēto vārdu tendences objektīvi sakārto jēdzienus pēc to būtiskuma pakāpes katra indivīda atmiņā un pētījuma ietvaros uzklusīto latviešu sociālajā atmiņā kopumā. Vispopulārākie vārdi aptver fundamentālas vērtības, simbolus, vietas, cilvēkus un raksturīgākās ikdienas parādības, atspoguļot to, kas vēstījuma autoram ir šķitis vissvarīgākais vai arī ar ko izjūt visciešāko saikni.

2. Audzināšana ģimenē atzīstama par īpaši nozīmīgu nacionālo identitāti konstruējošo aspektu trimdas latviešu vidū. Vecāki bērnu latvisko identitāti veidoja un uzturēja, transformējot savas atmiņas, vērtības un ideālus bērnu apziņā. Šis trimdas latviešu sociālajā atmiņā radījis romantizētus, idealizētus un pat nedaudz utopiskus priekšstatus par Latviju kā „pasaku zemi” un „leiputriju”.

3. Raksturojot padomju laika ideoloģijas izpausmes, stāstījumos bieži tiek izmantota „mēs” – „viņi” stratēģija. Latviskās vērtības tiek pretstatītas padomju varas kultivētajām, tādējādi atspoguļojot kultūrtelpā konstruēto identitāšu fundamentālās atšķirības un to savstarpējo konfliktu individuālajā un kolektīvajā līmenī.

4. Ideoloģijas radītas un mākslīgi konstruētas identitātes nespēj pilnvērtīgi funkcionēt un integrēties individuālajā identitātē, ja vien pats indivīds to nevēlas. Aizliegumi nemazina pretošanās sparu, tie tikai liek mainīt veidu, kā tas tiek izpausts (piemēram, mākslinieki iemācījās „runāt starp rindiņām”).

5. Pastāvīgā latvisko vērtību klātesamība trimdas latviešos ir konstruējusi duālu identitāti – no vienas puses tie jūtas piederīgi trimdas zemei, taču tajā pašā laikā izjūt dziļi personisku saikni ar Latviju. Trimdas latviešu teiktais apstiprina, ka ir grūti saglabāt divas nacionālās identitātes, tādēļ svarīgi gūt akceptu savai nacionālajai piederībai no „īsto” nacionālās kopienas pārstāvju puses.

6. Stāstnieki savas atmiņu liecības strukturē ļoti atšķirīgos veidos. Lai arī starp mutvārdu liecībām ir arī pāris ļoti koncentrēti un hronoloģiskā secībā izklāstīti naratīvi, vairumā gadījumu tiek runāts haotiski, bez noteiktas struktūras, stāstot par notikumiem tādā kārtībā, kādā tie uzpeld atmiņā. Bieži vien izmanto daudz liekvārdības, maina tēmas un tad atkal atgriežas pie iepriekš iesāktās, radot grūtības uztvert teikto.

7. Notikumi, kas reālajā laikā bijuši ļoti īsi, tiek izklāstīti ļoti plaši vai arī otrādi. Nereti manāma krasa pāreja no vienas laika formas uz citu, piemēram, no tagadnes uz pagātņi, bet pēc tam uz nākotni, kas tikai liecina par vēstījuma autoru sociālās atmiņas subjektīvo dabu.

8. Stāstījuma saturu daudzējādā ziņā ietekmē vecums, kādā cilvēks ir bijis, aprakstītā notikuma laikā. Šī iemesla dēļ nav iespējams pilnīgi objektīvi spriest, cik lielā mērā stāstītāja paustais atbilst tā brīža reālajai situācijai, jo dzīves laikā gūtā pieredze maina skatījumu uz notikumiem.

9. Valoda spēlē būtisku lomu etnisko grupu diferencēšanā un kolektīvās apziņas kultivēšanā. Latviešu valodas izplatības specifiku nosaka tās mazais lietotāju skaits un lokālais raksturs, kas bieži vien ikdienas komunikācijā ar cittautiešiem liek nostādīt dzimto valodu kā sekundāru.

10. Trimdas latviešu izteiktā domēna apziņa, proti, spēja identificēt sevi ar etniskās izcelšanās vietu kalpojusi par pamatu veiksmīgai un pilnvērtīgai attīstībai. Tāpat būtiski, ka indivīds spēj sevi apzināt kā daļu no etnosa un integrēt šo apziņu savā identitātē, jo tad jūtas kā daļa no vienota veseluma.

11. Sociālā atmiņa saliedē un rada vienotas kopienas izjūtu latviešu vidū. Lai arī trimdas latviešu nacionālās identitātes ir atšķirīgas no teritoriālā kopienā dominējošām identitātēm, viņi savu nacionālo identitāti un piederību Latvijai uzsver daudz vairāk kā Latvijā dzīvojošie latvieši.

12. Indivīdi daudz spēcīgāk atceras pagātnes notikumus, kas piedzīvoti esot kopā ar citiem grupas pārstāvjiem. Komunikācija ar cilvēkiem, kuriem ir līdzīga pieredze, uztur atmiņas dzīvas un kalpo par vienojošo elementu, kas konstruē un nostiprina identitāti.

13. Nacionālā identitāte tiek izpausta un uzturēta gan caur svētkiem un svinīgiem notikumiem, gan caur ikdienišķām darbībām. Lai arī ikdiena, salīdzinot ar spilgtajiem brīžiem, šķiet statiska un nemainīga, indivīds, īstenojot ikdienišķas darbības, kultivē konkrētas vērtības un attieksmes, kas ir fundamentāli svarīgas identitātes konstruēšanas procesā.

14. Pētījuma tālāktīstīšanas iespējas ir diezgan plašas. Šo pētījuma dizainu var atkārtot lielākos mērogos un, lai padarītu to vēl daudzveidīgāku, apzināt trimdas latviešus no valstīm, kas šī darba ietvaros nav pārstāvētas (piemēram, Brazīlija, Anglija, Zviedrija u.c.). Tāpat arī interesanti būtu palūkoties, cik izteikta ir nacionālā identitāte ir to latviešu vidū, kuri mitinās ārpus Latvijas citu apsvērumu dēļ (izsūtījums, mācības, darbs u.c.).

PATEICĪBA

Paldies darba vadītājai Laurai Ardavai par ļoti vērtīgajiem padomiem bakalaura darba tapšanas gaitā.

Tāpat arī personīgi pasakos ikvienam no stāstniekiem par atsaucību un patiesu vēlmi dalīties savā pieredzē: Ritai Brūvelei, Ilzei Pētersonei, Sandrai Pilskalnei, Zigrīdai Strūrmanei, Andrigai Lozdai, Ievai Pētersonei, Mārītei Meļņikai, Gitai Riekstai, Zaigai Alksnei Phillips, Lindai Bāliņai, Mārim Siliņam, Mārtiņam Bērziņam, Egilam Edvardam Zālītim, Aldim Simsonam, Jurim Ulmanim un Igoram Kalniņam.

Un visbeidzot liels paldies manai ģimenei un radiem par neatsveramu morālo atbalstu.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS

1. Ashplant, T.G., Dawson, G., Roper, M. (eds). (2000). *The Politics of War Memory and Commemoration*. London: Routledge.
2. Assmann, J., & Czaplicka, J. (1995). Collective Memory and Cultural Identity. *New German Critique*, Vol. (65)
3. Burke, P. (1997). *Varieties of Cultural History*, Ithaca: Cornell University Press.
4. Crane, S. (1997). Writing the Individual Back into Collective Memory. In: *The American Historical Review*. Vol. 102 (5).
5. Dauite, C. & Fine, M. (2003). Youth Perspectives on Violence and Injustice. In: *Journal of Social Issues*, Vol. 59(1) New York: The Graduate Center, City University of New York
6. Dawson, G. (1994). *Soldier Heroes: British Adventure, Empire and the Imagining of Masculinities*. London: Routledge.
7. Edensor, T. (2002). *National Identity, Popular Culture and Everyday Life*. Oxford/New York: Berg.
8. Elo, S., Kaariainen, M., Kanste, O. ... & Pölkki, T. (2014). Qualitative Content Analysis: A Focus on Trustworthiness. In: *SAGE Open*, Vol. (4)
9. Erll, A., Nünning, A. (eds.) & Young, S. B. (2008). Assmann, J. Communicative and Cultural Memories, *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*. Berlin/New York: de Gruyter.
10. Gibbs, G.R. (2007) *Analyzing Qualitative Data*. London: Sage
11. Graneheim, U. H. & Lundman, B. (2004). Qualitative content analysis in nursing research: Concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness In: *Nurse education today*, 24(2).
12. Green, A. (2004). Memory and Society. Individual Remembering and 'Collective Memory': Theoretical Presuppositions and Contemporary Debates, *Oral History*, Vol. 32 (2).
13. Guibernau, G. (2004). Nation Formation and National Identity. In: *The Journal Of Belgian History Vol. 34. (4)*. P.658.
14. Guibernau, M. (1996). *Nationalisms*. Cambridge: Polity Press.
15. Guibernau, M. (2006). National identity, devolution and secession. In: *Canada, Britain and Spain. Nations and Nationalism 12 (1)*. London: ASEN.

16. Halbwachs, M. (1980). *The collective memory*. New York: Harper & Row Colophon Books.
17. Halbwachs, M. (1992). *On Collective Memory: Edited, Translated, and with an Introduction by Lewis A. Coser*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
18. Hall, S. (1992). The question of cultural identity. In: Hall, S., Held, D. McGrew, A. *Modernity and its futures*, Cambridge: Polity Press in association with the Open University.
19. Hynes, S. (1999). Personal Narratives and Commemoration, in Winter, J., Sivan, E. (eds.) *War and Remembrance in the Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press.
20. Ignatieff, M. (1994). *Blood and Belonging: Journeys Into the New Nationalism*.
21. Ignatieff, M. (1996). Nationalism and toleration. In: R. Caplan, J. Feffer (eds.) *Europe's New Nationalism: States and Minorities in Conflict*. Oxford: Oxford University Press.
22. Ījabs, I. (2014). Starp etnisko un pilsonisko: daži apsvērumi par nacionālās identitātes problēmu. Grām.: Rozenvalds, J. un Zobena, A. (red.) *Daudzveidīgās un mainīgās Latvijas identitātes*. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds.
23. Jajordanova, L. (2000). *History in Practice*. London: Arnold.
24. Kansteiner, W. (2002). A Methodological Critique of Collective Memory Studies. In: *History and Theory*.
25. Lawler, S. (2008). *Identity: Sociological Perspectives*. Cambridge: Polity Press.
26. Luckmann, T. (1983). Remarks on Personal Identity: Inner, Social and Historical Time. In: *Identity: Personal and Sociocultural. A Symposium*. Ed. Jacobson-Widding, A. Atlantic Highlands: Humanities Press.
27. Mayring, P. (2000). *Qualitative content analysis. Forum on Qualitative Social Research*, 1(2).
28. Moreno, L. (2006). Scotland, Catalonia, Europeanization and the „Moreno Question”. In: *Scottish Affairs, Vol. (54)*
29. Morgan, D. L. (1993). Qualitative Content Analysis: A Guide to Paths not Taken. In: *Qual Health Res*.
30. Rose, S., Spinks, N. & Canhoto, A. I. (2015). *Management Research: Applying the Principles*. New York: Routledge.
31. Schreier, M. (2012). *Qualitative content analysis in practice*. Thousand Oaks, CA: Sage.
32. Shopes, L. (2011). Making Sense in Oral History in Ritchie, D. A., *The Oxford Handbook of Oral History*.
33. Smith (1991). *The Ethnic Origins of Nations*. London: Wiley-Blackwell.

34. Smith, A. D. (1992). National Identity and the Idea of European Unity, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1945-)*, Vol. 68(1). Blackwell Publishing.
35. Tajfel, H. & Turner, J. C. (1986). The social identity theory of inter-group behavior. In S. Worchel and L. W. Austin (eds.), *Psychology of Intergroup Relations*. Chicago: Nelson-Hall.
36. Tap, P. (2001). How Individual and Collective Identities are Constructed in *The International Scope Review, Volume 3, Issue 6 (Winter)*. P.23.
37. Thompson, P. (1986). *The voice of the past: oral history*. Oxford: Oxford University Press.
38. Thomson, A. (1994). *Anzac Memories: Living with the Legend*. Melbourne: Melbourne University Press.
39. Weber, M. (2011). Politics as a Vocation. In: *Max Weber: Essays in Sociology*. New York: Oxford University Press.
40. Wood, N. (1999). *Vectors of memory: Legacies of Trauma in Postwar Europe*. Oxford: Berg.

PIELIKUMI

Izmantotie apzīmējumi

Mutvārdu vēstures liecībās izmantotie apzīmējumi:

.. – ja teikums apraujas

... – pauze

jā – pasvītroti vārdi un frāzes, kurus stāstītājs uzsver īpaši

() – apaļajās iekavās likti stāstītāja vārdi, kas paskaidro situāciju vai sarunas priekšmetu un intonatīvi vai pēc runas ātruma atdalīti no pārējā teikuma

[] – kvadrātiekvavās nepateikts vārds, kura trūkums apgrūtina teksta saprašanu

[..] – divpunkte kvadrātiekvavās apzīmē izlaidumu tekstā

Pieturzīmju (.,!?) lietojums – tradicionāls

Intervija ar RITU BRŪVELI

Tīna Pētersone: Nu cik tev bija gadu, kad sākās atmoda?

Rita Brūvele: Nu piecdesmit pāri jau.

Tīna Pētersone: Tu darbojies kādā tajā organizācijā?

Rita Brūvele: Nē, nē, nekur, nekur. Darīju savu darbu un viss. Nezinu, nebija laika.

Tīna Pētersone: Tu dzīvoji Kārķos?

Rita Brūvele: Jā, visu laiku. Es tanī laikā jau strādāju. Nē, nu laukos jau tā neizjuta to. Uz Baltijas ceļu mēs gājām. Man liekas pa radio to reklamēja, un tad mēs gājām tanī dienā. Bija [mazmeita] Ieva, [mazdēls] Pēteris, tas laikam bija pārāk mazs. Un tad mēs gājām tur. Ar autobusu aizbraucām. Kas gribēja, tad nu cik liels tas autobusiņš bija, tad mūs aizveda, es sapratu, ka tas bija tas ceļš no Igaunijas uz Rūjienu. Un tad mūs aizveda tur. Un tad mēs tur stāvējām. Un cik tad mēs tur ilgi bijām. Un tad virzījāmies uz mājas pusi. Bet nekādas dziedāšanas, nekas tāds. Un bija jau, kas gāja tālāk uz to lielo ceļu, kas gāja uz Rūjienu projām. Bet mēs braucām uz māju. Un tad jau, redzi, uz lielo Rīgas ceļu pulcējās cilvēki. Nu man bija Ieviņa līdzi, nekur negāju. Un igauņi jau arī bija piedrojušies. Nu neatkarības dienu atceros, bet, ka ļoti būtu atzīmēts Kārķos? Tā nebija. Tā Tautas Fronte, tie jau tur darbojās. Un tur jau bija tādas dīvainības, ka pat Luhaers bija iesaistījies. Tas taču ir pavisam no citas partijas un citādi domājošs. Bet neviens jau viņu prom nedzina no tās Tautas Frontes grupas. Bet tā nekādi konkrēti notikumi. Likās, ka tā visam jānotiek. Nav vairs tā prātā. Ziņoja jau, kas tad tie valdības vadītāji būs, bet nav tā izteikti palicis atmiņā. Bija jau arī tādi pretinieki arī. Kas bija pret to brīvību. Bija, bija jau arī tādi. Tā saucamā interfronte. Tā jau vēl ilgi darbojās. Ar tiem saviem uzskatiem citādiem. Un bija, bija arī Kārķos tā interfronte. Tādas izteiktas aktivitātes nerīkoja, bet, kad tādas tās tautas sapulces bija, tad jau viņi tur uzstājās ar tiem saviem uzskatiem. Tādas pārmaiņas personīgi pēc atjaunošanas neizjutu. Pagasta pārvaldē, protams. Tad sākās tā īpašumu atdošana. Tad, kad sabruka tie kolhozi, tad tika nodibināts tāds SIA. Un tad, kad sabruka kolhozi, tad tiem, kas vēlējās, atdeva īpašumus. Un tai SIA bija tādi, kas vēl apsaimniekoja tās zemes, kas bija nepaņemtas, kas bija brīvas. Bet tas SIA jau arī drīz vien nolikvidējās. Nu un tad bija vēl tāds traks numurs. Es nezinu, teica, ka nevienā Baltijas republikā tāda lieta nebija. Bija izdomāti tādi sertifikāti. Un tad par tiem varēja.. Tiem bija zināma vērtība, es neatceros, cik tie, toreiz jau bija cita nauda. Un tad par tiem varēja īpašumus dabūt. Un es zinu, ka es arī varēju dabūt par "Kaktiņu" mājām sertifikātus. Un tos es atdevu [brālim] Vilītim, un tad Vilītis nopirka zemi par tiem. Bet bija jau tādi cilvēki, kas uzpirka pa tādu lielāku naudu, nevis tik, cik viņam bija tā vērtība. Neatceros, kāda bija vērtība, bet tad sapirkās milzīgos vairumos tos sertifikātus, un tad par tiem iegādājās milzīgus īpašumus. Tā kā

Šķēle, piemēram, par tiem sertifikātiem, viņam jau arī bija aģenti kaut kādi, kas sapirkuši tos. Un viņš par tiem sertifikātiem nopirka „Valmieras Piena kombinātu”. Tas bija viens uzņēmums. Un tad bija vēl kādi mazāki uzņēmumi, kurus viņš vēl nopirka. Un tā viņš pamazām, tur saimniekojot, kļuva par miljonāru. Un tie sertifikāti. Es zinu, ka es Baltijas bankā kaut ko tur ieguldīju, un tā Baltijas banka tur izputēja. Un tā man arī tie sertifikāti aizgāja vējā. Es nezinu, kas bija tos sertifikātus izdomājis. Un tad jau tos īpašumus dabūja tādi cilvēki, kas nemaz uz vietas, te, Kārķos, nedzīvoja. Dzīvoja Rīgā.

Tīna Pētersone: Bet kā ar pacilātību?

Rita Brūvele: Pacilātība gaisā nevaldīja. Kad atguva neatkarību. Un tad cilvēki protestēja tur. Tanī Skrundā bija tas krievu militārais objekts, un tad to nolikvidēja. Un liela daļa to virsnieku pārcēlās uz Rīgu. Un tāpēc Rīgā arī tie krievi daudz. Un tad vēl padomju laikos, kad bija kolhozi, tad sēja lielas cukurbiešu platības. Un paši kolhoznieki nespēja izravēt. Tad veda iekšā no Krievijas, no Ukrainas iedzīvotājus. Tā arī daži nometinājās te dzīvot, un tā tad Latvijā tas iedzīvotāju sastāvs ir sajucis galīgi. Jo tas bija valdības rīkojums, ka ievest tos. Tāpat arī rūpnīcās strādniekus ievada no Krievijas. Un viņi jau projām neaizbrauca, palika tepat. Un tā Latvijā ir tagad gandrīz vai vairāk krievu nekā latviešu. Tā visa bija valsts politika. Kas toreiz bija. Pelše, Kalnbērziņš. Un saveda viņus iekšā ar visām ģimenēm. Un tā viņi te iedzīvojās, visiem iedeva dzīvokļus. Un tā viņi palika. Un neviens jau neko nevarēja protestēt. Tā bija.

Tīna Pētersone: Bail runāt nebija?

Rita Brūvele: Un tajos laikos, protams, ka neko nedrīkstēja neko izteikties, tā ļoti bija jāuzmanās no tā. Jo nevarēja jau zināt. Nu pēc tam brīvāk jau varēja runāt. Tāpat skolās pēc tam visa tā programma mainījās. Neko tādu ļoti nozīmīgu es nevaru tev pateikt. Bet tie krievi arī ir ļoti dažādi. Ir jau tādi, kas ir iemācījušies ātri to latviešu valodu, bet ir tādi, kas nodzīvojuši te ir visus tos Latvijas laikus, un neprot runāt. Un, kad ieiet veikalā, ja tur krievu pārdevēja, kad viņai prasa latviski, tad viņa saka nesaprot. Jā, tas bija tā diezgan pazemojoši. Nu, ka nemācās latviešu valodu. Dzīvo te tik daudz gadus. Un viņiem jau tika ierādīti vislabākie dzīvokļi. [Meita] Anda saka, ka uz Brīvības ielas, visas tās lielās mājas, kur ir tagad pēc tās atbrīvošanas dzīvokļi brīvi, tur tikai krievi, tikai krievi. Tajos lepnākajos dzīvokļos. Nemaz latvieši nav. Nu tur, kur ir prezidentei dzīvoklis, Ulmanim dzīvoklis. Tās jau ir tādas lepnas mājas. Atceros, ka [mazmeita] Silviņa dzīvojās vasarā. Un droši vien, ka Pēteris un Ieviņa kopā. Un tad viņi arī sēdējuši zem koka un dibinājuši Tautas Fronti. Un tad Vīlītis vienmēr smējās: "Nu ko tad Tautas Frontē dara?" Tā kā bērni arī vienmēr pārdzīvoja to visu līdzī. Bet pēc tās Tautas Frontes, kad viņa pamazām izkūpēja, nekā cita arī pēc tam nebija, nekādas tādas partijas, nekas tāds nedibinājās.

Intervija ar MĀRĪTI MEĻNIKU

Tīna Pētersone: Cik Tev bija gadu, kad sākās atmoda?

Mārīte Meļņika: Nu, pagaidi... Tad jāprasa, kurā gadā sākās atmoda?

Tīna Pētersone: Teiksim 87.

Mārīte Meļņika: Tad bija... Precīzi 31.

Tīna Pētersone: Un tad Tu dzīvoji, Kārķos, ja?

Mārīte Meļņika: Jā, tad es dzīvoju Kārķos. No 85. gada aprīļa es esmu atkal atgriezusies. Īstā laikā, tāpēc, ka tur tie sertifikāti, ne tas, bet kas tur bija, caur Krājbanku deva to latvisko pilsonību, un, ja es nebūtu atgriezusies tajā gadā, tad vispār iekristu.

Tīna Pētersone: Kur tu aizdevies projām?

Mārīte Meļņika: Karpatos. (*Rūgti iesmejas.*) Vienu brīdi... [..]

Tīna Pētersone: Kā pie jums vispār nonāca tā informācija par to, kas notiek Rīgā, Latvijā?

Mārīte Meļņika: Tik gudrus jautājumus nedrīkst uzdot, tur es tiešām neko neatceros. Nu kā jau muti atplētusi. Nē, nu, tad es strādāju *šitajā* izpildkomitejā, bet man jau nu gan tā tīri nebija, ka.. Es jebkurā gadījumā atceros, ka pirmais, ka mēs braucām uz to Valmieru, bet kādā sakarā.. Vēl Skujiņš arī, es nezinu kurā vietā, tā nebija partijas komiteja, droši vien, ka izpildkomiteja, bet tas bija tajā.. Varēja būt 88. gada rudenī, jo nu lielais trakums kad bija? 1.-2. jūnijs un pēc tam rudens. Jo savukārt te, Valkā, nē nu lielākais, ko es.. Tas man 89. gada Jāņos. Jo nu vakar arī, piemēram, Ilga, Vilistere Ilga saka man tā, nu par tiem sarkaniem karogiem un visu viņa teica. Nu jā, jo viņa sāka 90. gada aprīlī, es aizgāju dekrētā, un tad cauri, tad viņa sāka.

Tīna Pētersone: Bet sāka ko?

Mārīte Meļņika: Nē, nu viņa sāka strādāt pagastā. Nu es par karogu gribu izstāstīt, bet, protams, līdz tam netieku. Un viņa tieši teica, ka tad viņi ir uzvilkuši, 90., es tikai nezinu, kurā brīdī, bet Ķīkulis, *spicais* tā saucamais, teicis: „Ilga, vai nav par ātru? Rītā tu tiksī vagonā, un tevi aizšķūrēs prom!” Ar tādu zemtekstu. [..] Un tad es vienkārši sāku par tiem termiņiem domāt, nu kādā sakarā 89. [..] Jo nu šodien Tu uzvelc, bet rītdien jau esi Sibīrijā. Nē, nu kā bija 89. gadā. Nu jā, par to braucienu es tiešām neko vairāk ne, bet es atceros, ka bijām tajā, tad nu ja, pa to Tautas Fronti Valmierā kaut kā, bet toreiz jau viņi tiešām, bet es tad nezinu. Kad es priekšniece, priekšniece laikam nē.. Es tik zinu, ka Bērziņa Maija, iespējams, viņa bija no Partijas. Nu tad jau tā iznāk, jo 89. divus gadus bija Vēji, bija Vēji priekšsēdētājs.. Jo tad jau nebija vēlēšanas, un tu nevarēji būt priekšsēdētājs, tikai vietas izpildītājs. Nu tad es gribēju

vienkārši par to 89. gadu. Precīzāk, uz Jāņiem. Kāpēc, kāpēc? Jo es atradu, ko nozīmē vārds „līgo”, es zinu, ka es biju pilnīgi uz četrām mazām lapiņām sarakstījusi smuki, un mēs pulcējāmies pie skolas, un tad patiešām es atceros, ka mēs pirmoreiz.. Es neatceros, kur viņu dabūja un kā, to man, lūdzu, var nejautāt, jo droši vien vislatviskākie tai brīdi varbūt Galzoni skaitījās, es nezinu, bet iespējams, ka tā ir bijis. Un nu kā, mēs tur stāvējām, jo kā bija domāts, kur tad vienmēr jāņuguni kurināja tajā augstajā, nu tajā dzelzs, kas vienmēr augšā tur, kas ir aiz sarkanā laukuma. Bet kā jau iznāca, kā jau vienmēr Ritvars, liels un varens, un bija jau aizdedzinājis tā kā pirms laika. Nu mēs tak skaisti ar gājienu gājām, jo es vienkārši, ko nozīmē „līgo”, un kā tur lai top, un viss, un tādā garā, un tad pirmoreiz, un es nezinu neko vairāk. To es tev nevaru neko vairāk pateikt. [..] Nu 89. gada, tad tas tomēr jau ar pa to vidu. Nu viss lielais jau bija 88. gadā, bet līdz mūsu mazajai provincei *šitas* nu kā.. 1.-2. jūnijs un pēc tam oktobris 88. Bet *tais* manifestācijās es nevienā, ne *tais* 90., tāpēc, ka man jau arī taču piedzima 90. gada jūnijā, tā kā tur es nevienā neesmu bijusi.

Tīna Pētersone: Bet Tu biji tajā Tautas Frontē, ja?

Mārīte Meļņika: (*Viltīgi.*) Biju gan.

Tīna Pētersone: Bail nebija?

Mārīte Meļņika: Es nezinu, man liekas, ka visi gāja un.. Tai brīdī.. Nezinu.. (*Aizdomājas.*) Droši vien jau, ka nesaprata. Nu kas man vienīgais, nu kas bija liels noslēpums. Nu kā, bija Bērziņa Maija, viņa jau likās augstākās padomes, un viss. Un tad es atceros, ka bija tā Gulbja lieta, nu es nezinu, kā viņu tur, un tad es faktiski Partijā divus mēnešus biju vai kaut kā tā. Un bija aizslēgtām durvīm, tā kā nu mūsu pagasta zālītē, kas to zina, bet es sēdēju priekšā, jo tāpēc bija jau jāsež līdz kaut kādiem septiņiem vai kā vakarā. Bet tas bija.. Es nezinu, kurā gadā ņēmās. Un tad bija tā baigā sajūta.

Tīna Pētersone: Kas ir Gulbja lieta?

Mārīte Meļņika: Nu, ka viņu es nezinu, kādā sakarā iznāca, kas tad tur sanāca.. Kaut kas bija caur Partiju. Bet bija tur slēgtā sapulce, tur skatīja un pēc tam.. Nē, nu tur bija tā, ka viņš caur armijas daļu bija sev.. Nu sev jau viņš neko, bet kolhozam izkārtoja kaut kādus materiālus, un rezultāts bija tāds, ka viņu atstādināja no darba un aizveda uz citurieni. Jā, jā, tad jau bija tā šausmīgā Partijas lieta, nu tak skatīja, un katram jau tur kaut kas bija jāsaka, un visi jau teica par labu, par labu, tikai var iesēdināt arī pusi.

Tīna Pētersone: Un tad Tu arī biji tur klāt?

Mārīte Meļņika: Nu es nebiju, nebiju, es sēdēju tur, kur tagad Vīta sēž, tur bija tā sapulce, un skaitījās slēgtā sapulce, tikai *partijnieki*, es jau nebiju tad Partijā. Labāk paklausies, kā es Partijā stājos, tas gan bija interesanti. Nu, es nezinu.. Rupji runājot, bija tā, ka tā pati Bondarjeva, ko teica, nu tagad bija jāstājas, nu kas man bija – Luhaers un skolotāja Stasija. Nu

divi tie rekomendētāji. Un Sveta arī tajā reizē. Tagad kaut kā mēs runājām, cik tur dienas palikušas līdz tai, un Sveta saka, ka viņa nestāsies, bet saproti, ko Svetai, nu tak Maksimovi, tie tak vispār caur un caur, nu vecais Makss tak, teiksim, caur un caur lielais komunisti arī. Un es tagad domāju – es arī nē. Es tagad tam Luhaeram pazvanu, mans tēvs tak ir arī vācu armijā dienējis, kā es tā tagad varu ņemt, jo tās jau ir beigas, kad neviens jau vairs nestājās, un gandrīz jau vai ar varu. Un tad es saku: „Nu kā tad es tagad stāšos?” Es saku: „Šausmīgi atvainojos, ka es Jūs tā kā..” Bet viņš man tajā reizē nemaz, viņš jau tā kā ne, viņš jau piekrita. Nu skolotāja Stasija pavisam, viņai jau nu gandrīz jāsāk domāt, ka.. Nu viņai jau bija jābūt Partijā, bet viņai bija nu.. Pie kājas, rupji runājot. Nu tādā garā. Bet nu tas Luhaers arī mierīgi kaut kā.. Nu tad beigās nē, bet es jau nezinu, nu tā Sveta jau laikam neiestājās.

Tīna Pētersone: Un tad Tu beigās iestājies?

Mārīte Meļņika: Nu jā, tad tā partija juka ārā, tad bija tas LNNK pēc tam, nu Varis bija tas priekšnieks. Nē, nu iznāca, ka es divus mēnešus pabiju un viss, un tad tak viss tur sāka jukt. Bet tā stāšanās jau arī es domāju – man divi mazi bērni, jāstrādā. Tad jau vēl tā bija, kur tad paliksi, viena pati sieviete raujas. Nu tā. Tā kā vēlēšanas jau nebija bijušas, es biju palikusi tikai vietas izpildītāja nu..

Tīna Pētersone: Un kā tās Tautas Frontes aktivitātes izpaudās?

Mārīte Meļņika: Nu diezin nekā, tikai barā sēdēt un viss. Es jau nekur nebraucu. Nu es nezinu, mēs bijām, jāsaka, aiz Vilniša muguras. Tā. Tā kā es nemaz nezinu, ko vairāk teikt. [..] Toreiz jau bija skaisti. Es jau vairāk kā tādā eiforijā, kad man kaut ko jēdzīgu paprasa, tad pilnīgi neērti.

Tīna Pētersone: Bet tā karoga lieta, ko Tu teici, to Ilga uzvilka?

Mārīte Meļņika: To Tu viņai vari prasīt, jā, par vilkšanu, mēs vienkārši pirmo reizi ar karogu tad Jāņos, tas jau arī bija jau 89. gads. Mēs gājām no skolas, bet nu jā, ka vienkārši Latvijas karogs, un Jāņi tik latviski svētki, tas jau tā jāpasniedz. Nu kurā brīdī vilks, uz 1. maiju jau nestieps, tad jau vēl tas 1. maijs bija stipri krievisks, nu labi, tagad ir tās satversmes vairāk, bet tad jau tas bija vai, vai, vai! Apmēram tad tak bija *Çeņ pobedi*, Uzvaras svētki, nu tā Eiropas zīme, nu tā, lūk.

Tīna Pētersone: Kādas Kārķos vispār bija tādas aktivitātes?

Mārīte Meļņika: Rēķini, ja man 90. gada jūlijā, kad tur nē.. Un es rudenī tik uz bietēm skrēju, visas aktivitātes man no tā sastāvēja, ka tik kaut kur varētu dabūt kādu piedarbiņu, teikšu kā ir, godīgi tā tas bija, ārprāts. (*Skumji iesmejas*) Nu, kā es atbraucu no turienes, tiešām biju mūžīgos darbos.

Tīna Pētersone: Tad Tu barikādēs arī nepiedalījies?

Mārīte Meļņika: Nē, jo man bija 6 mēnešus veca meitiņa. Atkal jau aiz bērna aizslēpjos. Bet nu mums jau bija 99 *barikādnieki*. Tur nu tu vari izvēlēties. Nu labi, daži jau gan ir aizgājuši mūžībā. Kārķos 99 *barikādnieki*. Lai kāds izstāsta par Milnu, cik viņam pudeles bijušas un ko. Tā kā tā iet barikādēs. Es jau domāju - vienalga bailīgi un briesmīgi tomēr jau nu tā. [...] Paldies, ka neviens nesaprata vēl, ka diezgan grūti ies pēc tās brīvības, ka nebūs tā, ka iedos kāds tev.

Tīna Pētersone: Bet Tev trimdas radinieki nav nekādi?

Mārīte Meļņika: Nu viņi jau mums neko nedarīja, tagad te tā māsa, nu viņa aizbrauca kā kalpone, bet tādi man nav īsti. Tie, kas kaut ko dara vai grāmatas, vai ko... Tie, kas tajās *austrālijās* un kur.. Nu viņa tiem saimniekiem līdzī, bet nu tā ne, nu viņa nav nekādās aktivitātēs. Un māsīcas tante ir nomirusi, un tā arī mēs vairāk nerunājam.

Tīna Pētersone: Un vai viņa uz Latviju atbrauca?

Mārīte Meļņika: Viņa bija, vairākas reizes, pietam arī 89. gadā.

Tīna Pētersone: Un kādi iespaidi?

Mārīte Meļņika: Kādi iespaidi... N, tad jau 90. gadā *intūristā* ielika, un mēs jau, piemēram, es personīgi, man ir prātā, ka tur nu moderni, ka visur tur tās noklausīšanās tajā *intūristā*.

Tīna Pētersone: Kas ir *intūrists*?

Mārīte Meļņika: Nu *intūrista* viesnīca, nu tajā, kur tos ārzemniekus lika.

Tīna Pētersone: Ak, jā, bijusī viesnīca „Latvija”.

Mārīte Meļņika: Nu ja, ka tur saka, ka tur varēja tikai būt. Man mute vaļā, es vienkārši domāju, nu ko pirmoreiz, katram 100 mārciņas, lai var kaut ko nopirkt.

Tīna Pētersone: No kurienes viņa brauca?

Mārīte Meļņika: No Anglijas.

Tīna Pētersone: Un kas viņa Tev bija?

Mārīte Meļņika: Mammās māsa. Pedelē kas tur. Nu kā tur bija, kā nebija, es taču nezinu, bet tajā pašā pirmā reizē brauca uz tēva mājām, safotografējās un teica: „Katram bērnam 100.” Un tad es ko gribu teikt, es nopirku pirmās laiviņas uz papēža, tas, par ko es domāju. Un pēc tam es [meitai] Elīnai teicu: „Nu kā tu manas labākās laiviņas pazaudēji?” Nu skaistas bija, Vīnes ražojums, elegantas, nu aizmugurē melnas un dekoratīvas, nu tiešām var teikt man būtu līdz kapa malai, bet, *eh*, jaunie visu novalkā un cauri. Nu tādas manas atmiņas, kur tu rakstīsi tādas atmiņas, tāpēc es saku, ar mani ir interesanti, nekas jēdzīgs. (*Smejas*) [...] Nu kā precīzi, kā es teicu, kā es klausos kā angļi, kā viņi sāka. Bērni viņi, nu uz Angliju tā nemaz neņēma. Nu kā, viņa arī no Vācijas. Nu kā, tur viņi tikai bija apprecējušies, un bērnu nebija. Un vieniniekus ņēma. Un tas vīrietis sāka ogļraktuvēs strādāt, viņa brāļa radi, nu tā kā no Smiltenes tie radi. Nu

iepazinās, tai Vācijā apprecējās. Nu mana tante kafejnīcā strādāja. Un tad viņa rakstīja – 19 000 vistas. Mēs vispār nevarējām aptvert, ko nozīmē 19 000 vistas. Nu, ka viņa ar to strādāja. Nu viņa ar to nodarbojās. Bet ne pirmajā variantā, pirmajā variantā viņa kafejnīcā mazgāja traukus. Un tā es te klausos, ka daudzi. Nu, ka es tā lasu, tad ļoti visas tās grāmatas ir.. Kā brauca pāri un kā Anglijā precīzi - visi tie vīrieši tajās ogļraktuvēs ir pamatā, jā. Nu tieši sākumā. Pēc tam tā kafejnīca un maize, un kas bija, un tagad viņa sūtīja. Bet, piemēram, uz 59. gada fotogrāfiju viņa uzrakstījusi: "Mēs esam atvaļinājumā Spānijā." Un tad likās vispār kaut kas – atvaļinājumā, Spānijā, nu galvenais jau, ka sava mašīna, kuram tad te vispār mašīna bija. Sava mašīna! Nākamreiz sūta fotogrāfiju - atkal cita mašīna, nu, bet izrādījās, ka priekš darba, bet kas tad to varēja tā aptvert. Tāpēc kā viņa teica, nē, uz Pebo, piemēram, sūtījusi sviestu kaut kādās *tais* metāla kārbās. Laikam jau tīri 56. gadā varbūt nē. Teica, ka tēvs.. Tēvs vēl bija dzīvs. Nu manas mammas tēvs, tā kā arī tās māšas tēvs. Ka nu tad jau varētu būt ātrāk, 56. Jau es dzimu, nu kādā 54.-55. gadā. Nu tā. Un tad es pilnīgi tagad saprotu, ko nozīmē tās vistas, ko tās ogļraktuves nozīmē, ko nozīmē, ka tev ir tā kafejnīca. Ka tas viss ir viens šausmīgs, melns darbs. Nu ja. Un tad viņa.. Es nekad tā īsti nesapratu, viņa teica, ka dēls viens, Modris, bet, iespējams, ka viņš kaut kā tur savādāk racis vai kā, es nezinu. Nu viņi jau mums, par cik latviski rakstīja, tad rakstīja to vārdu” „Modris, bet laikam jau es tagad saprotu, ka savādāk jau tas vārds tomēr. [...] Tā tante jau.. Mamma, kad nomira, tad atbrauca vēl divus gadus, bet viņa jau.. Tad tā kā jau, kā lai saka, labi neorientējās droši vien vai kaut kas, bet visi saka, mums jau tā valsts maza.. Teica, ka pilnīgi angļiski uz turieni aizrakstīja un viss, bet nekā. Nu var jau būt, ka tagad, kad, redz, ir tie sakari savādāki, tad varētu atrast tur tās māšīcas. Nē, es jau nezinu, ne viņu uzvārdi, bet es saprotu, ka pa visu pasauli īpaši meklē, ka tajās ārzemēs tu vari vieglāk cilvēku atrast nekā nu, te, pie mums. Nu es nezinu, kāda tur tā *familija* meitenēm, Dženija un, vai, kā tad tur bija, vai es aizmirsu, vai, Džūlija. Viena tā kā bija tai sievai meita, tad tā otra.. Jāsaka, iznāk.. Manam brālēnam, jā! Bet nu tā nē. Bet tā kā, vai viņi tur būtu ar kaut ko nodarbojušies, nu tā nē. Viņi tai Dienvidanglijā. Kā tur tā vieta. Bieži arī tā kā piemin, tagad, kad ātri paprasa, nevaru..

Tīna Pētersone: Dienvidanglija, tas jau netālu no Londonas...

Mārīte Meļņika: Jā, kaut kur netālu no Londonas. Bet tad jau arī likās, nu, kā vienmēr Londona, Londona jau kaut kas, tāpat kā tā Dočestera, viņu jau kaut kā savādāk lasa, es nezinu, tur tāda slavena viesnīca. Kāpēc es to pieminu, tur Elza Radziņa bija uz tās viesnīcas jumta, un es arī par to viesnīcu tā. Bet viņu kaut kā savādāk izrunāja, es jau kā latvietis, nu ļoti slavena tā viesnīca. Nu, redz, kā, tagad, kad es esmu izaugusi, pavisam savādāk uz to visu skatos.

Tīna Pētersone: Un kā viņiem šķita, kādi bija tie iespaidi, kad viņi atbrauca uz šejieni? Vai viņi neko daudz nestāstīja?

Mārīte Meļņika: Nu tā, viņi jau vienkārši cilvēki, nu jā, viņi jau arī toreiz uz Pedeli tika, nofotografējās pie vecās mājiņas smuki. Par to noklausīšanos es personīgi toreiz nemaz nesapratu. Bet es saprotu, ka viņi to saprata. Ka toreiz jau es jau neko, tāpēc arī visu laiku teica tik: "Kuš, kuš, kuš!", bet man jau, piemēram, tur nekas nepieleca. Es jau nekādu politiku tur neapspriedu, jo pamatā jau mums tā Valkas māsa.. [...] Nu ko es gribu teikt, nē, nu visi tur, tās tantes arī, domāja tās tautiskās segas, pēc tam jau man tā tante, viņa teica: „Nē, mums tak vispār tā putekļu jūra nav vajadzīga!”, bet visi tak tās tautiskās vilnas segas bāza virsū nu! Mēs jau ne, mēs jau tā kā nav nekādas naudas, es tad neko, pati aizbraucu un tā. Es domāju: "Paldies Dievam!" Viņa teica: „Nu priekš kam!” Ka brālis ar tur liek, un Ausmas tante tak tur strādāja tai sadzīvē, nu tagad tās tautiskās segas tur.. (*Smejas*) Nu tādā garā. Nu tad es nezinu, viņa tur laikam... Es to tā ne, bet viņa teica par Paula plati, nu tad vairākas lietas. Nu Paula plati, jā. To viņa, jā, tā kā gribēja. Bet es teicu par tām tautiskām segām, es tā domāju, redz, galvenais Tauriņas tante teica: „Nē, mēs taču tādas biezas segas, pirmkārt, neliekam, un kam tās putekļu jūras vajag!” Nu šeit jau likās baigi tāds latviskais un viss, un tā. Un tajā laikā jau nevarēja neko smuku veikalā nopirkt, tad likās droši vien, ka latviskais atbraucis un viss. [...] Tad es vēl atceros, ka viņa bieži sūtīja.. Nu cik.. Kā sanāca.. Vienu kaprona zeķi, nu tad tai brīdī. Nu tas ar. Nu, ja es gāju mazajās klasēs, tātad 64., nu kaut kur 66. līdz 68. gadam. Nu, bet nākamajā vēstulē jau ir atkal cita, no cita pāra tā kaprona zeķe. Nu tas tā interesanti, nu caur asarām. (*Smejas*) Nu, ko lai dara, viņa visiem sūta, varbūt nepieraksta, kuram tas ir aizsūtīts, bet nu labi.. Un tagad, nē, *šitie* astotie marti, piemēram. Es jau te laikam vispār runāju, bet nu.. Nu, ko tad mēs varam, apsveic Starptautiskajā Sieviešu dienā, tie vispār brīnās: „Kas tas tāds ir?!” Nu kā - taču Mātes diena, zinām, kas ir Mātes diena, kaut kā latviskā garā, bet kaut kāda Starptautiskā Sieviešu.. (*Smejas*) Nu, bet tur tak tā bija, ak dievs, nu, lai nav pliks 8. Marts, Starptautiskā Sieviešu diena, ko te uzrakstījuši, tak drausmas. [...] Nu viņa tāda meitene, 26. gada, nē, 21. gada un tad 44. Nu tad 20, 30, kura mēneša tad viņa tagad ir, es domāju. Nu tāda jauna meitene, varbūt divdesmitrīsgadīga. Nu, bet *tais* laikos, ja tu visu laiku esi pie saimniekiem strādājis, nekad nekur tak tu neesi neko tādu.. Un toreiz jau viņai jau saimnieki teica, ka, lai viņa paliek, bet viņa jau ar tak kopā ar zirgiem, jau līdz Liepājai. Ko tad tāda jauna meitene viena pati atpakaļ ies. Tad tak viņu tiešām izvaros vai Die's zina ko izdarīs krievi, un, nē, viņa, nē, tad Liepājā uz kuģa un zirgus visus palaida vaļā, un.. Tagad jau es pavisam savādāk skatītos, jo tur, kur tas Mariss Vētra, un par zviedriem visu izlasīju, īstenībā jau nu interesanti, bet traģiski, tā es gribu teikt. Tagad es vienkārši saprotu, kā viņiem toreiz likās jocīgi, kā nu katrreiz cita mašīna, iedomājies, ārprāts, tas tak viņiem viss priekš darba, un pilnīgi nekāda *ekstra* tā nav. Nu tāpēc es saku, ka pavisam viss ir savādāk. Mēs jau vienmēr *viskautko* par vēlu iedomājamies. Saka jau, ka jāklausa, ko vecāki, bet nu pats tas gudrākais, bet pēc gadiem 20 atpakaļ, ka nav vis. Nu,

tā. [...] Man ir par 68. gadu, kad tagad nu saka, es jau arī nu tak būtu leģionāra meita.. Toreiz taču tas Komorovs un Gagarins, kad nositās, es kā šodien atceros, nu es nezinu kādā sakarā, bet arī nu tā pirmais variants, ka nav nositušies, bet kaut kur aizlidojuši, un, saproti, Pieče bija mums audzinātāja, miers viņas pīšļiem, kā es vienmēr saku, kuri aizgājuši, un man skolotāju istabā, nu kā es *internetnieks*, un es arī droši vien kaut kā teicu, un, vēl kā šodien, iesauc skolotāju istabā, bet tagad es tikai domāju, ka ārprāts, varēja taču vecākus.. Vispār šausmu lietas būt.. „Un kur tu to zini?” un „Kas tā par runāšanu?”

Tīna Pētersone: Amerikas Balss, vai ne?

Mārīte Melņika: Nu jā, taču klausījās, nu kā, iedomājies tak. Es tak tad neko nezināju, ka tāds tēvs. Nu kā tēvs leģionā, nu tā viņš bija, nu viņš orķestrī spēlēja, viņš tieši tā saka, un tagad es klausos, un arī viņš tā teica Jelgavā, un arī tad viņš teica, ka tas leģions, tik es nezinu kāds, nu kad ir.. Nu es nekad neesmu paprasījusi, neesmu es uzspējusi, un tad atkal īsti neprasīja. Kad es aizbraucu 80. gada novembrī, nu tad, protams, līdz tam vēl nerunāja. Nu tiešām, kad teica, ka Jelgavā, un es tad domāju - jā, viņš tak arī teica, ka viņi Jelgavā ir maršējuši -, ka viņš patiešām vienmēr saka, ka viņam tiešām ķieģelis ir uzkritis, nu, ka ievainojums, tādā nozīmē saproti, nu, kā lai to.. Nu viņš jau tajā orķestrī, bet leģiona tas bija. Nu tāpēc, ka tagad Dzintra Geka bija [Kārķos], un es viņai teicu tā, un viņa man ārkārtīgi skaisti ierakstīja: "Mēs - leģionāra meitas." Kaut gan nu ko mans tēvs, nu viņš ir, jā, viņš bija tajā vācu armijā un tā, un nu droši vien jau, ka šaujamaiss viņam ir, bet, vai viņš šāva, nu es nezinu. Bet droši vien jau, bet visu laiku jau viņš tajā orķestrī. Bet to viņš teica, ka viņi gājuši, un Jelgava jau ar tā bija pirms tam, kad tur sabumboja, nu ne jau vācieši, bet krievi pēc tam tur sabumboja, lai nebūtu. Un paklausījos un, jā, ka tā ir bijis. Un par to viņš tieši teica, ka nu smieklīgi skan, ka ar ķieģeli, bet nu arī traģiski, varēja taču arī nosist. Bet nu tai 68., nu briesmīgi, nu kopā istabā, es jau tāds internāta bērns, muti atplētis, nopuņķojies tur – „kas tagad būs?” un „kur tu to dabūji?”, un es nezinu.. Nu šausmas tak, varēja nez kādu tur to politisko lietu piešūt. [...] Un atkal tādā ziņā viss caur smiekliem. (*Iesmejas*) Tagad, kad atkal es ieraugu tādas kurpes, tad atkal es par tām Anglijas karpēm. Zeķes ko zeķes, bet tagad tik skaistas. Nu, kā tante raksta, nu kā tu nomērīsi, nu kā, tur tak izrādās nu kādi 8, 9 un 12, mēs tādus numurus nemaz nezinām, nu kā 24, 27, ak dievs, nu ar diegiem uzrakstu: „37,” viņa brīnās, kas tas tāds atkal ir, viņa bija atkal atsūtījusi, nu ļoti skaistas, nu kājiņa šaura un viss, un, kā es vienmēr saku, nu, protams, *pusnumurs*, nu, protams, ka tu kājās nedabū, un izstiepies un viss. Un vienkārši jāatdod. Nu tā, redz. Pakas, piemēram. Tās šokolādītes, kas tagad nāk ar to sarkano uzrakstu, nu toreiz viņu jau arī veda, un, kā tagad es skatos, ka met vai pakal, rupji runājot. Nu visi veikali pilni, viss tas Eiropā, nu bija toreiz tā.. Nu, viss mainās, nu tas ir žēl.

Intervija ar IEVU PĒTERSONI

Tīna Pētersone: Ko Tu atceries no padomju laikiem?

Ieva Pētersone: Atceros, kā mēs svinējām Ziemassvētkus. Bet nu ģimenē bija vienkārši pieņemts, ka Jaunajā gadā nāk Ziemassvētku vecītis. Visi iet salūtu skatīties, un mēs tur kaut kā. Un kaut kāds brīdis pārmainījās, un tas, ka mēs Ziemassvētkos tās dāvanas dalījām. Bet bija labs laiks, ko es sev atceros, ka mēs bijām Jaunajā gadā. Es īsti nezinu, kas par iemeslu, vai tad vēl Ziemassvētki tika liegti.

Tīna Pētersone: Acīmredzot, kas gan cits tas par iemeslu varētu būt?

Ieva Pētersone: Jo rēķini, es piedzimu 82. gadā, [brālis] Pēteris 84. gadā. Mamma saka: "Nē." Es saku: "Nu tā noteikti nebija." Jo tētis brauca.. Mammai jau tajā dienā nebija jāstrādā, jo sestdienā skola brīva, bet tētim bija jāstrādā. Tas bija tāds interesants laiks. Daudz ko atceros. Vecāmāte īstenībā ļoti ātri aizgāja pensijā. Tagad, es domāju, mamma jau būtu pensijā. Es atceros to, ka viņa jau vairs nestrādā. Reāli algotu darbu viņa nestrādāja, viņa pieskatīja mūs. Es atceros, ka mēs gājām, piemēram, uz autoveikalu pie baznīcas.

Tīna Pētersone: Nebija veikals parastais?

Ieva Pētersone: Bija. Bija pat trīs. Vai vienā brīdī pat vairāk. Es atceros, piemēram, tajā *bodes* veikalā bija nenormāli garšīgs saldējums. Viņš bija tāds četrkantīgs. Respektīvi, lielus klučus pārdeva. Tad bija rindas, kuras atceros, ka mums ielika stāvēt pēc kaut kā, neatceros pēc kā mēs stāvējām, bet nu mēs bērni stāvējām, man patikās. Bet pašu to neatkarību, es neatceros, kur, piemēram, tajā brīdī [mammās māsiņa] Veltiņa, tēti es neatceros, bet viņš jau arī bija *riktīgi* stājās tajā Tautas Frontē. Bet es atceros, ka notika pučs vai kaut kas, un visi skatījās televizorus. Nu visi, visi. Un bija drausmīga, liekas tāda nedrošības sajūta, un, ja neatkarība, tajā brīdī, man liekas, 89. gads ir 1. klase. Tad es atceros to, bet es saku, no vēstures man gadi pilnīgi ir.. Bija pučs vēl kaut kāds, kas bija Maskavā, bija nu tie barikādes, kas bija ziemā, un tad bija augustā. Es tur precīzi neatceros, Jeļcins nāca pie varas, tā man liekas. Respektīvi, ar to, ka bija pučs, mēs dabūjām neatkarību. Nu to es galīgi ne. Bet, piemēram, to, ka tētis būtu kaut kādā Tautas Frontē, es vispār neizjutu. Nu vispār. Tajā brīdī, ja man jāprasa kā bērnam, tad es neatceros, nu ka būtu kaut kā bijis, ka ir kaut kāds satraukums. Nē, nu varbūt vienā brīdī bija, tad, kad bija tās barikādes, un tad, kad runāja par to, ka, pieņemsim, Tobīsam, varbūt es to, ka vienkārši no stāstiem, bet tajā brīdī bija runa par to, ka zemnieki brauc ar savām kravām uz turieni. Nu pilnas, lielas kravas. Un es atceros, ka tās nenormāli lielās mašīnas un kā visi tur pārvietojās. Varbūt tas bija ar gadiem, ka man tas vienkārši uzslāņojās. Jo rēķini, man tajā brīdī bija 7 gadi. Ko septiņgadnieks var atcerēties? Daudz neko. Bet tās sajūtas jau paliek.

To, ka vecāki klausījās „Amerikas Balsi” vai kā viņu tur sauca, to es ļoti labi atceros. Jo bija radio, kurš tika likts, un viņi tur pārstūma gultu no viena gala uz otru galu. Un to, ka viņiem iet tas šņācenis nu, jo kā, pēc tam, kad mācījās vēsturi, es atcerējos to, ko es saliku kopā, respektīvi, ka viņi laida tās frekvences, lai nedzirdētu. Un to es labi atceros, ka nevarēju viņus uztvert un tur bija kaut kādi.. Es *šito* balsi vēl ilgi atcerēšos. Tur, ja viņu atskaņotu, es uzreiz atpazītu. Un viņiem tas signāls bija tāds.. Tonis.. Man vēl prātā ir palicis tas tonis. Nu jā, man to it kā saka, ka es nosapņojusi vai nē, nu es nezinu, man jau likās pa dzīvi, ka gar mūsu logiem kaut kādā vienā reizē nolidoja helihopters. 2. stāvā. Bet es saku, varbūt viņš nebija tik zemu līdz jumtam, bet man ir sajūta, ka es redzu to krievu zvaigzni. Un *riktīgi* pārbijos. Un mamma man grib iegalvot, ka tajā brīdī tā nebija.

Tīna Pētersone: Viņa to teica tad vai kaut kad tagad?

Ieva Pētersone: Nu, *vot*, to es neatceros...

Tīna Pētersone: Varbūt viņa teica, lai Tevi vienkārši pasargātu?

Ieva Pētersone: Nu to es neatceros, bet atceros, ka helihopters bija nenormāli zemu, un tā atmiņa man ir tik spilgta, ka es teiktu tas nebija sapnis, ka tā ir reāla tāda īstenība un es ar tādu dzīvoju. Jautājums ir tagad tā, ka, vai no septiņgadīgā skatupunkta man tas helikopters bija pietiekoši zemu, lai... Man bija sajūta, ka lido zemu. Ļoti, ļoti zemu. Ka pilnīgi *baisīgi* paliek. Es pat nevaru teikt, varbūt tās bija puča dienas. Jo es atceros, ka mēs gājām no autoveikala. Es Tev saku, man tā realitāte ir tāda, ka es atceros tos notikumus. Tad, es kā tagad atceros, vecāmāte kaut ko teica par kaut ko, ka kaut kas ir atgadījies, un tad *viskautkas* mainījās. Atceros, ka tā diena spilgti.. Atceros, bija jāiet pēc piena vai kaut kā tamlīdzīga, un tas pusceļš ir tā, ka viņi nesaprata, ko darīt, vai iet vai.. Man bija tā sajūta, ka kaut kas notiek, bet es nevaru pateikt kas. Ir tā saspringtā sajūta. No bērna viedokļa. Bet, ja es nemaldos, tas ir augusta pučā. Un tad arī tas helikopters tad bija. No kurienes viņš tur varēja uzrasties vai kā.. It kā teorētiski mums jau ir bijuši kaut kur netālu lidlauki un tās armijas bāzes, kam tur helikopters, nu mazums kas. Man likās, ka es pat tos cilvēkus tā kā redzu. Tās sejas. Neiespējami tas nevarētu būt, jo bija tas laiks, pieļāju, ka bija kara stāvokļa sajūta. Nu, jo puča laikā visam jābūt diezgan uzvilktā stāvoklī, kara dienestiem. Un varēja jau būt tā, ka, kamēr es noskrēju lejā, mamma jau to nemanīja. Bet tā sajūta no tiem laikiem ir kaut kāda tāda baisa. Jo es zinu to, ka es vienā brīdī gaidīju, ka skrejlapīņām jau jāiet no gaisa.

Tīna Pētersone: Ko vēl atceries?

Ieva Pētersone: Baltijas ceļu atceros ļoti labi.

Tīna Pētersone: Kā tas bija?

Ieva Pētersone: Es atceros, ka mēs braucām ar [brāli] Pēteri arī, vecāmāte *točna* bija. Un mēs braucām ar to sarkano autobusu, vēl tajā laikā bija Tollīts šoferis. Mēs braucām uz kaut

kurieni. Mēs kaut ko nenormāli ilgi gaidījām. Bija uguns kuri. Bet pēc tam pēc tiem nostāstiem es sapratu, ka visi gaida to brīdi, kad visi leks tajā Baltijas ceļā. Jo mēs kaut kur sēdējām un nevarējām sagaidīt, jo gaidīja kaut kāda cilvēka ierašanos. Nu tad es sapratu pēc tam pēc vēstures liecībām, ka gaidīja to brīdi, kad visi uzies uz tā ceļa un kad, es saprotu, tas Skrastiņš vai Krastiņš, jo bija sadalīti pa iecirkņiem laikam tie atbildīgie vadošie cilvēki, kas brauc pateikties par to, ka jūs to darāt. Mums bija līdzī deķis. Tā pelēkā villaine. Mēs viņu turējām. Bet to brīdi, kad mēs nostājāmies, to es neatceros, bet to, ka mēs tur knakstījāmies, un es nevaru sagaidīt, nenormāli lieli kalni, vecā māte saka, ka tur nebija nekādi kalni, kad es kaut kad ar viņu runāju, bet tās droši vien bija gravas. Es atceros, kā mēs iekāpām ceļgalā.

Tīna Pētersone: Un kā tas notika?

Ieva Pētersone: Nu tā pati stāvēšana bija ļoti īsu brīdi. Nu man nav atmiņas par stāvēšanu, tikai drausmīgi ilgo gaidīšanu. [..]

Tīna Pētersone: Ko vēl atceries?

Ieva Pētersone: Es atceros, ka pirms tam bija krievu filmas, pareizāk sakot, visi raidījumi bija krieviski. Un man liekas, ka es pat varēju diezgan saprast. Un tad nāca iekšā ārzemju filmas, un tad gāja tie titri apakšā, bet tad visi seriāli bija tik jāskatās pēc kārtas. Vienalga, ko rādīja, vecāmāte arī skatījās „Hameleonu rotaļas”. Vecomāti un iedomāties skatīties televizoru, nu pagrūti. Bet bija tikos un tikos *hameleoni* un, man liekas, sākās astoņos. Un vēl bija ļoti daudz citādas filmas, kas tika vienkārši skatītas. Nāca uz konkrētu laiku un skatījās. Tā bija atmiņa no bērnības, ka jābūt klusumam, un tu zini, ka vecāmāte jāiesauc uz kaut kādām tur filmām. Lai gan tas viņai nav pilnīgi nemaz tipiski. Un tad es domāju nu, ka tā bija tā brīža aktualitāte, ka visi pētīja.. Ā, un es ļoti labi atceros „Lāčplēsi” Burtniekos.

Tīna Pētersone: Kas tas par gadu?

Ieva Pētersone: Varētu būt 89. vai 87. Pēc tam es lasīju un man žēl, ka man nav vēl spēcīgākas atmiņas. Es nenormāli labi atceros kaut kādu dziedātājus drausmīgi lielos paltrakos. Platos. Vai arī tās bija kaut kādas scenogrāfijas, bet tas bija tā, ka es pat nevaru izstāstīt. Mēs tur gājām, un tā mūzika nenormāli skaļa bija. To, ka mēs palikām līdz galam vai neko, to es nepateikšu, bet to, ka tas ir kaut kāds liels, tāds *riktīgs* pasākums, to es atceros. Un tad vēl visur parādījās auseklīši. Visur! Tas bija tā kaut kā, es nezinu, nav vēl saglabājušies, ka viņus piestiprina un tādām kājiņām kā matadata, un galā tas. Es nezinu, kur.. Viņu visur kur pielietoja. Un visādi izteicieni bija par auseklīti. Tagad es tur nenocitēšu. [..] Nu bērnodārza laiki. Tētis mūs veda mājās. Katru dienu. Bet tas stāsts ir par to, ko visi atceras, un, cik es saprotu, mammai un tētim nebija viegli, ka mēs bijām, un vēl bija viens, mēs bijām trīs bērni, kurus veda mājās. Es nezinu, vecākiem laikam bija jāstrādā vai kaut kā, un tajā brīdī viņus nevarēja arī izvedāt, un tad bija tāds uzskats, ka bērni ir jāatstāj uz diennakti. Un tad man bija žēl to bērnu, kas tur

paliek, jo viņi tur raudādami bija. Tas šausmīgi bija. Un tā bija normāla parādība. Un visu laiku, kamēr bija tur bērnudārzs, tā tas notika. Un tad jau mašīnas uz katra stūra nebija kā tagad. Toreiz jau mūs veda ar motociklu. To var tikai tagad iedomāties. Tā bija sabiedrības tāda norma. Ka bērnus laukos iebāž kaut kādā bērnudārzā un viss. Tas man likās nenormāli necilvēcīgi. Jo to jau mamma un tētis neslēpa, ka tie citi bērniņi netiek ņemti katru reizi. Un es to nevarēju nekādīgi kā bērns, nekādīgi saprast, kā tas varēja būt. [..]

Tīna Pētersone: Kā tu izjuti atšķirības pirms un pēc atjaunošanas?

Ieva Pētersone: Nu, vēl jau, protams, varēja sajust to, ka sabrūk. Piemēram, ka kolhozi vai sovhozi, nepateikšu, es nekad viņiem nevaru pateikt, kāda ir atšķirība, es nesaprotu, kas ir oktobrēni un tie visi, man nav ne jausmas, bet es ļoti labi atceros, ka es pārdzīvoju, ka man nav tas priekšautiņš. Jo es aizgāju 89. gada septembrī uz skolu, un man vairs.. Kāpēc man vairs nebija? Sarafāns vairs nebija. Skolas formu es vairs pat neatceros, ka man būtu. Nē. Bet tas ir 89. gads. Atšķirības.. To, ka tie kolhozi un sovhozi bruka. Ka nav vairs kaut kur jāstrādā. Ā, pareizi, ka visi traktoristi ir pēc pudelēm. Vecmāmiņa arī taisīja kandžu.

Tīna Pētersone: Lai varētu traktoristiem samaksāt?

Ieva Pētersone: Nu jā, tieši tā. Bija nenormāli lielas tās vīna pudeles, drausmīgi lielas. Tur taču bērniņā arī Pēteris ar šļūteni, es taču arī zinu, kā tur bija. Tur ieliek vienā galā to, lai var uztaisīt, bet, lai dabūtu ārā, jāieliek un ar muti kaut kā bija tur... Es pat nevaru pateikt, bet, vienvārdsakot, tur bija kaut kāds mehānisms, kā izdabūt to gaisu, un tad iepilina tajā pudelē, un no lielāka uz mazāku trauku dabū. Viņš vienkārši ar šļūteni tur pārtek. Nu tad nauda nebija valūta, viss bija par pudelēm. Ā, un tad, pareizi, telekomunikācijas. Ka tālsarunas bija jāpiesaka. Un tas bija mums kārtīgi iegalvots, ja saka, ka tālsaruna, tad bija jābļauj pa visu māju: "Kur tu esi, kur tu esi? Tālsaruna!" Kad ir jāmeklē mamma, tētis, vienalga, jāmeklē visi rokā. Tā bija normāla parādība. Tur piezvanīja uz kaut kādu centrāli, tad atzvanīja un gaidīja kaut ko. Jo, kad bija *atzvans*, nenozīmēja, ka zvana, bet skaidrs, ka pēc kāda brīža būs vēlreiz zvans. Bet tas vienā brīdī izbeidzās. [..] Nu to, ka visi Igaunijas veikali tika ķemmēti, tāpēc, ka tur labāk, tas ir viennozīmīgi. Tagad jau tur braucam vienkārši uz Igauniju, un nav tur gar malu to daudzo veikaliņu, bet tajā laikā, uz Api braucot, nevarējām tā vienkārši tikt, bija katrā stūrī. Kur mēs vienkārši piestājam, kaut ko pirkām, es nezinu, ko mēs pirkām, bet pirkām. Nu nenormāli daudz to drēbju kalnu. Nu es domāju drēbes kā nu, kur var pēc tam kaut ko pašūt. Audums. Uz Moisokulli un Kiliginemmi mēs tur regulāri braucām. Salīdzinoši.

Tīna Pētersone: Bet tur robežas varēja šķērsot?

Ieva Pētersone: Jā, tur mierīgi. Nu to gan es labi atceros, visas robežas. Viens brīdis bija, kad uz robežu brauc normāli, tad vajag kaut kādu dokumentu. Nu kā, mums jau [radinieku mājām] „Pelšiem” bija ļoti tuvu robeža. Praktiski pāri sētai. Un viens brīdis ir tāds, ka robeža

ir pārrakta, un tur jāatstāj mašīna, lai tiktu pāri. Un mēs braucām uz „Pelšiem”, tas ir, parasti, ja mēs vispār braucām, tad caur Igauniju. Un tur, otrā pusē, varēja vienkārši aizbraukt un klāt. Bet tad bija pārrakts pāri grāvis, un tu nevari tikt pāri. [...] Jā, nu tas, ka padomju laikā neviens nedomāja.. Rēķini, ka mani aizsūta, mums jau vienā brīdī govs nebija, kā izrādās, un mēs gājām pēc piena uz turieni. Tur bija nenormāli lielas tādas mucas, kuras es kā bērns attaisīt varēju, bet aiztaisīt nevarēju. Tur vienkārši līst. Es tiem strādniekiem pasaku, ka „tur līst tas piens”, viņi nenāk, es nevaru saprast, kā var būt tā. Nu iedomājies, drausmīgi liela atvere. Man bija tā sajūta - kā tas var būt, ka piens gāžas ārā? Nu nenormāli gāžas ārā. Un neviens vispār netaisās kustēties. Kā var neglābt to situāciju. Es nesapratu. To, ka visi tur bija plus/mīnus zem grādiem, tā ir cita lieta. Jo tas laiks bija tāds, jā. Man ir sajūta, ka vecāmāte meklēja kaut kādus cilvēkus, kas apars, bet visi pazuduši, jo nu.. Ir labā kondīcijā. [...] Nu to, ka kaut kas notiek, ka kaut kas būs savādāk, jā, bet, teiksim tā, ka man būtu tādas atmiņas, ka vieni laiki beidzās un otri.. Nē, tā es neteiktu. Noteikti nē. Bet to, ka ir kaut kāda, nu tāda bailīgāka diena vai nē, jā, tāpēc, ka mēs vienkārši skatījāmies televizoru. Ā, "Labvakar" bija tas raidījums, kas vienmēr jāskatās. Tas bija neiztrūkstošs. Bija Brīvības pieminekļi ar trim zvaigznēm. „Čikāgas piecīšus” atceros Valkā.

Tīna Pētersone: Viņi bija Valkā?

Ieva Pētersone: Jā, viņi bija Valkā, vienā brīdī viņiem bija jāatbrauc uz Kārķiem. Bet viņi neatbrauca. Mums taču viss bija sataisīts, bet tur ir tie laiki, stāsts par lietussargu. Par to, ka kaut kas ir nosekojis, ka viņi nevar doties vai iedomas, ka nevar doties, tagad no šī skatupunkta nevaru Tev pateikt, kā tur bija. Bet viņi vispār vienreiz atbrauca. [...] Bet vēstules tika sūtītas. Ik pa brītiņam jau mamma teica, ka ir vēstules atnākušas. Pakas arī. Bet tās bija *riktīgi* gaidītas. Tad mēs sēdējām visi apkārt un gaidījām kaut kādu brīdi, kad taisām viņas vaļā. Es atceros, ka bija baigi jāklusē. Par pakām un par *viskautko*. Nu mums neļāva baigi stāstīt, ka tev no ārzemēm tur nāk pakas. Bija kaut kāda tāda *baisīga* sajūta. Bija kaut kāds noteikts laiks. Viens brīdis. Kāpēc gaidīja, es domāju, ka tumsu visticamāk. Kad piegaidīja to tumsu, kad neviens īsti baigi neredz apkārt, kas notiek. Jo to, ka ir kaut kādi *stukači*, to vecāmāte.. Zini kā, man pēc tam.. Es zinu, ka ilgi bija tā sajūta, ka kāds kaut ko kaut kur, tu nevari zināt, kas kaut kā notiek. Un es ilgi, ilgi tiešām domāju, kas notiksies tad, jo, piemēram, tie stāstiņi jau nāca visi, ka vecamtēvam ir sekots vai pa viņu vecāmamma daudzas lietas nevarēja zināt. Nu, ka izstāstīja, un kāds jau par to bija pasūdzējies. To es ļoti labi atceros, ka es kaut kādā brīdī piefiksēju, ko darīt tad, ja, piemēram, nāktu atpakaļ tie krievu laiki. Nu, ka es par to fantazēju, kā būtu, ja būtu. Man bija varbūt ne bailu sajūta, bet dīvaina, es iedomājos, ka tie cilvēki staigā apkārt un kas tad notiksies, ja viss atgriezīsies atpakaļ. [...] Un to es arī domāju, un nesaprotu, kā, piemēram, tētim nebija bail. Jo mēs taču esam divi mazi bērni mājās. Kā mamma teica - tajā

sajūtā bija tas, ka neatgriezeniski, ka viss mainīsies. Bet rēķini, viņam bija mazāk nekā 30 gadu, tas ir mazāk nekā man šobrīd. Nu, cik nenormālai, lielai pārliecībai ir jābūt. Ka tev mājās ir divi *sīči*. Un tad es iedomājos, kas būtu tad, ja mēs visi aizbrauktu uz Sibīriju... [..] Tas bija man liekas bija tāds iespēju laiks. Atceros, ka [brālēni] Jānis un Kārlis nāca, un viņiem bija radio. Uz baterijām. Viņi klausījās visas dziesmas, kas ir „Pērkonas”. Un „Jumpravas”. Nu *riktīgi* patriotiskās dziesmas. Tāpēc es no tiem laikiem ļoti atceros tādas dziesmas, kas man ir palikušas atmiņā. "Taisnība nāca ārā no metāla zārka..." kā tagad vēl - viņi nāca pa ceļu, un tur skan pa radio. Nu to, ka veikalos pēkšņi kaut kas vairāk vai mazāk, to jau īsti kā bērns.. Nu to, ka veikali mainās. Ka ieej veikalā, un pēkšņi viss vairāk ir. Bet tā, ka ikdienā izjūstu, ka viena iekārta sabrūk un sākas nākamā.. Repšus atceros, jā. Kad iedrukāja jaunu naudu. Un pēc tam nākamo. To es nesapratu. Kāpēc vajag vienu naudu un tad pēkšņi otru. [..] Par vecotēvu arī baigi daudz neviens nestāstīja. Noteikti nē. Es tik pēc tam, domāju, ka bija lietas, ko vienkārši nestāstīja, jo mēs varam izplāpāties. To sajūtu gan es atceros. „Atmodas”, jā, tās avīzes tika lasītas. Es atceros, ka Ziemassvētki mums vienmēr tika svinēti. Teica, ka kaut kādā brīdī nav varēts Ziemassvētkus svinēt padomju laikā, nu tādu lietu neatceros. Jo labi, man ir vārda diena, bet tie bija Ziemassvētki. Tās ir manas atmiņas, un es vienmēr to uzskatu - tā nav vārda diena, tie ir Ziemassvētki. [..] Atceros, ka pēc neatkarības atjaunošanas braucām ar tēti uz Franciju. Tās robežas. Tas bija tā, ka nevarēja laikam kaut ko pārvest pāri. Jo bija robeža, tad cilvēki vilka, lika ap kaklu, nu ne jau mēs, bet es redzēju labu skatu, kā cilvēki lika apkārt jostas kaut ko, uzlika kaut ko pāri, uzvelk vēl drēbes, jo rindā bija jāstāv ļoti ilgi. Toreiz paveicās, bet mēs varējām stāvēt praktiski vienu diennakti. Nu šausmīgi ilgi bija. Robežkontroles bija šausmīgi ilgas. Mēs tur nostaigājām vai pusdienu. Vienā punktā sēžam, gaidām, kad nāks autobuss. Un tur visu laiku bija kukuļi, to arī neslēpa, ka bija jāmaksā nauda, lai tiktu uz priekšu rindā. Ātrāk. Tas jau bija normāli, ka bija jāmaksā uz rokas. Bet to, ka viņi kaut kur brien cauri nelegāli, ko mums tētis teica, ir robežpārkāpēji. Es pieļāju, ka tā varēja būt Polijas-Vācijas robeža. Ak, jā, to, ka ir tie taloniņi, jā. Ziepes pēkšņi parādās daudz. Tad ir cukurs šausmīgi daudz. Atceros, ka bija taloniņš un otrā pusē *štampongs* zilā krāsā. Bija suņu ziepes. Viņas šausmīgi ilgi vēl bija mājās. Veikali, cik tukši vai pustukši, man tā grūti spriest. Ķieģelītis bija garšīgāks nekā mūsdienās. Tas ir viennozīmīgi. Baltmaize bija normāla baltmaize, ne kā tagad. Saldējums arī savādāk garšoja. Ā, es atceros "Pingvīnu", jā. Tas bija tās saldējums bumbās, pirmo reizi. Tas nu tādi sīkumi, kas pēkšņi parādījās. Vai kaut kādas rotaļlietas. Lelles. To es vienā brīdī piefiksēju, ka es vairs nesaprotu, kas ir 16. marts. Jo tā kā mamma tur dzīvojojies, tur, *viskautkur*, viņa 16. martu.. Tā kā runāja par to, ka tas ir leģionāru, un normāla parādība - latvieši piemin tos savus kritušos. Man bija sajūta - kāpēc to 16. martu aizliedza? Jo man no bērniības ir sajūta, ka viņam ir jābūt. Šķiet, ka vienā brīdī tos svētkus nenormāli politizēja. Nu

jā, un tad vienā brīdī visi nacionāli parādījās, un man taču bērņībā arī uzšuva tautas tērpu. Jāņos gāja tautas tērpos. To, ka tādas tautiskās lietas, to es tā kā atceros. Pēkšņi parādās tie svārki. Bet nu pēc tam tie jau vairs netika valkāti. Vienkārši ap to laiku parādījās tautiskie elementi. Nenormāli daudz. Jo tā bija tāda etnogrāfiskā lieta. Bet tas bija tā, ka vienkārši vajag. Ā, nu, jā, pareizi, vēl jau padomju laiks beidzās, atguva savas mājas. Tāpēc jau vecvecmammai jau arī bija jāaiziet vienā brīdī. Viņai bija jāaiziet no "Lūķiem", tos es ļoti labi atceros. Tur arī padzīvojos. Nu ne jau pa dienu un nakti, bet ciemos braucām. Tā kā es tajā brīdī gan nesapratu, kāpēc viņiem ir jāizvācas no tām mājām, kur viņi visu laiku ir dzīvojuši. Tas man nebija skaidrs. [..] Ā, un vēl bija tas, ka es nezinu kā, es 1. klasē biju *šitajā* talkā, ko mamma saka, ka visiem bija pa kolhozu jābrauc *talkot*. Es vienu talku atceros, mēs bijām uz biešu vagām. Jo 2. klasē visticamāk nebija, jo 89. Vai kurā gadā neatkarība jau sāka parādīties.

Intervija ar GITU RIEKSTU

Tīna Pētersone: Cik Tev bija gadu, kad sākās atmoda?

Gita Rieksta: Vispār, kad sākās? Man bija.. 86. gads, kad apmēram sākās visa tā.. 86. Nu man bija 21, jā.

Tīna Pētersone: Tu Rīgā dzīvoji?

Gita Rieksta: Jā, Bergos. Mums, bija.. Oi, Bergi! Tas bija Pilsoņu komitejas centrs. Bija tāda Pilsoņu komiteja.

Tīna Pētersone: Ko viņi darīja?

Gita Rieksta: Nu tas jau gan bija pēc jau 91. gada, kad mēs apzinājām pilsoņus, es pati personīgi staigāju pa dzīvokļiem.

Tīna Pētersone: Skaitīšana, ja?

Gita Rieksta: Tā bija sava veida pilsoņu uzskaitē Latvijas, jo mums jau gāja strīds par to, ka bija šausmīgi daudz nepilsoņu. Un bija arī tie, kas it kā nepilsoņi, bet kas bija gatavi būt pilsoņi. Mēs meklējām katram kaut kādu saistību ar pilsonību, ja tas cilvēks to gribēja.

Tīna Pētersone: Un tu tā kā viņus apzināji un piedāvāji?

Gita Rieksta: Jā, man, starp citu, ir absolūti neiedomājams, man tas viss mājās stāv. Arhīvi. Man ir arhīvi, kurus es vispār.. Es pat nezinu, ko ar viņiem darīt, jo es it kā nedrīkstu nevienam viņus tur atdot. Man mamma teica, jo, ja tie arhīvi tiek svešiem cilvēkiem, nepareiziem cilvēkiem rokās, tad tas ar diez cik forši nebūtu.

Tīna Pētersone: Bet vai tagad ir kāda nozīme, kurš ir pilsonis, kurš - nepilsonis?

Gita Rieksta: Pilnīgi nav. Dotajā mirklī nekāda.

Tīna Pētersone: Tur kaut kādi dati personīgie?

Gita Rieksta: Tur bija arī dati, jā. Tur par vecākiem..

Tīna Pētersone: Bet Tu skaitīji pirms neatkarības atjaunošanas?

Gita Rieksta: Jā. Pirms 91. gada tas bija. Tie bija 80. gadi. Tās bija 80. gadu beigas. Tad, kad sākās vispār visa atmoda. Kad nodibinājās LNNK. Pirmā. Pēc tam Tautas Fronte.

Tīna Pētersone: Kurā gadā tas sanāk?

Gita Rieksta: LNNK nodibinājās, *vot*, es tev teicu - Ingas dzīvoklī. Tur bija Berklavs, es arī tur biju.

Tīna Pētersone: Ja?

Gita Rieksta: Jā, es arī tur biju. Šodienas LNNK dibinātājus, starp citu, vēlāk ar laiku tā smuki pastūma maliņā, un viņiem vajadzēja pārreģistrēties. Vispār kaut ko tādu es nebiju iedomājusies.

Tīna Pētersone: Pārreģistrēties, ka viņi ir tajā..

Gīta Rieksta: Jā, jā, ka viņi tur ir. Tas nekas, ka tie cilvēki viņu bija dibinājuši. Mana mamma, Inga, tur Berklavs bija, tur bija Titava, es tur biju, jā, es saku, es tur biju iekšā. Nē, politika ir briesmīga lieta.

Tīna Pētersone: Tad tu biji tajā, bet Tautas Frontē nebiji?

Gīta Rieksta: Nē, Tautas Fronte, starp citu, es pat nezinu kāpēc, droši vien jau nebija varbūt tik slikta, vienkārši skaidri un gaiši tāds Viktors Avotiņš.. Viņš publicists, žurnālists, rakstnieks bija. Viņš atnāca uz to LNNK dibināšanas dienu pie mums dzīvoklī un teica: "Ko jūs darāt, jūs šķelat, re kur te dibinājās tā Tautas Fronte, vot, tie ir!" Tā pēc tam pagāja daži gadi, kad viņš, cilvēks, tomēr..

Tīna Pētersone: Pievienojās?

Gīta Rieksta: Nē, nevis tas, ka pievienojās - viņš atvainojās. Jo viņš teica, ka „viņš ir beidzot sapratis”, ka „redz, jā, mums toreiz bija taisnība”. Jo nu Tautas Fronte, šodien jau pat to atklāti pastāstīja, ka Tautas Fronte jau dibināta kur? No Maskavas, no čekas, tur ir kaut kādi, nu neteiksim, procentuāli neteikšu, bet lielākā daļa cilvēku, kas dibināja Tautas Fronti, tika vadīti no čekas. Viņai deva dabro. Un visi tie likumi. Arī mums LNNK.

Tīna Pētersone: Bet tomēr tā bija pretpadomju organizācija..

Gīta Rieksta: Kas tad? Tautas Fronte? Loģiski, ka bija.

Tīna Pētersone: Kā tad tur tas viss iet kopā?

Gīta Rieksta: Redzi, šausmīgi, nevar tā pateikt - pretpadomju. Viņa nebija pretpadomju. Viņa bija nevis pret, bet viņa bija par. Tautas Fronte bija par..

Tīna Pētersone: Brīvu Latviju?

Gīta Rieksta: Par.. Jā. Daļēji brīvu. Pirmais nosacījums sākumā, vēlāk jau nāca tā atziņa, ka Tautas Fronte būs par neatkarīgu Latviju, bet vispār sākumā pat tajās deklarācijās tika sludināts, ka mēs vēlamies neatkarību Krievijas sastāvā. PSRS sastāvā, bet mēs gribam savu suverenitāti.

Tīna Pētersone: Nu ar kaut ko jāsāk..

Gīta Rieksta: Ar to kaut ko jāsāk, *vot*, un tas bija, un tas bija tas sākums. Un, starp citu, arī tad tāpēc Tautas Frontē sākās šķelšanās. Jo bija jau tie nacionālie. Īvāns jau trakais, *johaidī*, ņēmās tur. Un Veidemane, piemēram, kas bija tomēr par Latviju. Par neatkarīgu Latviju. Nevis par suverenitāti Krievijas ietvaros. Tas bija smieklīgi, jo ar tādiem līdzekļiem mēs neko nebūtu dabūjuši. Tajos laikos neko. Tas bija.. Tā bija tikai bilde ārpusē. Mēs tam bijām.. Zem tā 50 gadus dzīvojuši, un tas bija pilnīgi galīgi garām. Nu LNNK jau uzreiz tur ņēma strikti. „Mums vajag, mēs jau gribam atjaunot 18. gada republiku!” Viss. 18. gada neatkarību, veco, seno Latviju. Ulmaņlaika Latviju. Mēs gribam atjaunot. Viss. Un līdz ar to pat nepastāvēja nekādas

citas tur alternatīvas. Tur visam bija jābūt tieši tā un ne savādāk. Bija arī mums tur musinātāji. Daudz un dikti. Pietikās. Līdz ar to tur arī iekšpusē sākās *bišķiņ* rīvēšanās. Tā kā vakar pareizi pateica: "Mēs trāpījām tieši tajā laikā, kad bija tas visnobriedušākais posms." Jo pirms un pēc to nevarētu izdarīt. Viss notiek, kā tam jānotiek. Jo kā vakar, mēs *točna* ideālā posmā trāpījām tieši, jo barikādes, ja būtu tagad laiks, noslaucītu tā kā sūdus tanki.

Tīna Pētersone: Nav vienotības?

Gīta Rieksta: Nē, tur par to neiet runas, bet tajā laikā noslaucīt.. Ja būtu kaut kāds tagadējais periods, noslaucītu. Nē, vienotība... Nedomā, ka pirms tam bija kaut kāda vienotība. Nebija! Tu zini, kad tas sāka rasties? Tad, kad cilvēki sāka pa *bišķiņam* beigt baidīties! (*Izteikti uzsverot pēdējo vārdu*)

Tīna Pētersone: Un kad tas sākās?

Gīta Rieksta: Nu 80. gadu beigās. 86., 87., 88. gads. Tikai tad. Uz barikāžu laikiem bija. *Riktīgi*. Tad jau bija deguni gaisā. Bet tā kā mans tēvs teica: "No bailīgas pakaļas tu pat kārtīgu pirdienu neizspiedīsi." Un tā bija kamēr, saproti, kamēr cilvēki pamodās, kamēr noticēja. Vispār kaut kam tādām.

Tīna Pētersone: Tā pašapziņa jau bija šausmīgi iedragāta..

Gīta Rieksta: Maigi teikts, viņas vispār nebija. Vispār. Šodien visi stāsta: "Oi, mēs svinējām Ziemassvētkus, mēs svinējām 18. novembri!" Meli! Nesvinēja neviens, Ziemassvētkos visi strādāja un gāja uz skolu. Mani mamma nevienu Ziemassvētkos nelaida.

Tīna Pētersone: Varbūt kaut kā iekšēji?

Gīta Rieksta: Nu, *paga*, kā tu vari iekšēji. Nu tu vari iekšēji, nu iekšēji, jā, aizzvērtiem aizkariem, nē, nu mēs jau arī, protams, uz ielas nesvinējām.

Tīna Pētersone: Par to jau arī noteikti tie cilvēki saka..

Gīta Rieksta: (*Pauze*) Lielākā daļa, godīgi teikšu, diezgan smuki melo. Lielākā daļa. Nesvinēja. Patiešām nesvinēja. Arī iekšēji nesvinēja. Manās mājās Ziemassvētkus nesvinēja, un es arī riņķī apkārt ne.

Tīna Pētersone: Un, kad atjaunoja neatkarību, uzreiz atsāka?

Gīta Rieksta: Nu principā gandrīz diezgan strauji atsākās. Nu arī tagad, ja godīgi runā, neviens pārāk neaizraujas. Nezinu nu, redz, viss vienmēr.. Man nav, ar ko salīdzināt. Jo es pat padomju laikos 25. uz skolu.. Es varbūt vienu vai divas reizes visā savā skolas dzīvē aizgājusi. Un nedrīkstēja neiet. (*Smejas*) Man mamma vienmēr kaut kādu gudrības zīmi uzrakstīja, kaut ko, jo viņa teica: "Nē, viņai sirdsapziņa neļauj, Pirmie Ziemassvētki, viņa nelaidīs mani uz skolu!" Man bija lielie prieki. Es toreiz varbūt tam visam to nozīmi tā nesapratu. Teikšu godīgi, ka tā mana audzināšana, jo es esmu augusi patiešām tādā ļoti disidentiskā vidē. Un es neteikšu, ka tas man baigos plusus ir devis. Starp citu, arī līdz šai baltai dienai.. Jācieš bija diezgan

pasmagi.. Un līdz šai baltai dienai man tas ir *biški* atspēlējies. Jo es varbūt neesmu daudz ko izdarījusi to, ko es tajos laikos gribēju. Aizsūtīja uz gudro *angļu* skolu. Un es nesapratu. Es mammai prasīju: "Priekš kam tu mani sūti uz *angļu* skolu?!" Uz 50. *videni*, kur angļu valodu māca no 1. klases. Ja es mūžā to valodu nedabūšu izmantot. Ne tik vien, ka uz ārzemēm, par ārzemēm es vispār sapņot nevarēju. Es tāpēc saku - man ir šodien prieks, ka man bērni vismaz to var izdarīt. Es pat ar ārzemniekiem satīties nevarēju, es nedrīkstēju ar viņiem komunicēt. Jo man uzreiz jau aizdomās kaut kur turēja. Kad pionieru nometnē mums atbrauca kaut kādi nēģeri, kur bērni gudrie daži sēja kaklautus, viena meitene mums noģība, tāda Inese bija. Tā zaudēja samaņu, pirmoreiz nēģeri ieraudzīja. Viņai sākās histērija. Pionieru nometnē. Goda vārds. (*Smejas*) Viņa noģība, viņu aizveda ar kaut kādiem krampjiem, es neatceros, bet nu *karoč* viņu aiznesa, un tam nēģerim pēc tam ilgi klanījās. (*Smejas*) Ka viņai kaut kādas veselības problēmas. A, īstenībā viņa, bērns, pirmoreiz nēģeri dzīvē ieraudzījusi padomju laikā. Nē, nu es saku. Tas ir vienīgais, kur varēja, pionieru nometnē varbūt varēja "labdien" pateikt. Bet tagad pametam otru pusi. Pieņemsim, tu esi izbraukājusi nez cik, es tajā pusē esmu biju vispār maz bijusi. Bet tagad, pa Padomju Savienību, visas tās republikas, kas viņas ir, es esmu viņas izbraukājusi krustu šķērsu. Tur, kur Krimā, nu tās visas ir bijušās Padomju Savienības, šodien tur nevar tā tikt. Tur bija Krievija bijusī un ne tikai Krievija, tur ir Gruzija, tur bija Kirgizstāna, Uzbekistāna, Tadžikistāna, Ukraina, visur. Kāds kaut kur dienējis, kāds kaut ko, nu labi, Lietuva, Igaunija vispār, nu labi, šodien arī vairs nav īsti, bet tās jau toreiz neskaitījās. Šodien kurš katrs arī tā nevar iesēties un aizbraukt. Man mamma algas dienās vienkārši četros no rīta pamodināja, atkal kārtējā skolas bastošana. (*Smejas*) Četros no rīta pamodināja: "Meitiņ, braucam!"

Tīna Pētersone: Kā tas notiek - vienkārši izziņo un visi brauc ekskursijā?

Gita Rieksta: Nē, mēs divatā ar mammu.

Tīna Pētersone: Sabiedriskajā?

Gita Rieksta: Jā, jā, jā. Aizbrauc uz.. "Kur šoreiz brauksim?" - "Ai, mammu, es nezinu!" Es samiegojusies, es biju šausmīga guļava, tāpat kā [meita] Zane, tāpat kā [dēls] Arnis. "Nezinu kur, vienalga!" Tur! Lietuva, Igaunija, tas vispār bija krustu šķērsu. Un galvenais, ka man mammai visur taču paziņas, disidentu tās grupas, kuras sazinājās tajos laikos, šausmīgi turējās kopā. Es saku, bildes ir tādas, kur mani vecāki ir vedēji igauņu pārim, leišiem. Aicinātie, speciālie viesi. Vispār tā daudz un dikti. Man jau *fāters* bija drausmīgs *jautrītis*. Šausmīgs *jautrītis*. Tad vispār. Tur tāds koks ar diviem galiem. To galu es esmu izbraukājusi. Nu labi, Maskava, Sanktpēterburga, Sinceropole, Efpotorija. Ārā, jā, tur nevarēja tikt. Un manai ģimenei vispār bija zīmogs virsū. Neviens. Mums pat Bulgārija arī nespīdēja. Kas bija jau pilnīga

postpadomju Austrumeiropa. Ne Polija, ne Bulgārija. Vispār nebija cerību. Nekur. Priekš kam man to angļu skolu vajadzēja.. (*Smejas*) [...] Nē, par tēmu ir grūti runāt, tāpēc ka.. Baigi sarežģīti.

Tīna Pētersone: Nāk noteikti visādas atmiņas, un tad tu nevari kontrolēt..

Gīta Rieksta: Jā, visas uzreiz gāžas vienā gūzmā virsū. *Vot*, tāpēc es Tev saku, vajag bildes. Tāpēc es Tev varu bildes iedot tādas, kādas nevienam nekad nekur būt.

Tīna Pētersone: Kas tās par bildēm?

Gīta Rieksta: Nu no tiem laikiem kaut kas. Nu, bet, *paga*, mēs vēl esam dzīvā vēsture, mēs vēl esam dzīvi. Piemēram, tāds fakts, ka bija tāda „Gunāra Astras atbrīvošanas komiteja”. Kurā sastāvēja, ja nemaldos 5 vai 6 dāmas. Brauca uz Maskavu. Īstenībā viņas arī izkaroja to Gunāra Astras atbrīvošanu. Tur bija mana mamma, mana kaimiņiene, starp citu, kas tagad dzīvo kaut kur *šitanī* te, nu kas aiz Lietuvas, Krievijā, kas aiz Lietuvas.. Nu.. Kaļiņingradā.

Tīna Pētersone: Bet tev ar tiem *helsinkiešiem* kāds sakars bija?

Gīta Rieksta: Man nē personīgi. Mammai, jā. Inga.

Tīna Pētersone: Kas ir Inga?

Gīta Rieksta: Inga Titava. Varu pateikt. Vienu laiku Dans Titavs, viņas dēls. Viens no dēliem. Bija *šitam* te.. Kam viņš bija padomnieks? Ka tik ne Šleseram. Un viņai labi divi dēli, bet es saku, viņas abas.. Viņa un viņai māsa, dvīņumāsa. Viņas abas dvīņumāsas. Inga un Līvija. Vispār viņa ir Ingrīda un Līvija, pēc pases bija pat Herta laikam. Nu man tēvam bija trīs vārdi. Četri, es pat īsti nezinu, kā viņu kurā vietā sauca. Tāpēc, ka nu jā, viņš daudzās varās un visur cauri gājis. Nu, *vot*, un viņas māsa Līvija ir Gunāra Astras sieva. Gunārs Astra, mūsu brīvības cīnītājs. Principā iesāka vispār šo neatkarības kustību. Jo viņu tiesāja. Tiesāja Augstākās Tiesas zālē, es arī, starp citu, tai zālē biju, nedrīkstēja ne ierakstīt, ne ko. Kas varēja, stenografēja, jo to aizliegt nevarēja, ka tu sēdi un kaut ko *čirkā*. Kādos veidos tik nemēģināja pierakstīt, piefiksēt to viņa pēdējo vārdu. Viņa pēdējais vārds ir tas, kas salika visu pa plauktiņiem. Pirmie vārdi bija: "Ojārs Vācietis, *ko eta takoi?*" Ka viņš sēdējis kamerā arī ar Latvijas piederīgo, kurš nezināja, kas ir Ojārs Vācietis. Un tie bija tādi ievadvārdi. Izglītots. Dziļi izglītots cilvēks ar diezgan briesmīgu raksturu. Es pie viņa bērnībā braucu angļu valodu mācīties. Viņam angļu valoda perfekta bija jau tajos laikos. Viņš dzīvoja Lucavsalā. Toreiz uz Lucavsalas tāda tilta nebija. Vienīgais transports, kā tikt uz Lucavsalu, bija kuģītis. Tagad tur ir bērnu laukums vienā pusē, otrā pusē, *vot*, tajā tur pa kreisi. Tur ir māja, tā māja vēl šodien ir. Un viņam brālis, es pieļauju, ka tur vēl šobaltdien dzīvo, pašā Daugavas krastā gandrīz. Jā, jā, jā. Uz turieni es braucu, man nācās braukt vasarā, kad visi normāli bērni atpūšas, es dabūju braukt no Bergiem līdz Daugavai, Daugavai pāri ar kuģīti, tas bija vienīgais kaifs, ko es varēju īsti izbaudīt. Un tad mācīties angļu valodu ar Gunāru, kurš bija nešpetns diezgan...

Tīna Pētersone: Ļoti inteliģenta bērnība bijusi, tā kompānija...

Gita Rieksta: Šausmīgi inteliģenta. Nu kompānija, vide. Es Tev saku, es esmu augusi starp.. Principā tos cilvēkus novāca pa vienam pilnīgi visus.

Tīna Pētersone: Kā beidzās Astram?

Gita Rieksta: Gunāram Astram beidzās tieši tāpat kā visiem - viņu arī novāca.

Tīna Pētersone: Tu teici par to tiesas sēdi, viņš sāka ar tiem vārdiem, bet kā viņš beidza?

Gita Rieksta: Nu viņu toreiz.. Tieši vārds vārdā es Tev tagad šodien neko nepateikšu, nu viņu pārtrauca n-tās reizes, tur gribēja vispār aizliegt runāt.

Tīna Pētersone: Kurā gadā tas bija?

Gita Rieksta: 80... Tūlīt es pateikšu, tēvs vēl bija dzīvs.. Pirms 86. 83. Nē. 84. vai 85. 85. es pieļāju. Jo Gunāru, kad atbrīvoja.. Gunārs netika uz mana tēva bērēm. Viņu atbrīvoja pēc mana tēva bērēm. Tēvs mans nomira 86. gadā. Nu viņu apglabāja 4. martā. Un, ja saka – „Gunāram pirmajam bija sarkanbaltsarkanais karogs” -, jā, karogs nebija manam tēvam, bet sarkanbaltsarkani kroņi manam tēvam, mana tēva bērēs bija. Starp citu, čekisti.. Mūsu tēvu glabāja Baltezerā, veikals tur tā šķērsām sanāk. Mums tur pazīstami, nu Bergū cilvēki tur strādāja, pārdevējas. Viņas stāstīja, kā mūs peilēja ar antenām, nu kā mums bija, man pat bildēs ir cilvēki nepiederošie, kas bija mana tēva bērēs, kuriem vispār tur nebija jābūt. Jo nu visus tur pazina. Viņi domāja, ka, ja tik šausmīgi daudz cilvēku, tad viņus nepamanīs.

Tīna Pētersone: Tas tik baisi!

Gita Rieksta: Jā, un pēc tam, kad „Zodiakā” bija bērū mielasts, un pēc mielasta loģiski, ka visi tie tuvākie *lēģerbieđri*, visi atbrauca pie mums uz Bergiem. Uz Bergū māju. Un man jau tad bija mans pirmais vīrs. Kas bija, kad parastie telefoni, kaut kādi kaimiņi piezvanīja: "Aizejiet, apskatieties, jūs atkal peilē!" Mēs iznācām ar manu vīru ārā. Sarkans žigulis, es to mašīnu nekad mūžā neaizmirsīšu. Sarkans trešais žigulis bija, un sēdēja iekšā. Viņi pat formas nevīžoja novilkt. Čekas formas. Un viens bija ar milzīgu zvaigzni, lielu. Viņi sēdēja, nu noklausīšanās aparātūras. Nu kas tad tur ko, māja nav tālu no ielas un..

Tīna Pētersone: Vai jums bija pieņemts, ka jūs nerunājat par kaut kādām lietām vai bija vienalga?

Gita Rieksta: Pārsvarā vienalga. Nē, nu bija, bija. Tā jau nebija, ka visu vajadzēja bļaut. Bija lietas, kuras bija jārunā čukstus un kuras visur nevarēja. Tas ir, lai visur neizsekotu, nenodotu, nepamestu zem tankiem citus cilvēkus. Paši par savām domām? Es varēju runāt pilnīgi visu. Tāpēc jau man ar skolu bija lielas problēmas, tāpēc es tur dabūju arī no tās skolas beigās aiziet.

Tīna Pētersone: Tu nepabeidzi to skolu, ja?

Gita Rieksta: Nu es 7. klasi pabeidzu. Uz 8. klasi krievu laikos.. Lai uz 8. klasi vispār tiktu skolā, arī vēl man raksturojumu labu iedeva, nē, raksturojums perfekts, viss bija perfekti, viens teikums, man liekas kaut kur varbūt man viņš ir saglabājies. Viens teikums. Ka "pārāk brīvdomīga" vai "pārāk neuzticama politiskos jautājumos", nu kaut kāds, *vot*, viens teikums. Viss. Es taču tanī gadā gandrīz netiku uz 8. klasi.

Tīna Pētersone: Bet tomēr tiki beigās?

Gita Rieksta: Tiku uz to skolu, kuru būvēja vēl. Kur savāca visus, nu, var teikt.. Varētu teikt, es no elitāras, krutas skolas tiku uz tādu padibeņu savāktuvi.

Tīna Pētersone: Tevi tur tā iekārtoja, ja?

Gita Rieksta: Nu caur izglītības nodaļām, caur kaut kuriem. Jo nāca jau 1. septembris ar joni virsū. Jo nevienas skolas. Nekur, nekur nevarēja. Viņi teica: "Nāciet nākamgad! Pēc 8. klases uz 9. Lūdzu!" Ar savu liecību, viss kārtībā. Uz 8. klasi nē. Viņiem problēmas nevajadzēja.

Tīna Pētersone: Un Tu jau aizgāji uz to skolu, un nenāci atpakaļ?

Gita Rieksta: Nē, kāds atpakaļ? Atpakaļ mani tur neņemtu. Nē, nē, protams.

Tīna Pētersone: Bet Taviem vecākiem nesanāca nepatīkšanas?

Gita Rieksta: Vecākiem nepatīkšanas nesanāca, jo, redzi, tā vara, viņi jau ļoti labi saprata, ka viņi jau atriebjas caur mani vecākiem vēl vairāk, nekā viņiem pašiem pa tiešo. Ko viņi vēl sūdiģāk var izdarīt, kā atņemt bērnam, piemēram, kaut kādu iespēju izglītoties un kaut ko vispār iegūt. Un, plus, es jau biju ar drausmīgu raksturu. Es biju ar šausmīgu raksturu. Man bija.. Tikai man bija taisnība. Un es nevarēju.. Es ar savu taisnīguma izjūtu, es vispār visu to paciest nevarēju. Es biju slima, es ārdījos, es *besījos*, ņēmos.

Tīna Pētersone: Tu saprati, cik nepareizi tas viss ir?

Gita Rieksta: Jā, jā, un es ar to nevarēju sadzīvot. Mani tas nīcināja vienkārši ārā.

Tīna Pētersone: Nu, redz, tu bijī tādā vidē augusi.

Gita Rieksta: Nu, *vot*, tāpēc es saku, ka ne vienmēr arī viss ir tik labi. Jo man tas ir tomēr diezgan atspēlējies. Varbūt vajadzēja mācīties līst, stāties komjaunatnē..

Tīna Pētersone: Tad Tu būtu pati pret sevi..

Gita Rieksta: Tur jau tā nelaime, ka es nezinu. Bet nu es ar savu raksturu.. Nē. Baigi grūti. Šausmīgi sarežģīti. Un šodien es nevaru pateikt, kā būtu labāk. Man deva izvēli it kā. Saproti? Jo man neliedza. Es pat pionieros tiku! Tikpat ātri, cik tik tiku iekšā, tikpat ātri tiku ārā.

Tīna Pētersone: Tur kaut kādi uzņemšanas kritēriji bija?

Gita Rieksta: Nē, nebija kritēriji, tur taču.. Mums skolā, starp citu.. Tā gan nebija, tas nenotika tieši ar manu klasi, bet ar vienu klasi, vecāku laikam, tieši pirms mums kaut kā laikam

sanāca, ka arī klase *sabuntojās* un nestājās komjaunatnē. Nē, vai pēc mums. Tad viņus iespundēja pionieru istabā, bija tādas pionieru istabas. Bija skolā tādas pionieru istabas, „Sarkanais stūrītis”. Iespundēja un nelaida ārā, un pateica: "Nelaidīs tik ilgi, kamēr visi nestāsies komjaunatnē!" Klase bija *sabuntojusies*. A, trakākais tad tā skola, es saku, viņa bija elitāra skola. Tur nebija parastu, nu tur praktiski nebija parastu bērnu. Visiem bija kaut kādi vecāki kruti tur ar amatiem, Partijā..

Tīna Pētersone: Un tur kaut kā grūtāk bija iekļūt?

Gita Rieksta: Principā tur nevarēja vispār. Pa priekšu bija jāaiziet *angļu* dārziņš. Mani pieņēma. Es vispār to apbrīnoju. Eksperimentālā kārtā – „paskatīsimies, kas no tā iznāks!”. Pēc tāda principa apmēram. Jo mana tante bija skolotāja, un viņai tur bija pazīstami un tā. Un pateicoties viņai mani pamēģinās pieņemt. Nē, nu ar mācībām jau kaut cik necik viss bija kārtībā. Bet nu viss pārējais jau bija zem katras kritikas. Es saprotu, ka vienu tādu ezi sašņorēt nav viegli. Jo es jau biju spuraina šausmīgi. Man *besīja* tas..

Tīna Pētersone: Tā izlikšanās mūžīgā?

Gita Rieksta: Jā, un tad, kad es punktu pieliku ar to, ar to.. Es skolotājus savus. Es jau šodien to saprotu, ka dabūja jau beigās ciest skolotāji, nevis es. Jo labi, man izmeta un miers, bet tās skolotājas dabūja drausmīgi smagi ciest par visu to, ko viņas dabūja no manis noklausīties. Ka viņas pieļāvušas vispār, ka es runāju. Viņām bija man jāaiztaisa mute bezmaz un jāsašņorē, un jāizmet no skolas vai no klases, vai *dievsviņzin*. Viņas ļāva man runāt. Es kā partijas vadītāja ar lieliem burtiem runāju! Un runāju visu, ko es domāju! Saproti, pigori ir tādi, ka nevajag nemaz mājās saklausīties. Ja tev no rīta ir politinformācija pirms stundām 15 minūtes, tas ir, pārspriešana par politisko dzīvi. Šodien var spriest par politisko dzīvi, toreiz - politikas vispār nebija! Bija kompartija! Un notika viens un tas pats. Nu nekas nenotika. Bija, krieviski ir labs vārds "*pahazuha*", tāda izrādīšanās. Pārsprieda 25. kongresa lēmumus. Un panākumus. Un, saproti, tas notiek šitādos (*ilustrē apjomu, rāda no augšas uz leju*) tekstos. Ūdens! Absolūts! Un kas nokaitina visvairāk - tie cipari. "Mēs esam pārpildījuši plānu par 110, 150, 350 procentiem!" Gaļa ir tik daudz, tas un tas. Es dzīvoju tajā laikā, kad tu vistas kāju nevarēji nopirkt. Kad tu nevarēji desu, nebija sviesta, maize vienīgais varbūt, ko varēja dabūt. Tu saproti? Un man tas, tā disonanse.. Man, vot, tas man *besīja!* Man nevajadzēja. Mājās to, ko es dzirdēju, tas bija pavisam citā operā, tie bija *augstie plaukti*, saproti, tā bija lielā politika, a, te mani kaitināja, mani māca, kā mēs ražojam, kā mēs briesmīgi pārpildām plānus, un es *besījos* (*Paceltā balsī*): "Kur tas viss ir?! Eu, cilvēki, jūs veikalā bijāt? Ejam, tūlīt parādiet, kur mēs tos plānus.." Un man, kad panesa. Un es vēl šitā uzkāpu uz beņķa, citi dzejolīšus skaita. Tad, kad mani nokaitina.. Es pilnīgi *besījos*. Man asaras birst no tās.. Šausmas. Trīcu, drebu. Un, saproti, ka - cik ilgi var ūdeni liet?! Un kas ir, kas notiek, ko jūs mums te stāstāt?! Kāds kongress, kāda

plānu pārpildīšana, aizejiet, man ēst varbūt nav ko!!! Gaļu, desu?! Parādiet, kur sviestu var nopirkt! Cukuru var dabūt?! Saproti, āāāāāā! Es atceros tās izjūtas. Tas bija briesmīgi. Tas bija briesmīgi. Šodien nekad neviens nenovērtēs to, ko mēs esam ieguvuši. Nu, *vot*, jaunā paaudze. Jums liekas, ka tā ir bijis vienmēr. Jūs jau barikādes izgājuši!

Tīna Pētersone: Tu arī piedalījies? Tu biji tur?

Gita Rieksta: Nu gluži piedalīties.. Es tur biju pāris reizes kā *šitais* te kurjers. Megafonus pārvadāju no Vecrīgas uz *šito* te.. Nu uz Zaķusalu. Jo nu es neuzkrītoša. Bet nu man jau Arnis bija piedzimis. Arnis maziņš mājās, es taču nevarēju ar pa naktīm.. Man mamma vispār barikāžu laikā vispār vienu vai divas reizes iebrauca mājās nomazgāties.

Tīna Pētersone: Ko viņa darīja?

Gita Rieksta: Viņa bija Domā, viņa tur glāba cilvēkus, tur medpunktā. [...] Viņa ir daudz kur bijusi. Izsūtījumā. Lēģeros. Čekas pagrabā gadu nosēdējusi. Es piedzimu, kad mans tēvs bija lēģerī. Vēstules man stāv mājās. Mammas un tēta vēstules. Visu to gadu. 60. gadu. 64., 65. Es ļāvu Zanei, viņa pateica, ka „to nevar cilvēks izturēt”. Viņai nebija spēka viņas izlasīt. Man arī, godīgi sakot, nav īsti spēka. Jo tur, iekšā, pirmkārt, jau ir daudz tās intīmās, privātās.. Jo nu par politiku tur toreiz nevarēja rakstīt, tas viss tika svītrots ar tinti, vilkts un rauts bezmaz gabaliem ārā no vēstulēm. Līdz ar to, bet.. Es, kad lasu.. Es apmēram plus/mīnus redzu kad, kur tiek runāts tieši par viņu tiešām intīmām lietām, kur jau aiziet it kā teksts tāpat, bet starp rindiņām kas saucās. Šodien daudzi nemāk to darīt. Mēs.. Kāpēc Ziedonis, Vācietis, visi.. Nevienam nav nekā pretpadomju. Bet tas, kas tika rakstīts starp rindiņām, „Pērkons” nu, ņemsim tev vispazīstamāko Kulakovu, ja, dziesmas? Tas, kas ir starp rindiņām, tā neizteiktā ideja, tas jau visus cēla debesīs, cēla spārnos. Un tā arī man tēvs ar mammu sazinājās, ka starp rindiņām mēģināja tur kaut ko iespraukt kaut ko tādu tad.

Intervija ar SANDRU PILSKALNI

Tīna Pētersone: Ko Tu atminies no tiem laikiem?

Sandra Pilskalne: Es strādāju salīdzinoši tādā krieviskā kolektīvā, kurā arī daudzi dokumenti bija krievu valodā jāpilda, bet, ja godīgi, mums tāds nacionāls nekāds nebija. Visi tā pietiekoši labi sapratās.

Tīna Pētersone: Kas Tev bija par darbu?

Sandra Pilskalne: Valkā Lauktechnikā biju auto transporta ekonomiste. Tur bija tāda auto transporta nodaļa, jo tajā laikam bija Lauktechnikā kaut kādas 170 mašīnas, nu smagās mašīnas, kas pāravadāja graudus, un es veicu to ekonomikas darbu tur. Uzskaitīju, analizēju viņu tur tās lietas. Un tajā kā pašu tādu pirmo vēsmu kaut kādām pārmaiņām, uzdrīkstēšanās bija, ko es atceros.. Tajā laikā gāja autobusi. Tā jau bija tā kā viena valsts, Igaunija, Latvija...

Tīna Pētersone: Kas tas par gadu?

Sandra Pilskalne: Nu, 86. varbūt. *Helsinki* laiks. Apmēram 86., 87. Un tad gāja tie starppilsētu autobusi, nu ikdienas autobusi, kur no Igaunijas brauca strādāt gan uz Latviju un otrādāk, gan uz vilcienu brauca tie autobusi un tā. Un tajos autobusus bija tādas ielīmētas kaut kādas uzlīmes igauņu valodā. Un tad man kaut kāds cilvēks, kurš pārzināja igauņu valodu, teica, ka tie ir kaut kādi nacionālie uzsaukumi. Bet tajā brīdī neviens neko tak.. Nu, neaizliedza, jo varbūt bija kaut kāda valodas barjera, ka kāds vispār nesaprata, jo līdzīgi tas tāpat kā, starp citu, Ērgemes kapos ir apglabāts Endeles Vene. Igaunis, kurš uzvilka karogu, un viņu nošāva.

Tīna Pētersone: Kurā gadā tas bija?

Sandra Pilskalne: To karogu uzvilka.. Nu kaut kad man liekas pēc kara. Nu tādā kaut kādā tajā pretošanās laikā. Es varbūt pārlecu uz citu tēmu, bet, kas ir interesanti, es biju tā, kas to Endeles Vene kapu pirms kādiem 3, 4 gadiem atrada, sazinājos ar viņa radniekiem, viņa brāli, kurš dzīvo Igaunijā, bet diemžēl es nepaspēju aizbraukt, viņš nomira. Tartu. Un viņam es sameklēju tos iztulkotos Endela Venes tekstus uz kapakmeņa. Viņš ir ļoti patriotisks, bet viņš ir uzrakstījis igauņu valodā. Viņi ir dzīvojuši pie robežas. Igauni, bet nu tā kā latviski. Latviskojušies nosacīti. Un arī tā igauņu valoda ir tik atšķirīga, ka neviens nesaprata, un, domāju, tāpēc tas pieminēklis visus padomju laikus nostāvēja. Tur kaut kas par asinīm, tur sarkanu to krāsu, un neviens viņu neapgāza, jo vispār nesaprata, kas tur rakstīts. Nu tā, un līdzīgi tajā autobusā, ko arī stāstu, tās pirmās vēsmas. Un tad vēl tad par tādām tiešām pirmām vēsmām es varu sacīt arī par 86. Gads, kad es gāju tajā pārgājienā pa Krišjāņa Barona pēdām. Bet tā kā viņš gājis no Tartu līdz Dundagai, kur viņam vecāki dzīvoja, bet viņš nāca no tām mācībām mājās ar kājām, lai pie reizes tā kā apceļotu, iepazītu Latviju. Viņš negāja tā pa taisno, pa

diagonāli, bet viņš gāja, vārdsakot, no.. Valka, te tālāk ir Smiltene, Rauna, tad uz leju līdz Sēlijai un tad atpakaļ cauri visām tām ogrēm projām līdz Rīgai, un tad augšā līdz Kurzemei, līdz Dundagai. Un tajā 86. gadā, šķiet, ka Baronam bija 150 gadu jubileja, un tai par godu tika rīkots gājiens, kur varēja piedalīties ikviens, dažos posmos bija pat 100 cilvēku, dažā 20, dažā 30, bet mēs bijām 7 cilvēki, kas visu nogājām. Es pat uz Brūveļa Mārtiņa kāzām neizbraucu, jo es vēlējos noiet visu to posmu, līdz ar to es vispār uz Latviju kā tādu skatos ar pilnīgi citām acīm, man viņa visa tā kā priekšā ir. Un, izejot ar kājām tādu attālumu..

Tīna Pētersone: Tu gāji bez apstājas?

Sandra Pilskalne: Nē, tur gāja.. Tajā laikā jau tās naudiskās attiecības attiecībā pret degvielu vai kaut ko tamlīdzīgu bija.. Degviela bija ļoti lēta, nu tā salīdzinoši pret algu un tās pārvietošanās izmaksas. Un tad bija tā, ka mēs gājām, sapulcējāmie piektdienas vakarā vai arī kāds varbūt vēl piebrauca sestdienas rītā, un tad gāja līdz svētdienas vakaram. Visi fanātiski, es tajā brīdī biju jauna, neprecēta, es to vienu vasaru vienkārši ziedoju tam gājienam. Un, jā, tad tur tās vēsmas bija, jau kaut kāda tāda.. Nu kaut kas tāds jau virmuļoja. Bija, es atceros, tāds kungs, kas arī gāja ar prievīti, piemēram, nu jau kaut kas apģērbā tāds jau tautisks. Un tajās sarunās jau. Un mēs jau apstājāmie arī pie tādiem.. Kaut vai tajā pašā Ložmetējkalnā un tamlīdzīgi. Un tur tie cilvēki visi bija ar informācijām, kas stāstīja par tām lietām. Jau tā, ko īsti ikdienā nevarēja. Ā, un tad vēl nākamajā, man liekas, vai tas nebija 87. gada pavasarī.. Es izbraucu Sibīriju. Pavasarī. Tad bija tā, ka viss vilciens brauca kā ceļotāji. Un katrā vietā, kur apstājās, izkāpj ārā un apskata, vai tur Omska, Tomska vai vēl kaut kas tur, Baikāls un *viskautkas*. Un līdz projām, tur, kur Burjatija. Un tad bija tā, ka arī jau kaut kādas vēsmas.. Nu diži jau nevarēji, protams, teikt: "Šeit bija izsūtījuma vietas," vai kaut ko tamlīdzīgu.

Tīna Pētersone: Bet visi taču tāpat zināja, vai ne?

Sandra Pilskalne: Nu visi jau nezināja. Par cik mums tētis bija izsūtītais, izstāstīja jau 3. klasē, tētis jau man bija miris, protams. Bet man kupejā bija, teiksim, tādi skolotāji Nātras, un mēs tur tā.. Un tad vēl bija tāda kundze, viena kundze, kas bija Austrālijā jau kādu pusgadu nodzīvojusi. No Liepājas. Pie radiem. Tad jau sāka, tad jau kaut kas tāds.. Brīvāks palikt. Tur savstarpēji runājām, Omska, Tomska, nu te ir tie izsūtītie bijuši un tajās pilsētās. Neveda jau nekur uz tādu ciematu, kur, teiksim, katorga vai kaut kas tāds.

Tīna Pētersone: Tad jau jūs tos pašus izsūtītos nemaz nesatikāt?

Sandra Pilskalne: Nē, nē, nē. Nu, tā arī tas nebija vērsts. Nu vairāk jau tur rādīja kaut kādas spēkstacijas un Baikālu. Nu tur arī tad tur tālāk tas viss, kur tā Burjatija un nacionālās iezīmes, un kaut kādi muzeji. Man vispār ļoti patika Sibīrija, man ļoti patika pa to logu vērot. Un bija viena vieta pie Baikāla tāda, ka tu brauc un tur redzi vilcienam asti. Vilciens garš. Tur jau arī sajuta kaut kādas vēsmas. [...] Un tieši politiski aktīvi es nebiju nekādā veidā, jo bērni

bija absolūti mazi, nu kur tad ar zīdaiņiem ies tagad kaut ko karot. Pat [vīrs] Ivars arī nebrauca. Ā, vienīgais, kad [vecākais dēls] Mārtiņš dzima, tad bija tas Ārstu kongress. Savukārt, kad [jaunākais dēls] Andžs dzima, tad bija tās barikādes. Tad bija barikādes, nu un tajā slimnīcā viss tas personāls.. Es pati tā kā nē, jo nu kur tad, domas pilnīgi citur, bet visus iespējamus brīžus vai nu skatās televīziju vai klausās radio. Nē, nu arī tās, kas vispār nedzemdēja, nu tās kaut ko arī, citi slimnieki arī, protams, skatījās to televizoru. Tādā visu laiku spriedzē.

Tīna Pētersone: Kur tu biji Valkā vai Rīgā?

Sandra Pilskalne: Valkā, Valkā. Andžs dzima Valkā. Es saku, pustukša tā nodaļa bija, jo visi jau toreiz gāja pēc iespējas projām uz mājām. Tā nu tādā politiskā virpulī virmoja. Andžs ar Mārtiņu piedzīvoja arī tos ziepju talonus, un viņiem arī visi tie bija. Tur tā pašā iesākumā bija kaut kā, es nezinu, kā bija, ka tur tās preces nevarēja dabūt. Kad tur viss mainījās, visas tās iekārtas. Bija ziepes uz taloniem, un taupīgie cilvēki viņas notauptāja vēl līdz šai dienai. Man liekas, ka Ivara mammai pat mājā vēl kādā plauktiņā, vācot māju ārā, kādas vēl to ziepju talonu ziepes bija. Nekas nebija izlietots. Vēl jau tur kaut kādi bija.. Vēl kaut kādi arī produkti.. Pulveri bija, alkohols, cukurs arī bija. Uz tiem taloniem. Nu jā, pretim uz tautas nama plīvoja tas karogs tā zīmīgi.

Tīna Pētersone: Valkā?

Sandra Pilskalne: Jā, Valkā. Un tad vēl es atceros, ka.. Es nezinu kad, Veltiņa mums pirms kāzām vai tad, kad mēs aizgājām pieteikties *zagsā*, viņa uzdāvināja tās nozīmītes kā karodziņus. Metāla tādus. Nu baigais sākums, bet tajā brīdī, tas ir, 89. gadā, tās nozīmītes. Un savukārt tad, kad.. Kad tas bija, vai tad kad to himnu atļāva dziedāt vai, bet es atceros, mēs tak to himnu lāgā pat nemācējām, tad pie vecāsmammas apaļā galda, Veltiņa un kas mēs tur visi sastājāmies ap to galdu un dziedājām to himnu.

Tīna Pētersone: Kam par godu?

Sandra Pilskalne: Varbūt, ka [māsa] Ilze atceras. Vai tas bija, kad pasludināja to neatkarību? Bet nu to momentu es atceros, ka nemāk izdziedāt, man tā melodija pilnīgi sveša, šķērsām kaut ko velk. (*Smejas*) Nu pa jokam, bet visi tā apkārt galdam un dzied.

Tīna Pētersone: Bet kas tur bija ar to karogu?

Sandra Pilskalne: Ivars teica, ka viņš arī piedalījies tanī karoga uzvilksnā 88. gadā 18. novembrī. Un viņš tā ilgstoši nostāvēja, mums bija logs pretim tam karogam. Mēs dzīvojām tajā mājā, kas ir Raiņa iela 18, un mums logs bija pretī tam karogam. Un visu laiku, kā mēs tur dzīvojām, pretim faktiski plīvoja tas karogs.

Tīna Pētersone: Es domāju - vai viņiem bail nebija?

Sandra Pilskalne: 88.? Nē, nu tad jau, Ivars saka, bija oficiāls pasākums jau. Bija Tautas Frontes kongress, un kaut kad viņi tur atļāva jau vilkt karogu. Un Kārķos savukārt, zini,

kā tika uzšūts pirmais karogs? To šuva tādad.. Galzona Ingrīda bija nopirkusi kleitas drēbi Igaunijā. Jo Latvijā tajā laikā bija grūtāk nopirkt drēbi, nu auduma materiālu. Un viņa bija Igaunijā nopirkusi nu priekš kleitas vienkārši. Viņai bija paticis tāds. Un nebija izšuvusi, un tad no tās viņas kleitas drēbes. Tajā brīdī bija pagasta padome, nē, ciema padome. Un pie tās tika uzvilks pirmais karogs.

Tīna Pētersone: Kāda Tev likās sajūta sabiedrībā?

Sandra Pilskalne: Nē, nu tad bija vienkārši ļoti brīva atmosfēra. Nu it kā zināja tās robežas, to rāmi līdz kuram tu vari runāt, un ko nevari runāt, pie tā bija pierasts, un tādā ziņā tur nacionāla naida nebija. Un savukārt, kad sākās tā atmoda, tā pacilātība bija vienkārši neizmērojama, un visu laiku likās, ka tikai jāpaciešas, tikai jāpaciešas. Nu tagad saka: „Kamēr tie patrioti dziedāja, tikmēr tie, kas mācēja, visu sadalīja un savāca.” Bet tie dzied savās pastalās vēl tagad. Un jāiet pie tiem, kas savāca, prasa, lai aizdod. (*Smejas*) Katrā ziņā tas bija tā pacilājoši. Un cilvēkiem... Tagad visa tā vide ir daudz, daudz nospiestāka. Tajā brīdī bija tāda milzīga enerģija. Un cilvēki bija gatavi paciest jebko. Jo likās, ka viss būs, viss notiksies, un, ka katru gadu labāk būs.

Tīna Pētersone: Tu minēji tautiskos, etnogrāfiskos atribūtus...

Sandra Pilskalne: Nu, jā, jā, viņus pat nesavilka pareizi, nu tie tautas tērpi vispār bieži vien.. Nu ka tikai vispār kaut kas tautas tērpam līdzīgs. (*Smejas*) Bija rokopera "Lāčplēsis". Nu mēs bijām tur. Karogus krāsoja, kur vien varēja izdomāt. Ivars saka - sūdaini traktors, bet karogs uzzīmēts. Ko tu vispār nespēj uzzīmēt un iedomāties tagad. Nu tie auseklīši. Mums uz kāzām tādu metāla auseklīti uzdāvināja, izkaltu, lielu pie sienas liekamu. Tāda kaut kāda.. Tāda piederības sajūta... Nu tagad jau atkal tas modē. Nu, Ivars saka, Īvāns, ko viņam uzdāvināja, staigāja ar tādu džemperu, kas tagad ir Tautas Frontes muzejā. Viņam tante kāda uzdāvināja ar auseklīšiem, viņš visu laiku ar to džemperu staigāja. Es atceros, ka arī vecāmamma pat, viņa dārzā.. Nu ne jau tikai vecāmamma tā darīja, visi tā darīja. Nu daudzi darīja.. Viņai dārzā visu laiku bija radio un arī pat kūtī. Jo bail bija kaut ko nokavēt, kaut ko nesadzirdēt. Jo nebija jau tāda interneta, ka pat kūtī nesa līdz radio. Nu, vārdusakot, tā brīvība nāca tā strauji, bet nu tā pamazām, un viņa tā kā apmēram ūdens upē, viņš vienkārši tek un gāžas, un tu nevari viņu vienkārši apturēt, nu viņš aiziet un viss. Tā brīvība, kas neapturami. Nu igauņi, mēs jau nesapratām viņu valodu, bet viņos bija iekšā vēl ātrāk tās visas lietas. Nu jā, pēdējā laikā jau gan nu, protams, veikalos visu rakstīja krieviski, bet nu arī jau bija situācijas, kad viņi arī tā kā izlikās, ka kaut ko nesaprot, un varbūt arī nesaprata. Ā, nu jā, un Igaunijā tās preces, to desu vai kaut ko, ko nevarēja dabūt, Igaunijā atkal varēja dabūt. Un tad gāja uz Igauniju pēc precēm. Un tad iemācījās nu, teiksim: "Vienu kilo desu." Un es zinu, ka kādreiz stāstīja, ka brauc, kā viņi tur paņem kaut kādas cepures vairākas līdz. Un katram jau deva tikai vienu to sviestu vai

klaipu, tad stājās rindas galā atkal. Tik uzliek kaut ko citu galvā. (*Smejas*) Nu jā, tad jau nebija to sociālo tīklu un tāda interneta vispār kā šķiras. Nebija mobilo. Bet cilvēki savstarpēji šausmīgi daudz runāja, apsprieda. Apsprieda, kas iepriekšējā naktī, dienā noticis. Tādas savstarpējas diskusijas.

Tīna Pētersone: „Amerikas Balsi” klausījāties?

Sandra Pilskalne: Mēs kaut kādos Ziemassvētkos, nu kaut ko minimāli. Nu kaut ko intereses pēc kādu teikumu. Bet nu grūti, viņi tā kā traucēti, vienu vārdu dzird, otru nedzird, kaut kādās naktīs vai vakaros. Kad bērni, tad jau īsti tu tā nesēdēsi klāt. Ziemassvētki jau nebija atļauti, un tad pirmoreiz Ziemassvētku dziesmu mēs dziedājām... Tur neviena sveša cilvēka nebija, tētis vispār labi arī dziedāja. Un tad arī tika dziedātas tās Ziemassvētku dziesmas. Kaut kādā 88. gadā, kad mēs tur bijām Rīgā, mēs bijām baznīcā. Dievkalpojums. Tad nu visi atkal gāja. Nu baznīcā mēs gājām arī citos Ziemassvētkos. Bet nu šitā bija kaut kāda Jēkaba baznīca. Tā bija tāda piestūkēta. Tad beidzot varēja iet tā brīvi. Nu nosacīti. Nu kāds paklausījās, kāds gāja ārā. Nē, nu kāds jau arī gāja. Nu ļoti, ļoti pilna. Bija ārzemnieki daudz visādi. Visi ar atplestām mutēm skatījās, kas tie tādi, tie krutie. Ā, un tad vēl tie „Čikāgas piecīši” bija. Valkā. Un „Rožkalnos” arī bija. Uldis bija. Bet tad viņi neatbrauca, nākamreiz atbrauca. Kaut kā atsevišķi bija. Mēs domājām, ka atbrauks. Un tad, kad atbrauca, tur Nikolajs Kalniņš arī bija, Andžs bija pavisam maziņš, viņi stāstīja par pamperiem kaut kādiem. Vispār nesaprotami. Un viņi solīja atsūtīt. Bet, vai viņi aizmirsa, bet tā viņi neatsūtīja. Un tā Andžs ar Mārtiņu neuzzināja, kas ir pamperi. Es vēl atceros, Andžs vēl tajā laikā bija zīdainītis, nu kaut kādi 3, 4 mēneši. Un viņai pārsteigums, ka tajā laikā tādas lupatiņas bija. Nu, kuras mazgāja, skaloja. Nekas jau slikts nebija. Kokvilnas. Un mēs nesapratām, kā tā var būt, ka bērns čurā, un nekas slapjš nepaliek. Likās, kas tas par brīnumu? Vai tā vispār taisnība? (*Smejas*) Ā, un tad tās drēbes tak sūtīja. Tajā brīdī likās: "Ak dievs!" Kas nu kuram der, un tad atkal pārdeva nākamajam to pašu, kas jau ir izaudzis. Nu jā, un tad, kad viņi tur brauca [no Amerikas], tad tika taisīti tādi *riktīgi* latviskie lauku ēdieni. Un Nikolajs, nu kurš bija piedzīvojis to Latvijas laiku, nu viņš ļoti prasīja... Nu viņam saglabājušies tie veco laiku vārdi. Un gribēja to galeti, tā kā galertu. Nu jā, tās īstās, latviskās lietas viņam bija svarīgas. Un tad tur katrs teļš un katra vista kļuva par fotomodeli. Vēl vairāk kā cilvēkus fotogrāfēja. (*Smejas*) Arī jau tādā sajūsmā bija. Kaut kas jau no tiem vecajiem atbrauca, kad vēl nevarēja ārpus Rīgas braukt. Varēja satīties tikai Rīgā pie viesnīcas. Es arī laikam reiz tādā reizē biju, un vecāmamma arī bija. Un savukārt tajos padomju gados viņi sūtīja vēstules, es nezinu, cik tas bija kontrolēti, un fotogrāfijas. Un tās bija krāsainas un visādas tādas bildes. Likās kaut kas ļoti, ļoti īpašs. „Kaktiņu” mājās vecāmammai bija kumode. Vecāmammai ārkārtīgi patika lakati. Viņai bija pašai ļoti daudz lakatu. Nu patiesībā jau lielāko daļu bija sūtījuši, nu to grezno lakatu no Amerikas. Un savukārt viņa mums arī

dāvināja lakatus. Bet tāds interesants un skaists. Mums pat kā bērniem dāvināja lakatus. Tad jau agrāk cepures faktiski vispār nebija, bet tādi kaprona, zīda lakati bija. Un viņus arī ap kaklu varēja likt, bet nu tā interesanti, ka vecmammai Martai ārkārtīgi patika lakati. Nu plaukti pamazām sāka pildīties ar precēm. Ienāca tur, piemēram, kaut kādi plastmasas maisiņi un visi tur, tie pakojumi tādi. Pirka, ko varēja nopirkt. Jo tā nauda arī mainījās, un faktiski zuda vērtība. Nu, piemēram, Ivars nopirka mēteli, ko vispār nevalkāja, bet Andžs kaut kādos 18 gados pāršuva un velkā vēl šodien. Jo tanī brīdī pirka. Mēteliis jau smuks. Bet nostāvēja skapī 18 gadus, kamēr Andžs viņu pāršuva. Cilvēki jau kaut kā taupīja. Īpaši jau, kas piedzīvojuši karu un kaut kādu trūkumu, viņi tur novalkā to, kamēr vispār turas mugurā, un tad vēl *knapi* nākamo lietu ņem. Bet tanī pašā laikā, ienākot visām tām jaunajām lietām un spožajām, nu mēs arī, ja godīgi, bērniem pirkām margarīnu un visu, visu. Bija jāpaiet tur nez cik gadiem, lai saprastu, ka nu viss, nu tas taču bija pēdējais sūds. Vienalga, tad neliec vispār to margarīnu. Nopērc kaut vai to piciņu, cik tu vari nopirkt. Nopērc to sviestu. Nu kamēr saprata, ka tas spožais nav tas labais. Ka tādas pseidovērtības ienāca. Jūs to tagad apzināties, bet no sākuma tajā spožā pakā margarīns, lēts un it kā jau pēc garšas neko, labs, bet jāpaiet laikam, lai saprastu. Nu tā ar kaut kādām labām vērtībām ienāca arī pseidovērtības. Nu jā, tādā naudiskā vērtībā arī daudz kas mainījās. Pārtika salīdzinoši kļuva dārga. Lats parādījās. Nu repši pirms tam bija. Nu tur alga, pieņemsim, 10 000 *repšiki*. Cik tas latos, 150 lati. Bet tai brīdī lats bija pietiekoši vērtīgs. Šņabis veikalā maksāja 154 repši. Uz dziesmu svētkiem 90. gadā brauca visi. Pacilāti. Desmit dienas Ivars nodzīvoja pa Rīgu. Dejoja. Tad vēl algu izmaksāja par to, ka nodancojis. Bija Partijas komiteja, neatceros kā. Bet gāja uz māju, bet atvērās *lauķenei* kantorim tas logs, un sauca: "Eu, puikas, nākat pēc naudas!" Nevajadzēja tak būt nekādai naudai, algas diena pēc divām nedēļām tikai. Tur tie ārzemnieki bija sabraukuši uz tiem koncertiem visi. Tad, kad kolhozus likvidēja, atbrauca traktorists mājās vakarā pēc darba, viņam traktors jau pārdots. Izkāp laukā, iekāp tur un aizbrauc. Labi, ka vēl savas mantas paguva paķert. Mašīnas nolika pie sētas, sarūsēja, pārvērtās lūžņos un palika. Nu stāsts par to, ka ir kaut kādas labās lietas, un ir arī kaut kādas, ka nu cilvēki ekonomiski daudz cieta. Protams, kam bija tie īpašumi, tas ar lielu sajūsmu sāka saimniekot, bet tam slānim, kuram nekā nebija, tiem nebija tik vienkārši. Ā, nu katram izdalīja tos sertifikātus. Katram. Pat arī Andžam un Mārīnam. Atkarībā no gadiem, cik cilvēkam ir tajā brīdī gadu. Nu un caur tiem sertifikātiem radās.. Nu, tas bija tāds legāls veids, kā cilvēki tika pie bagātībām. Jo, kas jau tajā brīdī apzinājās to situāciju, pārpirka. Visas *šķēles* un tamlīdzīgi. Par lētu naudu. Nauda rada naudu. Visādi dzērāji, *viskautkas* pārdeva burtiski par kapeikām viņiem. Un tādā veidā ļoti strauji notika.. It kā visiem izdalīja vienādu to summu, standarts, kas katram pienākas, plus, nodzīvotie gadi. Bet nu vienā dienā visiem daudz maz līdzīgs starta kapitāls. Bet rezultātā daži bija tik izveicīgi, un tā izveidojās tā noslāņošanās, kura ir vēl līdz

šodienai. Nu viena lieta, kas atguva savus īpašumus, viņi uzreiz jau bija situētāki kā tādi, bet otra lieta. Nu, protams, kultūra, māksla, izstādes, koncerti. Tas arī izpausmes veids. Tas jau arī kaut kādu garu uzturēja. Ak, jā. Kā Gorbunovam torti cepa. Kad brauca uz barikādēm, visi tur pavada, cits tur dod līdzīti kaut kādas cigaretes un tamlīdzīgi, lai nu tiem sargiem viss būtu. Nu jā, visi bija tik pateicīgi par to brīvību, ka izdomāja, ka jādod nu tas labākais, ko nu var iedot, un tā varētu būt *riktīga* lauku torte. Un tāda Kramenīte. Visi tur nesa olas, cits *zapti* un uzcepa tur milzīgu torti. Un tad bija ziema. Ar ragaviņām atvilka līdz kantorim. Tad tautas nams bija kantoris. Iecēla autobusā un brauca uz Rīgu. Un aizbrauca uz Rīgu, iet uz to Augstāko Padomi meklēt to Gorbunovu, bet, protams, ka tur kaut kādi sargi bija pretim, bet sargi paņēma un tā, bet mūsdienās jau visi saprot, mēs jau visi runājām, kas to zina, labākajā gadījumā sargsuņi apēda. Jo tak tajā brīdī neviens vispār to neiedomājās, vispār neviens no tās masas, ka tikpat labi noteikti tur taču varēja domāt, ka tur kaut kas indīgs ir iecepts vai tamlīdzīgi. Visticamāk, ka neviens to torti neapēda. Un kāpēc mēs dzīvojam "Priedniekos"? Egons, iznāk radnieks, ap gadiem 30, tāds *humorīgs*, dzīvespriecīgs. Strādāja mehanizācijas brigādē. Nu un tad viņš aizbrauca sargāt Rīgu, un tā Elfrīda, viņa mamma paliek "Priedniekos", sargā māju. Paset viena diena, otra diena, trešā diena, Egons kā nav, tā nav. Nav no Rīgas mājās. Bet viņš tur iepazīnās ar vienu dakteri no Jēkabpils un pēc tam viņš apprecējās, un dzīvo vēl laimīgi šobaltdien. Un pēc tām barikādēm tā arī Egons aizgāja uz Rīgu un pārdeva to māju. Un tā arī nopirkām tos "Priedniekus".

Intervija ar ILZI PĒTERSONI

Tīna Pētersone: Pastāsti par tā laika izjūtām tieši no emocionālā viedokļa!

Ilze Pētersone: Nu līdz ar to atmodu cilvēki daudz vairāk uzdrīkstējās. Gan runāt, domāt. Un vairāk izzināja. Daudz, daudz vairāk. Kā ir bijis iepriekš. Lielākā daļa tā kā no miega bija pamodušies, it kā neko pilnīgi nebūtu zinājuši, jo es jau nez cik reižu esmu to teikusi, ka mēs sapratām, un likās pats par sevi tā atmoda, un ka vispār savādāk nevar būt. Ka noteikti tā Latvija brīva būs. Tā kā pilnīgi tāds dabisks pakāpiens. Kaut gan, ar šīs dienas acīm skatoties, visādi varēja būt. Jo mums tētis izstāstīja, viņš bija Sibīrijā. Un mēs tās lietas vienkārši sapratām. Bez kādām garām runām. Un visu laiku līdz atmodai un pat, kad Latvija bija brīva, visu laiku, tai pašā arī skolā es skatījos, kas apkārt ir pa cilvēkiem. Un tad tikai runāju. Un ilgi nevarēju pie tā pierast. Ka tu tomēr vari izteikt to savu viedokli. Jo mēs kā bērni visu laiku domājām, ka.. Arī skolā tie skolotāji.. Ka viņiem tikai jārunā, ka viņi tā runā, bet īstenībā viņi jau to īstenību nestāstīja, viņi nedrīkstēja stāstīt. Bet izrādījās, ka lielākā daļa bija ar to ideoloģiju samaitāti, ka viņi arī tā domāja. Viņi ticēja tam komunismam, viņi ticēja tiem izdomājumiem, visiem meliem. Kā var to nesaprast? Mums likās, ka viņi pats par sevi iekšēji to saprata. Bet katrā ziņā emocionāli un politiski mēs arī bijām ļoti gudri, bet, kad nāca šī tirgus ekonomika, bija, kas jau tos ideālus iznesa, bet tālāk to praktisko rīcību un šo ekonomisko varu paņēma citi, tie, kas savtīgāk domāja visas tās lietas. Un praktiskāk visi rīkojās. Un tajā atmodas laikā es strādāju kolhozā, skaitījos kā galvenā ekonomiste. Tad arī Tautas Fronte veidojās. Nu to jau vēl līdz šim brīdim pat nezina, bet katrā ziņā tā arī bija kaut kādā veidā no Partijas augšas vadīta, jo uz to sanāksmi Valkā aicināja no Partijas komitejas. Jociņi, bet, acīmredzot, viņiem bija arī kaut kāds plāns šīs te lietas kontrolēt. Un viņi tur ar kaut kādu gudru shēmu darbojās. Un ar ko atšķīrās tas laiks. Tad, kad sākās tā atmoda, tie paši pirmie Rakstnieku kongresi, klausījos, pierakstīju, tāpat pirmās manifestācijas, man tās lapiņas, tā dziesmu lapiņa man ir vēl tagad saglabāta. Kopā saliktas, tādas vienkāršā iespaidumā, man viņas visas ir aprakstītas ar tām runām, tiem teicieniem. Man vienkārši likās īpaši, ka tā var teikt un tā var runāt. Nu, tas no tādas emocionālās puses. Tāpat barikāžu laikā, es atceros, *vefiņu* nēsāju skolā. Radio pārnēsājama. Tad, kad tās barikādes bija. Nu tagad jau ir citi saziņas līdzekļi, un tas pilnīgi nav vajadzīgs, bet tajā atmodas sākumā, atšķirībā no mūsdienām, tās tehnoloģijas jau bija pilnīgi paralizētas. Neiedomājami. Mēs pat, lai uz mājām piezvanītu studiju laikos, mums jau bija jāiet uz telefona būdiņu. Rīgas centrā parasti, kur gājām. Un tad tu vēl nezināji, vai sazvanīsi, vai kāds tur ir pretim. Vai atkal telefonsarunas. Tas nozīmē pieteikt. Ja tu tā labi mācēji parunāt, tad uzreiz iedeva, bet tas bija retums, parasti pēc pirmām trim stundām savienoja ar Rīgu. Tā kā tā visa informācija citādi pārvietojās. Un tā arī tā Partijas sekretāre

sacīja, ka aicina uz Valku, būs sanāksme. Un es pats jau par sevi domāju, ka jābrauc, bet tad [vīrs] Vilnis atbrauca no darba mājās, un viņu Aldonis bija uzrunājis, klases biedrs. Katrā ziņā priekš viņa tas bija nozīmīgi. Nu visos laikos, kad draugi saka, tad tas tā ir. Tā mēs aizbraucām. Un tad bija tā sanāksme. Un tajā laikā Krauklis Vents, viņam jau pat īsti izglītība nebija, labi, ja viņš mācījās žurnālistos, varbūt, ka mācījās arī kādos tajos pirmajosursos. Jo viņš jau vispār nepabeidza to fakultāti. Viņam bija kādi 22 gadi. Tagad liekās vispār, galīgi zaļā jaunība, kurš tādu ņems galvā, bet tajā brīdī viņš tur tā *pavērās*. Un tai skaitā bija tie Partijas cilvēki, sekretāre Bondareva, arī Luhaers bija, un vienā brīdī sanāksmē tas Krauklis pārņēma. Tā kā atstājās un apmēram: „Ko tur tik gari visi runā kultūras namā, vienkārši vienā pusē atsēžaties, kas par to Latviju, un otrā - kas nav par brīvu Latviju!” Jo arī jau Kārķos daudzi, sākumā arī skolā skolotāji jau domāja, ka, protams, ka Latvija nevar pastāvēt viena pati. Ka kaut kāda autonomija, lielākas valodas tiesības, jo visur jau, piemēram, veikalos, visur, visur bija divi uzraksti - latviešu un krievu. Dokumentācija. Nu mums bija veidlapas krieviski, bet daudz bija jau latviski arī. Tā kā par tādām lietām domāja, bet ne pilnīgi brīvu Latviju. Nu līdzīgi tā kā, piemēram, jaunlatvieši. Viņi jau arī necīnījās par brīvu Latviju momentā. Tā doma jau tikai pakāpeniski izauga, ka tas tā varētu būt. Nu jā, un Krauklis pasaka: "Atsēžaties!" Un tai brīdī tiem cilvēkiem kaut kā radās tā.. Daļa izgāja ārā. Bet tie nebija pārāk daudz. Un tajā vienā pusē palika Luhaers, Bondareva un vēl kaut kas. Un tā Bondareva vienmēr ģērbās ļoti skaisti, tad jau viņai bija no kādas Vācijas Demokrātiskās [republikas] vai Bulgārijas, nu ļoti skaistas drēbes, viņa bija ļoti, ļoti eleganta, un tādās sarkanās kurpītēs un tādā elegantā kostīmā, un, acīmredzot, cilvēkam tomēr bija kaut kāds satraukums, kā viņa gāja, tā viņa vispār nokrita. (*Smejas*) Uz skatuves vienkārši aizķērās. Tā kā iekšēji tas bija pietiekoši satraucošs brīdis. Un tad brauca mājās, un tad sāka veidoties tās Tautas Frontes nodaļas. Un es Vilni mudināju, lai uzņemas Tautas Fronti vadīt, jo man vienmēr ir licies, ka vīriešiem, nevis sievietēm tur ir tie vadošie amati jāuzņemas. Viņš gan uz to ļoti netiecās, bet visas tās bumbiņas sakrita tā, ka viņš arī to uzņēmās. Un kā jau Vilnis, kad uzņemas kaut ko darīt, tad arī centās godprātīgi to darīt. Atšķirībā no mūsdienām, tie uzdevumi, ko risināja tā Tautas Frontes grupa, likās neiespējami. Tagad to risina valdības, domes līmenī. Nevienam ne vēlēšanās, ne pat mazākās iespējas kaut ko tādu risināt kā tajā brīdī. Tad jau arī nekādas tādas ne praktiskas, ne politiskas pieredzes. Nu, piemēram, tā pati Tautas Frontes nodaļa sāka savu darbību ne jau tur kaut kāda tautas nama telpās, ne arī tajā tagadējā pagasta izpildkomitejā, bet skolā. Un tad ar savu saprašānu arī domājām, kādas tad lietas tur darīt un kas tad tur būtu svarīgs. Un tai pašā laikā kaut kas jau arī nāca no augšas. Vilnim bija saglabājušies gan melnraksti, gan arī kādi no tīrrakstiem, ko viņš tur ir runājis. Jo tās runas, protams, viņam neviens cits nerakstīja, kā viņš pats. Sākās ar sapulcēm, kad tā sapulce notiek, cik bieži, kad vispār iestājās. Un tad tur, Kārķos, arī ir vairāk kā 100 to biedru. Un pat biedra

kartes ir saglabājušās. Ir saglabājies, piemēram: "30. maijā tika pieņemts visiem Latvijas Tautas Frontes biedriem izteikt savu attieksmi pret pilnīgu Latvijas ekonomisko un politisko neatkarību." Un tālāk: "Izteikt attieksmi pret šo aicinājumu parakstīties: "piekrītu", "nepiekrītu" vai "atturo". Un jāparakstās. Arī interesanti, tā liktenīgi pirmais parakstījies Jānis Ampermanis. Viņa senči, vectēva brālis piedalījās Latvijas valsts pasludināšanā. Un tā interesanti, ka viņi pirmie tai sarakstā. Nu un šeit jau tagad ir cilvēki atsevišķi, kuri, es skaidri zinu, tai sarakstā, kuri iepriekš bija, lai paliek tajā Padomju Savienības sastāvā un tikai kaut kādas tiesības vairāk. Te jau bija arī tādi cilvēki, kas parakstījušies, kas teica pirms tam: "Nē, nē!", bet tagad jau viņi bija gatavi parakstīties. Un arī tagad, kas ir par tādu ļoti brīvu Latviju, nemaz nesaukšu vārdā, ir, piemēram, rakstīts: "Atturo". Kas tikai tagad saka par brīvu Latviju. Tādā ziņā interesanti. Tad viens cilvēks ir ierakstījies, kas arī ir saistīts ar Partiju ļoti lielā mērā. Un tad viņš ir izsvītrots. Vai viņš ir atteicies vai viņam nav iedots. Nu ticamāk, ka viņš ir bijis pilnīgi pret šo brīvo Latviju. Nu tā. Tad tie lēmumi. Piemēram, par "Atmodas", nu tas bija tas žurnāls, atgādāšanu līdz Kārķiem. Un pēc tam izplatīšanu. Nu pats par sevi tagad, paskaties internetā un izlasi, toreiz nekas tāds nebija. Vilnis arī rūpējās, lai tur saņemtu no Valkas tās "Atmodas", un tās arī izplatītu. Tad par Latvijas sadzīves tradīciju un tādu svētku atzīšanu, ka oficiāli svētki. Tādus rakstīja daudzus. Un parakstus vāca un tad atkal attiecīgām vietām nogādāja. Piemēram, vāca parakstus "Atbalstam rajona laikraksta nosaukuma "Darba Karogs" maiņu pret "Ziemeļlatviju"". Tagad arī "Ziemeļlatvija". Tā kā pirmā, tai Latvijas Republikas laikā. Tad kaut kādas tur konstitūcijas, nu, pamatlikumi. Iestājās par jauno konstitūciju, likumprojektu. Tad atkal tur vāca parakstus, pieņēma rezolūciju par Gorbunova un Ķezbera Paula atbalstu vēlēšanām. Tad par sarkanbaltsarkanā karoga atzīšanu. Tad atbalsta raidījumu "Labvakar". Nu, tādas tak nemūžam tagad lietas nedarītu. Tad par valodas likumu. Parakstījās. Kā Vilnis tur, savos dokumentos, bija pierakstījis, ka "uzrakstījām vēstuli par taisnīgāku valodas likuma ieviešanu. To parakstījuši 252 kārķenieši. Vācām ziedojumus Armēnijas zemestrīcē cietušajiem". Tai skaitā mēs arī tur, skolā, es atceros, ka grāmatas un ko tik. Kaut kādu naudiņu vācām un saldumus. Un tad vēl no tām lietām, ko tiešām Vilnis organizēja, tās bija sakopšanas talkas. Un tieši Ērgemes kapos. Jo tajos laikos tos kapus kopa, bet ne jau tādā mērā. Pieņemsim, kapu svētkos parasti bija lielais kombainieris, un gāja kombainieris, un uz tādiem kapu svētkiem vispār netika. Un tad sāka tos kapus vairāk kopt. Un ir pat saglabājušās tādas pateicības, ko Vilnis ir izlīcis: "Sirsnīgs paldies par piedalīšanos Ērgemes kapu talkas uzkopšanā!" Tur rakstīts: "Kārķu grupas vārdā, Vilnis Pētersons." Un: "Nākamā talka rudenī." Kārķu pamatskolas parku sakopa. Tad tur izvirzīja kandidātus pagasta vēlēšanās. Tādas tur visas tās lietas. Arī, protams, vēlāk jau uz tām barikādēm brauca. Bet to jau nešaubīgi nešķiroja, kurš Tautas Frontes biedrs, kurš nav. Kas nevarēja.. Piemēram, iznāk Tobīsa Jurģa tētis, tie.. Es

vienmēr atceros, ka tāds emocionāls brīdis. Viņi nebrauca, viņi tā kā preču zemnieki, nu tie pirmie zemnieki, kuri ieguva zemi. Un rudenos arī, kad lēma.. Agrāk mēs padomju laikā ar skolēniem gājām strādāt talkās. Apmēram vienu mēnesi, citās skolās mācījās, citās skolās vispār tikai gāja talkās. Mums tā kā savienoja - pus dienu mācījās, pus dienu gāja talkās. Un savukārt zemnieki tagad ieguva zemi, un tad lēma, ka vajadzētu zemniekiem kaut kādiem bērniem atļaut iet tajās mājās. Kartupeļus lasīt. Un, jā, Tautas Frontē tad sprieda, ka zemnieki, kam ir dēli, vajadzētu, ka kaut viens dēls paliek strādāt mājās, un neņemt armijā. Un tad tas viss vēl netika savienots, bet par tādām lietām arī sprieda Tautas Frontē. Arī dzīvokļa jautājumi, par dzīvokļu rindām, jo tad jau bija visu laiku jāstāv rindās. Un Vilnis tā drausmīgi bija uzrakstījis par vienu cilvēku, kas no vadības ir saņēmis to *līvānu māju*, bet daudzbērnu ģimenei netika iedota tā māja. Nu tādā veidā, ka tā lieta jākontrolē līdzī. Nu tāpat arī barikāžu laikā par tiem zemniekiem. Jurgā tētis negāja barikādēs, bet atveda produktus tikai. Un bērniem arī liekās tā emocionāli, kad es stāstu, ka viņš teica tā, ka "ko es atvedu visu, tas no personīgiem krājumiem. Ko ātrumā varēju savākt, to atvedu. Tur vairākus maisus kartupeļu, pienu, vistas, pašceptu maizi. Tā visu no paša audzētiem graudiem.". Ka viņš nevar braukt, ka viņam trīs bērni vedami skolā. Tāpat arī tāds otrs, Galzons Jānis, arī preču zemnieks, tad teica, ka "ja pārtiku vajadzēs, sūtīsim vēl. Vedīsim kaut no kūts ārā. Jo cerība ir.". Teica, ka pilnīgas pārliecības nav, bet cerība ir. Katrā ziņā, ja mēs paskatāmies to mazo laiciņu pirms Tautas Frontes, cik cilvēki bija izbiedēti, to jau es arī stāstīju tādu situāciju. Es sāku strādāt 84. gadā. Tas bija 86. gads, un atmoda bija 88. Es jau Partijā nebiju, bet mamma jau bija Partijā, jo viņai jau vispār nebija praktiski izvēle, jo viņa bija vadošais cilvēks. Kā galvenā agronome visu laiku, un vecaistēvs izsūtītais, un tad, lai varētu pastāvēt un dzīvot, tad jau arī viņa bija Partijā. Bet viņa jau, protams, visas šīs neatbalstīja. Bet nu tajā Partijā bija arī vismaz 40 - 50 cilvēki. No pagasta. Un tagad vēl atceros, bija muzeja lielajā zālē Partijas sapulce. Un tajos laikos obligāti bija jāpasūta komunistiskais žurnāls, "Komunisti" saucās, koši sarkanos vākos. Nekad neviens viņu tak nelasīja, nu tikpat kā neviens vispār nelasīja, bet bija jāpasūta. Mēs savā laikā no tiem uztaisījām sirsniņas kāzām, jo tad jau tādus papīrus, smuki sarkanus papīrus nevarēja dabūt. Un tagad lielā sanāksmes diena. Nu cilvēki jau savā starpā.. Ja netaisīja to ideoloģiju, tad pat nebija tik lielas intrigas un kaut kā vairāk sadzīviskas runāšanas un aprunāšanas, bet kaut kādās tādās lielās lietās sadzīvoja labi. Un tagad tā sanāksme, un viens punkts arī, ka "Brūveļu Rita nepasūta "Komunistu". Tā kā ņem mūsu mammu priekšā. Tā mamma pat taisnojās, ka viņa tur citus kaut kādus pasūta. Nu neko, viņa pēc tam arī vairāk nepasūtīja. Bet es biju pārsteigta, ka pilnīgi neviens cilvēks nepieciēlās un nepateica. Es bija gatava tūlīt piecelties un momentā to mammu aizstāvēt, bet es sapratu, ka, zinot, kā viss vienmēr jāklusē.. To situāciju, es biju ārkārtīgi pārsteigta, ka neviens, neviens. Kaut gan to mammu cienīja kā cilvēku. Nevienu vārdu neiebilda. Un pagāja tie pāris gadi, un

tad jau lēnām visi sāka karogus nēsāt, un visi par Latviju, bet nu tā tas sākotnēji bija. Nu jā, kā mēs ar Vilni braucām uz manifestāciju. Uz Rīgu. Tur, kur tā Akurātere, un viņa dziedāja dziesmu, un viņai balss aizķērās. Zini, to slaveno dziesmu. Bija ļoti, ļoti daudz cilvēku. Un tad mēs sēdējām tur, pie skatuves. Ja tā kā skatās uz estrādi, tad labā pusē, tā ļoti tuvu, lai visu dzirdētu. Un tāpatās daudzas jau lietas no tādām tā laika. „Čikāgas piecīši”. Kad brauca, tad jau arī Valkas estrāde bija pilna, pilna, mēs arī gaidījām, kad būs mūsu mājā, bet tad viņi aizbrauca citur. Pēc tam jau arī pie mums viņi ieradās. Tās pašas *piecīšu* dziesmas. Padomju laikā. Klases vakaros, uz mūsu māju nāca, kaut kur mežā, ka tik kaut kādā ballītē. Tas viss tika, tās dziesmas, tie paši šlagerīši, tos jau nedrīkstēja. Bija kaut kā, ka ballīte vai skolotāju diena, droši vien skolotāju diena, jo kā tad mēs varējām visi klases saimnieki būt pa to skolu, un kāpēc taisni mēs abas divas ar [māsu] Sandru, mēs jau tik muzikālas neesam, bet nu, acīmredzot, vai mums tu bija tā kasete vai kā tur bija, uzlikām to „Zilo lakatiņu”. Kas ir tā leģionāru dziesma, ko nevarēja dziedāt. Tā jau vienmēr mājas viesībās visi dziedāja, bet tādās oficiālās nedrīkstēja. Bet uz čeku neizsauca. Tad vienā reizē, kad mēs studējām, arī kaut kā Dievs nosargāja, ka kaut kāds 18. novembris, acīmredzot, bija. Bet viņš sakrita ar Studentu dienu. Un mēs bijām aizgājuši uz tām Teikas kopmītnēm. Un tad mēs tur dziedājām riņķī un skrējām apkārt tām kopmītnēm, bet daļa aizgāja pie Brīvības pieminekļa. Bet mēs negājām. Un pēc tam atkal tur kursabiedrus izsauca uz kaut kādām attiecīgām iestādēm. Bet mums atkal nekas nenotika un nekur neizsauca. Jo tur jau bija tā kā, ja tu negāji uz kaut kādām tur parādēm padomju laikā, tad varēja pat no augstskolas izmest. Zinu, ka kaut kur Liepājā bija. Un līdz ar atmodu arī šī reliģiskā brīvība. Nekur jau uz baznīcu nevarēja iet, ne organizēt. Un daudzi tam ļoti pakļāvās. Mēs arī Kārķu skolā sākām tās Bībeles izplatīt un lekcijas organizēt. Un direktore, acīmredzot, ātri atļāva to visu darīt un organizēt. Padomju laikā pilnīgi neiespējami. Kaut gan tas bija jau padomju pašās beigās. Vēstures mācīšana pilnīgi kājām gaisā. Tad es atceros, kā.. Neviens jau grāmatas vispār nenorakstīja, ar maisiem iznesa ārā. Es jau tajā dziļajā padomju laikā nemācīju, bet katrā ziņā tad brauca un skatīja, lai būtu visa šī padomju ideoloģija. Savukārt es piedzīvoju laiku, kad nāca un skatīja, lai nebūtu vispār neviena padomju grāmata. Bet reizumis jau, nu vēlāk it īpaši līdz absurdam. Ir jāsauglabā kaut kādi šie oriģināli. Labi, tur neviens nestudēs un tā, tāpēc man muzejā ir aiznesti diezgan daudzi, viss pat likās jocīgi, bet oriģināls ir jāsauglabā, lai ieraudzītu to, kādā veidā tas viss tiek pasniegts. Katrā ziņā ar visām mācībām, tas jau nebija, joprojām nav uz ceļa vēl tikts. Lai mācītu literatūras atstrādātās kā tas bija padomju laikā. Visi tie garie teksti kā grāmatās. Tu jau taču esi redzējusi padomju grāmatu?

Tina Pētersone: Īpaši nē, īstenībā.

Ilze Pētersone: Kādreiz jāparāda, viņas pilnīgi nelasās. Jā, un par to karogu. Galzona Inga bija savā laikā nopirkusi kostīmu karmīnkrāsā. Nezinu, kā viņai tas bija izdevies. Nu

interesanti kaut kā saglabājies, ka Vilnis bija Izpildkomitejas priekšsēdētāja vietnieks. Acīmredzot, par cik viņš bija Tautas Frontes. Un viņš uzrakstījis tādu lapu, ka atsakās no tā: „Kā mani aizmuguriski ievēlēja, tā es aizmuguriski atsakos no tā visa.” Kaut gan viņš varētu būt pavisam tuvu tam visām lietām. Kur šobrīd rautos desmitiem uz tādu vietu. Ja nu par tādām sadzīvīskām lietām, nu, protams, Ievai ar Pēteri tad jau bija raksturīgi tā, mūsu laikos vispār tās drēbes šuva, veda pie šuvējas, tās drēbes bija labas, tas pašas, ko valkāja, tās valkāja. un nemazam daudz nevajag. Tikai pēc tam, Ieviņas laikā sākās tās humpalas, šausmas tur no Rīgas gādāja, beigās vispār, ja padomā, vai uzvilka. Tai pašā laikā, kad Ieva un Pēteris bija mazs, visādus krekliņus, cepurītes, ko tik es, kad bērni dzima.. Ārkārtīgi daudz šuvu. Visu, visu, kad bērni dzima. Nu tad tās pirmās mantas atsūtīja, kaut kādas *kurtkas* un kaut ko skaistu, tad vispār bija kaut kas īpašs. Un atsevišķas pat lietotas, tad jau tā likās - kā tad tā lietotas -, tad jau pēc tam viss vilnis nāca vēl vairāk. Un atsūtīja tos riekstu sviestus. Un to, kas nekāds tāds nebija. Un tad Lieldienās vienmēr taisīja tās pakas vaļā. Un šķīstošā kafija likās kaut kas īpašs. Un, kad brauca tie „Čikāgas piecīši”, bet [māsa] Anduks jau ir gudrāks šitādās lietās, tad mēs bijām kaut kā dabūjuši taisni to šķīstošo kafiju. Un teica, ka šķīstošo tā kā ne, ka vajag to īsto kafiju. Un tad tāpatās. Nu tie *piecīši*, ko tad darīs. Mēs savu mūžu neesam tik tādi viesi.. Nu tagad jau liekās pats par sevi sataisīt tos latviešu ēdienus. Atceros, ka pirmo reizi pasūtījām Valkā, tai „Albīnē” kafejnīcā tos ēdienus. Un tad man liekas, ka atveda. Un tai pirmajā reizē neatbrauca. Kaut kas tur tāds bija. Bet savukārt, kad pirmajā reizē atbrauca [mamma māsiņa no Kanādas] Mirdzīte ar [vīru] Nikolaju, viņi tieši novērtēja tur īpaši frikadeļu zupu, auksto gaļu, uzpūteni, nu likās, ka tas ir vispār kaut kas īpašs. Jo viņi sajuta iepriekšējās vērtības, ar kurām viņi bija bērībā saskarūšies. Nu vecāmamma vienmēr stāstīja par savu māsu, žēl, bet viņa arī kaut kā sūtīja tās paciņas, bet reti. Bet daudz jau viņa nestāstīja. Bet tomēr, ka tās mūsdienu.. Ka padomā, ka visu mūžu nodzīvoja, nevarēja ne brīvi ar savu māsu satikties. Žēl, ka nepiedzīvoja to brīdi, kad tie radiņi atbrauca uz šejieni. Katrā ziņā, kad mēs vidusskolā gājām, bija stāsts par vienu naukšēnieti, kurš sarkanbaltsarkano karogu bija kaut kur izvilcis. Pēc tam arī nevarēja. Cieta pēc tam visa ģimene. Tie bija 70. gadi. Tāpat arī bija raksts kādreiz par Smilteni, ka tur ūdenstornī uzvilkuši. Nu arī tad pēc tam ar šausmīgam nepatikšanām. Sākumā arī tos karogus visus šuva no kaut kādām tur drēbēm. Protams, ka ne no īsta materiāla. Ā, es skatījos tajos materiālos, bija Vilnim rakstīts, bet es neatceros īpaši, ka viņš būtu tās pārraides. Tad bija tāds vietējais radio mezglis . Kur tikai pirmo programmu raidīja. Sauca par *plarkšķi*. Un tā visa aparatūra stāvēja tautas namā trešajā stāvā. Un tur vispār varēja ielaist informāciju, un tad bija doma kaut kādus raidījumus savus, arī Vilnim tur palaist par tiem notikumiem. Bet diez ko viņi to nerealizēja, jo beigu beigās katram ir savs darbs un sava dzīve. Tāpat arī *šitie* te arī, bija tas Andrejs Skrastiņš. Ministru prezidents. Par kaut kādām ekoloģiskām lietām arī, bija sprieduši

par atkritumiem, šķūnīšiem, veļas žāvēšanām, nu centrā. Nu tādas saimnieciskas funkcijas, kuras kārtojamas citā veidā. Tā kā ideoloģija līdz ar to saimniecisko vispusīgu domu sakārtošanu. Nu tā, ka saimnieko tā, ka tad mēs būsīm saimnieki, zinās, kā tad tur pareizi rīkoties un *riktēties*.

Tīna Pētersone: To jau vairāk nodarbojās Vides kustība, ne?

Ilze Pētersone: Jā, nu arī kopā jau gāja. Tieši tā, ka to vidi. Arī jau Īvāns. Viņš jau bija žurnālists, viņu ievēlēja Tautas Frontē. Viņš cīnījās par Daugavu. Par Daugavas HES. Tā kā tieši tā, tas ļoti ar to vidi. Tāpat par to papīrfabriku, ko tur beigās izcīnīja, ka nē. Tā kā tas ļoti, ļoti gāja ar vidi kopā. [...] Brīvlaikos vienmēr braucām uz Rīgu. Un tad bija tādas mākslas dienas. Un tad gāja ielās. Un tad vienmēr tas bija kaut kas tāds īpašs. Kaut kāda tāda kopēja gaisotne. Un tad arī vēl braucām uz tām „Imantdienām” 1. jūlijā. Arī ar tēti, viņš mira 79. gadā, 70. gadu beigās. Un tad bija arī tādi, kas nāca tautas tērpos un postalās, tas vispār likās kaut kas īpašs. Un tad vienā reizē aizliedza, tajā Vecpiebalgā. Bet tad tur atkal pie Dārziņa skolas tas „Menuets” spēlēja tādā nelielākā kompānijā. Uz tām mēs vienmēr braucām, tas bija kaut kas īpašs. Un tad mēs. Pilnīgi smieklīgi, no telefona būdiņas ar Sandru sazvanījām Kultūras Ministriju un prasījām, kāpēc aizliedza. Kaut gan it kā bail, bet bezpersoniski, neviens mūs nevarēs *nostučīt*, ka piezvanījām. Nu un tad arī, kad Ieva bija maza un Pēteris, braucām uz tām pašām „Skroderdienām”. Jau kuro reizi. Rīgā redzēja „Skroderdienas”. Tur, Druvienā, to lugu izrādīja. Uz Blaumaņa „Brakiem” tās pašas „Skroderdienas” braucām. Tā vispārējā gaisotne. Kaut gan tu zini, kas viss tajā lugā ir. Kolhozā tad nāca arī tādi Dimitera plakāti, tādi bez vārdiem, iekārtu it kā graužoši. It kā neko, bet tajā pašā laikā.. Neviens viņus tā īsti nevāca. Varbūt arī tā nenovērtēja. Bet es savācu. Kaut ko nopirku, bet pamatā no turienes. Man bija baigi lielā kolekcija. 89. gadā. Klasē izliku pa visu sienu. Un neviens jau neko neteica, bet man tā mūsu iepriekšējā vēstures skolotāja pateica, ka "es klasē nenākšu". Un tā es dabūju viņu visu novākt, un žēl, atdevu visu Andukam, aizgāja viss bojā. Par padomju iekārtu, Latviju. Bez tekstiem. Es strādāju kolhozā, lielākoties viņi nāca, tika uz klubu sūtīti kaut kādā brīnumainā kārtā daļa. Bet viņus jau neviens nekur neizlika. Un tā es viņus visus savācu. Un daudziem likās nesaprotami, kādā veidā viņi tur ir attēloti. Un tad vēl tētis mums padomju laikā vairākas reizes teica: "Laiki var mainīties." Un arī tā kā politikā iesaistīties. Un, protams, ka mēs bijām par visām tām latviskajām lietām, bet katrā ziņā domāju pie sevis, ka nu nemūžam nevar mainīties nekas. Nu kā var šitādā iekārtā kaut kas mainīties, nekas nevar mainīties. Un par to cepuri, [mamma brālis] Vilītis, esot kolhoza priekšnieks, redzot, kā visa tā ekonomika norit, viņš arī teica, ka „salmu cepuri sagriezīs un apēdīs, ja tiešām Latvija būs brīva”.

Tīna Pētersone: Nācās vien ēst to salmu cepuri...

Ilze Pētersone: (*Smejas*) Jā, vēsture klusē, vai apēda. Priekšvēstnesis tai atmodai, tās manifestācijas. Vēl nozīmīgāk kaut kā emocionāli. Tas bija kaut kas īpašs. Jo to kopību sajūst, to garu bez vārdiem. Mēs tak tur braucām, Ieva ar Pēteri bija pilnīgi maziņi, ar uz tādām vietām nebrauca, bet tā tautas kopējā būšana. Nu tagad jau pilnīgi citādi, pasaules elpa un viss pārējais. Bet tas kaut kā citādi, tā kopā būšana. Tad vēl, jā, bērniem neko īpaši nepaskaidroja, kā tas ir tagad. Padomju laikā jau bija pierasts no pusvārdiem, pusteikumiem saprast. Liekās, ka tu to saproti, bet tagad daudz vairāk vecāki skaidro bērniem. Daudz runājas, pievērš uzmanību. Interesanti, ka tās avīzes, ko [māšas meita] Silva, Pēteris, Ieva taisīja. Tad var teikt, ka patriotisms no bērna kājas. Tajā logo bija ielikts tajā laikā Guntis Ulmanis, prezidents. Bija tā mājas avīze, kaut ko Vilnis darbā nokopēja, bet principā jau viss bija ar roku rakstīts. Un katrā ziņā bija atbraukusi Gunta Ulmaņa radiniece, viņa paņēma pat Guntim vest, ka tāda avīze. Ja tā padomā, kas tad tādu taisītu, bija kaut kas par to Ulmani arī rakstīts.

Intervija ar ZIGRĪDU STŪRMANI

Tīna Pētersone: Ko Jūs atceraties no atmodas laikiem?

Zigrīda Stūrmane: Es jau biju pensijā. Mēs klausījāmies radio. Tad, kad bija lielā manifestācija, mazbērni bija mazi, es paliku ar mazbērniem mājās, bet meita aizgāja. Un dēls. Viņi aizgāja uz to manifestāciju, kas bija Mežaparkā, un tad bija Tautas frontes dibināšanas kongress, un tad mēs mammu nosēdējām visu dienu pie televizora un skatījāmies, kā tas viss notiek. Bija tā, ka tā veselība bija tāda, kāda bija, un uz barikādēm es personiski nebiju. Bet, kā lai tev pasaka... Ko es vēl tur no tā atceros... Tas, ka bijām pielipuši pie radio un caurām naktīm klausījāmies, kas notiek un kā notiek.

Tīna Pētersone: Bet Jūs pati tādā Tautas frontē nebijāt, ja?

Zigrīda Stūrmane: Nē, tur es negāju. [19]91. gadā es aizgāju pensijā. Bet es zinu, ka man darba kolēģe, viņa par cik dzīvoja centrā, tad viņa sasmērēja maizītes. Redz, [draudzene] Nora arī saka, ka nesa kafiju no rītiem, cigaretes šoferiem. Kafijā ielēja vēl balzāmiņu *bišķi, bišķi*. Bija sastādīts grafīks, kura vienu rītu, kura iet nākošā. Bet tā gāja ar tiem kafijas termosiem.

Tīna Pētersone: Jums bail nebija?

Zigrīda Stūrmane: Nē, kaut kā bailes... Nē. Bet tad es biju pie māsas, mēs bijām Salacgrīvā.. Viņa Salacgrīvā dzīvoja. Un mēs ļoti gribējām uz to Baltijas ceļu.. Kad bija Baltijas ceļš. Un sākumā jau kaut kā runāja, ka viņš iet pa to Tallinas šoseju, ka tur ies, bet pēc tam.. Kaut kā bijām cerējuši, ka mēs aiziesim līdz tai Salacgrīvai un stāvēsim tai ceļā, bet tad izrādījās, ka tas iet *šite*..

Tīna Pētersone: Caur Rūjienu?

Zigrīda Stūrmane: Jā, jā... Šeit pa šo ceļu. Un tad tas mums aizgāja [secen]... Tieša mana klātbūtne tur nebija. Nora gan stāsta, ka bija pie Ļeņina pieminekļa sadevusies rokās.

Tīna Pētersone: Kur tas atradās?

Zigrīda Stūrmane: Tas bija tur uz Elizabetes un Brīvības bulvāra stūra.

Tīna Pētersone: Pretī viesnīcai, ja?

Zigrīda Stūrmane: Brīvības iela sadalās divās daļās. Vienā pusē ir Ministru kabinets, otrā pusē ir pareizticīgo katedrāle. Pa vidu stāvēja Ļeņins.

Tīna Pētersone: Tad jau pašā epicentrā.

Zigrīda Stūrmane: Nu jā, kā tad! Ļeņins tak nevarēja nekur citur stāvēt.

Tīna Pētersone: Nē, bet es domāju Nora!

Zigrīda Stūrmane: Bija, bija.

Tīna Pētersone: Kā tas bija?

Zigrīda Stūrmane: Bija jau, redz, toreiz tikai radio.. Sazinājās. Nebija jau nekādi mobilie. Un tad jau cilvēki pilnīgi sasēdās, kam jau bija tie transporta līdzekļi, kas varēja kaut kur braukt, un tiem retajiem posmiem, kam bija mazāk.. Sasēdās kaut kādās mašīnās un pārbrauca uz tiem posmiem, lai iznāktu.. Lai varētu sadoties rokās. Rīgā jau bija pietiekoši, bet citur.. Rīgā tak, vai dienī.. Ko es tādu spilgtāku varētu pastāstīt? Es tikai dzīvoju līdz pie radio un arī televīzijā, ko varēju redzēt, ko rādīja..

Tīna Pētersone: Tad jūs pati nekur nebijāt?

Zigrīda Stūrmane: Nē, tieši fiziska mana līdzdalība nebija, garīga, protams, ka bija. Ar visu sirdi un dvēseli. Un redzēju tos kadrus, ko tagad rāda, kā Velta Puriņa saka, ka tie omonieši jau ir pie televīzijas torņa un nāk augšā un ka ir pārraide jābeidz... Tad bija tā drusciņ.. Kas nu notiks un kā būs.. Puriņa. Viņa jau skaidri un gaiši: "Gaidiet ziņas, tagad nāk omonieši augšā, pārraide ir jābeidz." Jo mēs tak bijām redzējuši tos kadrus drausmīgos, kas bija janvārī Viļņā. Tas bija briesmīgi, tas bija briesmīgi. Kā tur cilvēkiem sita ar tām laidēm pa galvām, un tur tak bija vairāk to upuru.

Tīna Pētersone: Un jums radinieki ārzemēs nebija?

Zigrīda Stūrmane: Nē, man konkrēti nē. Vienīgais tā, ka Pirmā pasaules kara laikā ļoti daudzi latvieši evakuējās uz Krieviju. Un mana mamma arī un mans vectētiņš, mammas paps. Un māsa evakuējās tur uz Krieviju, tad viņi tur, kur Rainis bija.. Tur, tajā izsūtījumā, un tur mammas māsa ieskatījās vienā poļu virsniekā, karavīrā. Un, redz, tur arī tas zibsnis nozibēja starp viņiem, un iestājās mīlestība starp viņiem. Un viņa aizbrauca kaut kādā 1923. gadā līdz tam polim uz Poliju dzīvot. Un tad pēc kara tas bija tā.. Skolnieku vecumā bērni bija, kad viņi atbrauca uz Rīgu. Ciemos. Un tad bija tā, ka viņai bija noteikts.. Viņa drīkstēja pie mums, dzīvot, bet nedrīkstēja nekur braukt ārpus Rīgas. Tas viņai bija stingri noteikts. Bet tai laikā manai mātai bija brālis, dienēja.. Toreiz bija milicija. Viņam bija tā forma, viņam bija braucamais, un viņš piesēdās pie braucamā ar to formu. Un ielika mašīnā, un mēs aizbraucām - mana mamma un es. Toreiz bērni nebija līdz, māsa strādāja Salacgrīvā MRS, MRS toreiz bija. Un aizbraucis ir, un toreiz taču bija jāsatiek. Un tad mēs [ar] diezgan trīcošu sirdi domājām, vai ta' nu būs kāds *nostučijis*, kā tad tur būs zināms vai nebūs zināms, ka viņa ir bijusi un pārkāpusi to noteikumu, ka nedrīkst izbraukt. Bet nekas nebija, viss tā kā norima it kā nekas nebūtu bijis, kaut kā mums tas palaimējās. Tad tikai tik daudz man ar tiem Stūra mājas vīriem varēja būt kaut kāds sakars. Jā, bet mums bija tāds sakars. Mana māsa vienu gadu pirms manis.. Viņa mācījās turpat, Lauksaimniecības akadēmijā Mežsaimniecības fakultātē. Un viņai bija diplomdarbs. Un viņai diplomdarba tēma bija "Dūmgāžu ietekme uz Rīgas pilsētas priežaudzēm". Tā koncentrēti izsakoties. Un tad es viņai braucu līdz gan uz Vecmīlgrāvi, gan

tur bija tās superfosfātu fabrikas, tur tie dūmi gāja gaisā, un fotogrāfijas.. Man atkal tas mūžīgais hobijs ar to fotografēšanu, es viņai tagad saku, tagad jāmēģina.. To Vecmīlgrāvi jau nekas, bet tagad viņai bija arī Grīziņkalnā tāpatās. A Grīziņkalnam blakus bij' armijas daļa. Un tu saproti, mēs tur staigājām pa to Grīziņkalnu un tagad fotografējam, un pienāk tagad paziņojums mātai un mammai ierasties Stūra mājā. Un padomā, mēs domājām, kas par *stelli*. Un izrādās, viņas tagad aiziet diezgan trīcošām kājām un tagad prasa - ko mēs tur esam fotografējuši un ko tā māsa tur... Nu, es tas fotogrāfs biju, bet mammai ar' prasīja to atbildību. Tur bija izsaukts uz māju un iegāja iekšā. Bija kaut kāds lodziņš, un tad vajadzēja viņam reģistrēties, un viņas kaut kur aizved uz kaut kādu tur kabinetu. Un tad viņas prašņāja un tincināja. Bet tad kaut kā varēja.. Acīmredzot, varēja pārliecināt, ka viņa, lūk, tur un tur mācās, ka viņai tāds diplomdarbs, tāda specialitāte.. Nu, tā... Paldies, Dievam, tā tas beidzās, bet fakts kā tāds tas bija.

Tīna Pētersone: Bet kā viņi varēja izsekot?

Zigrīda Stūrmane: Nu jā, tu redzi, kā viņi to izsekoja. Mēs tikai tur staigājām pa to Grīziņkalnu, pa tām augšām, un tur tās priedes, vairāk tie vainagi bija bojāti, tās mēs fotografējām... Dabīgi, ka fotografēja arī tā, skatoties, kā saule krīt, nu bet man jāskatās, es taču nevaru pret sauli... Un tā daļa visa tur bija sākot no Vārnu ielas un virzienā uz to Rūdolfa ielu. Tur virzienā, teiksim, uz Čaka ielu, Zolitūde visa, īsi izsakoties. Nu tas kvartāls viss bija. Un skaidrs, ka bija objektīvs pavērsts pret priedi, un, redz, kā viņi izsekoja. Redz, kā viņi izsekoja un pienāca uz mājām pavēste ierasties Stūra mājā. Un nevis vienai pašai, bet mammai arī ierasties līdz.

Tīna Pētersone: Un pirmās atmodas vēsmas?

Zigrīda Stūrmane: Nu, tur bija tā... Man bija onkulis viens, kas ļoti interesējās par politiku. Un tad, kad viņš satikās ar otru onkuli, tad viņi stāstīja, ko viņi ir dzirdējuši, ko „Amerikas Balss” ziņo, ko saka. Jā, klausījās „Amerikas Balsi”. Un tad viņi tur pārsprida, kas ir tas.. Un krievs.. Un tā, un *šitas*, un *šitas*. Bet vispār kā mēs pēc kara ļoti, ļoti cerējām, ka mūs tas... Ka varēs *šitos* te sakaut. Mēs ļoti cerējām, ka nāks angļi palīgā. Mēs ļoti, ļoti, ļoti cerējām. Bet tu redzi, ka nekas nesanāca. Un tad atkal kaut kā tā vaļīgāk. Bija jau, redzi, tas Hruščova atkusnis, tad tur varēja diezgan atklāti. Oj, vienreiz bija labā... Nu pēc Jāņiem mēs tādā kompānijā bijām, tur bija tas dzejnieks viens. Un tad tas dzejnieks izrunājās, un tad arī viņš rādīja, ka bija viņam nodrukāts.. Toreiz bija žurnāls "Liesma". Un tur tā vāka bija viņa dzejolis. Es to dzejoli visu neatceros, bet pirmo pantīņu es atceros, viņš man lasīja priekšā: "Lai citi man saka: "Beidz niekoties, tev vīra galva uz pleciem!", bet, vienmēr ar papardi tiekoties, man prātā nāk nostāsti vecie." Un tur ļoti izvērsts tas dzejolis bija, un tālāk jau bija arī tāds... Nu, tāds vairāk par to esošo stāvokli. Bet tas bija iespiests, un bija paredzēts, ka laidīs to klajā, bet pēdējā

brīdī atkal iznāca kaut kāds ziņojums no augšas, ka nedrīkst. Un tad viņš teica: "Tu, redz, cik tas žurnāls... To varēja palaist pasaulē, bet nekas neiznāca."

Tīna Pētersone: Bet tad viņam bija nodrukāts uz tā vāka?

Zigrīda Stūrmane: Nu, viņam bija nodrukāts, bet neļāva izplatīt. Vajadzēja to vāku paņemt un apmainīt pret kaut ko citu. Jo viņam tur bija kaut kas tāds uzrakstīts, ko *šitie* atrada, ka to nevar drukāt. Bet tās pirmās vēsmas... Nemaz nevaru atcerēties. Tas pacēlums bija milzīgi liels. Auseklīti toreiz visi sprauda pie mēteļa. Un tad gāja sevišķi uz to Mežaparku. Vai kā salasījās mūsmājās tie jaunieši, un tad viņi visi gāja. Auseklīši bija. Un toreiz bija stipri, stipri tāds.. Laiks rudenīgs. Toreiz kongress bija laikam 8. oktobrī. Un tā lielā manifestācija bija 7. Nu, varbūt es tur maldos par kaut kādu datumu, bet, šķiet, ka tā. Bet nu tas pacēlums bija tāds ļoti...

Tīna Pētersone: Cik tad Jums gadu bija pašai?

Zigrīda Stūrmane: Man pašai bija... Nu, tas bija [19]88. Nu tad jau, kas tur... [19]83. Man palika 50, nu tad kaut kādi 55.

Tīna Pētersone: Vai nebija laist bērnus uz barikādēm?

Zigrīda Stūrmane: Ar drebošu sirdi. Ar ļoti, ļoti drebošu sirdi. Ar ļoti drebošu sirdi. Bet viņi to manu baiļu sajūtu laikam sajuta, un tā īsti *riktīgi* tur viņi tā nestāvēja. Mēs tie pasīvie bijām. Ja visi būtu tā kā mēs, tad es nezinu, kā tur... Bet, nu, mēs tādi bijām, es pasaku skaidri un gaiši. Taisni tā fiziski nē. Mammai jau tas bija ārkārtīgi liels pārdzīvojums. Vai, viņa teica: „Mūsu Latvija”. Mammai bija „mūsu Latvija”, jo viņa atcerējās... Nu, es arī atceros Ulmaņlaikus, kad bija mājās.. Tomēr bija pārticība. Mamma teica, toreiz par 10 latiem varēja [nopirkt] labu kurpju pāri. Nu, un tad cik tad tur bija... Viņa bija grāmatvede pēc profesijas un labi pelnīja. Un tā viņas vājība bija kurpes. Un tad viņa teica, ka par 10 latiem varēja nopirkt labas kurpes. Mēs vēl brīnījāmies, kā tad tā... [..] Tad mēs arī skaitījām līdz balsis, kad balsoja Augstākā Padome. Vai, kā mums bija papīri un kā nosauca vārdu, tā mēs pievilkām vienu stabiņu. Un tā stabiņus skaitījām kopā. Un cik tad sanāca. Un tas viss arī bija ļoti liels pārdzīvojums.

Tīna Pētersone: Tur bija tiešraide?

Zigrīda Stūrmane: Jā, tur bija tiešā translācija... Tad vēlāk, kad atmoda bija, mums bija tāda uzskaitvede, un viņa bija represētā. Viņa bija Sibīrijā izsūtīta kā maza meitene. Viņa darbojās Tautas frontē, tad viņa mums piegādāja "Atmodu", laikrakstu. Un tad mēs visi, visi kāri tvērām. Un viņi gāja mums no Tautas frontes biroja, un tad tā "Atmoda" iznāca, un tad viņa nesa mums uz darbu tās "Atmodas", un tad mēs lasījām, kas tagad būs un ko darīs.

Tīna Pētersone: Bet nebija īsti brīvi pieejamas, ja?

Zigrīda Stūrmane: Nu, es ņemu, bet bija pietiekoši daudz cilvēku... Nu, tā kioskā nepārdeva. Kioskā nē. Bet viņi, lūk, caur tādiem brīvprātīgiem izplatītājiem. Tā meitene mums tur.. Nu, meitene sirvu galvu jau bija, protams, vecāka par mani. Sibīriju izgājusi, bet arī ļoti gaišs cilvēks. Un neko ar tādu nosodījumu neatcerējās, visu to... Ka ceļā satikusi vienmēr labus cilvēkus. To es arī varu sacīt, ka manā ceļā ar' vienmēr ir labi cilvēki trāpījušies. Man tā nekad nav bijusi ar tādiem kaut kādiem neliešiem nekāda darbošanās.

Tīna Pētersone: Nebija apjukuma sajūta, iestājoties neatkarībai?

Zigrīda Stūrmane: Es neteikšu... Man tā kā nav atmiņā... Nu tā kā, ka nezinātu, ko darīt tagad.

Tīna Pētersone: Jo brīvība jau arī rada apjukumu, tu nezini, ko izvēlēties, kā tagad rīkoties...

Zigrīda Stūrmane: Nē, nē, es tev pateikšu... Man visvairāk.. Man visbriesmīgāk bija tad, kad sāka.. Kad tā privatizācija notika. Ka tos cilvēkus lika ārā no tiem dzīvokļiem. Nu, tā bija drausmīgākā sajūta. Un tur, kur tad mums radās tie *bomži*. No cik... Nu, paklau, es vienu reizi redzu... Nu tāda tiešām.. Nu tāda inteliģenta sieviete, viņa miskastē meklē kaut ko... Viņa ir, nu, protams, viņa ir izlikta no dzīvokļa. Bet tad man tā likās tāda, nu tik šausmīga netaisnība. Nu kā var cilvēku tagad pēkšņi viens kaut kāds, kurš uzdodās par īpašnieku jeb par mantinieku... Par mantinieku viņš tikai varēja. Bet mēs jau tikai vēlāk dabūjām zināt, kā viņi tur visādāk pirka tās mantinieku tiesības. Viņš tagad saņem kaut kādu namu un visus met laukā. Nu, tad tā bija visbriesmīgākā sajūta. Nu, kā tas tā var būt, ka visus, nu, ne visus, bet daudzus met ārā uz ielas, ārprāts. Kad mēs to mežonīgo kapitālismu, ko tai laikā skolā, ko mums borēja iekšā, kāds ir tas mežonīgais kapitālisms, ka tas izspiež tos darba ļaudis kā citronus, un tad izmet grāvī. Nu, izmet mēslainē. Tā mums mācīja tie mācītāji, kas mums toreiz bija tie skolotāji.

Tīna Pētersone: Bet tas bija kuros laikos?

Zigrīda Stūrmane: Nu tas bija, kad sākās atmoda, kad jau atjaunoja tās tiesības uz to privātīpašumu, ka pasludināja, ka privātīpašums ir svēts, bet kā var to, kā var, pasaki... Ar vienu... Ar vienu rāvienu iznīcināt to, kas ir bijis 50 gadus. Cik tur ir, divas paaudzes dzīvojušas... Vairāk kā divas. Un it kā tas nebūtu nemazam bijis, nu kur tad...

Tīna Pētersone: Nu, tas nav godīgi ne pret vienu, ne pret otru...

Zigrīda Stūrmane: Bet tas ir visbriesmīgākais.

Tīna Pētersone: Bet jūs teicāt par to kapitālismu, to jums mācīja...

Zigrīda Stūrmane: Nu, to mācīja skolā padomju laikos. Nu, tā bija padomju ideoloģija, ka bija tas mežonīgais kapitālisms. To borēja no rīta līdz vakaram. Tā tas bija. Tāpatās *šito* te... Nu, labi, bija tev tas īpašums, bet viņus pēc tam uzcēla par daudzdzīvokļu namu. Nu, kā var

paņemt un sadalīt to zemi, to gabaliņu... Tā kā mums tur, Dzelzavas ielā, mums bija tas viens stūris no mūsu dzīvokļa... Pienācās diviem īpašniekiem. Un tad tur skaitīja, cik tos procentus vai kā tur tas bija... Tagad jau vairs to neatceros, bet es zinu, ka par to bija jāmaksā, jo it kā tas īpašnieks tagad ir izīrējis to savu īpašumu, kam tā zeme piederēja, viņš bija izīrējis, lai tik uzcelt tur daudzdzīvokļu namu. Nu, paklau, nu, kā var nerēķināties ar to, kas bijis 50 gadus... Nu, kā var cilvēku vienkārši ņemt visu laukā no dzīvokļa. Ļoti liela netaisnība. Ļoti liela.

Intervija ar ANDRIGU LOZDU

Tīna Pētersone: Kā tu atceries pirmās atmodas vēsmas?

Andriņa Lozda: Nu, tāpat 88. gadā man bija 16 gadu. Biju dzimusi 1972. gada 5. janvārī. Es mācījos Valkas 1. vidusskolā, un tā bija 10. klase varbūt.. Bet tolaik bija tā: man bija 9. klase, man bija 10. klase un man bija 12. klase. Es neesmu gājusi 11. klasē.

Tīna Pētersone: Kā tā?

Andriņa Lozda: Tāpēc, ka tajā laikā pārcēlās no vienpadsmit klasēm uz divpadsmit klasēm. Bet mūsu gadā uzreiz no 10. klases pārcēla 12. klasē, jo nebija programmā tādas 11. klases. Visu skolas laiku mana absolūtā interese ir bijusi kultūra, literatūra un kino. Un tās jomas es attīstīju tādā pilnā griezumā. Visu brīvo laiku veltīju tam. Sākoties atmodas laikiem, tām pirmajām vēsmām, es ļoti spilgti atceros, ka mēs ar vecākiem braucām Mežaparkā uz manifestāciju. Un mums salūza mašīna. Barona ielā. Nezinu, kādā sakarā mēs braucām pa Barona ielu, bet mums salūza mašīna. Ļoti spilgti atceros. Tāpat mēs braucām uz Mežaparku un beigās neaizbraucām. Tad 88. gads. Skola. Visas literatūras un tā tālāk. Visas mācības.. Un tas viss tā baigi spilgti un spēcīgi. Ļoti spoži es atceros.. No 80. gadu beigām sāka iznākt grāmatas. Dažnedažādas grāmatas, kuras nebija iespēstas padomju laikā. Viena no tādām grāmatām, ko es ļoti spilgti atceros, ir Zentas Mauriņas "Atgriešanās". Mums Valkā bija ļoti skaista grāmatnīca "Ābele", un mamma gāja no rītiem, kaut kādos konkrētos rītos agros, lai varētu tās grāmatas dabūt nopirkt.

Tīna Pētersone: Tās izpirka?

Andriņa Lozda: Tās ļoti ātri izpirka. Un padomju laikos tā tendence bija tāda, ka ļoti pirka, teiksim, Vācieti un Ziedoni, un tos dzejniekus, bet, sākoties atmodas laikiem.. Nu, tos arī pats par sevi, bet vēl arī daudz, daudz citus. Tas bija tāds ļoti liels notikums. Mamma nāca mājās un vienmēr dāvināja tās grāmatas. Teica: "Lasi, lasi, mācies!" Baigi forši tas bija. Tā ļoti spēcīgi. Ļoti spēcīga atmiņa no tiem laikiem. Ka tieši mainījās visas tās varas un tā tālāk. Ļoti labi es atceros arī Valkā, kad pacēla virs kultūras nama 18. novembrī.. Gadu gan es neatceros, kaut kāds 89. varētu būt. Bet pacēla sarkanbaltsarkano karogu. Tas bija, nu, baigais notikums Valkā. Kultūras nama otrā pusē. Tur, uz tāda paaugstinājuma, kur ir skatuves aizmugure. Tur bija gan tas mācītājs, gan meitenes tautas tērpos, gan viss. Mēs tik ļoti bijām pārņemti ar to notikumu, kad pacēla sarkanbaltsarkano karogu. Tas bija tik skaisti, un cilvēku bija milzīgi, milzīgi daudz. Un mēs, tādi skolnieki, tur skraidījām. Mēs dziedājām korī ar draudzeni Ilonu. Valkas pilsētas korī. Pie kultūras nama. Vispār tas koris bija diezgan liels, tur bija kādi 50 dziedātāji. Un tā arī bija tāda mūsu vakara ikdiena, kad mēs gājām uz tiem kora mēģinājumiem,

un tās visas dziesmas tur mācījāties. Jau ar tādu neatkarības vēsmu un tādu brīvības garšu apdvesti. Aizliegtie autori tika dziedāti. Nu, it kā kādreiz aizliegtie autori. Tas arī bija ļoti skaists notikums. Un vēl no vidusskolas gadiem es atceros, ka es pieņēmu lēmumu stāties *žurnālistos*. Un es ļoti nopietni apmeklēju divas lietas pēdējā vidusskolas klasē. Tātad tas ir 89. un 90. gads. Bija tāds laikraksts "Padomju Jaunatne", un tur bija tāda jauno žurnālistu skola ar nosaukumu "Noruna". Un es braukāju reizi mēnesī uz tām "Norunas" nodarbībām, un man likās tas ir tā ļoti forši, un tie jaunieši tādi ļoti motivēti, un grib rakstīt. Un paralēli es vēl vietējā Valkas rajona avīzē rakstīju, man liekas "Mūsu Zeme" saucās, jau pārdēvēta. Katru mēnesi arī rakstīju rakstus, tos publicēju. Visdažādākie raksti, lai vienkārši treniņa pēc.. Tagad jau nav problēmas, publicē jebko, jebkā, jebkas, bet kādreiz tā nebija, kādreiz tur bija tāda zināma cenzūra, un tā vis nevarēja. Nebija tā, ka uzrakstīji, un viņi vienkārši ņēma un publicēja. Tā diemžēl nenotika.

Tīna Pētersone: Par tādām patriotiskām tēmām?

Andriņa Lozda: Es arī rakstīju par patriotiskām tēmām pēc savas tā laika saprašanas, pēc izjūtas. Un, kā jau emocionāls cilvēks, arī pēc tā emocionālā stāvokļa, kas valdīja sabiedrībā, kas valdīja vispār medijos, kas valdīja pašu ģimenē. Kādas bija tās tēmas, par ko runāja. Mani arī ļoti, ļoti ietekmēja mana vecāmamma, kura bija pilnīgi 100% pārliecināta par to, cik tas ir labi un pareizi. Par to, ka šis ceļš ir vienīgais un īstais, ja tā Latvija būs brīva... Tas tā pilnīgi neiespējams likās.. Vai tas vispār varētu būt iespējams?!

Tīna Pētersone: Tā utopiski...

Andriņa Lozda: Jā, ka tas tā patiešām lēnām arī notika. Ļoti spilgtas atmiņas no arī šiem te gadiem ir svētdienu vakaros raidījums "Labvakar". Raidījums, kas bija jāskatās neatkarīgi ne no kā. Es pieļauju, ka es pat tajā vecumā vienu daļu no tā ļoti dziļi neizpratu. To dziļo jēgu un tā tālāk, bet man šķita, ka es izpratu, un klausījos to visu muti atplētusi. Un baigi interesanti bija tas, ka es tā raidījuma dēļ katru svētdienas vakaru gāju pie vecāsmammas, kura dzīvoja citur, daudzdzīvokļu mājā. Viņai bija tā 1. televīzija, tā kā Pirmā Rīga vai nu kā viņa tur saucās. Latvijas Televīzija. Un viņai gāja, un varēja pilnīgi mierīgi redzēt to visu, jo mums nerādīja, mums mājās bija tā, ka tikai centrālo televīziju varēja redzēt. Citus kanālus nevarēja. Un attiecīgi gāju pie viņas, un naktī nācu atpakaļ. Katru svētdienu. Labu laiku. Es nezinu, gadu vai divus. Kā likums bija tas svētdienas vakars tam raidījumam un punkts. Tur bija veselas burtnīcas ar to pierakstītas, ko tad runāja, lai mēs pēc tam varētu to pārrunāt un izteikt savas domas. Un tas bija tā interesanti, ka mēs tā ļoti, ļoti aktīvi ģimenē arī dzīvojām līdz tam, kas notiek Latvijā.

Tīna Pētersone: Kādi bija tie temati, ko aplūkoja?

Andriņa Lozda: Viņi runāja ļoti, ļoti daudz par politiku, par sociālajiem jautājumiem. Un Jānis Šipkēvics runāja par.. Bija vadītāji Inkevics, Rubenis un Šipkēvics. Šipkēvics runāja par man vistuvākajām tēmām, tāpēc, ka es jauna.. Par mūziku pārsvarā, par tādu mūziku, kas ir pasaulē aktuāla, un tas man likās: "Vou, cik forši, ka viņš to tā akcentē un izskaidro!" Un mana vecāmamma arī tad saprata: "Nu, ja jau Jānis saka, tad jau ir..." (*Smejas.*) Bet pārsvarā gan par Tautas fronti, gan par Interfronti, kas bija kā opozīcija. Gan par personībām vienā pusē un otrā pusē. Par viņu pārliecībām, analīze, viedokļi dažādi, viņu pašu analīze... Arī visi tie riski, it kā riska jautājumi, it kā riska intervijas visvisādas. Piemēram, vai kāds tur ir melojis par kaut ko vai nē... Mums tie viedokļi pārsvarā balstījās.. Mums jau nebija tāda kaut kāda papildu informācija, lai mēs tur varētu izteikt ģimenei, vai ir vai nav viņiem taisnība. Mēs to pieņemām kā vienīgo patiesību - ja jau viņi saka... Patiešām - kam tad vēl ticēsi, ja ne viņiem?! Mārtiņa Brauna mūzika ir tas sākums tam raidījumam "Labvakar". Tas arī.. Tiklīdz atskanēja un tā saule it kā cēlās un tas saullēkts it kā bija.. Vai saulriets, es jau aizmirsu.. Nu, labi nav svarīgi, bet tā doma, ka tā saule tā. Un pārvietojās pie horizonta. Tad likās: "O, jā, tas tāds apsoliņš tādi labai kvalitātei un kaut kam īstam." Jo tā noskaņa sabiedrībā jau, protams, bija uz vietas ļoti, ļoti laba un pozitīva, bet tomēr cilvēki ir ar ārkārtīgi dažādiem viedokļiem, tu jau nekad nezini, kurš īstenībā ir pozīcijā - kurš opozīcijā. Nu, tā.. Tā līdz galam nevar...

Tīna Pētersone: Diezgan liela uzdrīkstēšanās priekš tiem laikiem.

Andriņa Lozda: Jā, jā, nenoliedzami, jā.

Tīna Pētersone: Bet cik viņi ilgi tur darbojās?

Andriņa Lozda: Man šķiet, ka kaut kādus 5 gadus, 6. Varbūt, ka pat vairāk gadu. Bet pēc tam jau viņi kļuva lēnā garā "vieni no". Pēc tam jau nāca kaut kas cits vietā. Un nāca laiks, kad cilvēkiem vajadzēja ļoti daudz domāt par citām lietām un nebija vairs tas nekādā gadījumā prioritāte.

Tīna Pētersone: Viņi kaut kā savu uzdevumu bija izpildījuši, acīmredzot.

Andriņa Lozda: Acīmredzot, jā. Ļoti veiksmīgi izpildījuši. Tādu auditoriju, kādu savāca viņi, es šaubos vai kāds Latvijas Televīzijas raidījums līdz šim brīdim ir savācis. Tas būtu ļoti interesanti tādu statistiku paskatīties. Un pat tagad, ja vēl ir kaut kādas televīzijas, kaut kas tamlīdzīgs, man gribas redzēt, kā viņi izskatās un ko viņi saka. Un es skatījos interviju ar Rubeni no viņa lauku mājas Smiltēnē, un tur viņam arī atbrauca tā "Labvakar" komanda. Un man bija ļoti interesanti dzirdēt, kā viņi šodien skatās un kā viņi atcerās tos laikus. Un es kā skatītāja, kā es to atceros. Un tur tās domas sakrita. Nu, par to, kas, protams, gāja ēterā, aizkadru jau mēs nezinām, kā skatītāji.

Tīna Pētersone: Varbūt atceries kādus pirmos kontaktus ar „ārpasauli”?

Andriņa Lozda: Vecāmmai bija brālis Anglijā, Londonā. Un man tas likās pilnīgs sapņu piepildījums. Ka tas ir kaut kas vispār.. Pilnīgi kaut kas.. Nu ļoti, ļoti superīgs. Bet tie kontakti ar viņu pilnīgi un absolūti neizveidojās. Es pat nevaru pateikt kuros gados, 90. arī aizgāja mūžībā. Ādolfs Bērtiņš. Bet tas bija ļoti īpaši redzēt tas fotogrāfijas, kādas viņi tur bija sūtījuši, kā viņiem tur klājies un tamlīdzīgi.

Tīna Pētersone: Tu pati kaut kādās organizācijās, kustībās neiesaistījies?

Andriņa Lozda: Tanī laikā vispār nebija tādas organizācijas. Sāka parādīties no kāda 92., 93. gada. Es zinu, ka ar Sarkano Krustu tur notika dažnedažādas tādas lietas.. Jauniešu organizācija, jaunieši dibināja. Tad viņi meklēja biedrus, bet tad es biju paspējusi apprecēties, un man jau bija jau bērns. Un tas viss nebija tik ļoti svarīgi tai brīdī. Man bija pilnīgi citas aktualitātes.

Tīna Pētersone: Bet tavi radnieki?

Andriņa Lozda: Tautas frontē... Es pilnīgi noteikti zinu, ka es arī esmu parakstījusies, ka es gribu iestāties vai esmu iestājusies. Bet, ka man būtu kaut kāda zīmīte par to vai kāda piemiņa, ka es tur esmu? Vienkārši tāds ikdienas cilvēks, kurš nebija sabiedriski tik aktīvs. Es līdzdarbojos visā, bet es negāju tur uz kaut kādām baigām sapulcēm, lai izteiktu savu viedokli, vai tamlīdzīgi, tā nē. Es biju procesā iekšā, bet man bija tās savas, tās jaunības aktualitātes, kas bija prioritāras, tas pats koris un mācības skolā, un ņemties ar to "Norunu" un to avīzi. Man tas bija svarīgāk nekā iet uz sapulcēm un tādas lietas darīt.

Tīna Pētersone: Vai tu biji Rīgā barikāžu laikā?

Andriņa Lozda: Es biju Rīgā barikāžu laikā. Jo tad žurnālistiem bija pirmā ziemas sesija. Pirmajā kursā. Tas bija baigi interesanti, jo, ja es nemaldos, tad eksāmeni tika atcelti vai kaut kas notika... Bija apmēram: "Visi braucat uz saviem laukiem, dzīvojiet savās alās." Jo tad daži no maniem kursabiedriem bija tādi ārkārtīgi aktīvi un ārkārtīgi publicējās, rakstīja. Tā kā es biju neklātienē pirmajā kursā, tad es uz tām nodarbībām braucu pa sesijas laiku reti. Noteiktos laikos. Nedzīvoju visu laiku Rīgā uz vietas, bet man bija jābūt uz sesijas laiku janvārī. Es atceros, ka es aizbraucu, un tad mums paziņoja, ka kaut kas ir mainīts vai eksāmeni pārcelti. Tā kā es tur tajās barikādēs piedalījos tikai kā pirmā kursa studente, iebraukusi pilsētā un uzzinājusi, ka mums eksāmeni būs jākārto vēlāk. Vienvārdsakot, tā ikdienas situācija 91. gada ziemā, janvārī noteikti bija citāda. To gan es ļoti spēcīgi atceros, ka mums otrajā semestrī bija mācības un darbošanās Latvijas Televīzijā. Un tad, lai tiktu iekšā televīzijā, bija saceltas.. Un arī pie radio Doma laukumā.. Bija sacelti priekšā lieli betona kluči, un, lai tu varētu tikt ēkā iekšā, tev vajadzēja pa tādu kā tunelīti iziet cauri. To es atceros. Bet tas jau bija februāris, varbūt marts. Es atceros to sajūtu, kad bija jāiet cauri tiem betoniem.

Tīna Pētersone: Bailes tajā laikā nebija?

Andriņa Lozda: Es domāju, ka bija gan tāpatās bailes, jo nevar teikt, ka man bija vienalga 18, 19 gados, kas ar mani notiek. Es nebiju revolucionāre, kas kāps tagad uz betona blūkiem un ar karoti kaut ko tur vicināsies. Es domāju, ka nē. Nebiju spēcīga savā pārliecībā. Es vairāk tāda intraverta šajā ziņā biju. Tas, ko es iekšā jūtu, ir viena lieta, bet es nevarēju to visu tā skaļi uz postamenta paziņot.

Tīna Pētersone: Vai atceries neatkarības atjaunošanas dienu?

Andriņa Lozda: Tā diena bija 90. gada 4. maijs. Un to dienu es atceros, jo visi skatījās televīzijā. Lielākā daļa. 4. maijs mazpilsētas cilvēkam, kurš mācās skolā, ir vienkārši darbadiena. Kaut arī pēdējā klase. Tas nozīmē, ka es skatījos to televīzijā. Es biju neizsakāmi laimīga. Mana vecmamma Alma Elstiņa un vectēvs Hugo Elstiņš iemācīja man vienu lietu. Tad, kad skan Latvijas himna un mēs sēžamies pie svētku galda visi stāv kājās un noklausās himnu. Tad tikai apsēžas un tad tikai var ēst. Protams, sarkasms un ironija ir pirmajā vietā. "Ai, nu, beidz, priekš kam, ko tu tur māžojies!" Bet tā sajūta ir joprojām - tad, kad ir himna, vienkārši piecelies kājās dziedī vai nedziedī.

Tīna Pētersone: Dziļā cieņa...

Andriņa Lozda: Jā, vecmamma bija tāda dāma. Vienmēr uz svētkiem, īpaši uz 18. novembri un tamlīdzīgi, tika klāts vislabākais galds ar vislabākajiem traukiem, un pati vienmēr bija sapucējusies. Un tāda viņa vienmēr gaidīja ciemos, kad mēs pie viņas aiziesim, un tā mēs tur tos svētkus nosvētīsim. Un vienmēr vislabākais. Viņa pa nedēļu tur knapinājās un ēda sliktāk, bet toreiz bija visvislabākais. Cik un ko nu varēja dabūt tanī laikā un tajā brīdī, bet tā tiešām bija.

Tīna Pētersone: Bet viņi piedzīvoja neatkarības atjaunošanu?

Andriņa Lozda: Viņi piedzīvoja. Viņi piedzīvoja arī [meitu] Dārtu. Viņi nomira 98. gadā. Dārta piedzima 97. Jā, viņi piedzīvoja to un lika ļoti lielas cerības. Viņi teica, ka Latvija var būt bagāta un var būt pārtikusi, jo viņa pati nāca no saimnieku ģimenes ar ļoti grūtu dzīvi un visām kara peripetijām, ar vīru mežabrāli. Tas Hugo, ko es pieminēju kā savu vecotēvu, tas ir viņas otrais vīrs. Teorētiski viņš nav mammas tēvs. Audzītēvs. Es jau citu neko nepazīnu. Labākais cilvēks, kas vien varēja būt. [...] Atgriežoties pie 4. maija, es atceros vēl to skatu, ko tagad rāda televīzijā, kā nāk tie Augstākās Padomes deputāti ārā un cilvēki viņu sagaida ar sveicienu pie Saeimas. Tad tā bija Augstākā Padome, nosaukums bija cits. Bet māja jau tā pati. Un kurš tur bija balsojis par un kurš tur bija balsojis pret to neatkarības deklarāciju.. Tas arī tā uzreiz tika paziņots. "Tie ir par Latviju, un tie varbūt ne tā..." Nevis varbūt, bet pavisam noteikti. Un savukārt dzīves laikā 4. maijam man ir pilnīgi cits saturs. Manam dēlam ir dzimšanas diena, dēls piedzima 4. maijā. Un tas arī kaut kā tā ļoti zīmīgi, ka datums tāds. Viņš gan 93. gadā. [...] Es atceros kā.. Nepateikšu datumu, bet 100% skolas laikā, kad pirmo reizi uz Valku, uz kultūras

namu atbrauca, ja nemaldos, Amerikas latviešu teātris. Es nezinu no kura krasta un no kuras pilsētas, bet viņi atbrauca ar izrādi "Bovarī kundze". Es atceros, ka zāle bija tik nenormāli pārpildīta, tas arī bija kāds 89., 90. gads. Zālē es stāvēju uz balkona, pie pašām durvīm kājās. Nu, ļoti, ļoti. Tas bija kaut kas īpašs. Un tā izrāde bija ļoti jauka. Tāda koķeta. Un otrs skaistais notikums no tādiem lieliem masu pasākumiem bija noteikti Valkas estrādē "Čikāgas piecīšu" koncerts. Tur arī tad nebija čiekuram, kur nokrist. Tiešām! Tiešām bija pārpildīta tā estrāde. Nu, ļoti emocionāli un skaisti. Es domāju, tur nekā tāda baigi nebija, bet tur bija tās emocijas. Vienojošās emocijas, kad satiekas latvieši no viena krasta un no otra krasta.

Tīna Pētersone: Jā, kaut kas neiedomājams...

Andriņa Lozda: Jā, neiedomājams, kā tu saki. Dzied latviešu valodā, dzīvo Amerikā. Un dzied latviešu valodā! Nu kaut kas vienkārši fantastisks. Un pēdējais notikums, arī saistīts ar skolu, ir tas, ka mums pēdējā, 12. klasē audzinātājs bija mūzikas skolotājs Aivars Trēziņš. Un tajā laikā "Bumerangs" bija absolūtā zenītā, tādā savu šlāgera dziesmu popularitātes zenītā. Man šķiet, nav cilvēka, kurš nezinātu, kas ir "Vilciens Rīga-Valka", piemēram, zina, ka iet vilciens no Rīgas uz Valku. Un tas ir tikai un vienīgi pateicoties "Bumerangam". Un mums bija tāds klases audzinātājs, kurš bija tajā procesā iekšā. Mēs lepni bijām, ka mums ir tāds klases audzinātājs. Un viņš bija tajā laikā tāds populārs, un mēs vienkārši viņam bijām audzināmā klase. Viņš tur braukāja pa visādām *amerikām*, koncertiem, un (*ar uzsvāru*) mēs viņam klase esam. Un tas tā baigi jauki bija. Un viņš tik un tā caur to visu, ka viņam bija tā nenormāla mūziķa slodze, viņš arī spēja turpināt darbu un tomēr arī darīt tās skolas lietas, un tas nebūt nav vienkārši. Un man arī ļoti, ļoti, ļoti labi atmiņā ir palicis pēdējais zvans skolā. Ne izlaidums, ne kaut kādas tādas *šeptes*, nekas tāds man nav palicis prātā. Man palicis prātā ir pēdējais zvans, mēs ar Aivaru visa klase gājām.. Valkā bija kafejnīca "Rota", tur bija ļoti brīnišķīga kafejnīca. Tāda tumša, tapsēta, ar tumšu koku. Un Aivars mums visiem uzsauca, ja nemaldos pusdienas tai pēdējā zvanā. Vai, nē, visiem laikam tur pa nelielai glāzei šampanieša. Tas bija tik, tik cilvēcīgi. Tik forši un tā ļoti patiesi. Un to nevar, protams, izdarīt kaut kur skolā. Nav nekādas tādas laikmeta liecības fotogrāfijās no šī konkrētā gadījuma, bet tas pats fakts bija tiešām ļoti, ļoti brīnišķīgs. Tiešām ļoti, ļoti jauki. [...] Tu mani ievēdi tādās ļoti labās, siltās atmiņās. Man tas laiks ir kaut kā ļoti dārgs. [...] Rokopera "Lāčplēsis", es tev nevaru nepateikt! Rokopera "Lāčplēsis", es viņu esmu redzējis 10 reizes tajos gados. Es gāju uz katru izrādi, uz kuru varēju, un tā notika Rīgas Sporta manēžā. Tas bija mans caurums cauri, es to "Lāčplēsi" visu zināju no galvas. Un pat republikas konkursā, daiļlasītāju konkursā, es dabūju atzinību ar Pumpura "Lāčplēsi". Tieši ar Pumpura "Lāčplēsi" 3. vidusskolā, tagad tā Rīgas Valsts 3. ģimnāzija, notika gala konkurss. Un tas bija baigi, baigi nozīmīgi tais laikos. Un tiešām Pumpura

"Lāčplēsis" nav tas vieglākais materiāls. Bet, ņemot vērā, ka Zālīte uzrakstījusi tik pasakainu libretu, viss liekas uz delnas tik saprotams. Brīnišķīgi. Tas "Lāčplēsis" ir vienkārši fantastisks.

Tīna Pētersone: Burtniekos nebiji?

Andriņa Lozda: Nē, es Burtniekos nebiju, tikai un vienīgi Rīgā. Tikai un vienīgi Rīgā. Ja nemaldos vairākās vietās, bet ļoti spilgti atceros tieši sporta manēžā. Man bija pilnīgi vienalga, kāda kompānija ir apkārt, ar ko es tieku, kā es tieku atpakaļ. Es to tiešām redzēju nenormāli daudz reižu. Personību veidojoši. To nevar tā ar prātu izskaidrot. Liekas, kāpēc tev jābrauc, ja tu vienreiz redzi? Es jau nebraucu, lai redzētu, es braucu, lai justu. Lai izjustu tās emocijas, kas liekas patīkamas. [...] Bet tas bija tiešām tāds ļoti piepildīts, nu ļoti skaists. Ļoti. Ļoti bagātīgs. Sajūtu. Es saprotu, ka nevaru to sajūtu nekādā veidā pagriezt atpakaļ. Un vecāmamma brīnītos par šodienas Latviju. Viņa noteikti brīnītos. Viņa neticētu, ka tā var būt. Viņa neticētu, ka var būt tā, ka cilvēki brauc projām no savas dzimtenes. Viņa tam neticētu. Un tie nav kaut kādi tādi laimes meklētāji. Nē, viņi brauc tāpēc, ka grib vienkārši dzīvot. Viņa noteikti brīnītos, jo lika baigās cerības uz to, ka viss būs iespējams savādāk un foršāk. [...] Tomēr savādāk uz to visu skatījies un domāji.. Ne jau tas, ka viegli.. Neviens jau nedomāja, ka viegli. Bet par to, ka tu vari patiešām brīvi dzīvot. Bija tāds teiciens par to, ka brīvi, viss vienalga, kaut vai pastalās, ka tikai brīvi. Nu, tā jau gluži nav. Ir arī citas lietas, kas būtiskas...

Intervija ar ZAIGU ALKSNI PHILLIPS

Tīna Pētersone: Cik gados Jūs aizbraucāt uz Ameriku?

Zaiga Alksne Phillips: Es biju pa priekšu Vācijā, un mēs iebraucām Amerikā 49. gadā. [...] Ļoti interesanti, es biju izbraucienā uz Ķīnu, kādus 10 gadus iepriekš [pirms neatkarības atjaunošanas], 81. gadā. Un tiešām redzēju, kas notiek komunistu zemē. Jo viss tur līdzīgi bija. Es pazaudēju savu pulksteni, man pulkstenis iekrita somā, un man nebija pulksteņa, bet es iebraucu ar pulksteni. „Kur ir Jūsu pulkstenis?“ Man bija jāzvejo laukā. Un tā bija tā pirmā saskare tieši ar komunistu laiku. Un tas bija arī Ķīnā. Un tanī pašā laikā man nāca atmiņā visi tie stāsti, jo mūsu draudzene arī bija līdzi, man līdzi bija Amerikas komanda, mēs braucām apskatīt slimnīcas, un tā no Amerikas tai pašā laikā arī satikās ar radiņiem vienā laukumā. Un mēs to zinājām, bez šaubām, es to sapratu, jo es biju dzirdējusi no visiem stāstiem. Kad sākās Latvijas plaukšana, no mūsu pilsētas arī aizbrauca viena latviete. Ar Zviedrijas grupu?

Tīna Pētersone: Helsinki?

Zaiga Alksne Phillips: Jā, Helsinku grupa! Uz Latviju ar Helsinku grupu. Un tajā pašā laikā stāvēja tās līnijas.. Baltijas ceļš.

Tīna Pētersone: Jums jau informācija pienāca?

Zaiga Alksne Phillips: Viņi dzīvoja mūsu pilsētā un to stāstīja. Tajā pašā laikā tas tika rakstīts arī „Laikā“. Tas mums, Amerikā, bija tā avīze, kas cirkulēja visiem. Bez šaubām, runāja par trimdu, bet runāja arī par Latviju. Māris Rudzītis to publicēja Ņujorkā, visi latvieši saņēma to. Un tas vēl tagad turpinās, tur vēl raksta par dzīvi Latvijā, par atsevišķiem cilvēkiem un arī vietējiem Amerikas latviešiem, arī kas notiek vietējos Amerikas latviešu centros. Tā kā tā informācija mums pienāca ļoti labi. Pirmo reizi biju Latvijā 87. gadā.

Tīna Pētersone: Kādas bija tās izjūtas?

Zaiga Alksne Phillips: Tās izjūtas bija šaušalīgas. Man bija līdzi mans tētis, mēs palikām Latvijas hotelī, bet iebraucot.. Man bail stāstīt, vēl tagad varētu arestēt par to, bet mēs sapakojām pakas, un man bija pieprasījums - trīs pakas materiāla latviešu karogiem. Man bija, es pasūtīju tos Amerikā, mēs dabūjām tos latviešu karogus. Es viņus tā sašuvu kopā un noliku kofera dibenā. Tas bija 87. gadā! Manas meitas arī abas divas. Un virsū es nopirku krievu avīzes. Kas bija publicētas. Un, bez šaubām, koferi tika atvērti. Un viņi sāka lasīt tās avīzes, un viņi nerakņājās vairāk. Tajā pašā laikā bija man somā video lentas, kuras kāds bija pasūtījis. Kas bija tukšas. Lai vienkārši dotu vietējiem ierakstīt. Un tās video lentas viņi paņēma. Glabāšanai. Mēs ielidojām Helsinkos un tad ar kuģīti pāri uz Tallinu, un tad ar busiņu uz Rīgu.

Bet mēs apstājāties pie tā pieminekļa, kur iebrauc Rīgā, un mums visiem bija ziedi līdzī, un nolika ziedus. Tur bija vairāki latvieši līdzī.

Tīna Pētersone: Jums nebija bail?

Zaiga Alksne Phillips: Tieši, kad mēs gājām tām kontrolēm cauri, man bija drusku bailes, bet es neapjēdzu, cik [loti] man vajadzēja baidīties. Tāpēc es iztaisīju tādu nejauku risku. Bet te mūs sagaidīja visi radiņi tumšās drēbēs pie hoteļa, kur iet iekšā, priekšīnā. Melnās drēbēs. Un visiem bija tie skati (pieliek plaukstas pie deniņiem, vērsot uz priekšu). Tādi iezīmēti. Un nekādu informāciju nevarēja dabūt. Un tad, kad mēs piebraucām pie Latvijas viesnīcas, kur mēs palikām, tad mēs varējām iet pa vienām durvīm iekšā, pie otrām sargi bija priekšā. Man vienreiz bija pastkartītes rokā, un mani apstādināja: „Kas Jums rokā?“ - „Pastkartītes!“ Un mans tētis augšā sēdēja istabā, un tad viņš sāka runāt par saviem laikiem, viņš satikās ar saviem laikabiedriem, saviem profesoriem, tad viņš sāka runāt. Es teicu: „Šššš!“ Un tad viņš palika ļoti dusmīgs un teica: „Zaiga, stop! Es zemē varu runāt, kā es gribu.“ (*Fragments angļiski, tulkots latviski.*) Mūsu istabas tika pārbaudītas. Un mēs visi to zinājām, mēs nogājām lejas stāvā, un mums vajadzēja nodot atslēgas atslēgu turētājam. Un viņa zināja, kur ikviens devās un kurā laikā atgriezās. Lisa [meita] aizgāja skriet pa parku, viņa sportiska. Un viņa nezināja latviešu valodu. Viņai piekodināju, kur ir hotelis Latvija, lai mūs atrastu. Mēs aizgājām uz parku runāties ar manu tēvu un [viņa] māsu, ko atveda no Alojās. Viņa bija akla, nebija redzējuši viens otru kādus 50 gadus. Viņa tā brauc roku pāri: „Ei, brālīti, tev nav matu!“ (*Aizlūst balss.*) Man ir tāda bildīte. Tas bija tanī laikā. Bet Latvija vēl nebija brīva. 89. gadā es biju atpakaļ uz Ārstu kongresu. Tad mums bija parāde, mēs gājām kā ārsti pa Rīgas ielām, maršējām. Un mēs tikai tā ievērojām - tās komunistu afišas bija visas apdedzinātas... [...] Tas bija vienreizēji. Mana personīgā sajūta, esot 1. Latviešu Ārstu kongresā Latvijā. Es biju runāt, biju viena no lektorēm. (*Fragments angļiski, tulkots latviski.*) Un tas bija neiedomājami. Jo tanī vietā mani vecāki gāja skolā. un es esmu tagad atpakaļ... Un sniedzu lekciju... (*Aizlūst balss.*) Tas bija vienkārši... Viena tāda.. Viena drausmīgi dziļa sajūta.

Tīna Pētersone: Un pēc 89. gada, kad Jūs atkal ieradāties?

Zaiga Alksne Phillips: Oi, es biju 90., 91. Es esmu gandrīz katru gadu bijusi divas reizes. Vienu gadu biju trīs reizes. Jo daži bija sakarā ar medicīnu. Daži bija sakarā ar.. Jo es biju tā, kas ierosināja Liepāju kā māsu pilsētu. Belvjū, kur es dzīvoju, bija māsu pilsēta. Un tas bija sakarā ar māsu pilsētu, nāciju un ārstiem. Un man tuvāks darbs bija ar Gunāru Jansonu, viņš aizgāja mūžībā. Jā, vairākas reizes [biju]. Bet tā emocionālākā, tā bija tā lielākā tieši Ārstu kongresa laikā 89. gadā. Mēs ielidojām no Ņujorkas kā ārstu grupa, privāts lidojums.

Tīna Pētersone: Bet visi latvieši?

Zaiga Alksne Phillips: „Gundegā“ es esmu no.. Es esmu viena no vecākajām „gundegām”. Ā, no kura gada tas varētu būt.. Kad es sāku iet universitātē. 53. gadā. Un es biju iestājusies korporācijā, mūsu ielā bija pirmā „Gundegu“ grupa. Es biju pirmā. Zini, iet pēc kārtības. Te es biju, iestājos, bija 34. „fils“. (*fil!* – 1. pakāpe korporācijā). Latvijā sākās no 100. fil!.

Tīna Pētersone: Latvijā tikmēr kaut kas notika?

Zaiga Alksne Phillips: Nē, Latvijā tajā laikā nekas nenotika. Mums bija saziņas, un Latvijā nedrīkstēja nemaz palaist ziņu, ka viņas pieder kādai korporācijai kādreiz. Un tās, kas pirmās iestājās Latvijā, bija Latvijas laika „Gundegas“ meitas. Bet, kad mēs ar Sintiju atbraucām Ārstu kongresa laikā, mēs ciemojāmies pie *gundegām*. Pa kluso. Tas bija atsevišķā mājā. Vienas *gundegas* mājā. Mēs visas satikāmies, un bija liels pūlis.

Tīna Pētersone: Un kā tā dalība korporācijā izpaudās?

Zaiga Alksne Phillips: Korporācijās mēs satiekamies kā korporācijas locekles, un vienmēr, kad tu aizbrauc uz kādu pilsētu, tu apzini tās *gundegas*, kas tur ir, un tu vari ar viņām satikties, viņas labprāt ar tevi satiekas.

Tīna Pētersone: Tā ir tāda kā latvietības uzturēšana?

Zaiga Alksne Phillips: Pa daļai latvietības uzturēšana un arī draudzība. Un iepazīties ar jaunām. Okei, kad es atbraucu uz Latviju, es vienmēr aizeju uz „Gundegu”. Tā es iekārtoju savu laiku. Man ļoti patīk Latvijas jaunās meitenes. Cik viņas ir cītīgas un entuziastiskas, un grib kaut ko darīt.

Tīna Pētersone: Ar ko Jums vispār asociējas Latvija?

Zaiga Alksne Phillips: Kā Jūs domājat – asociējas? Kādā veidā?

Tīna Pētersone: Kas Jums ienāk prātā, kad domājat par Latviju?

Zaiga Alksne Phillips: Man daudzas lietas ienāk prātā. Man ienāk prātā daži ārsti, ar kuriem es esmu kopā sadarbojusies. Un veicināju dažādas attīstības lietas Latvijā, Liepājā, kas ir mūsu draudzības pilsēta, ko es iniciēju. Un tajā pašā laikā iniciēju dažas medicīnas lietas apkārt Liepājai. Tad man ir korporācija. Korporācijas locekles. Un tad man ir atsevišķi cilvēki, ar kuriem es esmu iepazinusies kā ārste. Un ar kuriem es vienmēr satiekos un parunājos. Faktiski tas tīkls ir izveidojies ļoti liels. Ja es gribētu ar visiem satikties, man būtu jāpaliek mēnesis. [...] Kas vēl? Ļoti tā Latvijas kultūra. Man ļoti patīk aiziet uz Latvijas teātriem. Speciāli uz teātriem. Tas mums iztrūkst. Dažiem koncertiem vienmēr. Es iešu uz Raimonda Paula atceres koncertu. Un satikties. Man ir ļoti daudz pazīstamu. Tie ir *ekspatri*, kas ir atbraukuši un dzīvo Rīgā. Tad satiekos ar tiem. Kā, piemēram, Uldi Krauju. Un Muižniekiem. Lolitu Lāci, kas man bija klasesbiedrene. Mēs gājām pamatskolā Vācijā kopā. Un viņas māsa. Cella. Māra

Cella. Viņa raksta. Viņa ir rakstījusi grāmatu. Tā vairākas lietas. Mani ļoti tas atsvaidzina. Un izrauj no tās parastās dzīves.

Tīna Pētersone: Un, ja Jūs salīdzināt pirms 20, 30 gadiem un tagad – vai Jūs jūtat atšķirības sabiedrībā?

Zaiga Alksne Phillips: Ļoti. (Pamāj ar galvu) Ļoti.

Tīna Pētersone: Tas ir labā vai sliktā ziņā?

Zaiga Alksne Phillips: Labā ziņā. Atklātība. Var tiešām parunāt. Dziļāk parunāt. Jūs esat visi palikuši vairāk atklāti. Pastāsta par savu ģimeni. Iepriekš... (*Pieliek plaukostas priekšā acīm.*) Smaidi vairāk. Tie arī parāda inteliģenci. Atklātība ir tā lieta. Un mani vienmēr pārsteidz latviešu talanti. Kā, piemēram, tagad „ZIB*”. Viena no Latvijas meitene, kas ved bērnus pie manis mācīt, viņa saka: „Jāpaskatās tās „ZIB*” bikses!” Vai ne, tādi talanti! Un man šausmīgi patīk emocionālie.. Tie Dziesmu svētki. Dziesmu svētki ir vienreizēji. Tie ir pilnīgi.. Es vairs nebraucu uz latviešu Jāņu svinībām, tāpēc, ka viņas ir tik bālas. Piedošanu. Man tas nav to vērts. Braukt stundu ar pusi, varbūt sēdēt lietū...

Tīna Pētersone: Jūsu bērni – viņi nemāk latviešu valodu, ja?

Zaiga Alksne Phillips: Nē, Sintija prot.

Tīna Pētersone: Bet jūs savā starpā runājat angļiski, vai ne?

Zaiga Alksne Phillips: Mēs runājam angļiski, jā. Redz, lieta tā ir ar bērniem. No sākuma latviešu skolas bija briesmīgas pret tiem, kas nemācēja latviski.

Tīna Pētersone: Bet tur jau mācīja?

Zaiga Alksne Phillips: Jā, bet viņi nedomāja par mācīšanu. Viņi negribēja tos skolēnus kā tādus, kas nezināja. Un mani bērni sāka iet, bet viņi tika atstumti. Un viņi sāka justies slikti. Un es domāju – ja viņi sāk justies slikti, tad man viņus ir jāglābj. Viņi negāja ārā. Un tur viņi tikai gribēja uzturēt to latviskumu. Tikai tie, kas runāja latviski. Pie tā arī bija ļoti daudzi, kas nerunāja. Un pat no latviešu ģimenēm, daudz kur māte un tēvs ir latvieši, bet latviski nerunāja. Bet manā situācijā tas nebija. Tāpēc, ka izrādījās, ka mans vīrs bija nevēlīgs pret to. Viņš negribēja, ka es savus bērnus vedu uz skoliņu, ka iet uz vasaras nometnēm. Tas bija viens. Ivars un Ēriks gāja latviešu skoliņā. Mani brāļa bērni. No sākuma visi gāja... Mani bērni. Bet, kad sāka viņi kasīties.. Un lika viņus atsevišķā grupā.. Viņi vienkārši jutās.. Viņa gribēja saturēt kopā īstos latviešus. Liela, liela kļūda. Liela. (*Fragments angļiski, tulkots latviski.*) Tagad Aleksis dodas uz latviešu skolu, latviešu nometnēm. Mans mazdēliņš, kuram ir 8 gadi. Bet svarīgākais, lai atrastu tur kādu, kurš ir labs draugs. [...] Mans mazdēls Jēkabs pagājušā gadā bija Latvijā un brīnišķīgi pavadīja laiku. Un pēc tam, kad atbrauca atpakaļ, teica: „Vecmāmiņ, paldies, ka es esmu latvietis!” Viņi dziedāja. Un lieliski izklaidējās. Viņš mīl Latviju.

Tīna Pētersone: Vai Jums pasē ir rakstīts „latvieta”?

Zaiga Alksne Phillips: Jā. Es Jums parādīšu pasi. (*Izvelk un parāda.*)

Tīna Pētersone: Un Jūsu bērniem?

Zaiga Alksne Phillips: Maniem bērniem arī.

Tīna Pētersone: Un mazbērniem?

Zaiga Alksne Phillips: Mazbērniem vēl jādabū pase.

Intervija ar IGORU KALNIŅU

Tīna Pētersone: Vai Jūs piedzimāt Latvijā vai Austrālijā?

Igors Kalniņš: Es gribu pateikt, ka es tikai atbraucu uz Austrāliju 1949., tā kā man daudz nekādu atmiņu nav. Man pavisam viņas nav. Es nebiju dzimis Latvijā, kamēr visi bēga no komunistiem. Es biju dzimis Vācijā, un atrodos Austrālijā.

Tīna Pētersone: Vai Jūs piederat kādām biedrībām, organizācijām saistībā ar Latviju?

Igors Kalniņš: Es spēlēju basketbolu iekš „Daugavas vanagiem”, un es biju biedrs latviešu biedrībā Sidnejā. Un tāpat bija latviešu sapulces Sidnejā, tāpat kā Melburnā un Adelaidē. Un tā mēs visi satiekamies kopā. Bet es neesmu bijis ne uz kādu kultūras dienu vai ko tādu.

Tīna Pētersone: Vai Jūs pats esat tagad bijis Latvijā?

Igors Kalniņš: O, jā, jā. Pirmoreiz es Latvijā biju 1971. Gadā, kad es ceļoju pa pasauli riņķī. Un es satikos ar saviem brālēniem, kurus es nekad nebiju redzējis. Tādos laikos vēl bija tas, ka tur tikai septiņas dienas varēja dzīvot Latvijā. Un nevarēja ar radniekiem. Tur varēja tikai būt, ja atpakaļ viesnīcā līdz pusnaktij. Ārpus no Rīgas nevarēja braukt. Tāpat kā uz jebkuru citu pilsētu nevarēja braukt. Tas bija ļoti grūti. Bet bija baigi interesanti, jo es nekad nebiju bijis Latvijā. Pirmie trīs cilvēki, kuriem es prasīju, kā var tikt uz Dzirnau ielu, nemaz nesaprata latviešu valodu, jo runāja krieviski. Un tik tas ceturtais, kurš strādāja uz ielas, varēja man palīdzēt tikt uz Dzirnau ielu, kur mans brālēns dzīvo. Bet esmu bijis vēl Latvijā uz Kurzemes motociklu braucienu. Juris Gramba organizēja to, un es aizņēmos motociklu. Nākamgad atkal būs, bet nākamgad nebūs pa Kurzemi. Tā kā nākamgad es domāju atkal braukt, ja viņam *mocis* vēl strādā, tad es varēšu aizņemties viņa *moci*. Baigi patīk Latvija.

Tīna Pētersone: Jūs ļoti labi runājat latviski. Kā Jūs uzturat to latviešu valodu?

Igors Kalniņš: O, vienīgais cilvēks, ar kuru es pa īstam runāju latviski, ir mana mamma, un viņai tagad, jūnijā, būs 101 gads. Viņa ir vienīgais latvietis, ko es zinu. Ar saviem brāļiem es tikai runāju angļiski. O, nē, nē, man ir brālēni. Ar Jāni Mežinieku un Pēteri Mežinieku runāju pa *skaipu*. Bet man tā valoda nav tik laba, cik man patīktu.

Tīna Pētersone: Nē, nūdien nav tik traki! Bet Jūs saviem bērniem neesat mācījis latviešu valodu, jā?

Igors Kalniņš: Maniem bērniem? Nē, nē. Kāpēc, lai mācītu bērniem tādu valodu, ko viņi nevarēs nekad lietot? Un tad, kad atkal Latvija kļūva brīva.. Tagad, protams, žēl, ka neiemācīju saviem bērniem runāt latviski. Jo aizbrauktu uz Latviju, un, jā..

Tīna Pētersone: Bet vai viņi ir bijuši Latvijā?

Igors Kalniņš: Nē, nē. Mans brālis. Viņš brauks uz Latviju jūlijā. Tur viņš ar kaut kādu augstas klases ekskursiju, un Rīgā tik būs uz vienu nakti. Tā kā man ir mani divi brālēni un mana pusmāsa, visus tos cilvēkus gribētu satikt, bet nebūs laika.

Tīna Pētersone: Tur, Austrālijā, Jūs tiekaties ar citiem latviešiem?

Igors Kalniņš: Tur ir viens no Latvijas, [pazīstams] caur Jāni Mežinieku, viņam vārds Guntis Veisbergs. Un viņš dzīvo Sidnejā, bet es dzīvoju laukos, kas ir kādu piecu stundu brauciens no Sidnejas. Un viņš ziņo man, kad ir *skaiņā* un gribētu ar mani runāt, bet viņam tā latviešu valoda ir tik tīra! Tik perfekta, ka es gandrīz nevaru viņu saprast. Nē, nē, es varu viņu klausīties stundām, tāpēc, ka viņam tā valoda ir tik tīra, bet es nevaru ar viņu komunicēt, tāpēc, ka es runāju kā tāds trīs gadus vecs bērns, bet viņš runā kā tāds profesors. Tāpēc neesmu ilgu laiku ar viņu runājis.

Tīna Pētersone: Nē, nu tiešām Jums tā valoda nav tik slikta, tāpēc nevajadzētu par to uztraukties... Sanāk, ka Jūs arī esat bijis pēc neatkarības atjaunošanas Latvijā, ja?

Igors Kalniņš: Jā.

Tīna Pētersone: Un Jūs izjutāt atšķirības?

Igors Kalniņš: Es nevarēju ticēt, ka es ceļoju.. Divus gadus es ceļoju pāri pa zemi no Austrālijas cauri Eiropai, kamēr es tiku uz Latviju. Un es iebraucu Latvijā no Vācijas. Un es nevarēju ticēt, ka es iebraucu Latvijā. Laiks apstājās. Laiks ir gājis atpakaļ, es nezinu, kādus 40 gadus. Tas bija kaut kas jauns. Laiks apstājās, un es biju pavisam citā pasaulē. Ļoti interesanti. Un, kad es atbraucu atpakaļ uz Latviju tagad, tas ir pavisam citādāk. Tas viss ir jauns, tas ir skaists, tā ir Eiropa. Tagad ir jaunā Vecrīga. Tā kā jauna Rīga! Viss tas ir nokrāsots, viss ir jauns. [...] Ja tu dzīvo vienā vietā, tu neievēro, kā mainās lietas no dienas uz dienu, bet, kad tu esi aizbraucis projām un atgriezies piecus gadus vēlāk, tu redzi, kā tas viss ir mainījies. [...]

Tīna Pētersone: Kā Jūs uzzināt, kas notiek Latvijā?

Igors Kalniņš: Ir tādi maziņi *magazīni*, saucās "Rītums". Man mamma katreiz dod lasīt to *magazīnu*. Bet man interesē tikai kādas 3 vai 4 lapas aizmugurē, kas ir rakstītas angļu valodā, kur pastāstīts, kas iznāk latviešu ziņās, bet angļu valodā. Viss cits ir, kas Austrālijā.

Tīna Pētersone: Bet kā Jūs tikāt pie informācijas 80. gados?

Igors Kalniņš: Tad bija avīze... Nevaru atcerēties, kā sauca, bet tā bija drukāta Austrālijā, Sidnejā, un tajā bija ziņas par Latviju. Tagad mums ir SBS, valsts radio stacija, tad katru nedēļu vienreiz nedēļā vienu stundu stāsta, kas ir Latvijā. Kādas ziņas par Latviju.

Tīna Pētersone: Es skatos, Jums fonā Latvijas karogs un Latvijas numurzīme, kur Jūs pie tāda tikāt, to Jūs no Latvijas atvedāt?

Igors Kalniņš: (*Čukstus*). O, jā, to numurzīmi pa īstam te nemaz nevajag redzēt, jo to man viens draugs Latvijā nočiepa un atveda uz Austrāliju. Ā, un ārpus mājas man ir īstais

latviešu karogs, un tas ir augšā gaisā, tā kā visa pasaule var redzēt, ka *šito* gruntsgabalu apdzīvo latvietis. Visu laiku plīvo. Visu laiku.

Tīna Pētersone: Ar ko Jums vispār asociējas Latvija?

Igors Kalniņš: Tas tā kā es biju mājās. Es nekad nebiju bijis Latvijā, bet es jutos kā mājās. Tie cilvēki izskatījās tā kā es, tie bērni izskatījās tā kā es, tā valoda. Uz mājām ir latviešu valoda, avīzēs ir latviešu valoda. Laukos tu redzi bērzus un *viskautkas*, ko bērnbā tu biji dzirdējis un no bērnu grāmatām redzējis. Tas viss bija pa īstam, tas viss tur bija. Un tas bija fantastiski. Tāpēc es jutos, ka Latvija ir manas mājās. Es esmu ārzemēs, tagad Austrālijā nodzīvojis visus 67 gadus. Es nav *austrālis*, ja prasa man, kas es esmu, es saku, es ir latvietis. Tā ir mana sirds. Kā es varu būt *austrālis*? Tā ir latviešu asins, kam es piederu. Bet tas esmu tikai es. Maniem abiem brāļiem nav nemaz intereses aizbraukt apskatīties, kā Latvijā ir. Es nezinu, kas nepareizi viņiem.

Tīna Pētersone: Bet noteikti, ka ļoti maz cilvēku vispār zin par tādas valsts eksistenci.

Igors Kalniņš: Jā, kad es saku, ka esmu no Latvijas, viņi grib parādīt, cik dumji viņi ir. Ka nezin, kur ir. Bet daudzi no viņiem prasa, kur ir, jo tie citi saka, ka tas ir augšā, tur kaut kur pie Eiropas, Zviedrijas. Es teiktu, ka apmēram puse to cilvēki zin, ka Latvija ir tur augšā, kaut kur pie Polijas, bet puse nezina, kur viņa ir.

Tīna Pētersone: Un, kad Jūs bijāt toreiz, padomju laikos, jums nebija tā sajūta, ka cilvēki ir ļoti noslēgušies, baidās runāt?

Igors Kalniņš: Fantastika bija, kad es braucu atpakaļ uz viesnīcu, es nezinu, kā saucās Rīgā...

Tīna Pētersone: Viesnīca Latvija droši vien, tā pati lielākā.

Igors Kalniņš: Jā, jā, tā pati lielākā. Tur telefons zvanīja. Vienos no rīta telefons. Es guļu. Un es uzceļu augšā, un neviens tur nav. Un es domāju, ka tikai zvana, lai zinātu, vai es esmu istabā. Lai zinātu, vai esmu atgriezies atpakaļ uz istabu. Bija katru nakti tāda lieta. Un, kad mēs braucām uz Jūrmalu ar taksi, tad man pūsmāsa Brigita, tad viņa vienmēr skatījās pāri pa muguru, ka kaut kāda KGB automašīna mums brauca pakaļ. Un es izskatījos tā kā tūrists, un mēs braucām ārpus no Rīgas, kur nebija atļauts braukt, bet viņa man aizveda un parādīja Jūrmalu, mūs nenokāra, un viss bija labi. Tas bija 80. Es nekad nav bijis tādā zemē, kur vajag baidīties. Kur man seko.

Tīna Pētersone: Vai Jūs atceraties vēl kādus notikumus no tām reizēm, kad esat ciemojies?

Igors Kalniņš: Nē, man tikai vislabākās atmiņas ir. Kad mans brālēns redzēja pa logu, ka ārā atnācis tas alus *tanks*. Viņš paņēma krūzi, pēc tam piepilda ar alu un tad... Tas bija... Es nekur citur nebiju redzējis, ka var alu pirkt ar krūzi.

Intervija ar MĀRTIŅU BĒRZIŅU

Tīna Pētersone: [...] Daudzi izlēma no tās Vācijas tālāk doties, bet Jūs nolēmāt palikt turpat, ja?

Mārtiņš Bērziņš: Nē, nu parasti jau devas tie, kuriem nebija veci cilvēki vai mazi bērni, vai slimi nebija, jo tās visas valstis jau gribēja tikai darbaspēku. Un mēs bijām kopā trīs mazi bērni un vecaistēvs un vecaimāte, un tos neviens negribēja, jo tie nebija attiecīgie darbaspēki.

Tīna Pētersone: Bet Jums ir ļoti laba latviešu valoda, Jūs jau droši vien ģimenē ikdienā runājat latviski, vai ne?

Mārtiņš Bērziņš: Nu ar maniem vecākiem es jau vienmēr ikdienā runāju latviski savās mājās.

Tīna Pētersone: Bet ar savu ģimeni? Jūs viņiem mācījāt latviešu valodu?

Mārtiņš Bērziņš: Nu līdz 10 gadu vecumam es ar bērniem runāju latviski, bet tad kaut kā sieva negribēja. Nu sievasmāte. Bet savādāk jau nu viņi saprot jau latviski, bet viņiem ar runāšanu drusku grūtāk ir.

Tīna Pētersone: Viņi ir bijuši Latvijā?

Mārtiņš Bērziņš: 90. gadu sākumā meita nodzīvoja kaut kur četrus mēnešus Latvijā un fotografēja. Viņai tikai nelaimējās, jo viņa to filmiņu attīstīja, bet tur tas ūdens nebija, un viņa attīstīja, un plankumaina iznāca tā filmiņa. Un visa fotografēšana bija gandrīz par velti.

Tīna Pētersone: Un Jūs pats, kad Jūs pirmoreiz bijāt Latvijā? Pēc tam, kad Jūs jau bijāt dzīvojis Vācijā.

Mārtiņš Bērziņš: Pirmoreiz es biju.. Tagad nevaru atcerēties, vai bija 88. vai 89. Iepriekšējā gadā bija bijuši tie nemieri pie Brīvības pieminekļa. Katrā ziņā gadu pēc tam, kad tur vairs nevarēja ar mašīnu braukt gar Brīvības pieminekli, tika ceļi būvēti, jāsaka, kājceļi, un viss kā tagad izskatās.

Tīna Pētersone: Kādas Jums bija tās sajūtas iespaidi, kad aizbraucāt? Piemēram, salīdzinot ar Vāciju. Vai nejutāties atsviests daudzus gadus atpakaļ?

Mārtiņš Bērziņš: O, nu, nē, to jau visi zināja, un te jau, Vācijā, informācija bija par Austrumvāciju, un, jāsaka, es domāju, ka tur apstākļi bija līdzīgi kā Austrumvācijā. [...]

Tīna Pētersone: Jūs tur, Vācijā, uz vietas iesaistījāties kaut kādās organizācijās vai biedrībās latviešu?

Mārtiņš Bērziņš: (*Smejas.*) Jāsaka, ka es jau toreiz biju bērnu gadus, un pirmos 10 gadus es nodzīvoju pa nometnēm. Pa bēgļu nometnēm. Un divas no tām nometnēm bija pat kā koncentrācijas nometnes, ar tādām garām barakām. Tur jau tā latviešu... Nometnēs bija kādi

vairāki simti vai pat tūkstoši, tur jau tā latviešu sabiedrība bija. Un tā kā mēs dzīvojām vienmēr angļu, nu amerikāņu zonā, tad jau ēst, ko bija. Citās tad tur bija drusku sliktāk. Bet amerikāņu zonā bija vienmēr labāk. Mums laimējās, ka mēs visu laiku bijām amerikāņu zonā.

Tīna Pētersone: Bet, vai latviešu biedrībās darbojaties?

Mārtiņš Bērziņš: Nu „Daugavas Vanagi” ir latviešu biedrība, kura jau pastāv sākot ar 47. gadu, ja tā rēķina. Vācijā jau varēja tikai sākt reģistrēt 50. gadu sākumā, kad pārgāja no tām starptautiskajām organizācijām uz vācu saimniecību. Tad jau visa tā padarīšana ar bēgļiem, viss pārgāja, jo līdz tam laikam jau bija tie sabiedrotie. Krievi, amerikāņi, angļi un *franči*, tie jau katrs noteica savā zonā.

Tīna Pētersone: Un Jūs ar citiem latviešiem satiekaties? Jums tur daudz apkārt latviešu?

Mārtiņš Bērziņš: Nu tagad beidzamos 10 vai 20 gados latvieši ir ļoti sadalījušies, vairs nav tā, ka dzīvo kā nometnēs agrāk, bet katrs dzīvo savā pusē, savā pilsētiņā vai savā pilsētas malā. Tas nozīmē.. Te, Bavārijā, ir vismaz kādi 2000 vai vairāk latviešu, un Mīnhenē vai apkārtnē pāri pa 200 vai 300 latviešu, bet viņi jau dzīvo katrs savā malā, katrs savā pusē, un šeit pašlaik ir tā, ka.. Kā lai to vislabāk pateiktu.. Tie jaunatbraucēji jau grib paši savas organizācijas dibināt un visu pašu noteikt, un tādēļ tur tā sabiedrība.. Ir dalīta. Ne jau visur, bet ir dalīta. Dažās vietās ir tā, ka.. Mīnhenē pašlaik ir evaņģēliskā draudze, daļa jaunu cilvēku tur iet, un daļa atkal, ko apzīmē jaunie iebraucēji, reizi mēnesī satiekas kādā krodziņā, un iedzer alu, un tādā veidā satiekas.

Tīna Pētersone: Un Jūs tāpat arī aizejat uz kādiem pasākumiem?

Mārtiņš Bērziņš: Nu, ja pasākumi kādi ir, tad es aizeju, bet Mīnhenē pašlaik nekādu lielāku pasākumu nenotiek, izņemot piecreiz gadā dievkalpojums notiek, tur es aizeju. Tad pēc dievkalpojuma, tad kaut kur aizejam, uz kādu krodziņu, pasēžam, parunājam, iedzeram aliņu vai kādu tēju, vai kafiju, ko katrs grib.

Tīna Pētersone: Kā pie Jums Atmodas laikos nonāca informācija par Latviju?

Mārtiņš Bērziņš: Par Latviju jau informācija kaut kāda vienmēr sanāca. Nu, protams, jau padomju propaganda nāca, „Dzimtenes Balss” vai kā tur bija, bet to jau visi zināja, ka tā ir propaganda, un tad bija jau, protams, cilvēki, kuri sāka jau, es nezinu, kuros gados, sāka jau braukāt uz Latviju, apciemot piederīgos, un, protams, tikai vēlāk jau.. Vēlākos gados varēja izbraukt piederīgie uz Vāciju, bet tā bija tikai tad, kad viņi bija pensijā. Pensionāri varēja izbraukt. Nezinu, kad tas bija. 70. vai 80. gados pat. Šeit, Vācijā, protams, bija jāgalvo, ka par viņiem rūpēsies, bet nu tad nāca jau tie pirmie tieši kontakti ar Latviju.

Tīna Pētersone: Bet tad, kad Jūs 88. vai 89. gadā atbraucāt uz Latviju, vai Jums nebija sajūta, ka Jūs izseko?

Mārtiņš Bērziņš: Nu tas jau mani neinteresēja... Vienīgā reize, ko es.. Braucu ar ceļojuma grupu. Braucu vilcienā divas dienas vai es nezinu, cik tas vilciena brauciens tur bija. Ļoti garš katrā ziņā. Un tad jau tā bija vienīgā reize, kad es dzīvoju viesnīcā, es nezinu, kā viņu tur sauca...

Tīna Pētersone: Tā lielā droši vien, viesnīca „Latvija”?

Mārtiņš Bērziņš: Tur agrāk stāvēja Ļeņiņa piemineklis. Vai, jā, laikam agrāk tur mainījusi vārdu, vai viesnīca Rīga...

Tīna Pētersone: Tagad ir „Reval Hotel”, jā...

Mārtiņš Bērziņš: Jā, jā, jā, tur tas lielais, garais. Tas ir tas, kas gar Brīvības pieminekli tur iekšā, tālāk iet. Un ko tad viņi daudz varēja no manis. Labi, vienreiz vienā braucienā es aizbraucu uz Cēsīm, un tur es baznīcā sāku runāt ar to veco mācītāju, un tā grupa pazuda. Viņi teica, ka uz „Raunas vārtiem” ies, un, kad es izgāju ārā, neviens nezināja, kur tādi.. Ir tādi „Raunas vārti”. Vai viesnīca vai krogs. Un tad es domāju – es aiziešu uz staciju, nu kaut kā jau es tikšu uz Rīgu atpakaļ. Un tur es biju, pa priekšu paprasīju tam *busa* braucējam, tas teica, lai braucu ar vilcienu, un kur es vairs.. Man nebija nekādas kapeikas vairs, bet drusku lielāka zīmīte kāda, rubļi vai kas tur bija tanī laikā. Viens vaibstīdamies man iedeva to biļeti. Tad tur, kad es uzgāju uz perona, bija cilvēki ar puķēm, es jautāju vienam, vai tas vilciens, kas nāk, iet uz Rīgu, viņš teica: „Nu, kur tad lai viņš citur iet?!” Tas bija 14. jūnijs. Es aizbraucu atpakaļ, un tad mēs vakarā bijām uz „Ave Sol” koncertu, un tur 1. daļa bija mainīta, tur viņi spēlēja to „Dievs, Tava zeme deg”, to gabalu, un tad 2. daļa bija kā pēc programmas paredzēts. Tā kā tur jau bija pirmās pārmaiņas.

Tīna Pētersone: Kāda Jums šķita sabiedrība?

Mārtiņš Bērziņš: Nē, es tikai varu teikt, ka tad nākamā dienā vai kad biju viesnīcā [teica], lai es aizeju pie viesnīcas pārvaldes parunāties. Un tad bija viens no vīzas nodaļas, un tas jau bija no slepenā dienesta, bet tas tāds, jā, mierīgi parunāja, kur es esot un kā. Un es jau viņam pastāstīju, ka es jau tur ilgi neatrodos un tā tālāk. Un „vai man darbā kaut kas jāzina”, es teicu, ka „nevienam jau nekas nav jāzina”, jo tas bija agrāk, tagad tikai.. Tanī laikā jau vēl bija, ja strādā kaut kā.. Bija vienkārši jāpaziņo, ja brauc uz austrumiem, bet citādi nekas nebija. Un, jā, tur, „vai es dzīvošot un ko es darīšot”, es teicu: „Tas nevienam [darbā] neinteresē.” Un tad atbraucot, kad es tur ar visu savu bagāžu stāvēju tajā moteļa apakšā, tanī alejā, tad tas no vīzu biedrības nāca un turpat alejā: „Mārtiņ, nu brauciet atkal!” Bet man jau tur bez uztraukumiem bija. Katrā ziņā to mēs izdarījām, un mēs tad toreiz ar vienu braucienam braucām, kur mana māte toreiz bija līdzi, un mēs braucām, kur tur tas ir Ikšķiles.. Viņai tur tēva mājas, un tās mēs gribējām apskatīt. Mums bija tikai jānoīrē mašīna, un tad man jau mamma teica, kur tur brauc, bet, kad mēs piebraucām, tur jau vairs nebija pāri tiltiņš pa to Juglu, bet tāda koka laipa, nu tas

šoferis tad teica: „Nu tad jūs ejat tālāk, es tad gaidīšu, kamēr jūs nāksiet atpakaļ!” Nu tad viss tik stingri vairs nebija. Un toreiz kaut kas tika rakts, Rīgas-Maskavas šoseju laikam gribēja būvēt tur. Un tad mēs kāpām tiem kalniem pāri, bet atradām arī to māju, bet tur neviens nebija. Un tā apskatījāmies to, un tad braucām atpakaļ uz viesnīcu. Tā bija tas. Un, protams, daži jau teica, ka tur noklausoties visas runas, tai skaitā tās moteļa istabās, bet mamma teica: „Nu lai viņi klausās, mums nekas nav, ko slēpt.”

Tīna Pētersone: Un kad Jūs pēc tam atbraucāt?

Mārtiņš Bērziņš: Tad es tur katru gadu atbraucu, tad es manīju tās pārmaiņas, kā viss ātri mainījās tur. Vienu gadu... Tanī laikā produkti.. Daudzus ikdienas produktus varēja dabūt, to it kā netrūka. Un tāpat tirgus jau arī, to atceros, tirgus tā vai tā bija arī. Centrāltirgus, un, ja nemaldos, kaut kādi mazākie tirdziņi bija arī. Un, vienreiz, kad es aizbraucu, es tagad neatceros, kuru gadu es biju, kad aizbraucu, tad uzreiz visi veikali bija tukši, tad nekas nebija tajos skatlogos, viss bija tukšs. Izņemot mazie veikaliņi, kur maizi un pienu..

Tīna Pētersone: Tas bija pirms vai pēc 90. gada?

Mārtiņš Bērziņš: Tas bija 92. vai 93. gadā, es tagad nezinu, neatceros vairs to secību. Un tad vienu gadu es manīju, ka nāca tie privātie veikaliņi, un tad, kur viņi nāca, izbūvēja tos pagrabus, jo pagrabi jau bija tukši stāvēja, tie bija aizmūrēti, aizslēgti, un tad nāca privātie, un iztīrīja, un iekārtoja savus veikalus. Kaut kādus bāriņus un *viskautko*. Jo tur visur citur tās telpas nevarēja dabūt, bet tad vismaz tie pagrabi. Tur vieni otri diezgan glīti iekārtoti. Nu tad nāca visādi veikali, kur privāti, ēdnīcas, visādi maziņi restorāni un tā. Tie pirmie veikali, tur tālāk jau mājas tika renovētas un izlabotas...

Tīna Pētersone: Un cilvēku attieksmes ziņā arī jūtat atšķirību?

Mārtiņš Bērziņš: Nu cilvēki, viss, ko viņiem prasīja, viss ir „normāli”. Normāli, normāli. Tādu vienu atbildi skaidri nedabūju – jā, nu tas būtu tā vai tā, bet viss ir normāli. Tas ir vienīgais. (*Smejas.*)

Tīna Pētersone: Arī tagad?

Mārtiņš Bērziņš: Nu, jā, arī tagad vienmēr Latvijā saka: „Viss ir normāli!” Tur jau kāda kritika, tā nē. Un viens, ko es pamanīju tos pirmajos gados, tad jau daudzi bija bijuši Partijā, un, kad es aizbraucu vēlāk, neviens vairs nebija nevienā partijā bijis. Lai gan es skaidri zināju, ka tas tāpat kā Austrumvācijā, cilvēkiem, kuri gribēja kaut ko sasniegt vai studēt, tiem bija jābūt Partijā, savādāk viņi nekur netika. Un tad otrs, protams, ko cilvēki nestāstīja.. Taisnību, bija par ienākumiem. Jo tad, kad viņi.. Mēs tik maz pelnām, viņi ar teica, ka mēs tur divi, trīs vai pat daži četrās *stāžās*, kā viņi teica. Un, redz, saņēma to mazu aldiņu, ko viņi teica. Bet to tikai manīja, kad vienreiz, otrreiz ilgāk es biju nākamajos gados. Visam jau nevar ticēt, ko cilvēki stāsta.

Tīna Pētersone: Bet Jūs jau tagad stāstāt par pēcpadomju laikiem, vai ne?

Mārtiņš Bērziņš: Nē, tas jau pēc padomju laikiem. Padomju laikā es tikai to vienu vienīgu reizi biju. Tas jau bija *tanīs* 90. gados kaut kad. Tad jau bija visas tās pārmaiņas. Kaut kāda pārmaiņa.. Ka vienu gadu nekas nebija, bet tad otru gadu, kad sāka.. Nu tie pagraba veikaliņi, kad viss sāka iet jau uz priekšu. Vienu otru reizi skatījos, kad jau es biju vecpilsētā, tad jau teicu - jā, tur vienai atkal izlabotai mājai bija noņemtas tās *birstcaurules* -, un es jau teicu, ka tas kā padomju laikos, kad teica, ka viss jau pieder tautai, un ko tās caurules stāvēs pie sienas, manā dārza mājiņā tās labāk iziet! (*Smejas.*)

Tīna Pētersone: Ar ko jums saistās Latvija?

Mārtiņš Bērziņš: Man jāsaka, ka es labi jutos, bet es ar laiku manīju, ka tur.. Ļoti liela nozīme bija tai savstarpējai pazīšanai. Bez pazīšanās tur neko daudz nevarēja panākt. Bet jau nebija tā Latvijas pase, bet es jau, kā tikko to varēju dabūt, tā es man jau tur, Latvijā, attālāki radnieki ir, tie nokārtoja, un tā es jau, kad biju, aizgāju un izņēmu Latvijas pasi. Un nekādas problēmas nebija. Bet, ja man būtu pašam jāiet, tad es nezinu, vai tas būtu tik ātri noticis.

Tīna Pētersone: Bet Jūs esat tikai ciemojies, Jūs jau neesat dzīvojis, vai ne?

Mārtiņš Bērziņš: Nē, es esmu tikai vairākas nedēļas dzīvojis. 90. gados es gandrīz katru gadu braucu un pēc tam retāk.

Tīna Pētersone: Vai ir vēl kaut kādi stāsti, ko Jūs atceraties no padomju laikiem?

Mārtiņš Bērziņš: Nu padomju laikos... Cilvēki gan teica, ka viņiem slikti ejot un nav daudz naudas, bet cilvēkiem samērā, salīdzinot ar Vāciju, labi gāja. Jo tagad es pārrēķināju, ka toreiz viens saņēma 200 rubļus, tas atbilda toreiz apmēram neto 2000 *denmarkas* vai 1000 *eiras*. Tie 200 rubļi apmēram tik, cik neto. Redz, Latvijā nekādus nodokļus nemaksāja, tas jau bija. Bet Vācijā tomēr trešā daļa vai 40% aiziet nodokļi vēl klāt. Tātad, ja viņš 3000 *denmarkas* pelnīja, tad dabūja 2000 uz rokas apmēram. Un pa to varēja Latvijā samērā labi visu iztikt, dzīvokli samaksāt, mašīnu samaksāt, elektrību, ūdeni un kas nu bija tie ikdienas izdevumi. Man jau tur arī bija viens attālāks radnieks, teica: „Negribi, aizbrauksim uz Maskavu? Kas tev, neviens nevar neko izdarīt!” Un viņš arī, viņam pazīšanās, viena skolas draudzene, tā bija vadītāja, kā tad tur saucās nu, kur ir tā rūpnīca uz jūras pusi. Kā tad saucās apgabals, kas ir uz jūras pusi... No Rīgas... Nav pārāk tālu no Rīgas. Tur bija viena plastmasas cauruļu rūpnīca, un tad tur viņš tur sarunāja, ka es aiziešu apskatīt. Un tad tur es iegāju iekšā, man, protams, neviens neprasīja nekādus dokumentus, bet, ārā ejot, tad tur stāvēja viena resna krieviete, un tā visiem skatījās somās. Bet es izgāju ārā, un man neko neskatījās. Lai gan man kabatā bija fotoaparāts un viss. Bet neko. Acīmredzot, ka es neizskatījos tāds šaubīgs. Bet visiem citiem, kas nāca tur ārā, skatījās tur somās. Tiem bija somas jāatver un tā tālāk. Ko es zinu, tur laikam tās paražas bija tādas, ka skatījās, vai kāds ko nepaņem līdzī. [...] cilvēkiem, man tā izjūta, bija

lielāka tā kopības izjūta nekā tagad ir. Tagad tomēr katrs uz savu pusi, un, kad gāja tajos pārgājienos, tad kaut kur bija kāda sanāksme pie Daugavas vai pie Brīvības pieminekļa, tad viss, viss steidzās, ka jāiet un jādara, un tā tālāk. Šodien atkal daudz skatās uz savām partijām un kas ir partijas interesēs, nevis tautas interesēs. Jā, es jau biju tur visur, man jau bija tādi radnieki, kas visur apgrozījās, tad es biju arī uz *televīzijas māju*, tur arī es biju, un tad es biju arī tanī *automuzejā*, un tur es atceros, ka mēs iegājām, bija ļoti karsts laiks, un viens tur atnesa tādas lauku sulas, bet man garšoja kā alus (*Smejas.*) Viens, protams.. Tanī laikā es staigāju ar pazīstamo pa nakti pa Rīgu, un man tagad, beidzamos gados, likās, ka cilvēki ir uzmanīgāki dažos Rīgas rajonos pa nakti staigāt. Bet agrāk izstaigāja bieži vien pa nakti uz vienu un otru pusi. Un lielākas mašīnas gandrīz tagad visur ir. Toreiz bija žiguļi un tādas mazās automašīnas. Un, protams, komunālā satiksme, nezināja, kad tie tramvaji nāks vai nenāks, vai tie *busi* nāks vai nenāks. Es jau divreiz esmu bijis uz Dziesmu svētkiem, un kamēr tur aiziet, kamēr nāk atpakaļ, un tad tā braukšana tur, un visa tā iešana, to nemaz tā īsos vārdos nevar pastāstīt. [..]

Tīna Pētersone: Jūs tur, Vācijā, Jāņus svinat?

Mārtiņš Bērziņš: Nē, nu, protams, jā. Jūs zināt to mūsu informācijas platformu „latviesi.com”? Tur arī ir visi tie pasākumi, kur kas notiek. Kur visā pasaulē Jāņi tiek svinēti un viss un kas. [..] Es jau tur vēl esmu iesaistījies tanī „Daugavas Vanagu” [organizācijā] Vācijā. Viņiem ir tas īpašums „Bērzaine”, tas ir Freiburgā. [..] 5 hektāri. Liels. To iegādājās kaut kad 50. gados man liekas. Bet, protams, daudz jāuzlabo, jāatjauno, bet visā visumā ar to var būt mierā, jo daudz īpašumu latviešiem Vācijā nav. Tas nav kā Anglijā vai Amerikā, kur ārzemniekus neatbalstīja, tur iegādājās īpašumus, bet Vācijā jau valsts ārzemniekus atbalstīja, un neviens nedomāja par īpašumu iegādi. [..] To saziņoja latvieši no visas pasaules. Jāsaka, brīvās pasaules. Kad visi kopā salika naudu, tad varēja to centru nopirkt.

Intervija ar MĀRI SILIŅU

Tīna Pētersone: Sanāk, ka Tu piedzimi Kanādā, ja?

Māris Siliņš: Nē.

Tīna Pētersone: Latvijā.

Māris Siliņš: Nē, Zviedrijā piedzimu. Un tad kā *bēbīts*, vecāki atbrauca uz Kanādu.

Tīna Pētersone: Un cik Tev bija gadu, kad Latvijā sākās Atmoda?

Māris Siliņš: Labs jautājums. Kad sākās, kurā gadā Tu saki sākās Atmoda?

Tīna Pētersone: Teiksim, 87., 86.

Māris Siliņš: 87. Man bija 36.

Tīna Pētersone: Un Tu iesaistījies kaut kādās organizācijās tur?

Māris Siliņš: Jap, es biju, tur bija, vai tu atceries tādu - Vides Aizsardzības klubs? VAK. Tas bija ļoti populārs tajā laikā, es biju tanī klubā, un tad es biju priekšsēdis vairākus gadus. Kanādas nodaļai.

Tīna Pētersone: Kā jūs komunicējāt?

Māris Siliņš: Tas bija pirms interneta. *So* tur bija skrejlapas no Vides Aizsardzības [kluba], no Latvijas ziņās. Tad mums pašiem arī bija savas skrejlapas, tā kā biļete. Sarakstījām, aizsūtījām uz Latviju, izsūtījām latviešiem Kanādā, naudu prasījām no latviešiem Kanādā. Mēs saņēmām naudu. Ja kāds brauca uz Latviju, mēs iedevām 1000, 2000 dolārus Vides Aizsardzības klubam. Es nezinu, ko Vides Aizsardzības klubs darīja ar to naudu, bet es zinu, ka viņiem bija daudz demonstrācijas tajā laikā. Jo tanī laikā tas likās, ka tas bija labais veids kā piedalīties.

Tīna Pētersone: Un ko jūs tur darījāt tajā klubiņā?

Māris Siliņš: Mēs visādas lietas. Tur bija vairāki cilvēki, kas ir tā kā pētnieki dabas aizsardzībā. *So* tā bija viņu specialitāte. Tad mēs vairākas lietas no Latvijas skatījāmies, vai tā ir problēma, vai tur ir piesārņojums vai nav piesārņojums. Vai tur ir kas jauns, ko mēs darām, šeit, Kanādā, ko mēs varam aizsūtīt uz Latviju. Piemēram, mēs vienu video, pirms bija DVD mēs vienu video, divus video uztaisījām un aizvedām uz Latviju.

Tīna Pētersone: Kad Tu pirmoreiz biji Latvijā?

Māris Siliņš: 75. gadā.

Tīna Pētersone: Un kādi bija tie Tavi iespaidi?

Māris Siliņš: Bija super. Bet ļoti nospiedoši. Tā likās cita pasaule. Tas bija neticami, es teikšu. Likās tā kā fantāzijā. Un es nevarēju ticēt, ka eksistē tā. Neviens nevarēja runāt,

negribēja runāt nekādā telpā. Ja gribēja kaut ko nopietnu runāt, bija jāiet ārā parkā vai tirgū. Jo visi domāja, ka visu noklausās.

Tīna Pētersone: Un kad Tu pēc tam atbrauci? Arī atmodas laikā?

Māris Siliņš: Zini, es vairākas reizes esmu bijis, bet es tieši neatceros, kurā gadā. Es biju 90. gadā, es zinu.'

Tīna Pētersone: Bija kaut kas mainījies?

Māris Siliņš: Jā, tad bija liela starpība, es teiktu. Es varēju redzēt. Baigi cilvēki sajūsmināti. Priecīgi. Daži bija priecīgi, kas agrāk, 75. gadā, neviens nebija priecīgs. *So* tā bija liela starpība, es teikšu.

Tīna Pētersone: Un pēc tam, pēc atjaunošanas jau droši vien atkal bija daudz kas mainījies, vai ne?

Māris Siliņš: O, jā, visu laiku kā es braucu, es saku, lietas ir mainījušās uz labo pusi.

Tīna Pētersone: Vai padomju laikos tev arī vajadzēja apmesties viesnīca "Latvija"?

Māris Siliņš: *Well*, tikai 90. gadā mēs varējām dzīvot citur. Bet pirms tam, jā, pāris reizes mēs bijām, un bija jāpaliek oficiālā viesnīcā.

Tīna Pētersone: Vai Tev šķita, ka Tevi tur noklausās?

Māris Siliņš: Nē, nē, noteikti, ka bija, jo *tanīs* iepriekšējās reizēs tur vienmēr kāds bija klāt. *So* viņi uzreiz noklausās, kad tu esi lielā grupā. Jā, tur gidi ir, bet tur bija vairāki citi cilvēki līdzī. *So* tu nekad nezināji, kas tie tādi. Un, protams, ka tie čekisti, kas noklausās, ko saka. Bet nevis, ka kāds mums sekojis kaut kur ārā.

Tīna Pētersone: No Rīgas varējāt izbraukt?

Māris Siliņš: Oficiāli nē. Bet es izdarīju.

Tīna Pētersone: Bail nebija?

Māris Siliņš: Ai, tas nekas briesmīgs. Es baigi.. Ko viņi varētu darīt, viņi mani sūtīs mājās, tas ir sliktākais. Es neko nespieģojos, neko nedarīju bīstamu. Es tikai esmu braucis ciemos pie māšīcas. Es nezinu, kur viņa ir, kura robeža te sākās. (*Smejas*)

Tīna Pētersone: Ar māti un tēvu runāji latviski?

Māris Siliņš: Jā.

Tīna Pētersone: Un tagad savā ģimenē droši vien jau vairs nē, vai ne?

Māris Siliņš: Nē, nē, mēs tagad runājam latviski, bet es teiktu drusku maisīts ir šad un tad angļu valodā.

Tīna Pētersone: Arī ar bērniem latviski?

Māris Siliņš: Jā.

Tīna Pētersone: Bija tā pacilātība 90. gadā?

Māris Siliņš: O, jā, visi bija cerību pilni, visi sajūsmināti, visi demonstrējās, jo visiem patika tas, ka varēja piedalīties. Un līdz tam laikam neviens nevarēja priecīgs par neko. Izņemot seksu. Tas, ko es domāju, man vienmēr likās - dzeršana, pīpēšana un sekss. Agrāk, jaunos gados. Daudziem maniem radiem visiem jau bija bērni, bet es nemaz vēl nebiju precējies. Nu man vienmēr bija ideja - viņiem nav nekā cita, ko darīt. *So* es domāju, paskaties - viņi patur alkohola cenas zemas, cigarešu cenas zemas un sekss ir brīvs. Vienīgā priecīgā lieta, ko cilvēki var darīt.

Tīna Pētersone: Ar ko tev asociējas Latvija?

Māris Siliņš: Radi. Bet arī ļoti tā kā daba, smuka daba. Meži. Tādas man ir atmiņas par to. Tas ir, kas tieši nāk prātā tagad. Starp citu, par tiem veciem laikiem un varbūt vēl pagātņi - viena lieta, kas ļoti traucē, ir tik daudz krieviski runājošie cilvēki.

Tīna Pētersone: Tev traucē?

Māris Siliņš: Jā, [sievai] Mārītei vairāk nekā man. Nē, bet Tu zini, vienmēr tā ideja ir, ka.. Mēs jau uzaugot šeit.. Vienmēr bija tādi romantiski ideāli par vecajiem Kārļa Ulmaņa laikiem, un zelta laiki, Latvija, zin', ražoja bekonu, speķi, eksportēja sviestu. Tas, ko es vienmēr saku, es vienmēr domāju, ka es braukšu uz Latviju, un visi tautas tērpos. Ikdienā. Dziedās tautas dziesmas. Zini, ir jau, kas pārcēlušies uz dzīvi tur. Zinu, ka vairākiem cilvēkiem ir tāda romantiska, ideāla pasaule, kuru vecāki ir kaut kad iemācījuši, un viņus tas ļoti piesaistīja. Un viņi grib piedalīties, uzlabot Latviju. [...] Tu zini, man ir jāsaka interesanti par veciem komunistu laikiem, kā man jutās Latvijā. Priecīgākais moments - kad tu lido prom.

Tīna Pētersone: Tik traki bija?

Māris Siliņš: *Jap*, o, jā. Jo jutās, ka visu laiku kāds tev seko. Tā kā tāds smagums uz pleciem visu laiku bija. Kaut arī jauki visus radus satikt, bet tu nekad nejuties brīvs. Vienmēr domāji - kāds noklausās, kāds skatās. Tā kā tu aizej uz hoteli, vakarā stāv ar divām dežurantēm. 24 stundas dienā. Atnāc mājās trijos no rīta, kad noskata, tu redzi, ka viņas pieraksta kaut ko. Nu viņi katru novēroja. Istabā, cikos ieradās, cikos izgāja, es nezinu, kurš skatījās, bet... Man viens brālis tika *stūra mājā* izsūtīts. Tanī komunistu laikā. Jo viņš bija aktīvs šeit, Kanādā, politikā. Viņš bija nacionālās apvienības prezidents, priekšsēdis. Un tad aizbrauca uz Latviju, viņš teica, viņš neko sliktu nebija darījis, bet viņu uzreiz čekisti aizveda uz *stūra māju* un četras stundas tur. Viņam bailes bija. Nezināja, kas būs. Jo tanī laikā mums bija teikts oficiāli - es varētu tikt iesaukts Padomju Savienības armijā. Jo pēc likuma bija: pirmie pēcteči no tiem, kas aizbrauc no Latvijas, viņi vēl skaitās Padomju Savienības pilsoņi.

Tīna Pētersone: Bet, ja Tu esi projām, kā Tu vari tikt iesaukts?

Māris Siliņš: Ja tu aizbrauc ciemos uz Latviju. Viņi varētu.. Jā, viņi saka: "Nē, tu esi Padomju Savienībā, tie ir mūsu likumi!" Tur visu laiku cilvēki baidījās, tur daudzi nebrauca tāpēc.

Tīna Pētersone: Tev bail no tā nebija?

Māris Siliņš: Nu, man nebija. Es pirmoreiz aizbraucu ar volejbolu. Mēs bijām pirmie no kultūras sakarniekiem. Mums bija tāda izcila komanda, kas bija ASV, un es biju atbraucis no Kanādas. Un mēs spēlējām pret.. Kā sauca to.. „Radio VEF”. Tanī laikā man liekas tur divi spēlētāji bija Padomju Savienības olimpiskajā komandā. *So* tanī laikā bija daudz, tā kā teica, sabiedrība sašķelta pa kultūras sakariem. Par Latviju. Jo daudzi domāja.. Tur bija tādas divas grupas, daži cilvēki teica: "Nekādus sakarus ar komunistiem no Latvijas!" Jo viņi saka: "Viņi tikai mūs iespaidos." Un ko tur es nezinu, ko viņi darīs. Un tad tā otra grupa bija: "Nē, nē, nē, atsauksim visus tos dzejniekus un tā, kaut arī ir čekisti līdzī, bet izmantosim, kā mums patīk! Mums patīk noklausīties, it sevišķi dzeju, mūziku un tā." Tie cilvēki bija ļoti.. Tā kā cīnījās, teica: "Jūs esat komunisti, ja jūs braucat tur!" *So* tādā ziņā mēs bijām.. Tā kā mūsu volejbola komanda. Bija pirmā grupa, kas brauca no rietumiem uz Latviju, uz Padomju Savienības Latviju, lai kaut kopā sastrādātu. 75. gadā. Palikām divas nedēļas. Bet, kas notika tanī laikā, tu nevarēji.. Tas bija.. Tanī laikā viss tas bija organizēts, kur braucieni bija. *Busiņš*, brauksim uz "Mazo Sēnīti" restorānu, o, tad brauksim uz to kolhozu. Kaut kur Zvejnieki, es vairs nezinu, kas tur bija. Bet viss tas bija organizēts, vienmēr bija smuka sieviete blakus mums. Vienmēr domā, ka grib kompromitēt kaut kādā jomā, zini, seksuāli iesākt kaut ko, uzņemt bildes, uzprasa, lai strādā priekš *tevīm*. Vienmēr bija tādas idejas. Nebija daudz brīva laika, kad varēja kaut ko braukt pie radiem. Bet tad pēc vairākiem gadiem varēja palikt viesnīcā, bet tad tu dari, ko tu gribi. Agrāk bija jādara viss, kas organizēts. *Busiņš* - izbraukums tur!

Tīna Pētersone: Un visi bijāt latvieši, kas braucāt?

Māris Siliņš: Jā. Tā bija tā ideja! Tā ideja bija, jo mēs gribējām sadraudzēties ar Latvijas sportistiem. Tā bija mana ideja, daudzu mūsu ideja. Bet tā Latvijas volejbola komanda bija tik profesionāli trenēta un atturīga. Mēs nesatikāmies pirms, mēs nesatikāmies pēc, tikai uz laukuma, un tad viņi pazuda. Nezinu, kur viņi palika.

Tīna Pētersone: Viņiem arī bija iedzīts, ka bail un nevar runāt...

Māris Siliņš: Jā. Bet tad viss arī atmodas laikā, viss tas mainījās. Dari, ko tu gribi. Tad bija daudz labāk.

Tīna Pētersone: Un kāda tagad ir situācija sabiedrībā?

Māris Siliņš: Es neko sliktu nevaru teikt, jo bija interesanti, man likās tajā atmodas laikā bija vairāk tāda cerība, sajūsminājums, ka tagad būs, tagad būs! Bet tagad, kad es *nupatās* biju un strādāju tur, tad es redzu, ka daudziem iet grūti. Ekonomija nav laba. *I mean*, ir labāka

nekā daudzās citās vietās pasaulē, un ir daudz labas lietas. Bet tur ir vairāki cilvēki, kas.. Es biju pārsteigts. Ka viņi.. Vairs nav tik priecīgi. Bet ir vesela daļa, kas ir priecīgi. Vesela grupa, es nezinu cik. Man nav tāds skaitlis prātā, es nevaru pateikt procentuāli. Bet tur vairāki cilvēki pat, kur es strādāju, daži teica: "Ah, cik briesmīgi tagad ir, nekad nezinu, kas būs pensijā, kas būs tas, kas būs tad." *So* man ir grūti pateikt. Bet es teiktu noteikti labāk. Ir. Tagad. Jā, lietas iet uz priekšu, un daudzos vēl ir cerības. Korupcija ir vienīgais, kas man ļoti slikti jutās par to. Ļoti korumpēta ir. Jo es redzu valdībā, es nezinu cik, 80%, es katru dienu redzēju, ko viņi dara, tur es televīzijā skatījos, kad es strādāju no rītiem un tā. Viņi visi, daudzi korumpēti. Es varu pateikt, kā viņi runā, ko viņi dara. Sak', viņi paši grib tikai savu biznesu veicināt. Es redzu to tā. *So* tādā ziņā.. Tas, kāpēc es sāku atbalstīt, tur ir viena grupa, nevalstiskā organizācija "Delna", ko es iestājos kā biedrs, kamēr es tur biju. Un viņi pret korupciju strādā. Bet tas man laikam ir sliktākais. Jo es domāju, ka ir cilvēki, kas ir šitādā slānī (*norāda ar platu vēzienu*), kas ir augsti oligarhi vai bagātie, un tad ir vesela čupa, gandrīz vai lielākā tiesa, visi zemu. Ļoti maz, kas ir vidū. Kas būtu labi, ja tie bagātie dalītos ar to naudu.

Intervija ar LINDU BĀLIŅA

Tīna Pētersone: Jūs esat dzimusi tur, Kanādā?

Linda Bāliņa: Jā, 69. gadā, tepat, Hamiltonā, kas ir liela pilsēta blakus Toronto kāda stundas brauciena attālumā.

Tīna Pētersone: Cik saprotu, Jūs arī esat dzīvojusi Latvijā?

Linda Bāliņa: Jā, no 92. uz 95. gadu.

Tīna Pētersone: Ko Jūs tur darījāt?

Linda Bāliņa: Pirmo gadu es nostrādāju kino un reklāmas aģentūrā mediju "Delta", kas piederēja Vladim Goldmanim. [...] Man sarunāja darbu pie Vlada uz gadu. Un tad es pa vasaru atbraucu mājās, kas ir tieši pretēji kā visi pārējie to dara, bet tad es jau biju nolēmusi, ka es braukšu atpakaļ. Tas bija tikai tā pa vasaru. Un tad es starplaikā faktiski gribēju sākt strādāt vienā leļļu teātrī. Bet mums bija, varētu teikt, administratīvas un mākslinieciskas nesakritības ar īpašnieku, kas bija viens cilvēks, un es sapratu pēc pāris mēnešiem, ka man neizdosies. Un tad sanāca tā, ka es starplaikā biju pieņēmusi tulkošanas darbus caur kaut kādām paziņām, un, kad es izteicos, ka es taisos atstāt leļļu teātri, tad mani pieņēma darbā strādāt divus gadus Latvijas depoziņa bankā kā mārketinga viceprezidenta asistentu.

Tīna Pētersone: Kā Jūs tā tik ilgi izdomājāt tur padzīvot?

Linda Bāliņa: Nu saprotat, ja tu esi dzimis te un tu esi audzināts kā latvietis, un gājis visās latviešu skolās, koklēsšanās un tā tālāk, vienmēr tavā sirdī pastāv vēlme mēģināt saprast, kā tas ir - dzīvot Latvijā. Un it īpaši tajā laikā, jo tā tiešām bija kā tāda leiputrija savā veidā. Tu nevarēji iedomāties, esot kaut kur tālumā, ka ir tāda vieta, kur dzīvo cilvēki, un tev ir stāstīts, ka viņi ir tā, kā tu, jeb kaut kas līdzīgs, kas tev jau ir stāstīts visu tavu mūžu. Padomju laikā tad bija grūtāk braukt, es tomēr atbraucu pirmoreiz 10 gadu vecumā uz divām nedēļām, tas bija 79. gadā, bet pēc tam nākošo reizi bija 89. gadā, un tad es katru vasaru braucu: 89., 90., 91., 92. Un es nopratu, ka tā man bija sirdslieta, un es gribēju izprast, un cilvēki man arī teica: "O, jā, tu brauc, tu jau nezini, kā te ir ziemā, te ir cita lieta ziemā!" Es teicu: "Labi, pabeigšu universitāti - pamēģināšu!" Uzreiz pēc universitātes es atbraucu. Paskatīties, kas tas ir, kā tas ir. Un tieši nolaimējās, ka gadu iepriekš brīvība tika iegūta, tātad bija tāda reāla sajūta, ka tur varētu dzīvot.

Tīna Pētersone: Labi, ja mēs tagad patinam to filmu atpakaļ, tad Jūs aizbraucāt tajos 10 gados, kāda Jums bija tā sajūta?

Linda Bāliņa: (*Smejas*) Tas bija labi. Tanī laikā pat nebija vēl hotelis "Latvija", tātad mēs palikām hotelī "Rīga" Vecrīgas malā. Un es atceros, mēs tikai bijām laikam uz divām nedēļām, ja ne mazāk vēl par desmit dienām, un tanī laikā pat neatļāva ielidot pa tiešo Rīgā. Tev bija jālido no Vācijas uz Maskavu. Un tad atpakaļ no Maskavas uz Rīgu. Tātad bija tāda jocīga

sajūta, ka tur lido, un, zini, mēs tomēr jaunībā bijām diezgan daudz ceļojuši, un bija jocīgi, tāda šausmīgi baismīga lidmašīna, tāda mums šķita veca un viss, un 10 gadu vecam bērnam tas bija, ko tu atceries - baismīgā lidmašīna. Un tad tu izkāp ārā, un tad naktī tikai ļāva mums ielidot Rīgā iekšā, lai nevarētu redzēt, kas tur. Laikam viņiem bildes bija vai kaut kas tamlīdzīgs no lidmašīnas. Tātad nakts vidū tevi iebāza autobusā un atveda uz hoteli. Tas bija tā drusciņ mulsinoši, bet vissmieklīgākais gadījums, kas bija, bija mūsu ģimenē stāsta, ka, es jau ļoti labi atceros, es iegāju istabā un skatos apkārt, nesaprotu, kur ir mikrofonu. Jo bija jau runāts ar vecākiem: "Droši vien istabā būs mikrofonu, istabā būs mikrofonu!" Bet tad es gāju istabā iekšā, un es skatos apkārt, nekur nav redzams mikrofonu, un tad es sūtīju pastkartīņu manai mātai, man ir pusmāsa, atpakaļ Kanādā: "Mums te labi iet, mums ir ļoti laba istaba, mums nav mikrofonu!" (*Smejas*) Bet es atceros, ka saldējums bija ārkārtīgi garšīgs, garšīgāks nekā Kanādā, man šķita. Tas pilnā piena *riktīgais* saldējums. Un mēs pirmoreiz iepazināmies ar seju pret seju ar radiem. Sanāk mana māsiņa faktiski, bet mums vecumu atšķirības bija ļoti lielas. Māsiņa Lūcija, un viņai tieši gadījās dzimšanas diena, viņa bija tāda *ģiptīga*, viņa teica: "Man ir vienalga, ka jūs nedrīkstat atstāt hoteli, jūs braucat pie manis uz dzimšanas dienu!" Un izvelk no tā hotela ārā pirms kāds varēja kaut ko teikt, ne „jā”, ne „nē”, un aizved mūs tad tur, uz dzīvokli savējo. Kur es atceros, ka mēs nosvinējām, bija lielais galds izlikts pa istabas vidu, un, zini, kā man drusciņ bail, man visādi svešinieki apkārt, un tad mums atļāva sēdēt blakus istabā pie *teļļuka*, tad mēs brīnījāmies, ka laikam tikai divi kanāli. (*Smejas*) Vai arī vēl viena lieta bija tanī laikā, kad tu brauc uz Siguldu, tad visi *tūrautobusi* apstājās "Sēnītē", un tad tur bija divas ēkas - tur bija tā parastā "Sēnīte", un tad bija tā tūristu "Sēnīte". Tur bija zālē ar gariem aizkariem un galdiem. Un tad bija logs uz āru, bet tad es atceros, man tas bija tā kā.. Es biju tikai tādu lietu redzējusi komēdijfilmās, kur viena sieviete apsēžas uz beņķa ārā, loga ārpusē apsēžas, un viens *bomzis* viņai pielien klāt un apsēžas viņai blakām, un mēģina viņai *sist kanti*, un šī atšuj viņu, un tad viņš nokrīt vēl no tā beņķa gala nost. Un tad es tā domāju: "Vecīt, kas tas ir?" Es nevarēju īsti pat izprast, jo tādu es nebiju dzīvē ēterā redzējusi. Bet atkal no otrās puses vismaz mūsu radi, jo mēs nedrīkstējām īsti pie viņiem iet, lai gan tā Lūcija, būdama *ģiptīga*, izvilka. Mēs dabūjām iepazīties ar ļoti daudz radiem, viņi nāca pie mums ciemos, un es atceros, kā visi mums veda sarkanās un baltās jāņogas. Vēl laikam tās bija tieši sezonā. Un es nekad mūžā nebiju redzējusi baltās jāņogas, un man ļoti garšoja, un tad, zini, desmitgadīga bērna iespaidi par garšām un tādām lietām.

Tīna Pētersone: Jūs daudz atceraties, jo 10 gadi jau tāds vecums, kad nekas diži jau nepaliek atmiņā..

Linda Bāliņa: Jā, teiksim, nu tās lietas, kas tagad jau ir redzētas miljoniem reižu kā Turaidas Roze un pils un Gūtmaņa alas, un visas tās jau redzēja tagad miljons reizes. Tātad vairs nespīd

atmiņā tik ļoti, jo viņas ir redzētas tik daudz reizes pēc tam. Bet tieši tās lietas, kas atšķīrās laikam, ka tās bija tās. Tur bija *dolāru veikals*. Blakus "Rīgas" hotelim, kur mēs tikai drīkstējām iepirkties it kā. Nu vienīgais mēs tikai saldējumu paķērām, mums pat nebija īsti naudas, ar ko iepirkties pat, ja mēs gribētu. Tad tur bija jāiet, lai pirktu visus suvenīrus un visu ko.

Tīna Pētersone: Nu jā, un tad Jūs aizbraucāt tajā 89. Kādas tad bija tās atšķirības?

Linda Bāliņa: Nu tad jau bija *tīneidžers* iedomājies tagad. Man jau bija kādi 19 gadi. Laikam man bija 9 gadi, kad es aizbraucu pirmoreiz. Un tagad 19, un tagad pilnīgi citādāk. Loģiski. Kāpēc man šķiet, ka es agrāk aizbraucu pat. Tagad varbūt maisu gaisu drusciņ. Varbūt es pat ātrāk par to 89. gadu, es laikam biju, es domāju, 87., man bija 17 gadu faktiski. Jā, laikam, jā. Bet tā ideja, ka nu vecs *tīneidžers*. Tādā ziņā tomēr tas sapnis par to Latviju ir tāds jauns un jēls, un ideāls. Zini, tu gribi satikties ar jauniešiem un tu gribi saprast, kā viņi domā. Jo visi tie jaunieši, kas ir latvieši mājās, kā mēs sevi uzskatām, nu viņi domā tā, kā tu, bet tu zini, ka ir tie, kas domā citādāk, un tu gribi to izprast un saprast, un jautāt, kā ir un kā ir dzīvot, un, ko tu domā, un tu vienkārši meklē tos kontaktus. Tad es atceros, es biju, paguvu.. Tajā laikā tikai laikam drīkstēju ar tūrēm braukt, vēl arvien bija tas jautājums, ka nevarēja brīvi iet ciemos pie cilvēkiem. Tātad bija grūti satikties ar jauniešiem, jo loģiski, tūrē tur jau neviens daudz nebija, bet pa tiem nākošiem gadiem tomēr bija tā iespēja arvien vairāk un vairāk dabūt saskarsmi ar tiem cilvēkiem. Un tas bija tas svarīgākais. Es jau arī, saproti, tajā laikā biju nolēmusi, ka es gribu braukt uz latviešu ģimnāziju. Tad man jau orientācija kaut kāda bija, turpināt kaut kādu latvietību kādā konkrētā veidā. Man vienmēr tas bija skaidrs, ka es gribēju tomēr to darīt. Un tātad man tā orientācija uz latvietību bija diezgan stipra. Ir daudzi, kuriem nav tik stipras. Es pazīstu diezgan daudz latviešus, kas vēl runā latviski, kas pat mūžā nav bijuši Latvijā. Un es to nevaru saprast, man tas ir pilnīgi.. (*Smejas*) Nu varbūt viņiem nav tik daudz līdzekļu, zinu vienu ģimeni, piemēram, kur vēl sūta savus dēlus uz latviešu skolu un viss, un viņi ir fermeri. Un viņi nevar atļauties braukt. Dēli ir tikuši abi vienu reizi, tagad ir tā programma, šinīs dienās ir tā programma caur Amerikas Latviešu apvienību, kas sūta viņus uz šejieni, bet tanī laikā tur nebija tādas iespējas. Ja tev vecāki varēja atļauties, tad tu varēji braukt. Un ap to laiku arī gadījās diemžēl, ka mans tēvs nomira, bet viņš bija nolēmis atstāt visiem bērniem mantojumu. Tas nebija pārsteigums, viņš bija slims ilgāku laiku, un tad viņš atstāja visiem bērniem zināmu mantojuma daudzumu. Un es dabūju 17 gadu vecumā kādus 25 000 dolārus kā mantojumu un nolēmu visu savu mantojumu izmantot ceļojot.

Tīna Pētersone: Prātīga izvēle!

Linda Bāliņa: Es pilnīgi nenožēloju. Un drusciņ skolu apmaksāju. Un tas tad bija pietam tajā laikā. Tas šinīs dienās būtu tuvāk līdzīgi tā kā 75 000 vai 100 000 dolāru. Gan mamma maksāja dažreiz, jo viņa ļoti gribēja, lai mēs turpinām latviešu sabiedrībā, gan es dažreiz maksāju, bet

es nolēmu tur braukt regulāri. Un tad rezultātā, jā, tad tu brauc, un tu mēģini kontaktus taisīt, un tas ir visgrūtākais, atrast ne tikai kontaktus, bet tādus cilvēkus, kas tev patīk. Zini, tomēr tu esi jauns, un iesmērē tev kādam dēlu, kas tev pilnīgi neinteresē, un tagad tev jāpavada visa nedēļa ar šo te nezināmo dēlu, kuram tā personība nav nemaz atbilstoša tavai. Tad cik reizes man nesanāca, ka mani vilka pa pilsētu apkārt kaut kāds Ivariņš tur, Aigariņš tur. (*Smejas*) Tas bija pilnīgi man neinteresanti. Bet nu laimīgi vismaz, ka nu tika sabiedrībā, dažreiz arī viņi ievēda mani kaut kur sabiedrībā, lai es varētu atkal ar citiem runāt un iepazīties.

Tīna Pētersone: Nebija tāda sajūta, ka baidās runāt? Vai tomēr 89. tas vairs nebija tik izteikti?

Linda Bāliņa: Es teiktu tieši kā tas otrais, ko tu teici. Bija tāda sajūta tiešām, ka "*dritvaikociņ*, tagad ir iespēja runāt ar kādu no ārzemēm" un jāmet bailes vējā, un beigu beigās tomēr kaut kas ir jādara. Mums tanī laikā sāka braukt uz šejieni daudz vairāk kori un *viskas*. Un loģiski, ka vienmēr bija kaut kādas čekas un *viskas* līdz. Bet arī viņi un tie koristi, tautas deju dejotāji, vienalga, kas bija atbraucis, vai hokejisti, vai vienalga, kas viņi bija, visi tie, kas brauca, viņi lielākā daļa bija bezbailīgi... Zini kā, mums bija šausmīga interese, un mums patika prasīt visādus āķīgus jautājumus kā: "Nu, bet ko tu domā par to politisko situāciju?!" Jo, nu mums tik ļoti gribējās, lai neviens nebūtu sarkans komunisti, un, zini, mēs to visu tik ļoti gribējām, jo mēs ticējām, ka tas bija tas ceļš uz brīvību, un diezgan daudzi cilvēki brīvi atļāvās teikt: "Nu es daru, kas man ir jādara." Un es daru to tikai tāpēc, lai es varētu ceļot. Un viņi diezgan.. Tādā ziņā latvieši ir *ģiptīgi*. Viņiem tomēr ir diezgan liela drosme, es domāju, un viņi ir tomēr lielākā daļa, es teiktu, izteicās brīvi.

Tīna Pētersone: Un pēc tam Jūs atbraucāt pēc valsts atjaunošanas?

Linda Bāliņa: Jā, es vēl atceros, ka laikam kaut kur pagrabā mammas, nu tanī laikā es jau dzīvoju mājās pie mammas, es atceros, kā es skatos *teļluku* un saku: "Mammu, mums jāvelk dzirkstošo vīnu no pagraba ārā, jo Latvija tapusi brīva!" Mēs salējām glāzes, un es sēdēju *teļluka* priekšā un skatījos ziņas, un dzēru šampanieša glāzi.

Tīna Pētersone: Tās bija Amerikas ziņas?

Linda Bāliņa: Kaut kad vēlajos 80. gados laikam tas sanāk uzsāka kanāli, kas bija tikai ziņas, visu laiku ziņas. Tagad mums tādas ir kādas sešas, bet tanī laikā nebija tas CNN, bija tikko iesācis CNN. Un tad bija tādi kanāli, kur viņi rādīja gandrīz bez apstājas cilpā, kas notiek Baltijas valstīs. Jo viņi saprata, ka kaut kas notiek. Viņi saprata. Nu par mazu manā uztverē, zini, tu sēdēji tam *teļlukam* priekšā, gaidīdams to minūti, kad: "Ou, ou, atkal runā par Latviju!" Tu gaidi, tad atkal kaut ko citu rāda. Tad atkal pēc 15-20 minūtēm trīs minūtes, bet kaut ko rādīja, bet ļoti maz. Un vairāk viņam jau nebija kameras, es domāju, tur īpaši daudz, kas varēja reportāžu reāli dot par to, kas notiek, tātad viņiem bija droši vien diezgan.. *Švaki*. Viņi tikai

varēja runāt par to, viņi nevarēja rādīt kadrus. Tad viņi nevarēja ilgi un dikti rādīt *teļļukā*, jo viņiem nebija kadri, ko rādīt.

Tīna Pētersone: Un Jūs sajūtāt kaut kādas atšķirības pirms un pēc atjaunošanas?

Linda Bāliņa: Ir interesanti, jo tur drusciņ sašķēlās. Drusciņ. Es neteiktu, ka ļoti negatīvi, zini, agrāk bija tāds jēdziens, ko cilvēki izteica - *superletiņš* - viņi teiktu. Un tas bija domāts tāpēc, ka zināmās ģimenēs šausmīgi.. Pat pirms Latvija bija brīva uzturēja tādu šausmīgi latvisku garu, kur visus ticējumus, tradīcijas un visu taisīja. Un tad dažreiz to pat lietoja kā tādu..

Tīna Pētersone: Nievājoši?

Linda Bāliņa: Jā, jo arī tāpēc es domāju, zini kā, dažiem sāk tā valoda.. Es pazīstu vienu zēnu, es neteikšu vārdā, bet viņš, piemēram.. Viņam abi vecāki latvieši, bet viņš nokaunējās par savām galotnēm, ka viņam tik sliktas galotnes visiem vārdiem, tad viņš apstājās runāt latviski. Viņš visu saprot, un viņš apprecēja sievu latvieti, bet viņš atsakās runāt latviski, jo viņam bija kauns, un viņam vēl arvien šodien ir kauns par viņa galotnēm. Tu mēģini viņu pierunāt, lai viņš runā latviski, viņš atsakās. Un tie bija tie, kuriem nebija tik skaista valoda, tie, kuri mazāk piedalījās, tiem bija drusciņ.. Varbūt kauns, varbūt drusciņ tā.. Un tad daži teiktu (*nievājoši*): "Oi, viņš ir *superletiņš*..." Bet citi atkal teiktu (*priecīgi*): "Ei, viņš ir *superletiņš*!" kK nu kurš, kā katrs pēc savas stājas sabiedrībā vai varbūt savas pašuztveres. Un rezultātā tad, kad Latvija kļuva brīva, es domāju bija arī ļoti daudz cilvēku, kas teica, ka "tas nekad nenotiks, tas nekad nenotiks". Un, kad tas notika, tas bija tāds šoks, un loģiski, iedomājies, tā tak bija Padomju zeme, (*dobji*) Padomju zeme, šausmīga lieta, un daudzi principā atteicās braukt uz Latviju, kamēr bija zem padomju varas. Tad, kad tiešām tie šķēršļi vairs nestāvēja priekšā, tad bija daudziem cilvēkiem jāizprot sava attieksme pret Latviju. Un viņi teiktu, nu visus tos gadus teica: "Kad Latvija kļūs brīva, es braukšu atpakaļ!" Un tad pienāca iespēja, un pārāk ērti mājās, un pārāk viss tas pārējais. Tad tu redzēji tā drusciņ tā.. Es neteikšu šķelšanās īsti, bet tomēr kategorizēšana, kur bija tie, kas turpināja dzīvot sabiedrībā tā, kā viņa nebūtu mainījies, un tie, kas daudz vairāk pieslējās pie Latvijas kā dzīvas, esošas, brīvas būtnes, no kuras smelties jaunas pieejas, jaunas domas, jaunas idejas par latvietību. Un tad tu varēji redzēt, varēja teikt, es uzskatu, tomēr progresīvie latvieši, un tad tie.. Vairāk tie, ka tomēr drusciņ ieķērās arī tā pagātnē. Vairāku iemeslu dēļ: jo viņiem nebija līdzekļu, lai brauktu; jo viņiem nebija varbūt vide, kurā uzturēt, turpināt to latvietību. Bija pat tā, ka daži tie Latvijas darboņi pārvācās uz Latviju. Nu tagad tie bija varbūt tie, kas bija diezgan aktīvi latviešu sabiedrībā, tagad tu viņus izņem ārā, tur ir robs. Kurš tagad vadīs latviešu sabiedrību? Tas Jānīts aizbrauc uz Latviju ar visu savu enerģisko garu, kurš tagad vadīs latviešu skolu, kurš mācīs bērnus? Ne ļoti, bet es pat zinu zināmos stūros, tiešām, es domāju, reāli darboņi pat pazuda no tās sabiedrības, kas viņu drusciņ savājināja arī.

Tīna Pētersone: Bet tajā pašā laikā noteikti stiprināja arī Latviju ar savu klātbūtni..

Linda Bāliņa: Nu tas ir kā kurš to uzskata, jo ir diezgan daudz teikts sejā: "Ko, tu neesi nekāds latvietis, ko tu domā!" Diezgan daudz. Es esmu regulāri.. Man paziņoja, ka es neesmu latviete. Un tā bija tā lieta, kad es pārvācos uz Latviju, ka man tā regulāri pateica un principā smējās par manu akcentu. Varbūt pašā sākumā man bija drusciņ vairāk, man ir varbūt drusciņ mazāk kā tipiskam Kanādas latvietim. Es piestrādāju, es pat mēģināju drusciņ satīrīt viņu, bet arī pilnīgi neiznīdēju to, ko es varbūt varēju iznīdēt, ja es gribēju, es varēju paturēt to daļu no manis, kas ir tas *kanādiskais*, bet cik reizes man nebija pateikts vai es izsmieta par to, ka ir jocīgs, ka nav latvietis. "Ko tad tu zini!" Pie tam it īpaši izšķirošos brīžos es vēl atceros, ka man bija viens vakars, ka man bija draudzene, es tiešām domāju, ka mēs bijām ļoti tuvas, viņa mani pieņēma tiešām, kāda esmu, un viņa man principā iesplāva sejā ar to, ka viņa man pateica: "Tu neko nezini, un tu nedrīksti pat izrunāties!" Vienu vakaru. Nu tas bija drusciņ zem dzēriena iespaids, bet viņa nesaprata, kā viņa man iecirta sirdī. Jo mēs visu savu mūžu, tādi kā es vismaz, es neesmu vienīgā, to es zinu, esam meklējuši tieši to... Mūs audzināja šeit, sakot: "Tu dzīvo Kanādā, tu esi kanādietis, bet faktiski tu esi vēl vairāk latvietis, un tev ir jādzīvo par to vietu un to lietu, kas ir tur, pāri okeānam, un tā ir tava īstā zeme, tā ir tava īstā valsts." Un tā tad tev tiek pateikts, ka.. Tavi vecāki pie tam. Nav, ka vietējie, vietējie mani pieņem kā kanādieti, bet mani vecāki man saka: "Tu esi latviete, tu esi latviete, tu esi latviete!" Un tad tu aizbrauc uz Latviju, un tad tev saka, ka tu neesi latviete.

Tīna Pētersone: Nu jā, latvietis latvietim vislabākais ēdiens..

Linda Bāliņa: Tieši tā, tur tā lieta, kad es domāju... Man bija izvēle, kā reaģēt uz to. Un es beigu beigās nolēmu - es teikšu: "Neviens man nevar pateikt, ka es neesmu latviete." Es zinu, ka tā ir manā sirdī, un es zinu, kā es uzaugu, un es zinu, kas man ir svarīgi. Un neviens cits man to nevar pateikt, es saprotu kultūru, es bieži vien zinu pat vēsturi un valodniecību labāk nekā tipisks latvietis, tā tad man ir zināšanas arī, es esmu tomēr tagad nodzīvojusi Latvijā. Es, starp citu, apprecēju puisīti no Latvijas, es kaut ko zinu par Latviju, neviens nevar to man atņemt. Es domāju arī pašā sākumā, būsim atklāti, mēs jau zinām, ka, labi domādami, bet diemžēl varbūt, apiedamies vairāk ar āmuru, teiksim, nekā ar mīkstiem cimdiem, ka tomēr pietiekami daudzi no rietumu latviešiem tur aizgāja. Un dalījās domās par to, kā visur jāmaina, un viss ir jādara... Drusciņ pārāk kritiski un asi, un tas tomēr izraisīja no latvieša pašlepnuma zināmu reakciju, jo tomēr daži atkal bija tieši diezgan asi savā kritikā.

Tīna Pētersone: Bet Jums māte un tēvs ir abi latvieši, jā?

Linda Bāliņa: Jā.

Tīna Pētersone: Un tad jūs visi savā starpā runājāt latviski, jā?

Linda Bāliņa: Jā, man patīk stāstīt, tu bieži runā ar tiem vecākiem, kuriem ir bērni, man nav, bet citiem, kuriem ir, un es atceros vienu ļoti izšķirošu momentu. Jo loģiski - visur apkārt runā angļiski, mājās runā latviski. Un tagad es eju uz skolu, un es esmu kādā 2.-3. klasē, un es ienāku virtuvē. Es šo momentu ļoti labi atceros. Es saku: "Mum, mum, you wouldn't believe what I've been!" Mana mamma saka: "Kāda valodā tu runā?" Un es teicu: "You don't care what I say, you just care what language!" Un es dusmīga aizskrienu uz istabu. Bet mamma nepadevās, mamma neatļāva man izmantot šo emocionālo šantāžu. Pēc 10 minūtēm ienācu virtuvē: "Mammu, mamma, tu neticēsi, kas šodien notika!" Un tas bija izšķirošs brīdis, jo es sapratu, ka mamma man neatļaus ar viņu runāt angļiski. Un es tad turpmāk tikai ar mammu latviski. Bet vajadzēja to enkuru, to sakni paturēt, jo zini kā, visi apkārt runā angļiski vairāk un vairāk, iet skolā, iet universitātē, mazāk un mazāk mājās. Ja nebūtu tie enkuri, kas turpinātu pamatskolas un it īpaši vidusskolas laikā, tad nebūtu pie kā tverties, kad pienāca tomēr iespēja braukt uz Latviju.

Tīna Pētersone: Ar ko Jums vispār asociējas Latvija? Kas ienāk prātā?

Linda Bāliņa: Jā, sakne man šķiet, tiešām. Tas ir, katru reizi, kad tu vari redzēt kādu (*aizlūst balsis*), redzi, man pilnīgi raudiens nāk, kad es par to domāju... Jo katreiz, kad tu brauc, tu meklē savas saknes. Jo tik daudz ir stāstīts un tik daudz ir.. Un vienmēr ir pat zināma nožēla, ka tu tur nepiedzimi, jo tu varētu tiešām teikt: "Šis pleķis ir mans!" Tu jūti, ka tas ir tavs, bet no otrās puses tu arī dažreiz jūti, ka nav. Jo tu neuzaugi tanī mājā, tu negāji tanī vidusskolā, visi runā par visām tām lietām. Un vienmēr tā sajūta, ka varbūt drusciņ tas trūkst.

Tīna Pētersone: Tāda mētāšanās, nav piederības sajūtas..

Linda Bāliņa: Jā, labi aprakstīts. Un tad tas ir personīgi iekšā, bet no otrās puses, teiksim, ja skatoties mikro/makro domā, tad atkal, *vot*, latvietība - man tā ir izturība, un tā ir pašpārliecinātība. Tik mazs skaits cilvēku, kas var tik ļoti konkrēti tomēr turēties pretī visai pasaulei tikai ar dažiem miljoniem. Un vēl sevi celt un cildināt, un vēl sev teikt: "Pazīstat mūs, atpazīstat mūs! Mēs esam šeit, mēs neesam tādi, kā tie citi! Mēs esam tikai tādi, kādi esam!" Un būtu viegli teikt: "Nu, zini, mēs arī ēdam, mēs arī iepērkamies, mēs arī ejam uz kaut kādiem pasākumiem un svinam dzimšanas dienas, mēs esam līdzīgi pārējiem." Bet tomēr tas latvietis saprot, ka tur ir tik daudz vairāk sevī iekšā no tās zemes un tās kultūras, un tās vides, kas ir tik daudz vairāk, ka visbiežāk man šķiet nespēj pateikt: "Nu jā, pareizi, es esmu tāds, kā visi citi." Un tur vajag zināmu stiprumu, es domāju, zināmu *sīkstība*, kas latviešiem tomēr ir. Tas arī dažreiz viņiem sagādā problēmas man šķiet, bet, ja būtu jāizvēlas starp vienu un otru, es domāju, ka tā sabiedrība un kultūra nepastāvētu, ja nebūtu tā *sīkstība*. Tāpēc mēs ēdam viens otru pusdienās - jo mums ir tā *sīkstība*. Bet tā ir tā negatīvā puse no tās pozitīvās puses, kas ir

tā spēja ieķerties tanī kultūrā un tanī sabiedrībā, un teikt: "Mēs esam, mēs esam ko vērti, mēs esam lepnī un esam svarīgi!"

Intervija ar EGILU EDVARDU ZĀLĪTI

Tīna Pētersone: Vai Jūs piedzimāt Amerikā?

Egils Edvards Zālītis: Jā, es piedzimu Amerikā, Bostonā. Mani vecāki *nupatās* kā bija ieceļojuši no Vācijas, jo viņi atstāja Latviju 44. gada vasarā. Mamma un tētis dzīvoja Rīgā, un vectēvs bija automehāniķis, un, kad krievi nāca iekšā, viņam darba vietu pārcēla uz Kuldīgu, cerēdami, ka tā fronte netiks. Un tad, kad, acīmredzot, krievi nāca vēl virsū Kurzemē, tad mamma un tētis nokļuva līdz Liepājai un no Liepājas ar kuģi. Un manas mammas mamma arī bija līdz, viņas vīrs, mans vectēvs tika jau 41. gadā izsūtīts. Viņš bija lokomotīvēm inženieris. Un viņš vienu dienu aiziet uz darbu, tad jau krievi bija ienākuši, un viens policists pieliek viņam pistoli pie deniņiem, un saka: "Jūs vedīs ar šo vilcienu uz Sibīriju! Bet Jūs atgriezīsieties!" Itin drīz... (*Ar ironiju*) 14 gadus vēlāk tikai. Tad jau mani vecāki, trīs meitas, vecātēva Kārļa trīs meitas un viņa sieva, mana vecāmamma Anna, 44. gadā izceļoja. Ko Anna paņēma līdzī? Viņai bija akmens spainis. Un viņa tanī ielika visus ievārijumus, sagrauda visus kopā un to ņēma līdzī. Viņa sacīja: "Mums to vajadzēs." Jā, un tā viņa atstāja Liepāju, es nezinu īsti, kurā datumā, bet tas bija kaut kad vasarā. Un pa ceļam vēl Kuldīgā nokristīja manas mammas māsas meitu, manu māsiņu Māru, un tad tālāk devās uz Liepāju. Tur bija, acīmredzot.. Tur citas izejas nebija. Un man jau ģimene jau tā bija piedzīvojusi, ka mammas tēvs tika izsūtīts 41. gadā, sacīja: "Nē, mums jābrauc prom!" Un tad viņi ar kuģi brauca līdz Gdaņskai Polijā. Un tad no Polijas viņi ceļoja tālāk... Viņi bija starp abām frontēm. Viņi moka no krieviem, un viņi gāja tur, kur vācu armija atkāpās, tā saucamajā "*bufera zonā*". Un tēvs bija automehāniķis, un līdz ar to, ka pameta visas mašīnas un auto, viņš no lūžņiem uzbūvēja mašīnu. Lai ģimene varētu tikt. Nu skaidrs, ka tur laikam tas motors bija labs, un tad viņš salika tos pārējos, un tā viņi ceļoja starp tām abām zonām. Un vairākas reizes viņi noietās... Tās nebija īsti tās noietnes, bet vienkārši tur kaut kur pa ceļam vienmēr atrada mājas, kur pārgulēt, vai pamestas mājas.

Tīna Pētersone: Bet tas mērķis bija Amerika, ja?

Egils Edvards Zālītis: Faktiski līdz Vācijai. Nu tad bija neziņa, kur viņi būs, jo tad nezināja, kas notiks, vai Hitlers kritīs vai cik tālu krievu armija ienāks. Un viņi faktiski ieradās Berlīnē tad, kad miers jau bija parakstīts. Kad karš bija beidzies. Un tad Vācija izvietoja visus tos bēgļus no Austrumeiropas pa noietnēm. Tās bija tādas kazarmas vai skolas... Un tā sākās viņiem tās, mēs sakām, angļu vārds ir "*displaced persons*" - *dīpīšu* noietnes. Restlingene. Bija ļoti saspīstas telpas, tur ar galdiem vai vienkārši ar deķiem atdalīja savu teritoriju. Tur bija gulta, bet pasākumi, kā jau pie latviešiem, bija ļoti daudz un kulturāli, tika veidotas latviešu skolas, bija visādi pasākumi, arī daudzi muzikanti, dziedātāji uzstājās ar dziesmām. Nu tur arī

bija visādas anekdotes, joki visapkārt. Nu viņiem gāja raibi, viņiem nebija viegla tā dzīve nometnē, jo nu Vācija jau tur bija kritusi, un infrastruktūra jau arī tad bija sabrukusi. (*Čukstus, ar rūgtumu*) Nu naktīs viņi gāja cukurbietes rakt. Tas bija vienīgais, kā viņi varēja. Un tad viņi mēģināja arī savas personīgās mantas vai tas, kas tur nebija vajadzīgs, kaut kā pret citu precī. Bet tā viņa sacīja, ka tie vācieši ir bijuši ļoti pretimnākoši un saprotoši, un ļoti izpalīdzīgi. Nu tur visādi humori bija. Bet tad viņi 50. gada februārī dabūja papīrus sagatavot, un tad viņi varēja ar kuģi Vilhelmshāfenas, tas ir gandrīz tur, augšā, pie Dānijas robežas, tad viņi izceļoja ar kuģi.

Tīna Pētersone: Tad sanāk, ka viņi 6 gadus kaut kur pa Vāciju blandījās?

Egils Edvards Zālītis: 6 gadus. Tā kā apmēram no 44. līdz 50. Un viņiem jau bija zināms. Manas vecmamma māsa jau bija iebraukusi 49. gadā, kaut kā tika ātrāk. Un faktiski tas vilnis sākās tajā 49. gadā. Bet kamēr.. Tur bija jāiet uz veselības pārbaudēm, visa tā birokrātiskā lieta, un tā novilcināja. Manas vecāmmamma māsa jau bija ieradusies Bostonā 49. gadā. Vecāki ar to kuģi pārbrauca uz Ņujorku, tad no Ņujorkas viņi atkal tālāk devās ar vilcienu uz Bostonu. Jo viņi zināja, ka viņiem tur ir radi un ka viņiem tur būs, kur apmesties kamēr atradīs sev, kur dzīvot. Tur starplaikā tas kuģis Anglijas kanālā saskrējās ar vienu dāņu kuģi, un tad viņiem bija tai ostā jāpaliek kādu nedēļu, kamēr to kuģi salaboja, tad atkal devās tālāk. Un mana mamma tanī laikā bija stāvoklī ar mani. Un es atceros, ka viņa vienmēr stāstīja, ka viņai nepatikās tās smakas, olas, viņai pilnīgi slikti palika. Kā jau grūtniecēm. Un tad viņi iebrauca Ņujorkā un tad tālāk devās ceļā uz Bostonu ar vilcienu. Un tā es tad piedzimu augustā, viņi ieceļoja martā. Un no sākuma viņi dzīvoja pie radiem, un tad mans tēvs, būdams automehāniķis, diezgan ātri sameklēja darbu, kaut kā iemācījās to valodu arī starplaikā. Un mamma atkal.. Manas vecmamma māsa, kas jau tur bija priekšā, Bostonā mūs sagaidīja, viņa jau bija saņēmusi darbu kā tīrītāja vienā zobārstniecības iestādē. Nu un tad mamma stāstīja, viņa katru rītu gāja tur un dabūja ar birsti berzt trepes. Latvijas Universitātes Bioloģijas fakultātes studente, gribēja mācīties medicīnu. Nu es domāju tie cilvēki gāja cauri ārpātīgām grūtībām. Pirmkārt, tas šausmīgākais bija.. (*Aizlūst balss*) Mana mamma bieži raudāja. Bet nu nekas, iebraucot tad viņi saņēma dzīvokli, tur man sākās bērnības atmiņas. Ā, kā es arī piedzimu. Man mamma kaut kā viņa uzzināja, ka Pestīšanas Armijai pieder viena slimnīca. Un tai slimnīcā varēja iet un piedzemdēt bērnu, un tas tikai maksāja 75 dolārus. Nu tā bija samērā liela nauda, bet turpretim jau citās vietās, parastās iestādēs bija par 200 vai 300 dolāriem. Tā kā viņi tur.. Es tur piedzimu, un tad mēs pārcēlāmies 52. gadā pie vienas leišu ģimenes, kas dzīvoja ārpus centra. Vecāki līdz tam laikam dzīvoja tieši pilsētas centrā. Tādā īru rajonā. Un tad viņi pārcēlās uz to trīs ģimeņu māju. 1. stāvā dzīvoja mana Maitas kundze ar kungu, viņiem bija trīs dēli, kuriem es šausmīgi skrēju pakaļ un līdzī, viņi bija vecāki par mani. Un 2. stāvā mēs bijām. Un 3. stāvā bija manas mamma māsa. Amoliņa Anna, viņa ar bērniem. Tā kā man bija ļoti, ļoti

jaukas atmiņas no tā laika perioda. [...] Un tā 55. gadā vecāki pārcēlās, dabūja nopirkt māju, jo tad jau bija zelta laiki Amerikā, varēja viegli uzstrādāties, varēja labi pelnīt, nodokļi nebija tik augsti, kā tie pašreiz ir, pašreiz tie ir astronomiski Amerikā. [...] Bija divi latviešu centri ārpus Bostonas, kur latvieši brauca. Pirmkārt, bija četras draudzes, bija trīs luterāņu, viena baptistu draudze Bostonā, ko nodibināja. Un tās draudzes faktiski bija dibinātas *veclatviešu* laikā. Tad, kad izceļoja pirmie latvieši 1905. gadā pēc revolūcijas. Tad viņi apmetās austrumu piekrastē, un Bostona bija ļoti liels latviešu centrs. Un tur arī dibināja Amerikas Latviešu tautisko savienību, kas vēl ir līdz šim laikam. Nu mēs pievienojāmies tai draudzei, tie bija *veclatvieši*, un vienmēr uzskatīju, ka viņi tā dīvaini runā.

Tīna Pētersone: Novecojusi...

Egils Edvards Zālītis: Jā, novecojusi tā valoda. Es brīnījos, ka tie latvieši, bet es varu *knapi* viņus saprast, viņi runāja ar tādu smagu akcentu. [...] Arī vienlaicīgi, kas notika, dibināja Latviešu skolu. Un bija arī ALTS organizācija, kas piešķīra viņiem telpas, tie jau bija tie *veclatvieši*. Arī tad „Daugavas Vanagi” uzpirka savu īpašumu. Tā kā bija vairāki centri. Un tad bija baznīcas. Un tur visāda dzīvība ritēja.

Tīna Pētersone: Diezgan liela tā komūna...

Egils Edvards Zālītis: Jā, komūna bija liela, man liekas kaut kas pie 10 000. Lielākie centri bija Ņujorka, Bostona, Filadelfija, Čikāga. Un Kanādā bija tā. Ļoti daudzi latvieši aizbrauca uz Kanādu. Kāpēc? Jo Amerika nepieņēma tos vīrus, kas bija cīnījušies Otrā pasaules kara laikā. Vai nu strēlnieki būdami vai nu tā. Tā kā ļoti liela kolonija apmetās Toronto. Tas ir ļoti aktīvs centrs. Klīvlānde, Vašingtona. Un arī ir samērā diezgan daudz latviešu rietumkrastā. Tur arī svin Dziesmu svētkus. Sietla, Portlandoregona un Sanfrancisko, Losandželosa. Tur ir diezgan aktīvs latviešu centrs, to esmu apciemojis. Bet vidienēs nē. Tomēr latviešiem tā jūra *patīkās*. Faktiski es nemācēju angļiski runāt kā tikai, kad es sāku skolā iet. Jo man bija visu laiku.. Mēs čupojāmies. Visu laiku ar latviešiem, visu laiku ar latviešiem. Mamma rīkoja dārza ballītes, viņa dabūja darbu pēc tiem pirmajiem darbiem, viņa tomēr dabūja kā sekretāre, tad vienā apdrošināšanas firmā, kur bija 14 meitenes no Latvijas, un visas čupojās. [...] Tā kā bija tā tēma, ka visi šausmīgi turējās kopā. Ļoti, ļoti.

Tīna Pētersone: Tas jau palīdz noteikti...

Egils Edvards Zālītis: Tas palīdz. Un tā viņiem bija latviešu skolas, baznīcas, ballītes un tā tā dzīve ritēja uz priekšu. Man atkal viena no vizīteiktākajām bērnības atmiņām ar to divu kultūru dzīvi bija, kad es uzsāku bērnudārzu. Jo es nemācēju angļiski runāt. Un tēvs mani aizveda. Mani pierakstīja. Un beidzot tagad viņš nāk mani savākt, un skolotāja pieiet pie viņa klāt, tīri dusmīga. Un tur mūsu rajonā bija daudz īru. Un īri ir katoļi, un daudzas no viņām ir mūķenes. Mūķenes, kas varbūt izbeidz to mūķeņu karjeru, gāja strādāt par skolotājām. Visas

bija neprecējušās. Nu viņām bija savs stereotips. Viņa bija ļoti konservatīva un neiecietīga. Pašu senči bija ieceļojuši no Īrijas bada laikā. Bet diezgan neiecietīgi. Sevišķi pret svešiniekiem un ārzemniekiem. Nu labi, bet tēvs man atnāk pakal tajā dienā, un skolotāja pieskrien klāt: "Jūsu dēls ir neaudzināts, nepieklājīgs, viņš neatbild, kad es viņu saucu vārdā!" Tēvs sacīja: "Kā Jūs saucat viņu?" - "Edvards." Mans pirmais vārds ir Edvards. Bet es latviešu sabiedrībā esmu Egils. Es to Edvardu nekad nebiju dzirdējis. Tā iznāca tas pārpratums, kāpēc es nereaģēju, jo es vienkārši nezināju, ko viņa sauca, kāpēc viņa sauca. [...] Sestdienās atkal bija latviešu skola. Piektdienu vakaros bija gaidas un skauti, mēs vienmēr tikāmies „Daugavas Vanagu” telpās, vienlaicīgi pagrabā bija tautas deju kopa, ko dibināja Lidija Āboliņa, un viņa bija.. Es tagad aizmirsu.. Rinka.. Kas braukāja pa Latviju kā Barons un savāca visas tautas dejas. Un Āboliņas kundze bija viņas studente Latvijā. Bet tur tikai pieņēma no 13 gadiem. Bet labi, man atkal bija savi skauti un gaidas. Un tad sestdienās atkal bija latviešu skola.

Tīna Pētersone: Katru nedēļu?

Egils Edvards Zālītis: Katru nedēļu. Tas mums āprātīgi nepatīkās, jo visu laiku bija *kartūni*, visu nedēļu jau nerādīja *kartūnus*, tas bija sestdienas rītos. Nu saprotams mana mamma sauca: "Braucam uz latviešu skolu!" Es savus *kartūnus*, es negribu nekur kustēt. [...] Tīņu gados vienmēr bija latviešu ballītes vai nu ALTS zālē, vai „Daugavas Vanagu” zālē. [...] Tad vienmēr bija kopīgas ģimenes pusdienas. Mammai bija divas māšas un bērni tur. Un tad mēs visi satikāmies. Kāpēc es visu šo stāstu? Es domāju, ka mēs drusku augām tādā šizofrēniskā vidē, jo mēs bijām amerikāņi piecas dienas nedēļā un latviešu sabiedrība tikai nedēļas nogalēs. Tā kā tur bija tāda divpusība. Kas faktiski kulturāli ir ļoti labi, jāiederas ir. Bet latviešu audzināšana un pieeja bija ļoti stingra. Ieaudzināt mums to latviešu kultūru, mīlestību pret Latviju. Varbūt tāpēc es esmu šeit! (*Smejas*) [...] Mums bija ļoti laba skola, visi skolotāji bija beiguši Latvijas Universitāti, bija mācībspēki te. Nozīmīga persona, es domāju, bija Artūrs Liepkalns, viņš bija no Svētes. Un viņš bija mūsu skolas pārzinis. Nu... Stingrs. Absolūti stingrs. Tur mēs trīcējām un drebējām, kad viņš parādījās. Un viņš mums mācīja ģeogrāfiju. Bet viņš iemācīja tik labi to ģeogrāfiju un ar visām biļetēm un briesmām, kam mums bija jāiet cauri. Jo mums tādas lietas nebija amerikāņu skolā. Mums vienmēr bija tas salīdzinājums - kas ir amerikāņu skolā un kas ir latviešu skolā. Un tas, kas latviešu skolā, tas neder! (*Smejas*) Jo latviešu skola bija stingra. Tur bija audzināšana, tur bija disciplīna. Tur tu nevarēji jokoties. Mēs jau vienmēr tur kaut kādas blēdības izstrādājām, un tad mūs stingri sodīja par to. Un es iemācījos, ka dzīvē ir konsekvences. Un, ja tu tā uzvedīsies, tad par to būs jāmaksā. [...] Tā bija tāda mīļa kopiena. Un vecāki mums tiešām piestrādāja. Kas varbūt tagad.. Ir daudz grūtāk. Jo, ja salīdzina tagad latviešu skolu, es domāju, viņi arī veic ļoti fenomenālu darbu, bet arī tas skaits varbūt varēja

būt lielāks, jo arī daudzi ir aizgājuši, apprecējuši cittautiešus. Bet mums Bostonā daudz, pašreiz arī daudz bērnu, kas nāk no *mixed marriage*, kā saka.

Tīna Pētersone: Vai viņi spēj sarunāties latviski?

Egils Edvards Zālītis: Jā, tomēr tās mammas to piekopj. Un mums ir vairāki tādi, kur māte ir latviete, un tēvs irs vai amerikānis. Nu mācībspēki nav Latvijas Universitātes. Es pats mācīju latviešu skolā ilgu gadu. Es mācīju latviešu valodu. Bet man nebija tās zināšanas, un es mācīju no tāda viedokļa varbūt saprast daudz vairāk to gramatiku, nekā mums tur bija viņa vienkārši jākaļ, jākaļ, jākaļ. Tā drusku tāda mierīgāka pieeja. Un arī lai viņiem nezustu interese par to valodu. Tā kā tā tradīcija labi iegājusies, un latviešu skolas vēl pastāv visos centros, un Toronto ir visaktīvākais centrs. [...] Es pats arī, kad es gāju universitātē, es arī sestdienās drāzos uz latviešu skolu un mācīju kādus 2-3 gadus. Es mācīju arī tautas dejas, es nevarēju saprast, kāpēc man bija jābūt 13 gadiem, lai es piedalītos tautas dejās bērnbā. Un tagad beidzot tiku pie tā. Un ar tām tautas dejām arī vienmēr. Latviešiem tas ir gēnos laikam. Un visiem ļoti patikās iet uz tautas dejām. Tas bija piektdienas vakars, saprotams, bija savi *tusiņi* pēc tam līdz 11-12, tad nākošajā rītā uz klavierstundām un pēc tam latviešu skola. Intensīvi. Ļoti intensīva dzīve. Un, ko ļoti mācīja latviešiem, tā bija mūzika. [...] Kopumā gribu teikt, ka mums tie vecāki šausmīgi mēģināja saglabāt to, kā viņi auga. Mums tās vērtības. Vai tā bija mūzika, vai tautas dejas, vai zināt, ka Mūsa un Mēmele satek kopā un veido Lielupi. Un tas viss mums tika iemācīts, un es domāju, ka tas ir tas, kas ir dzinulis daudziem, kas agrāk gāja latviešu skolā, un tagad ir skolotāji Bostonā, Ņujorkā, un tas iet no paaudzes uz paaudzi. Mūzika, izglītība. Un darba tikums. Darbs ceļ vīru. Tā mums mācīja. Tā kā es domāju, ka tie bija ļoti skaisti gadi. [...] Amerikā plaša ir liela. Starp bagātajiem un nabagajiem. To, ko mūsu vecāki, iebrācot Amerikā, paspēja. Izglītot mūs, celt mājas, mans tēvs uzbūvēja. Mans tēvs dzimis Smiltē, viņš bija ceļa planētājs, tas nozīmē, ka viņš būvēja tos lauku ceļus baltos, un viņš jau zināja, kā tur novadīt ūdeni, pasūtīja nez cik kravas ar smiltīm, sev tur kanalizāciju ielika, lai novadītu to ūdeni no ielas, lai notek un ietek ezerā tur viss zem zemes. Un ar laukakmeņiem uzbūvēja mūra sienas apkārt, jo viņš pazina tos visus darbus. Un tā bija tā vide, kur es uzaugu. Un katra māja, kas tajā latviešu centrā, „Piesaulē”, tika izveidota, arī bija latviešu garā. Un arī tie bērni tur uzauga, redzēja, kā vecāki piestrādā pie sava īpašuma. Kā viņi kopj. „Piesaulē” vienmēr bija tas, ka Jāņus viņi vienmēr svinēja. Gāja no mājas. Satikās pļavā. Bija forši.

Tīna Pētersone: Kā jūs svinējāt Līgosvētkus?

Egils Edvards Zālītis: Vienmēr svinējām kaut kur dabā. Bija Bostonā vairākas vietas, „Piesaulē” bija ļoti populāra. Un bija vairāki latvieši, kas dzīvoja ārpus Bostonas, kam bija lielāki īpašumi. Un tur pie vienas ģimenes, aizmirsu, kā viņu sauc, mēs 10 gadus no vietas braukājām. Un tur tas vīrs uzbūvēja tādu platformu, kur varēja dejot, tad vienmēr bija tas

ugunskurs gaisā garais. Jāņus mēs ļoti piekopām. To vēl tagad piekopj „Piesaulē”. Katru gadu piekopj. Viņiem tas ir sestdienā. Bet to ļoti piekopj. Tas ir katram latviešu centram Amerikā, katram ir savs īpašums. Tā kā Ņūdžersijā, tā kā ņujorkieši brauc uz Ņūdžersiju, un tur ir, aizmirsu, kā viņu sauc.. „Priedaine”, „Priedaine”. Un atkal Toronto ir sava, es nezinu, kā viņu sauc. Un pie Čikāgas ir liela noņemta, kur latvieši būvē savas vasarnīcas un kur vasaras pavadīja un bērnus sūtīja. Un vairākos pat bija arī skolas.. Tā kā „Garezers”, jo „Garezers” netālu no Čikāgas, viņš ir Mičiganas štatā, bet arī viegli sasniedzams no Čikāgas, Klīvlāndes, Toronto, Bostonas, Ņujorkas. Un „Gazerā” katreiz ir vasaras skola. Un tā ir tāda kā ģimnāzija. Agrāk tas bija Minhenē. Un tad Minhene izputēja. Minheni dibināja 70. gados, kad es jau beidzu latviešu skolu, tas jau bija iespējams braukt uz Minheni. Tur bija Latvijas ģimnāzija. Un tagad tas atrodas Gazerā teritorijā. Un tur arī mana māsiņa vadījusi savus bērnus turp un atpakaļ, tas ir kaut kas 20 stundu brauciens ar mašīnu. No vietas! Bet tur arī pašreizējā paaudze. Tur arī viņiem ļoti tuvi sakari, un viņi iepazīstas viens ar otru. Un tad seko pēc „Gazerā”, tas ir, no 8., 9. līdz 12. klasei. Un tad ir Amerikā.. Ir tāda Amerikas Latviešu jaunatnes apvienība. Ir ALA, kas ir Amerikas Latviešu apvienība, un ir ALJA, kas ir jaunatnes apvienība. Un viņiem ir kongress. Kongresi ir 2-3 gadā. Un katreiz citā pilsētā. Un arī vai nu rietumkrastā vai austrumkrastā. Un tur tie tīņi arī izveido tās savas tuvās saites ar citiem latviešiem. Viņi, protams, grib tikt prom no vecākiem un aizbraukt kaut kur forši, un tikties. Un tur iepazīstas, un tur ir sabiedrība un ballītes, un tas ir kādas 3 dienas, bet es tā skatos no savas māsiņas un brālēnu bērniem, ka viņiem tie ir dzīves draugi. Un tās draudzības ir ļoti tuvas. Nemitīgi viens skrien pie otra. Un tad veidojās tās draudzības. Mani māsiņas bērni katru 3., 4. nedēļu kaut kur lido pie kaut kādas draudzenes, ko viņi ALJA.. Var redzēt, ka tur veidojas ļoti tuvas saites un dzīves draugi.

Tīna Pētersone: Nav tā, ka tajās latviešu komūnās viņi uzbūvē romantizētu ainu par Latviju? Kurā gadā Jūs atbraucāt pirmoreiz uz Latviju?

Egils Edvards Zālītis: 71.

Tīna Pētersone: Un kāda Jums pavērsās tā aina?

Egils Edvards Zālītis: Ai, nu tad bija šausmīgi liels kontrasts: Latvijas atmiņas, mūsu skolotāju Latvijas laika atmiņas un komunisms, Padomju Savienība. Kāpēc veikalā man neatbild latviski, bet tikai krieviski, kaut arī es zinu, ka viņa ir latvietē? Jā, ekonomiskā veikalā. Mēs iebraucām.. Pirmoreiz. Biju divas reizes 71. un 73. gadā.

Tīna Pētersone: Ciemoties?

Egils Edvards Zālītis: Ciemoties, jā. Vienkārši mammai bija radi vēl senčos, un tas bija ļoti emocionāls brīdis, vispār tās divas nedēļas vai desmit dienas.

Tīna Pētersone: Cik Jums bija gadu tad?

Egils Edvards Zālītis: 21. Es biju tad vēl Hārvardā. Un otrreiz biju 73. gadā, jo 71. gadā mamma satika savas krustmeitas, un krustmeitai vienai bija divi dēli, un viņi abi nolēma 73. gadā, ka mēs brauktu kristīt savus bērnus. Kas arī bija liels risks tajā laikā. Tāpēc mēs braucām otrreiz. Es domāju, ka man.. Mums teorētiski stāstīja par Latviju, bet nokāpt no tās lidmašīnas Rumbas lidostā, kad mēs piecas dienas dabūjām sēdēt Ļeņingradā, kaut arī mums teica, ka mēs varēsim tajā pašā dienā lidot tālāk.

Tīna Pētersone: Jūs pārbaudīja?

Egils Edvards Zālītis: Mūs pārbaudīja, bet laikam arī tā vienkārši bija tā politika, ka aizturēja, lai neiet tik viegli. Mammai paņēma Bībeli nost Ļeņingradas lidostā. Tā kā tas bija pārdzīvojumu pilns laiks. Un, atbraucot un redzot.. (*Nopūšas*) Tās sarkanās lupatas... Tas nav, kā es biju iedomājies Latviju. To mums stāstīja, un, redzot, cik cilvēki pēc izskata izskatās nomākti. Nesmaida. Rūpju pilni. Mēs satikāmies ar daudziem latviešiem. Arī man brālēni, attālāki brālēni, kas dzīvoja Igaunijā. Un vienmēr bija tās tēmas "nu kā jums iet tur", un slēgtās telpās arī ļoti daudz ko stāstīja. (*Skumji*) Un to bija grūti dzirdēt. Teiksim, kādas viņiem ir algas, kādi ir dzīves apstākļi, kurš darbu zaudējis, tāpēc, ka varbūt bija pārāk politiski noskaņots un tā. Varēja just to, ka ir nospiesti. Politiski. Otrreiz, kad aizbraucu uz kristībām, tas bija tāds ļoti pacilājošs brīdis, bet arī bija, nu visa tā Rīga bija sarkanās.. Sarkanos karogus. Un vienkārši to bija ļoti grūti redzēt. Un vienkārši to, kā mums ir stāstīts par Latviju. Saprotu, ir ļoti.. Es izbaudīju Rīgas arhitektūru, skaistumu, mēs braucām uz Jūrmalu. Bet visur kāds līdzi blakām. Tas jau arī. Visu laiku sekoja. Mēs jau beigās bijām tā pieraduši, ka mums ir kāds, ka es jau zināju, ka, nākot laukā no viesnīcas, es jau viņam māju ar roku. Es sapratu. Un tas bija ļoti mācoši.

Tīna Pētersone: Nebija ilūziju...

Egils Edvards Zālītis: Nebija ilūzijas vairāk. Es domāju, ka mums tika stāstīts tikai par Latvijas laiku. Teiksim, ko skolotājas atspoguļoja. Un tā kā bija grūti arī saprast. Vienīgais, ko viņi varēja arī pastāstīt vai parādīt mums, bija fotogrāfijas no Otrā pasaules kara briesmām. Ko ALA bija vākusi Amerikā. Cilvēki bija sūtījuši fotogrāfijas. Tur bija tās fotogrāfijas, kas mums visas sakrautas redzot. Tas ir vienīgais, ko mums stāstīja vai rādīja, lai netraumētu mūs. Bet viss pārējais bija: kas ir Latvija, principi, audzināšana, izglītība, kultūra, vienotība. Un tas ir, kas mums.. Un tāpēc man bija tik grūti to visu aptvert, kad es atbraucu te. Tu, zini, esi students vēl. Ne īsti pieaudzis. Pusaudzis vairāk vai mazāk. Bija grūti to redzēt un saprast.

Tīna Pētersone: Bet tajā brīdī Jūs nojautāt, ka varētu kādreiz šeit arī dzīvot? Pavisam pārcelties?

Egils Edvards Zālītis: Nē.

Tīna Pētersone: Kad pēc tam Jūs ieradāties?

Egils Edvards Zālītis: Tad bija 91. gadā. Kad mēs gatavojāmies Dziesmu svētkiem. Jo mūs pirmoreiz ārpus Latvijas.. Trimdas kopas ārpus Latvijas varēja apvienoties Dziesmu svētku koncerta laikā. Piedalīties. Un mums bija daudz mēģinājumu. Mēs gatavojāmies ļoti uz to brīdi. Un es atceros, ka mēs bijām.. Vienā maija piektdienas vakarā mēs bijām tai baznīcā, kur mums notika mēģinājumi, un ieskrien viens cilvēks un pateica: "Latvija brīva!" Te nu mēs esam! Mēs bijām kopā ar Indiapoli, bet bija arī Ņujorkas, Čikāgas, es aizmirsu, kuras vēl deju kopas. Tā kā mēs nebijām tik liels skaits, tad mūs apvienoja.

Tīna Pētersone: Un jums tie tērpi, jūs uz vietas šuvāt?

Egils Edvards Zālītis: Mūsu vecāki, jā. Jo mums bija grāmatas, tur grāmatās visi tie latvju raksti. Tur jau pilnīgi mammai bija tās grāmatas, kā tos rakstus veidot. Arī dažiem bija sūtīts no Latvijas. Bet pārsvarā tos pirmos gadus, tad jau nekāds kontakts nebija. Bet mums bija savi tautas tērpi. Bija bērnu svētki. Tur vienmēr bija tautas dejas. Un tautas tērpos bija, kad arī 18. novembris.. Atzīmēšana. Tie visi tika arī šūti. Mammās, kas bija iemācījušās. Bet grāmatas viņiem bija, kā tos rakstus veidot. Mums vēl bija dzīva 106 gadu vecumā. Lilija Kluce. Bostonas māksliniece, keramiķe. Un mācīja arī mammām aust. Viņai bija stelles mājās. Viņai bija spilvendrānas, viss... Katrā latviešu mājā bija spilveni tautiskie. Tautiskie spilveni. Uzreiz zināja, ka tas no latviešu mājām. Tas bija pirmais kontakts, ka tās ir latviešu mājas.

Tīna Pētersone: Un kāda bija sajūta 91. gadā?

Egils Edvards Zālītis: Tā es iepazinos ar [sievu] Daci. Mamma, kas man strādāja apdrošināšanas firmā, tur bija visas tās latviešu dāmas, viņai labākā draudzene bija Helēna. Un Helēna bija mana krustmāte. Es jau viņu pilnīgi biju pieņēmis. Un viņa mani bija pilnīgi pieņēmusi. Kaut arī es neesmu... Viņa nebija mana īstā krustmāte. Helēna bija traka uz braukšanu uz Latviju. Viņa kurā jau... 60. gadu beigās brauca uz Latviju. Un viņas māsa dzīvoja Latvijā, Rīgā. Un tā tālāk Helēna un viņas ģimene bija saite, kas tālāk veidojās ap mani un Daci. (*Fragments no e-pasta, ko saņēmu no Egila pēc mūsu intervijas*) Savelkot kopsummā manas domas par to paudzi, kura bija spiesta pamest dzimteni Otrā pasaules kara laikā, kā viņa izturēja tās bēgļu gaitas Vācijā, tālāk nonākot svešās zemēs: Eiropā, ASV, Kanādā, Austrālijā, Dienvidamerikā. Bet par spīti visam viņi nepadevās, nesabruka un ar pašpārliecību uzsāka jaunu dzīvi svešumā, audzinot savus bērnus latviskā garā. Viņi saviem bērniem iemācīja, kas ir latvietība, tikumība, ticība, mīlestība un izturība, uzsverot izglītību, rosību, latviešu dziesmas, dainas un tautas dejas. Tad vēl par diviem ceļojumiem uz Latviju 1971. un 73. gadā. 1971. gada ceļojuma laikā Elvīra un mana māsa palika vienā Rīgas viesnīcas numurā, es savā. Vakaros, ienākot savā viesnīcas istabā, atceros, ka pēc visa dienā redzētā un piedzīvotā ar izsekotājiem, skarbumu, ko izjutu no cilvēkiem, man bija ļoti skumji, pat līdz asarām, jo to, ko redzēju Rīgā, un piedzīvoju, ciemojoties ar radiem, tā neomulība, ko izjutu, kad kāds mūs visu laiku novēro

un izseko, vai tas bija staigājot pa Rīgu, vai braucot ar vilcienu uz Jūrmalu, vai pavadot radus no Strenčiem uz staciju, kuri vakaros devās atpakaļ uz savām mājām, mani ļoti nospieda - ļoti krass kontrasts ar to, ko mums mācīja latviešu skolā par Latvijas brīvvalsti. Izjutu to apspiestību, drūmumu, trūkumu un mākslīgumu, ar kuru cilvēkiem bija jāsadzīvo PSR Latvijā.

Foto no Dziesmu svētkiem. Egils Edvards Zālītis ar Latvijas karogu rokā.

Intervija ar ALDI SIMSONU

Tīna Pētersone: Kā Jums tas ceļš aizveda uz Ameriku? Pēc kara, ja?

Aldis Simsons: Jā, tai kara laikā, kad visi brauca, aizbēga uz Vāciju. Tad karš beidzās, un visi brauca uz Ameriku.[..] No cilvēku atmiņām.. Nu, es nezinu.. Var aprunāties ar dzīvu cilvēku, kas tam ir gājis cauri, bet tas, kur kādi sarīkojumi notika, tas gandrīz ir jāmeklē papīros. Tur ir pierakstīts viss, kas notika. Publiskie notikumi. [..] Ja grib zināt, kas parādījās Amerikas presē par baltiešiem, tad tāds Ansis Pommers. Viņa papīri.. Viņš tos nosūtīja.. Muzejam, kas ir pie tiem strēlniekiem, kā viņam sauca vārdā...

Tīna Pētersone: Okupācijas muzejam?

Aldis Simsons: Okupācijas muzejam. Cik es pēdējoreiz dzirdēju, viņš teica, ka ir nodevis tur. Bet to var sadzīt rokā... Ja interesē lasīt to, kas parādījās presē. Man liekas viņš vāca kādas 4 lielās avīzes. Tur bija tie raksti iekšā, kas notika, un tad arī komentāri.

Tīna Pētersone: Par ko tieši? Kādiem konkrēti notikumiem?

Aldis Simsons: Par tām, ko mēs te saucām, "brīvības cīņām", kad iesākās [19]88. gadā, tad sāka organizēt, izglītēt, aģitēt. Ka nepatīk demonstrācijas pie vēstniecībām. Tad no valsts pārstāvjiem, kongresmeņiem, senatoriem. Un no tā arī tāpēc nodibinājās *Baltic Alliance*.

Tīna Pētersone: Un kad tas bija? Kuros gados?

Aldis Simsons: No [19]88. līdz [19]91. gadam to pašu laiku.

Tīna Pētersone: Un tas bija ar mērķi, lai palīdzētu attīstīt Latvijas neatkarības ideju?

Aldis Simsons: Jā, lai veicinātu neatkarību, lai dabūtu.. Lai amerikāņi neignorētu to situāciju. Kā jau redzējām, ka, ja neviens neaģitē, tad aiziet tā kā čečeni. Neviens neaģitē, un viņus vienkārši ielika maisā.

Tīna Pētersone: Bet cik liela ietekme var būt esot tādā attālumā no reālās situācijas? Kādā ziņā jūs tieši varējāt sniegt kaut kādu palīdzību un atbalstu?

Aldis Simsons: Nē, nē, tas bija spiediens. Politiskais spiediens. Tās visas valstis. Viņas balstās viena uz otru. Viņiem kaut kādas saistības. Ja nav nekādas saistības.. Gorbačovs jau gribēja tikt, mainīt to situāciju. Un tad, kad tauta sāk dumpoties, viņi varēja rīkoties tā, kā Putins tagad rīkojas Sīrijā. Vai Čečenijā, kad viņš pārņēma. Vienkārši nobumboja visus. Nolikvidēja skolas. Notīrīja visu pa tiro. Tie, kas paliek dzīvi, tad labi. Tie, kas nepaliek, tad vismaz tā problēma ir nost. Un tur jau iesākās Lietuvā, tur jau apšāva pie tā televīzijas torņa.

Tīna Pētersone: Jūs runājat par 1991. gadu, ja? Barikāžu laiks.

Aldis Simsons: Jā. Tā jau viss iesākās. Bet par to, cik tas liels iespaids, vēl zinātnieki strīdas. Ja neviens neko nedara, nekustina... Valsts, Amerikas valdība būtu vienkārši ignorējusi

to problēmu, jo lielvalstīm ir vieglāk sadarboties ar citām lielvalstīm. Tās mazās zemītes ir vienmēr lielākas problēmas. Nav tik viegli. Tas tāpat kā tev ir jārunā ar veselu baru. Kad runā viens pret vienu ar pieaugušu cilvēku, vari tikt pie skaidrības. Bet tā bija tā galvenā aktivitāte. Bet no Latvijas arī brauca mākslinieki. Un arī citi. Brauca cilvēki. Bija mums te sarīkojumi. Tāda aktivitāte. Kulturāla. Politiska aktivitāte. Tie, kas pie mums brauca, bija tie mākslinieki. Bija tāda kultūras organizācija, viņi brauca caur to. Galvenokārt, lai tiktu ārā. Jo citādāk jau no sabiedrības bija grūti tikt ārā, ja tu negāji caur to sistēmu.

Tīna Pētersone: Bet Jūs teicāt... Pēc kara tātad 1945. gadā vai Jūs vēl palikāt Vācijā bēgļu gaitās tur?

Aldis Simsons: 1951. gadā.

Tīna Pētersone: Tik vēl. Un tad Jums bija pāris gadi Vācijā?

Aldis Simsons: No 1945. līdz 1951.

Tīna Pētersone: Tā kā bēgļu statusā tur kaut kur, ja?

Aldis Simsons: Jā, toreiz bija tādi *dīpiņi*. Angliski saka *displaced persons*. Un tad sāka izceļot no sākuma.. Ja bija bijuši zaldātos, tad nevarēja uz Ameriku. Kaut kādā tur [19]50. gadā nolēma, ka laidīs iekšā cilvēkus vienkārši, kuriem nav vīzas problēmas, kuriem tas nav nekāds grēks. Un parasti no sākuma jau laida iekšā ģimenes. Un tikai vajadzēja sponsorus. Lai iebrauktu kā bēglis, vajadzēja kādu cilvēku, kas tev apsola darbu. Un tad tev bija pie viņa jāstrādā. Kontrakts bija uz vienu gadu. Un tad pēc tam varēji iedzīvoties. Ļoti daudz cilvēku aizbrauca.. Lielākā daļa uz laukiem. Daži pat aizbrauca dienvidos. Un tad, kad atbrauca uz Ameriku, tad tās organizācijas nodibinājās. Latviešu organizācijas. Katrā vietā, kur bija vairāk cilvēku, sanāc kopā. Jo cilvēks jau pēc dabas grib kopā ar savējiem.

Tīna Pētersone: Jūs arī bijāt kāda organizācijā?

Aldis Simsons: Es biju [19]91. gadā iestājos aktīvākajā biedrībā Sanfrancisko. Un tagad kādus divdesmit.. Jā, vairāk kā.. Nodienēju pēc kārtas.. No 92. līdz 12. gadam. Es kādus 20 gadus biju priekšnieks.

Tīna Pētersone: Tieši Sanfrancisko reģionā, ja?

Aldis Simsons: Jā, apkārtējā. Pa *šito* apkārtni mēs izdevām grāmatu. Tādu vēstures grāmatu. Nav vēstures, vēsturiska. Tur ir par *šito* periodu un tām organizācijām. Bieža.

Tīna Pētersone: Kā to grāmatu sauca?

Aldis Simsons: "Latvieši līča apkārtņē". Sanfrancisko līča apkārtņē vai Sanfrancisko. Ja tā grib taisni zināt, kādas aktivitātes notika sabiedrībā.. Nu, bija jau tā, ka visi vienmēr runāja par brīvu Latviju, bet neviens jau.. Tā bija tāda.. cerība. Parādījās realitāte, un tad jau tomēr cilvēki darīja, ko varēja. Un tad bija demonstrācijas, vēstuļu rakstīšana. Nāca cilvēki kopā, mēs rīkojām ar baltiešiem tādas *Baltiešu dienas*. Nedēļas nogali. Uzrunāju klātesošos, kas tur nāca

skatīties. Un tad bija arī izstādes. Māksla, visādas latviskas lietas. Un tās tad bija divreiz Sanfrancisko, vienreiz ārpus Sanfrancisko.

Tīna Pētersone: Tāda ļoti kulturāla atmosfēra...

Aldis Simsons: Jā, uzturēja. Tad te jaunāki cilvēki vienreiz pieķēdējās pie krievu vēstniecības.. Pie sētas.. Ar riteņbraucēju ķēdēm. Un tad bija liels *trādirīdi*. Parādījās arī televīzijā un visur. Parasti nekad nekas nenotiek, bet kad taisa *trādirīdi*, tad parādās avīzēs.

Tīna Pētersone: Un Jūs aizbraucāt kopā ar savu ģimeni, vai ne?

Aldis Simsons: Jā, un mana tēva māsa vēl.

Tīna Pētersone: Un kas viņiem bija jādara?

Aldis Simsons: Mēs aizbraucām.. Mūsu sponsors bija lauksaimnieks, un tad nostrādājām pie viņa. Tēvs strādāja kaut kādu melno darbu vienā fabrikā. Un tad māte izmācījās par skaitļotāju veikalā. Grāmatveža darbu. Jo tiem dabūt to pašu darbu, ko Latvijā, tas jau retam izdevās. Vienīgi varbūt amatniekiem. Tiem jā. Tie tad varēja darīt savu darbu. Bet nu daudziem bija jāpārmācās. Un tad bērni gāja skolās, kamēr izgāja visu, cik nu varēja. [...] Daļa arī izmācījās par ārstiem, kas bija Latvijā. Un tie pārmācījās. Jo bija jau jābūt labām smadzenēm, lai tu par ārstu tiktu vispār. Un tad nozīmēja, ka tu varēji arī pārmācīties, bet tas jautājums bija.. Vajadzēja kaut cik, necik līdzekļus, lai pārmācītos. [...] Atmiņa zūd. Tā kā Jūs man prasāt, es jau tikai tādos vispārīgos virzienos zinu, kas notika...

Tīna Pētersone: Un kad Jūs pirmoreiz bijāt Latvijā pēc tam, kad aizbraucāt uz Ameriku?

Aldis Simsons: Pirmoreiz Latvijā biju [19]79. gadā.

Tīna Pētersone: Un kādas bija tās sajūtas?

Aldis Simsons: Nu, kad izbrauca ārā, tad juties, ka izlīdis no maisa (*smejas*). Jo pa Rīgu. Tur. Un tad Maskavā, Ļeningradā. Tur viss pelēks, viss. Nekur nekas nav. Bēdīgi. Aizbrauc no Rīgas uz Helsinkiem, un tur uzreiz viss tirgu tā kā tagad pie Jums. Tā kā tas šoks ir. Arī no sākuma, kad atnāca tā brīvība, atjaunoja to valsti. Tad jau arī no sākuma viss bija pelēks, pelēks. Bet tad nokrāsoja tās mājas. Dzīve gāja uz augšu tā kā tagad. Un cilvēki drūmi, nesmaidīja. Amerikā jau tā vispār.. Eiropā jau arī cilvēki, visi tādi smaidīgi. Jūs jau arī tagad esat smaidīgi. Arī kaut kā kultūrā nebija pieņemts tā smaidīt. Es zinu, kad mēs atbraucām, amerikāņi iet pāri pa ielu, uzreiz (*smaida un māj*).

Tīna Pētersone: Tas atkal varbūt tā pārspīlēti nedaudz.

Aldis Simsons: Tas, redz, šeit ir normāli. Man vienas māsīcas, viņš tagadējais mācītājs, profesors Kokins. Viņš pēc dabas ļoti smaidīgs. Es braucu 91. vai 92., laikam 93. gadā.

Tīna Pētersone: Tā bija otrā reize, kad bijāt Latvijā?

Aldis Simsons: Jā, tas bija pēc atjaunošanas. Jā, nu, kad es viņu satiku, viņš bija ļoti smaidīgs vēl. Bet viņš stāstīja, ka viņš skolā.. Viņš bija ļoti smaidīgs puika, viņam skolotāja brēc virsū: "Ko tu smaidi, muļķi?!" (*smejas*) Tagad viņš vairs tik daudz nē, bet viņš tomēr arī diezgan ātri uzsmaida..

Tīna Pētersone: Varbūt visiem bail, noslēdzās..

Aldis Simsons: Tas, bet arī kulturāli nebija tā pieņemts. Mums jau arī bija šoks, kad tu atnāc un tev smaida virsū. Tu nemaz nepazīsti cilvēku, bet viņš smaida un saka: "Hey! How are you? How are you doing?" Bet viņiem nemaz neinteresē, tas draudzības parādīšanai. [..]

Tīna Pētersone: Kāda bija tā situācija, kad aizbraucāt 79. gadā?

Aldis Simsons: Tā bija, ka latviešu sabiedrība, kas sanāca kopā.. Piemēram, nebija tur zagļi. Ja kāds kaut ko nozaga, tad viņu vienkārši nelaida vairs piedalīties. Tā kā bija tāda pilnīgi godīga.. Varbūt savā laikā, kad *šiverējos* starp latviešiem, es kaut ko darīju visādas muļķības, bet tad, kad nāca latviešu sabiedrībā, tad bija godīgi. Visa tā sabiedrība bija godīga, nevienas ielasmeitas, nekas tāds, protams. Tā kā radās kaut kāds tāds iespaids, ka latvieši ir tādi, kādus mēs viņus satiekam te, mūsu kopienā. Un tāpēc bija neizpratne, daudz kas aizbrauca. Man gan tā bija. Ka nebija tāda reāla izpratne kas, kā notiek. Un arī ar vietējiem cilvēkiem man bija savs priekšstats, kāda ir demokrātija.

Tīna Pētersone: Tad Jūs Latvijā pēdējā laikā esat diezgan bieži bijis, ja?

Aldis Simsons: Jā, es gandrīz katru gadu esmu braucis. Man vesela kaudze radi ir, un brālēni, pie viņiem ciemos.

Tīna Pētersone: Un kādas ir spilgtākās atšķirības?

Aldis Simsons: Nē, nu cilvēki ir palikuši.. Viņus vairs nevar atšķirt.. No sākuma pirmos gadus pēc drēbēm varēja pateikt. Kurš ir iebraucējs. Tagad pēc drēbēm neko nepateiksi, pēc frizūras arī nevar vairs pateikt. Pēc uzvešanās arī ne visu. Ir tādi eiropieši, tādi normāli, kā saka. Tā kā tas ir viss mainījies. Nu vienīgi vecā paaudze.. Nu, mana gadagājuma cilvēki.. Tie no ārzemēm uzvedās brīvāk. Viņi vecajā sistēmā, uzmanīgāki, viņi daudz ne ar vienu nerunā. Atbild uz jautājumiem, bet ne tā kā mēs, te Amerikā, pieraduši muldēt, ja tā var teikt, savā starpā. Mēs runājam par visādām lietām, bet Latvijā vēl aizvien ir cilvēki, kas ar citiem cilvēkiem nerunā. Bet cilvēks jau tikai zina to, ko viņš zina, un darbojās, balsoties uz tā, ko viņš zina. Prasa: "Nu kāpēc viņš nedara tā?" Kā es teicu - viņš var darīt tikai to, ko zina. Viņš nevar darīt to, ko nezina.

Tīna Pētersone: Jūs noklausījās?

Aldis Simsons: Ā, jā, zini, to jau visi saprata. Mums jau tur rada gabali vizināja apkārt, mēs braucām uz Jūrmalu. Tur varēja izbraukt. Bija "Rīga" laikam vai "Latvija" tas vāgītis. Tad

ar to braucām. Tad puikas stāv aizmugurē. Nobraucām riņķi. Taisījāmieš braukt. Un tad mums saka: "Ā, re kur, tur tie...", kā viņus tur toreiz sauca, kas sekoja..

Tīna Pētersone: Čekisti?

Aldis Simsons: Nu, jā, kas sekoja. Nē, nu es jau biju cilvēks gados. Pirms 25 gadiem. Nē, tas jau tagad 30. Nē, vairāk, 79. gadā.

Tīna Pētersone: Cik Jums tad bija gadu?

Aldis Simsons: Man bija 50 kaut kur.

Tīna Pētersone: Ar ko Jums asociējas Latvija?

Aldis Simsons: Tā ir tēvu zeme un viena no tādām, ko var saukt par svētām vietām. Tas ir tā atsevišķi. Tas ir tāds īpašs... Esi maisījies latviešu sabiedrībā, tas tā.. Latvija - tā ir tava zeme. Tāpēc vienmēr, kad tas Putins ņemas un tamlīdzīgi, tagad mūsējais Tramps... Man faktiski.. Ne nu gluži vienalga, bet.. Okei, ja viņi grib *izandelēt* viens otru, viņš tikai uzbrūk Ukrainai.. Bet man ļoti žēl, ja *izandelē* Latviju, tas tā sāpīgi.

Tīna Pētersone: Jā, ar to kaimiņu mums nav paveicies...

Aldis Simsons: Tas tā kā ģimene. Ģimenes pagarinājums. Liekās tas tā dabīgi, dabīgs process cilvēkam. Tu nāc no savām saknēm, un tev ir saites ar ģimeni. Tagad jau visi tie man radu gabali vēl ir. Bet kādreiz, kad aizbrauc uz Rīgu, tad tur bija vairākas dienas vairāk ārzemnieku nekā vietējie. Sabraukuši. Uz katra stūra varēja satikt kādu, ko tu esi satīcis Amerikā kaut kad. Tagad vairs tā nav.

Tīna Pētersone: Jūs noteikti ikdienā komunicējat latviešu valodā, tā Jums ir perfekta, nekāda akcenta.

Aldis Simsons: Jā, nu es jau biju 15 gadu vecs. Tad jau valoda pēc 7 gadiem.. Un viņa lietota arī diezgan daudz. Visa tā latviešu padarīšana.

Tīna Pētersone: Bet, piemēram, Jūsu bērni, viņi māc latviski?

Aldis Simsons: Man nav bērnu. Māsas bērni. Viena daļa, kas.. Valoda ir tā kā zaķis. Ja tu neuzmani, tu zaudē. Piemēram, man viena māsa apprecēja amerikāni. No sākuma, kad viņi bija maziņi, tie bērni runāja abās valodās. Runāja latviski ar mammu un angļiski ar tēvu. Bet tad viņiem apkārt bija tēva radnieki, vecmāmiņa un visi tie pārējie, un valoda vienkārši pazuda. Un arī tiem, kas ir radu vecāki. Bērni sāk iet skolā, un vairākums nerunā. Tā kā, ja viņus baigi neforsē, nevelk uz latviešu skolām un latviešu nometnēm, retais iztur valodu. Viņi jūtās kā latvieši, viņiem ir laba attieksme pret latviešu lietām, kaut arī ieprecas amerikāņos, bet valoda vairs nav. Bet mums jau visas tās organizācijas.. Tad jau teica: "Oj, ko tad jūs, valoda..." Pirms 25, 50 gadiem jau gandrīz runāja, ka nekas neiznāks. Tagad nāk klāt tie iebrucēji, kas brauc uz Ameriku strādāt. Pie mums te atbrauca kādi astoņi. Ģimenes vien. Viena amerikāņu kompānija izpirka vienu latviešu kompāniju, un viņi paņēma to *krējumu* un atveda. Nu, viena

daļa ir aizbraukusi atpakaļ, bet man liekas kādas 3,4 ģimenes vēl palikušas. Un viņi dzīvo tādā veidā.. Tā kā mēs iebraucām. Tur, kur ir ģimenes, kur ir pieauguši mazi bērni. Tēvs iet darbā strādā, pelna normāli. Un tad tās mātes, izglītotas sievietes, universitāti beigušas. Un tad viņām garlaicīgi, nav, ko darīt. Tad viņas ir iesaistījušās latviešu sabiedrībā. Viena pārņēma mums latviešu skoliņu, kur lielāko daļu tie bērni līdz celim. Visas tās mammās, katra ved uz latviešu skoliņu. Tās saites.. Tās tagad ir pārņēmušas latviešu biedrības vadību, un tagad mēs to arvien turpinām latviešu valodā. Daudzas tās organizācijas ir izčibējušas, jo, ja nav.. Ja nevar atrast jauno paaudzi.. Retais runā latviski. Un nav vairs arī tik liela tā interese. Mums ir apmēram puse uz pusi tā biedrības vadība. Viena liela daļa ir tepat, Amerikā, un otri ir tie iebraucēji. [..] Mēs jau iebraucām 50. gados. Un tagad jau 70 gadi kopš tās organizācijas. Un runā latviski. Mēs esam domājuši, ka vajag pāriet uz angļu valodu, lai arī tie, kas nerunā.. Pietiekami daudz latviski runājošo, lai uzturētu. [..] Te jau agrāk arī bija tie, kas iebrauca līdz 30. gadiem. Bija revolucionāri, kas izbēguši. Viņiem bija biedrības un teātri, un *šiverējās* enerģiski. Un, piemēram, Bostonā, tur jau bija milzīgi spēcīgi. Tur dumpjus taisīja, vadīja tās sociālistisku partijas, 1905. gadā. 1917. gadā, kad viens bars aizbrauca, no viņiem, tiem aktīvākajiem sociālistiem un komunistiem viena daļa aizbrauca atpakaļ uz Krieviju, uz Latviju. Un tad ņēma aktīvu dalību. Bet tie, kas te palika, tie tad lēnā garā asimilējās. 1930. gados jau.. Ja es te vēl biju, kad atbraucu.. 60. Nu, tad beigās viena tante īrēja dzīvokli, viņa bija no iebraucējiem, viņa bija ģimenē runājusi latviešu valodā. Tāda tā lieta ir. Cik tās strīpiņas velkas. Cik ilgi tas turēsies, grūti teikt. Atkal cik daudz iebraucēju. Cilvēkiem atkal patīk aiziet uz vietu, kur piederi. Tāpēc, ka esi latvietis. Tev tur nav jābūt citu iemeslu dēļ. Tev tur nav jābūt kaut kādam biedram, māksliniekam... Tu tur aizej un jūties, ka tu tur piederi, lai gan nevienu nepazīsti. Tāpēc, ka tu runā latviski, un tas tev iet tā pa strīpu atpakaļ. Visi apkārt runā svešvalodās. Es vienmēr aizeju uz kaut kādu svešu pilsētu un nevienu nepazīstu, bet ir kaut kāda latviešu vieta.. Un tad tu aizej tur un jūties kā mājās.

Tīna Pētersone: Kā savējais...

Aldis Simsons: Jā, kā savējais. Un, ja ir tā vadība, ir cilvēki, kas ir ar mieru reizi mēnesī sanākt kopā, tad tas var turpināties. Jaunā paaudze jau vienmēr, vienalga, vai tu esi dzimis te vai kur, viņi jau neies tur uz kaut kādām veco ļaužu padarīšanām. Viņi ies, ja tur ir kaut kāds sarīkojums, kaut kas interesants, kaut kas, kas viņus pievelk. Tās skolas vairāk forsē. Bet tur arī tie, kas var. Ja kaut kādas sporta padarīšanas, ja kaut kas tamlīdzīgs notiek, tad parādās. Ja jau apkārtējie vairāk, mums apkārt vairāk kā 3000, kas uzdodas latviešu izcelsmes cilvēki, bet 100 maksimums, laikam beidzot 150. Nē, nu no paša sākuma, kad jau bija iebraucēji, tad viņi tik daudz nebija, bet lielākā daļa nāca Jaungadu sagaidīt. Bija vairāk par pāris simtiem cilvēku. Nebija vietas gandrīz vai. Tagad tur rīko.. Nē, atnāk maz. Kultūras pasākums kaut kas starp 50-

70 cilvēku parādās. Un tā kaut kad uz lielākiem svētkiem vairāk. Bet tā 50, 60 apmēram turas. Lai arī daži nomirst, daži nāk klāt, tā turas kaut kādi 50+. Kad atbrauc kaut kāds teātris no Latvijas, tad sanāk ap 70-100. Tas tā tagad, bet toreiz, kā mēs to saucam "brīvības cīņu" laikā, tad nāca cilvēki, kas nebija reti redzēti. Tad nāca, piedalījās demonstrācijās, pasākumos. Jo tas ir viss, ko tu varēji darīt. Tur neko citu īsti nevari. Nav jau nekāda karošana, tad tu vari aiziet un pievienoties. Tā kā mums bija. Toreiz to visu "brīvības cīņu" laikā tā Baltijas organizācija bija ļoti interesanta, jo tur bija no *superkonservatīviem*, tāds igauņu pulkvedis, kas palika.. Pēc brīvības atjaunošanas viņš bija bruņoto spēku vadītājs. Viņš te bija, jo viņš bija pensionēts Amerikas armijas pulkvedis. Un tad bija anarhistes divas. Kuras neticēja nekādai *organizatūrai*. Tas nebija noorganizēts. Tas interesantākais bija, ka viņi visi sastrādājās. Es biju pārsteigts, ka tas pulkvedis varēja sastrādāties. Mums bija tā, ka mums nebija neviens priekšnieks tai organizācijai. Sanācām tai mājā uz mītiņiem. [..] Un tad mums bija tādi, ja tu gāji kaut kur pie kāda politiķa, kaut kādās padarīšanās, tad varēja izdoties. Kāds priekšnieks organizācijai. Tad tu paņem to cepuri, noliec, atstāj tur un tad nākamais aiziet tur. Un tad tas interesantais bija, kad Gorbačovs brauca uz Stenfordas universitāti, viņam bija padarīšanas. Tur bija liela demonstrācija. Un tur bija tāda gatve liela, tā kā pie Brīvības pieminekļa, kad brauc iekšā tai skolā, universitāte. Un tad abās pusēs tur bija demonstranti, un bija no azerbaidžāņiem, visvisādiem. Un tad tur bija mežonīgi lielā skaitā ar karogiem, plakātiem. Tad tur vienā galā bija kaut kāda baigi liela grupa ar daudz karogiem, azerbaidžāņiem vai kaut ko tamlīdzīgu. Tad televīzijā viņus nosauca par latviešiem (*smejas*). Bet neviens jau neies un neteiks. Tā kā toreiz jau bija daļa no tā.

Tīna Pētersone: Un kāds bija tas demonstrācijas mērķis?

Aldis Simsons: Nu, tas lai uzliek spiedienu, lai laiž baltiešus brīvībā. Lai viņus nemēģina noturēt. Ja jūs paskatāties tos laika rakstus no tā laika latviešu izdevumiem, tad jūs redzat, tur.. Es tur aizmirsu, kas tie *slogani*, es arī uztaisīju 5 plakātus, un viņi visi parādījās medijos. Es biju ļoti pārsteigts. Viena lieta, ko es redzēju.. Igauni stāvēja tautas tērpā, bija igauņu karogs, plakāti rokā. Tas parādījās tajā avīzītē. Tajā bija arī citas bildes, tas mans rakstīts rokraksts, tāpēc es ievēroju. Jā, ko tu demonstrē, lai tu pievērstu uzmanību tai problēmai un dabūtu tautas atbalstu. Un Amerikā jau tie politiķi reaģēja. Dažiem bija kontakti ar pārstāvjiem. Cilvēki, kas viņus pazina. Partijas cilvēkus, kas viņus pazina.

Tīna Pētersone: Kā atceraties neatkarības atjaunošanas dienu?

Aldis Simsons: Nu, kad viņi nobalsoja.. Jā, man liekas, ka toreiz bija ALAs kongress.. Un tad dabūja ziņu, ka ir.. Nē, kaut kāda svinēšana bija.. Mēs bijām namā laikam. Bet es neatceros kur. Vienreiz, kad bija ALAs kongress kaut kad, kad kaut kas notika.. Gorbačovs.. Man tagad ir sajucis. ALAs kongresā bija, kad kaut kas notika. Tad mēs tur visi

dzērām *šampāni*, un arī demonstrēja kaut ko. Tad vienreiz bija arī tajā.. Kad sanāca visi kopā un zināja, ka notiks kaut kādi lēmumi un vienota sadarbība.. Tad dzēra *šampāni* un taisīja tādu mazu *tusiņu*. Pricējās. Un, redziet, kad.. Man liekas, ka tad, kad Jeļcins atšuvās.. Kad uznāca brīvība. Toreiz ALAs kongress ne, kaut kas cits notika. Es jau neatceros gandrīz vairs. *Šitās* intervijas nāk par vēlu. Tad jāskatās rakstītās lietās. Bet, ja grib zināt, cik lielu traci tie baltieši taisīja toreiz.. Ja grib zināt, kāds visai tai staigāšanai bija iespaids uz vietējo sistēmu, tad jāpaskatās *tais* avīzēs. Jo visās vietās jau tas notika. Bija Čikāgā un tur arī mazākās pilsētās. Imantu Kalniņu. Viņš arī ļoti aktīvi. *Tais* mazajos štatos, pavalstīs.. Katrai pavalstij ir divi centri. Neatkarīgi no tā, cik tur daudz cilvēku. Te, Amerikā, Kalifornijā uz katru senatoru ir apmēram 15, 16 miljonu cilvēku. Tā kā, lai ievērotu... Bet citur atkal bija tik kādi pāris miljoni. Sautdakotā bija tikai pāris simt tūkstoši. Tā kā tur daudz vieglāk un vienkāršāk tikt. Tais mazajās pilsētīņās tā aktivitāte.. Tur nebija daudz tie latvieši, bet viņiem bija lielāks iespaids uz valsts pārstāvjiem. Senatoriem, kongresmeņiem. Kontaktā, aprunāties un tamlīdzīgi. Bija arī cilvēki, kas pazina. Cilvēki darīja to, ko viņi tai brīdī varēja. Tiem, kam nebija nekādas iespējas personīgi spiest rokas ar varas vīriem, tie arī vicināja dūres. Bet tie jau mēs nebijām. [..]

Tīna Pētersone: Kā Jūs pats sevi vairāk definējat - kā latvieti vai kā amerikāni?

Aldis Simsons: Amerikas latvietis. Es esmu latvietis Amerikā. Jo es dzimu un pirmos gadus izglītojos.. Tā kā es esmu vairāk latvietis Amerikā. Un tie, kas te dzimuši, tie vairāk ir latviešu izcelsmes amerikāņi. Man ir divas pavalstniecības. Ar Latvijas pasi var pa Eiropu.

Tīna Pētersone: Un Jūs tagad atkal plānojat kaut kad braukt uz Latviju?

Aldis Simsons: Jā, nu paliek jau par vecu... Es jau pagājušogad biju, es nezinu, šogad.. Es vēl neesmu gluži izlēmis. Es cerēju, ka varēšu tikt 2018. gadā. Bet tad jau baigi bieži. Es esmu jau bijis uz kādiem trim Dziesmu svētkiem, bet arvien grūtāk paliek dabūt tās biļetes, vispār tikt tur iekšā. Tagad tas palicis mežonīgi populārs. Un es vēl atceros pirmoreiz, kad aizgāju, tad tur bija bēdīgs skats. Viņiem tur tā viena mazmājiņa, kas tur bija (*smejas*).. Tagad jau salikuši tās būdiņas. Es tagad dzirdu, ka viņi tur kaut ko mēģina.. Kaut kas polinēziešu *trādirīdi*. Kas mēs te ārzemēs dzīvojam, tas nav tas, ko mēs gribam redzēt, kad esam Latvijā. Un tagad es dzirdēju, ka viņi kaut ko taisīšot.. Tautas tērpus, deju tērpus. Visus vienādus. Nedejos ar tautas tērpiem, bet ar kaut kādiem moderniem. Nu, tas ir galīgi.. Jo, redz, tā vieta ir.. Man vismaz, kā es to redzu.. Tā puse ir dejošana, bet otrs ir tautas tērpi, kas viņu pataisa krāšņu, savādāku un interesantu citiem. Ja jūs paņemat, sākat taisīt drēbes, tad tā dejas.. Tad jāizceļas ar deju. Un Latvijā nav pietiekami daudz cilvēku, lai viņi tā izdejotu. Mēs vairs neesam unikāli.

Intervija ar JURI ULMANI

Tīna Pētersone: Tātad Jūs atmodas gadus pavadījāt Amerikā...

Juris Ulmanis: Jā, es biju Amerikā.

Tīna Pētersone: Un Jūs piedzimāt Amerikā?

Juris Ulmanis: Jā.

Tīna Pētersone: Tad sanāk, ka Jūsu vecāki bija devušies bēgļu gaitās, ja?

Juris Ulmanis: Jā.

Tīna Pētersone: Un kurā vietā Jūs dzīvojāt?

Juris Ulmanis: Ņujorkā.

Tīna Pētersone: Un Jūs zināt, kāds viņam tas stāsts? Kad, kurā laikā devās? Pēckara gados, vai ne?

Juris Ulmanis: Jā, 45.

Tīna Pētersone: Vai Jums bija brāļi, māsas?

Juris Ulmanis: Jā, man ir māsa, viņa dzīvo Amerikā.

Tīna Pētersone: Un kad Jūs atbraucāt uz Latviju?

Juris Ulmanis: Es atbraucu uz Latviju 93. gadā.

Tīna Pētersone: Vai iesaistījāties kādās aktivitātēs?

Juris Ulmanis: Es biju Amerikas latviešu apvienībā. Es biju sekretārs. Bet es neatceros, kurā gadā tas bija. Es gan atceros vienu lietu, ko mēs darījām. Es dzīvoju Čikāgā vienu laiku, un tad mēs uztaisījām ar korporāciju benefices Jaungada balli Helsinkiem-86. Un tur mēs savācām, es neatceros, pāri par tūkstoš dolāriem. Un tad to nodeva tiem cilvēkiem.

Tīna Pētersone: Kad bijāt pirmoreiz Latvijā?

Juris Ulmanis: Es pirmoreiz atbraucu ar savu vecmāmiņu un māsu 78. gadā. Tas bija komunistu laiks, protams. Un bija diezgan briesmīgi. Mums bija tādi attālāki radi. Un bija jāuzmanās, ko runā. Ja gribēja kaut ko atklātāk runāt, tad izgāja kaut kur parkos. Tā, lai nevarētu noklausīties.

Tīna Pētersone: Un kad nākamreiz atbraucāt?

Juris Ulmanis: Tas bija pēc atmodas. Redziet, man laimējās. Es strādāju vienā amerikāņu firmā. Motorola. Kas gribēja attīstīties te, Baltijā. Un tad viņi atsūtīja mani te pirmoreiz, man liekas, 91., 92. gadā. Lai sāktu.. Lai saprastu.. Ko Latvijā, Lietuvā, Igaunijā... Un mans bija saprast, kas notiek un kā Motorola varētu pārdot savas tehnoloģijas šeit.

Tīna Pētersone: Un tā Jūs šeit palikāt?

Juris Ulmanis: Jā. Jā!

Tīna Pētersone: Vai viņi zināja, ka Jums ir tā latviskā izcelsme?

Juris Ulmanis: Jā.

Tīna Pētersone: Vai Selonijā arī kaut ko tajā laikā darījāt?

Juris Ulmanis: Es neteikšu, ka mēs kaut kā baigi iesaistījāmies. Kā jau es teicu, mēs to balli sarīkojām toreiz tiem helsinkiešiem. Bet mēs ļoti sekojām līdzi. Bet ir tāda Pasaules Brīvo Latviešu apvienība. Viņi ļoti sekoja, braukāja un ņēmās.

Tīna Pētersone: Kādas atšķirības bija starp 78. un 93. gadu?

Juris Ulmanis: Es sajutos... Es biju ļoti priecīgs. Enerģijas pilns. Iedvesmots. Gatavs palīdzēt visvisādīgi. 92., 93. gadā. Mans sapnis bija piepildīts. Ka es strādāju savā dzimtenē. Tēvzemē.

Tīna Pētersone: Un kā ar to piederību? Vai jūtaties piederīgs?

Juris Ulmanis: Nē, bet man jau arī tā ir. Es nejūtos, ka esmu piederīgs šeit vai tur. Man jau arī ir tā sajūta, ka ir divas identitātes. Amerikāņu un latviešu. Es jau nepiederu šeit. Mani jau nepieņem šeit kā vietējo.

Tīna Pētersone: Joprojām?

Juris Ulmanis: Nē, nu es neesmu. Es savādāk domāju. Un uzvedos. Bet tas ir *okei*.

Tīna Pētersone: Ar ko Jums asociējas Latvija?

Juris Ulmanis: (*Smejas.*) Tīna, Tīna, kas tas par jautājumu? Es mīlu šo valsti. Es mīlu Latviju. Un es arī mīlu Ameriku. Man ir tā priekšrocība un arī tā privilēģija. Es uzskatu to par privilēģiju, ka man ir divas tautības. Nu, kultūras *background*. Un, piemēram, es esmu zemessargs. Un es esmu gatavs krist par mūsu valsti Latviju. Tā kā es viņu ļoti mīlu. Tāpēc, ka es viņu jūtu. Es nevaru izskaidrot kā, bet es jūtu savus vecākus, vecvecākus, senčus. Piemēram, es tikko izbraidīju Latgali. Es uzrakstīju rakstu par Latgali. Es neko nezināju par Latgali. Pirmoreiz. Es neesmu latgalielis. Un mani tas ļoti uzrunāja. Un es sapratu, ka tā Latvija ir tik ļoti sulīga un interesanta. Un kas te tikai nav noticies! Un tas mani fascinē. Mēs esam mazāk par diviem miljoniem, un mums ir dāvana šī Latvija. Un mēs vienkārši cūkājāmies, ko mēs darām te. Un man tas sāp. Un tāpēc, jā, es te dzīvoju, un es gribu lietas pataisīt labākas. Es to izjūtu vienkārši. Es to nesaku lietiš vai kā klišeju, vai tā, ejot garām. Es jūtu kaut kādu uzdevumu. Mums visiem ir uzdevums. Bet es to izjūtu. Mums ir dāvana iedota. Ir tikai 200 valstis pasaulē apmēram. Un ir tūkstošiem, tūkstošiem valodu. Un mums ir gan valsts, gan valoda. Tā kā mums tas ir jāargā, jāglabā. Bet cilvēki to nedomā vairs, viņi ir tik materiāli. Piemēram, vīrieši... Nu, mans jājamais zirdziņš tagad ir, ka vīrieši nav zemessargos. Visi runā par patriotismu un ar tiem karodziņiem, un lāpu gājienu, un visas šitās muļķības. Tā visa ir tāda kā izrādīšanās, fasāde. Bet vai tu esi gatavs aizstāvēt savu valsti? Jo mums ir tagad ienaidnieks,

kas ir gatavs mums pāri darīt. Un tavs pienākums kā vīrietim ir aizsargāt šo valsti. Un to nedara vīrieši. Tā kā es uzskatu, ka viņi nav patrioti un viņi nemīl savu valsti. Tie ir tikai tukši vārdi.

Bakalaura darbs „Nacionālās identitātes aspekti Latvijas Trešās atmodas sociālajā atmiņā: Latvijā dzīvojošo latviešu un trimdas latviešu atmiņstāstu analīze” izstrādāts LU Sociālo zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Darba apjoms (neskaitot izmantotos informācijas avotus un pielikumus) ir 139885 rakstuzīmes (ieskaitot intervālus).

Autors: _____

Personīgais paraksts

Tīna Pētersone

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja/-s: *Dr. sc. comm.* Laura Ardava

13.01.2017.

Recenzents: *Dr. hist.* Vita Zelče

Darbs iesniegts Komunikācijas zinātnes nodaļā _____

dd.mm.gggg.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe _____

Vārds Uzvārds (personiskais paraksts)

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

____.____.2017. prot. Nr.

Komisijas sekretāre: _____

Akadēmiskais amats Vārds Uzvārds (personiskais paraksts)